

PRAWO ADMINISTRACYJNE

Część szczególna

Praca zbiorowa
pod redakcją
prof. dr hab. Bronisława Sitka
mgr Mariusza Olędzkiego

WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI
EUROREGIONALNEJ
im. Alcide De Gasperi
Józefów 2004

Niniejszy skrypt opracował zespół autorski w składzie:

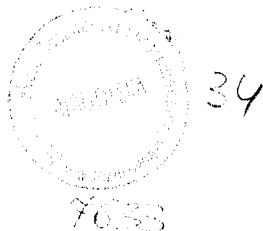
dr Wacław Brzęk (rozdz. III);
mgr Mariusz Olędzki (rozdz. I – II);
mgr Iwona Sekuła (rozdz. V i IX);
dr Magdalena Sitek (rozdz. VI i VIII);
prof. dr hab. Bronisław Sitek (rozdz. IV i VII).

Projekt okładki i stron tytułowych: Maria Falińska

Redaktor: prof. dr hab. Bronisław Sitek

Redaktor techniczny: Norbert Przyborowski, Dorota Kornecka

Korekta: Norbert Przyborowski

Druk:
SowadrukSp z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a
01 209 Warszawa
sowadruk.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tego skryptu nie może być powielana ani rozpowszechniana za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych – bez pisemnej zgody autora i wydawcy.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Rozdział I WYBRANE PRAWA, WOLNOŚCI ORAZ OBOWIĄZKI OBYWATELA POLSKIEGO.....	8
I Prawa i wolności obywatela polskiego.....	9
1. Prawo do informacji publicznej	9
1.1. Uwagi wprowadzające	9
1.2. Zakres podmiotowy	10
1.3. Zakres przedmiotowy	10
1.4. Udzielenie informacji	10
2. Wolność tworzenia i działania partii politycznych	11
2.1. Uwagi wprowadzające	11
2.2. Powstanie partii	12
2.3. Finansowanie i majątek partii politycznych	13
2.4. Likwidacja partii	14
3. Wolność zrzeszania się	15
3.1. Stowarzyszenie	15
3.1.1. Uwagi wprowadzające	15
3.1.2. Rodzaje i cechy szczególne stowarzyszeń	15
3.1.3. Powstanie stowarzyszenia. Statut i organy stowarzyszenia	16
3.1.4. Rozwiązanie i likwidacja stowarzyszenia	18
3.1.5. Stowarzyszenie zwykłe	18
3.2. Fundacja	19
3.2.1. Uwagi wprowadzające	19
3.2.2. Powstanie fundacji	19
3.2.3. Likwidacja fundacji	20
3.3. Działalność pożytku publicznego i wolontariat	21
3.3.1. Uwagi wprowadzające	21
3.3.2. Organizacja pożytku publicznego	22
3.3.3. Nadzór nad organizacją pożytku publicznego	23
3.3.4. Wolontariusz	23
4. Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich ..	24
4.1. Uwagi wprowadzające	24
4.2. Zgromadzenia publiczne	25
4.3. Zawiadomienie organu gminy o organizacji zgromadzenia	25
4.4. Przewodniczący zgromadzenia	26
4.5. Przedstawiciel organu	26
5. Prawo do przeprowadzania zbiórek publicznych	26
5.1. Uwagi wprowadzające	26
5.2. Pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej	27
II Obowiązki obywatela polskiego	28
1. Obowiązek szanowania i oddawania należytej godności godłu, barwom narodowym i hymnowi Rzeczypospolitej Polskiej	28
1.1. Uwagi wprowadzające	28
1.2. Godło Rzeczypospolitej Polskiej	28
1.3. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej	28
1.4. Flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej	29

1.5. Hymn państwowy Rzeczypospolitej Polskiej	29
2. Powszechny obowiązek obrony Rzeczypospolitej Polskiej	29
2.1. Uwagi wprowadzające	29
2.2. Komisje lekarskie	30
2.3. Odroczenie służby wojskowej	31
2.4. Powołanie do zasadniczej służby wojskowej	31
2.5. Przeniesienie do rezerwy	32
2.6. Obowiązek służby wojskowej	32
2.7. Mobilizacja i czas wojny	33
2.8. Ochrona granic państwowych	34

Rozdział II

SYTUACJA PRAWNA OBYWATELA POLSKIEGO	35
---	----

1. Obywatelstwo polskie	35
1.1. Zasady ogólne dotyczące obywatelstwa polskiego	35
1.2. Nabycie obywatelstwa z mocy prawa	36
1.3. Nabycie obywatelstwa w drodze decyzji administracyjnej	38
1.4. Nabycie obywatelstwa przez oświadczenie	39
1.5. Odzyskanie obywatelstwa	39
1.6. Utrata obywatelstwa	39
2. Ewidencja ludności oraz dowody osobiste	40
2.1. Uwagi wprowadzające	40
2.2. Obowiązek meldunkowy	40
2.3. Dowód osobisty	43
2.4. Wymiana, utrata oraz zwrot dowodu osobistego	44
3. Paszport	45
3.1. Uwagi wprowadzające	45
3.2. Organ paszportowy	45
3.3. Wydanie paszportu	45
3.4. Odmowa wydania paszportu	46
4. Akty stanu cywilnego	47
4.1. Uwagi wprowadzające	47
4.2. Czynności dotyczące akt stanu cywilnego	48
4.3. Akt urodzenia	48
4.4. Akt małżeństwa	49
4.5. Akt zgonu	50
4.6. Odpisy aktów stanu cywilnego i zaświadczenia	50
4.7. Zmiana imion i nazwisk	51
4.8. Organy dokonujące zmiany imion i nazwisk	52

Rozdział III

SYTUACJA PRAWNA CUDZOZIEMCA	53
-----------------------------------	----

1. Uwagi wprowadzające	53
2. Zakres podmiotowy ustawy	53
3. Zakres przedmiotowy ustawy	54
4. Przekraczanie granicy	55
5. Wizy	58
6. Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony	61
7. Zezwolenie na osiedlenie się	63
8. Karta pobytu	66

9. Kontrola legalności pobytu cudzoziemców	66
10. Wydalanie cudzoziemców i zobowiązanie do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej	67
11. Postępowanie w sprawie zatrzymania cudzoziemca, umieszczenia go w strzeżonym ośrodku lub zastosowania wobec niego aresztu w celu wydalenia	70
12. Pobyt cudzoziemców w strzeżonym ośrodku lub w areszcie w celu wydalenia	71
13. Rejestry, ewidencja i wykaz w sprawach cudzoziemców	73
14. Odpowiedzialność przewoźnika	76
15. Prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców	77

Rozdział IV

SYSTEM OŚWIATY I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W POLSCE	78
--	----

1. Podstawa prawna funkcjonowania szkolnictwa wyższego w Polsce	78
2. Rodzaje uczelni wyższych	78
3. Utworzenie uczelni wyższej	79
4. System kształcenia w Polsce i w Europie	79
5. Organy uczelni wyższej	80
6. Nadzór nad uczelniami wyższymi	82
6.1. Minister Edukacji Narodowej i Sportu	82
6.2. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego	82
6.3. Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów	83
6.4. Państwowa Komisja Akredytacyjna	83
7. Podstawy prawne funkcjonowania systemu oświaty w Polsce	83
8. Ogólna charakterystyka systemu oświaty w Polsce	84
9. Rodzaje szkół	85
10. Zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi	85
11. Organy szkoły	86

Rozdział V

SYSTEM OCHRONY ZDROWIA W POLSCE	89
---------------------------------------	----

1. Uwagi wprowadzające	89
2. Zakłady opieki zdrowotnej	89
3. Ubezpieczenia zdrowotne oraz Narodowy Fundusz Zdrowia	94

Rozdział VI

PRAWO INFRASTRUKTURY	100
----------------------------	-----

1. Uwagi wprowadzające	100
2. Drogi publiczne	100
3. Administracja drogowa	100
4. Transport drogowy	101
5. Transport kolejowy	104
6. Prawo budowlane	106
7. Prawa i obowiązki uczestników procesu budowlanego	106
8. Pozwolenie na budowę	108
8.1. Zgłoszenie	109
8.2. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego	110
9. Budowa i oddawanie do użytku obiektów budowlanych	111

10. Organy administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego	112
Rozdział VII	
PRAWO DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ.....	114
1. Zasady organizacji działalności gospodarczej w Polsce.....	114
2. Podstawy prawne działalności gospodarczej w Polsce	116
3. Swoboda działalności gospodarczej a zezwolenia i koncesje	116
3.1. Koncesjonowanie działalności gospodarczej.....	116
3.2. Zezwolenia na wykonywanie działalności gospodarczej.....	118
4. Krajowy Rejestr Sądowy	119
5. Rejestr przedsiębiorców	123
6. Rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej	126
7. Rejestr niewypłacalnych dłużników	127
8. Samorządy gospodarcze	128
Rozdział VIII	
OCHRONA ŚRODOWISKA.....	129
1. Podstawy prawne ochrony środowiska w Polsce	129
2. Ochrona środowiska naturalnego w Polsce.....	129
2.1. Informacje o środowisku	129
2.2. Państwowy monitoring środowiska oraz rozpowszechnianie informacji o środowisku	131
2.3. Udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie ochrony środowiska ..	131
2.4. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko	132
2.5. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć	132
2.6. Postępowanie dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko.....	133
3. Ochrona przyrody	134
4. Prawo wodne	135
4.1. Zarządzanie zasobami wodnymi	136
4.2. Państwowa służba hydrologiczno-meteorologiczna oraz państwowa służba hydrogeologiczna	137
4.3. Planowanie w gospodarowaniu wodami	138
4.4. Kataster wodny	138
5. Nadzór nad organizacjami genetycznie zmodyfikowanymi – GMO	138
6. Prawo łowieckie	139
Rozdział IX	
PRAWO ENERGETYCZNE W POLSCE.....	142
1. Uwagi wprowadzające	142
2. Prawo energetyczne	142
3. Rezerwy państwowe oraz zapasy obowiązkowych paliw	148

Wstęp

Prawo administracyjne jest podstawowym przedmiotem dydaktycznym i naukowym na kierunku administracji. Stąd też z dużym zadowoleniem trzeba przyjąć inicjatywę kadry akademickiej Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie podjęcia trudu napisania skryptu do drugiej części prawa administracyjnego. Skrypt ten słusznie zawiera podstawowe zagadnienia objęte tematyką wykładu z zakresu drugiej części materialnego prawa administracyjnego. Skrypt napisany jest poprawnym językiem prawniczym, w sposób przystępny, przejrzysty i zrozumiały, tak aby student mógł opanować zawartą w nim wiedzę. Na uwagę zasługuje to, że w poszczególnych opracowaniach skryptu znajdują się liczne odniesienia do prawa pozytywnego, które zwiększają jego wartość dydaktyczną.

Kończąc, zachęcam Autorów do rozważenia wydania tego dzieła w formie podręcznika akademickiego.

prof. zw. dr hab. Stanisław Pikulski
Rektor WSGE

Rozdział I

WYBRANE PRAWA, WOLNOŚCI ORAZ OBOWIĄZKI OBYWATELA POLSKIEGO

Katalog podstawowych praw, wolności oraz obowiązków obywatela polskiego uregulowany został w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.¹ Ranga Konstytucji, jako ustawy zasadniczej, świadczy o doniosłości oraz powadze praw, wolności i obowiązków obywatela. I mimo, iż ustawodawca odnosi te same uprawnienia oraz nakłada te same obowiązki w równej mierze na polskiego obywatela, jak i każdego człowieka, przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, co wyraża się w tytule II rozdziału ustawy zasadniczej: „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, to ze względu na założenia niniejszej pracy i ramy tematyczne, wyrażone w tytule niniejszego rozdziału, ograniczymy się do regulacji prawnych, dotyczących polskiego obywatela.

Wolności oraz prawa obywatela, wynikają z jego przyrodzonej i niezbywalnej godności. Poddane są szczególnej ochronie prawnej władz publicznych w Polsce (art. 30 Konstytucji RP). Ustawa zasadnicza nie zawiera zamkniętego katalogu praw i obowiązków podstawowych. Przedstawia jedynie katalog wartości podstawowych w sferze wzajemnych relacji obywateli, a także organów państwowych, będących odwzorowaniem koncepcji wolności, praw i obowiązków obywatela, przyjętej przez polskiego ustawodawcę.

Systematyka II rozdziału Konstytucji wyodrębnia 3 podstawowe grupy wolności obywatela polskiego: wolności i prawa osobiste, wolności i prawa polityczne oraz wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne. Oprócz tego ustawa zasadnicza wskazuje na środki ochrony wolności i praw, a także na obowiązki, uregulowane w odrębnym katalogu II rozdziału Konstytucji.

Wśród praw i wolności osobistych należy wyróżnić: prawo do ochrony życia (art. 38), zakaz poddawania obywatela polskiego eksperymentom naukowym i medycznym, wbrew jego woli (art. 39), zakaz poddawania torturom, okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu - w tym stosowaniu kar cielesnych (art. 40), prawo nietykalności i wolności osobistej, w szczególności realizowane poprzez: zakaz pozbawiania wolności bez prawnej podstawy, zasadę sądowej kontroli legalności pozbawienia wolności oraz zasadę humanitarnego traktowania pozbawionego wolności (art. 41), zasada *nullum crimen sine lege* (nie ma zbrodni bez ustawy penalizującej dany czyn), prawo do obrony oraz zasada domniemania niewinności (art. 42), prawo do bezstronnego i niezawisłego sądu oraz sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przed sądem (art. 45), prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47), prawo do ochrony tajemnicy komunikowania się (art. 49), prawo nienaruszalności mieszkania (art. 50), prawo do zachowania informacji o własnej osobie połączone z zakazem gromadzenia informacji o osobach przez organy państwowe, w zakresie przekraczającym granice demokratycznego państwa prawa (art. 51), wolność poruszania się i osiedlenia na terytorium RP oraz zakaz ekstradycji obywatela polskiego z terytorium RP (art. 52 i 55), prawo wolności sumienia i religii (art. 53), prawo do wyrażania swoich poglądów (art. 54).

¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997r., Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Wśród praw i wolności politycznych wymienia się w Konstytucji RP: wolność gromadzeń (art. 57), wolność zrzeszania się (art. 58), prawo dostępu do służby publicznej (art. 60), prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej (art. 61), prawo do aktywnego udziału w życiu politycznym Rzeczypospolitej Polskiej (art. 62), prawo składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby, za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych, w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami publicznymi z zakresu administracji publicznej (art. 63).

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, zawarte w polskiej ustawie zasadniczej: prawo do własności i innych praw majątkowych oraz do dziedziczenia (art. 64), prawo do wyboru rodzaju oraz miejsca pracy, a także pobierania wynagrodzenia za wykonaną pracę (art. 65), prawo do zabezpieczenia społecznego na wypadek niezdolności do pracy lub choroby, a także po osiągnięciu wieku emerytalnego (art. 67), prawo do ochrony zdrowia (art. 68), prawo do nauki (art. 70), zasada prawnej ochrony dziecka (art. 72) oraz wolność twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73).

Wśród obowiązków obywatela polskiego Konstytucja wymienia: wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne (art. 82), przestrzeganie polskiego prawa (art. 83), ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych (art. 84), obrona Ojczyzny (art. 85) oraz dbałość o stan środowiska i ponoszenie odpowiedzialności za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Wolności i prawa są uprawnieniami bezwzględными. Ich ograniczenia mogą być dokonane jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie prawa, dla zachowania jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób (art. 31, ust. 3, Konstytucji RP).

Poniżej przedstawiony został wybór najważniejszych praw, wolności i obowiązków obywatela polskiego, z zakresu prawa administracyjnego i materialnego, potwierdzonych przez ustawodawcę w drodze ustawowej. Podkreślić należy, że wiele praw i wolności zostało omówionych w innych rozdziałach niniejszej pracy, stąd niecelowym jest ich powtarzanie w rozdziale I. Ponadto pamiętać należy, iż na mocy art. 8 Konstytucji RP, postanowienia konstytucyjne mogą być stosowane wprost, nawet w przypadku, gdy nie znalazły swojego potwierdzenia w stosownych ustawach.

I. Prawa i wolności obywatela polskiego

1. Prawo do informacji publicznej

1.1. Uwagi wprowadzające

Prawo do informacji publicznej reguluje ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (dalej u. d. i p.)². Przez informację publiczną rozumie się w myśl ustawy każdą informację o sprawach publicznych. Należy w tym miejscu podkreślić, że ustawa nie daje prawa do uzyskania informacji prywatnej, odnoszącej się do szeroko rozumianej sfery intymności podmiotów prawa.

² Dz. U. z 2001, Nr 112, poz. 1198 ze zm.

1.2. Zakres podmiotowy

Co do zasady jest to prawo bezwzględne, przysługujące „każdemu”. Tak szeroko oznaczony zakres podmiotowy ustawy przyznaje prawo do informacji publicznej zarówno osobom fizycznym, osobom prawnym, jak i jednostkom organizacyjnym nie posiadającym osobowości prawnej.

Obowiązane do udostępniania informacji publicznych są władze publiczne oraz podmioty wykonujące zadania publiczne lub nie wykonujące tych zadań, ale posiadające informację publiczną, a w szczególności: organy władzy publicznej, organy samorządów gospodarczych i zawodowych, podmioty reprezentujące zgodnie z odrębnymi przepisami Skarb Państwa, podmioty reprezentujące państwowe osoby prawne albo osoby prawne samorządu terytorialnego oraz podmioty reprezentujące inne państwowe jednostki organizacyjne albo jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego, podmioty reprezentujące inne osoby lub jednostki organizacyjne, wykonujące zadania publiczne lub dysponujące majątkiem publicznym, oraz osoby prawne, w których Skarb Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub samorządu gospodarczego albo zawodowego mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów o ochronie konkurencji i konsumentów, związki zawodowe i ich organizacje oraz partie polityczne.

Aby skorzystać z prawa do informacji publicznej, nie trzeba wykazywać ani interesu prawnego, ani faktycznego. Oznacza to, że organ zobowiązany do udzielenia informacji publicznej nie może jej udzielenia uzależnić od zaistnienia dodatkowych okoliczności. Jedynym wymogiem formalnym, związanym z udzieleniem informacji publicznej, jest podanie swojego imienia i nazwiska w przypadku osób fizycznych lub nazwy w przypadku pozostałych podmiotów, nie będących osobami fizycznymi.

1.3. Zakres przedmiotowy

Zakres przedmiotowy wyrażony został w artykule 3 u. d. i p. Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienia do:

1. uzyskania informacji publicznej, w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego;
2. wglądu do dokumentów urzędowych;
3. dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów.

Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienie do niezwłocznego uzyskania informacji publicznej zawierającej aktualną wiedzę o sprawach publicznych.

Zakres przedmiotowy prawa do informacji publicznej jest ograniczony trzema przesłankami: wynikającymi z ustawy o ochronie informacji niejawnych³, ze względu na prywatność osoby fizycznej oraz ze względu na tajemnicę przedsiębiorcy.

Przez informację niejawną rozumie się informację stanowiącą tajemnicę państwową lub służbową, której nadana została jedna z czterech klauzul tajności: „ściśle tajne”, „tajne”, „poufne”, lub „zastrzeżone”.

1.4. Udzielenie informacji

Udostępnienie informacji publicznej następuje z urzędu lub na wniosek podmiotu, w drodze pisemnej lub ustnej. Z urzędu udostępnia się informacje publiczne, w tym dokumenty urzędowe, w Biuletynie Informacji Publicznej. Te informacje, które nie zostały zamieszczone w tymże „Biuletynie”, udostępnia się na wniosek zainteresowanego podmiotu w formie pisemnej, a gdy informacja może być niezwłocznie udostępniona, jest udostępniana w formie ustnej lub pisemnej bez przesłania wniosku. Informacja publiczna może być udostępniana: w drodze wyłożenia lub wywieszenia jej w miejscach ogólnie dostępnych lub przez kandydatowane w tych miejscach urzędzenia, umożliwiające zapoznanie się z tą informacją.

Organ zobowiązany jest do niezwłocznego udzielenia informacji na wniosek, jednak nie później niż w ciągu czternastu dni od dnia złożenia tegoż wniosku. Jeżeli informacja nie może być udzielona w terminie czternastu dni, podmiot zobowiązany do jej udzielenia, informuje podmiot zainteresowany o przyczynach opóźnienia oraz wskazuje termin realizacji prawa do informacji publicznej. Nowy termin nie może przekraczać okresu dwóch miesięcy, licząc od daty złożenia wniosku.

Szczególną formą realizacji prawa do informacji publicznej jest wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów i udostępniania materiałów, w tym audiowizualnych i teleinformatycznych, dokumentujących te posiedzenia. Warunkiem dodatkowym jest jawność posiedzenia organu. Kolegialny organ ma bowiem możliwość wyłączenia jawności swego posiedzenia. Wówczas podmiotowi zainteresowanemu uzyskaniem informacji z niejawnego posiedzenia organu kolegialnego, przysługuje prawo wniesienia powództwa do sądu powszechnego o udostępnienie takiej informacji.

Informacja publiczna jest bezpłatna. W przypadku, gdy podmiot obowiązany do udostępnienia ma ponieść dodatkowe koszty, związane ze wskazanym we wniosku sposobem udostępnienia lub koniecznością przekształcenia informacji w formę wskazaną we wniosku, podmiot ten może pobrać od wnioskodawcy opłatę w wysokości odpowiadającej tym kosztom.

2. Wolność tworzenia i działania partii politycznych

2.1. Uwagi wprowadzające

Wolność tworzenia i działania partii politycznych uregulowana została w art. 11 Konstytucji RP oraz ustawie z 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych.⁴ Partia polityczna jest dobrowolną organizacją, występującą pod określoną nazwą, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej. Członkiem partii politycznej może być obywatel RP, który uzyskał pełnoletniość. Członkostwo w partii jest dobrowolne.

Obligatoryjnym elementem powstania każdej partii politycznej jest jej statut, który uchwała zgromadzenie ogólne członków partii lub zgromadzenie ich demokratycznie wybranych przedstawicieli. W statucie partia określa swoje cele, strukturę i zasady działania, a w szczególności: nazwę, skrót nazwy i siedzibę partii, sposób nabywania i utraty członkostwa, prawa i obowiązki członków, organy partii, w tym organy reprezentujące partię na zewnątrz oraz uprawnione do zaciągania zobowiązań majątkowych, ich kompetencje oraz czas trwania ich kadencji, tryb

³ Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 1999, Nr 11, poz. 95 ze zm.)

⁴ Dz. U. z 2001, Nr 79, poz. 857 – t.j. ze zm.

dokonywania wyboru organów partii i uzupełniania składów tych organów, sposób zaciągania zobowiązań majątkowych, uzyskiwania środków finansowych oraz tryb sporządzania i zatwierdzania informacji o działalności finansowej partii, zasady tworzenia i znoszenia terenowych jednostek organizacyjnych partii, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązywania się partii oraz tryb połączenia z inną partią lub innymi partiami.

2.2. Powstanie partii

Warunkiem konstytuującym powstanie partii jest jej wpis do ewidencji partii politycznych, prowadzonych przez Sąd Okręgowy w Warszawie. Zgłoszenie powinno zawierać nazwę, skrót nazwy i określenie adresu siedziby partii politycznej oraz imiona, nazwiska i adresy osób wchodzących w skład organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych. Do zgłoszenia można załączyć wzorec symbolu graficznego partii politycznej. Zgłoszenie musi zawierać następujące załączniki: statut partii politycznej, a także wykaz zawierający imiona, nazwiska, adresy zamieszkania, numery ewidencyjne PESEL i własnoręczne podpisy co najmniej 1000 obywateli polskich popierających zgłoszenie, którzy ukończyli 18 lat i mają pełną zdolność do czynności prawnych. Zgłoszenia dokonują 3 osoby wchodzące w skład organów partii, przyjmując odpowiedzialność za prawdziwość danych zawartych w zgłoszeniu.

Sąd dokonuje wpisu partii politycznej do ewidencji niezwłocznie, jeżeli zgłoszenie jest zgodne z przepisami prawa. Przez wpis rozumie się także zmianę oraz wykreślenie wpisu. Sprawy o wpis do ewidencji rozpoznaje się na posiedzeniu niejawnym. Sąd wydaje orzeczenie w formie postanowienia. Od postanowienia w przedmiocie wpisu przysługuje apelacja.

W przypadku niedopełnienia formalności związanych z wpisem partii politycznej do ewidencji partii politycznych, Sąd wzywa zgłaszających do usunięcia stwierdzonych wad, w wyznaczonym przez siebie terminie, nie dłuższym niż trzy miesiące. W przypadku niezastosowania się do polecenia Sądu, tenże organ władzy wydaje postanowienie o odmowie wpisu do ewidencji partii politycznych. Postanowienie może być zaskarżone w terminie 14 dni od jego doręczenia lub ogłoszenia na posiedzeniu jawnym.

W przypadku wątpliwości Sądu co do zgodności celów lub zasad działania partii określonych w statucie, z Konstytucją RP, Sąd zawieszając postępowanie o wpis do ewidencji partii politycznych i zwraca się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności celów partii politycznej z Konstytucją. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie o sprzeczności celów partii politycznej z Konstytucją, Sąd odmawia wpisu partii do ewidencji. Postanowienie Sądu, o którym mowa, nie podlega zaskarżeniu.

Prawomocne postanowienie Sądu w sprawach o wpis do ewidencji ogłasza się nieodpłatnie w "Monitorze Sądowym i Gospodarczym" oraz przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej. Z chwilą wpisu do ewidencji, partia polityczna nabywa osobowość prawną. Nazwa, skrót nazwy i symbol graficzny partii politycznej zgłoszonej do ewidencji korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla dóbr osobistych. Ewidencja wraz z tekstami statutów partii politycznych jest jawna, a każdemu przysługuje prawo otrzymywania od Sądu uwierzytelnionych odpisów i wyciągów z ewidencji i statutów partii politycznych.

Prawo o partiach politycznych nakłada na partię obowiązek powiadomienia Sądu o: zmianie statutu partii, zmianie adresu siedziby partii, a także zmianach w składzie organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych. Partia polityczna zawiadamia Sąd

o powyższych zmianach niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia dokonania tych zmian. W przypadku niedopełnienia przez partię polityczną powyższych wymogów, Sąd wzywa właściwy organ partii politycznej do złożenia wypełnień lub uzupełnienia brakujących danych w wyznaczonym przez siebie terminie, nie krótszym niż 3 miesiące. W razie powstania wątpliwości, Sąd bada, czy dochowany został tryb dokonywania wyboru organów partii oraz uzupełniania składów tych organów. W razie bezskutecznego upływu ponownie wyznaczonego terminu, Sąd wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji.

2.3. Finansowanie i majątek partii politycznych

Ogólna zasada dotycząca finansowania i majątku partii politycznych zakłada jawność źródeł finansowania partii politycznych. Majątek partii powstaje ze składek członkowskich, a także darowizn, spadków, zapisów, dochodów z majątku oraz określonych ustawami dotacji i subwencji. Partia polityczna nie może prowadzić działalności gospodarczej, zaś jej majątek może być przeznaczony tylko na cele statutowe lub charytatywne. Partia polityczna może pozyskiwać dochody z majątku, pochodzące jedynie: z oprocentowania środków zgromadzonych na rachunkach bankowych i lokatach, z obrotu obligacjami Skarbu Państwa i bonami skarbowymi Skarbu Państwa, ze zbycia należących do niej składników majątkowych oraz z działalności własnej, polegającej na sprzedaży tekstu statutu lub programu partii, a także przedmiotów symbolizujących partię i wydawnictw popularyzujących cele i działalność partii politycznej oraz wykonywaniu odpłatnie drobnych usług na rzecz osób trzecich z wykorzystaniem posiadanego sprzętu biurowego.

Środki finansowe mogą być przekazywane partii politycznej jedynie przez osoby fizyczne, z zastrzeżeniem, że partia polityczna nie może przyjmować środków finansowych pochodzących od: osób fizycznych, nie mających miejsca zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, z wyłączeniem obywateli polskich zamieszkałych za granicą oraz cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Łączna suma wpłat od osoby fizycznej, na rzecz partii politycznej, nie może przekraczać w jednym roku 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę. Jednorazowa wpłata kwoty przekraczającej minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów, obowiązujące w dniu poprzedzającym wpłatę, może być dokonywana na rzecz partii politycznej jedynie czekiem, przelewem lub kartą płatniczą. Środki finansowe, za wyjątkiem składek członkowskich, muszą być gromadzone na rachunku bankowym.

Partia polityczna, która: w wyborach do Sejmu, samodzielnie tworząc komitet wyborczy, otrzymała w skali kraju co najmniej 3% ważne oddanych głosów na jej okręgowe listy kandydatów na posłów albo w wyborach do Sejmu weszła w skład koalicji wyborczej, której okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały w skali kraju co najmniej 6% ważne oddanych głosów, ma prawo do otrzymywania przez okres kadencji Sejmu subwencji z budżetu państwa na działalność statutową.

Partia polityczna ma obowiązek utworzenia Funduszu Eksperckiego. Środki zgromadzone w Funduszu Eksperckim mogą być wykorzystane na finansowanie ekspertyz: prawnych, politycznych, socjologicznych i społeczno-ekonomicznych oraz finansowanie działalności wydawniczo-edukacyjnej, związanej z działalnością statutową partii politycznej. Środki finansowe, gromadzone w ramach Funduszu Eksperckiego, mogą pochodzić jedynie z wpłat własnych partii politycznej oraz – w przypadku gdy partia polityczna otrzymuje subwencję, z otrzymanej subwencji w wysokości od 5% do 15%.

W celu finansowania udziału partii politycznej w wyborach do Sejmu i do Senatu, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach organów samorządu terytorialnego partia polityczna tworzy stały Fundusz Wyborczy. Wydatki partii politycznej na cele, o których mowa powyżej, mogą być dokonywane tylko za pośrednictwem Funduszu Wyborczego, od dnia rozpoczęcia kampanii wyborczej. W tym celu środki finansowe przekazywane są na odrębny rachunek bankowy odpowiedniego komitetu wyborczego. O utworzeniu Funduszu Wyborczego, a także o jego likwidacji partia polityczna zawiadamia Państwową Komisję Wyborczą. Środki finansowe, gromadzone w ramach Funduszu Wyborczego, mogą pochodzić z wpłat własnych partii politycznej oraz darowizn, spadków i zapisów. Łączna suma wpłat osoby fizycznej na Fundusz Wyborczy danej partii politycznej w jednym roku nie może przekraczać 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Partie polityczne sporządzają coroczną informację finansową o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach. Państwowa Komisja Wyborcza może w terminie czterech miesięcy od dnia złożenia informacji: przyjąć informację bez zastrzeżeń, przyjąć informację ze wskazaniem uchybień lub ją odrzucić. Odrzucenie informacji następuje w razie stwierdzenia wykorzystania przez partię polityczną środków z otrzymanej subwencji na cele niezwiązane z działalnością statutową. W przypadku odrzucenia informacji przez Państwową Komisję Wyborczą, partia polityczna ma prawo w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu informacji, wnieść do Sądu Najwyższego skargę na postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej, w przedmiocie odrzucenia informacji. Rozpatrzenie skargi przez Sąd Najwyższy następuje w składzie 7 sędziów.

Partia polityczna, której sprawozdanie zostało odrzucone, traci przez rok prawo do otrzymywania subwencji. Podobne obostrzenia stosowane są w przypadku, gdy partia polityczna nie złożyła informacji o sposobie wykorzystania subwencji z budżetu państwa lub gdy Sąd Najwyższy oddalił skargę partii, wniesioną na odrzucenie sprawozdania przez Państwową Komisję Wyborczą.

2.4. Likwidacja partii

Partia polityczna podlega likwidacji wskutek:

1. rozwiązania mocą uchwały uprawnionego statutowego organu partii;
2. postanowienia Sądu o wykreśleniu wpisu partii z ewidencji.

W przypadku rozwiązania się partii politycznej, na podstawie własnej uchwały, właściwy organ partii niezwłocznie przesyła Sądowi uchwałę o samorozwiązaniu partii oraz o wyznaczeniu jej likwidatora. Sąd, po zakończeniu likwidacji, wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji. Postanowienie Sądu nie podlega zaskarżeniu.

W przypadku rozwiązania partii na mocy postanowienia sądu, sąd po uprawomocnieniu się postanowienia, zarządza likwidację partii politycznej i wyznacza likwidatora tej partii. Koszt likwidacji pokrywa się z majątku likwidowanej partii politycznej.

3. Wolność zrzeszania się

Wolność zrzeszania się wyrażona jest w art. 58 Konstytucji RP oraz ustawie z dnia 6 kwietnia 1989 r. „Prawo o stowarzyszeniach”⁵, ustawie z 6 kwietnia 1984 r. „O Fundacjach”⁶, a także ustawie z 24 kwietnia 2003 r. „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”⁷. Potwierdzają ją także akty rangi międzynarodowej: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych⁸.

3.1. Stowarzyszenie

3.1.1. Uwagi wprowadzające

O ważności wolności zrzeszania się świadczy fakt wprowadzenia do ustawy „Prawo o Stowarzyszeniach” preambuły:

„W celu stworzenia warunków do pełnej realizacji gwarantowanej przepisami Konstytucji wolności zrzeszania się zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych, umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, a także uwzględniając tradycje i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego, stanowi się, co następuje”.

Prawo do zrzeszania się jest prawem bezwzględny. Może być ograniczane jedynie w drodze ustawy i tylko ze względu na bezpieczeństwo państwowe, porządek publiczny, ochronę zdrowia lub moralności publicznej albo ochronę praw i wolności innych osób.

3.1.2. Rodzaje i cechy szczególne stowarzyszeń

Ustawa „Prawo o stowarzyszeniach” wyróżnia dwie formy stowarzyszeń:

1. stowarzyszenie (zwane „stowarzyszeniem zarejestrowanym”);
2. stowarzyszenie zwykłe.

W art. 2 ustawy, ustawodawca określił przymioty stowarzyszenia. Jest ono zrzeszeniem dobrowolnym, samorządnym, trwałym, o celach niezarobkowych. Dobrowolność polega na prawie tworzenia i uczestnictwa w życiu stowarzyszenia. Każdy obywatel polski, który jest pełnoletni, posiada pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych, może tworzyć stowarzyszenie. Podkreślić przy tym należy, iż nie jest to obowiązek. Z uprawnienia wolności zrzeszania się korzysta każdy, kto ma wolną i nieprzymuszoną wolę bycia członkiem lub założycielem stowarzyszenia. Nikt nie może zmusić obywatela polskiego do przynależności do jakiegokolwiek stowarzyszenia, jak i jego utworzenia. Polskie prawo zakazuje wprowadzania zasady bezwzględnego posłuszeństwa członków wobec władz stowarzyszenia.

Małoletni w wieku od szesnastu do osiemnastu lat, którzy mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą należeć do stowarzyszeń i korzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego, z tym że w składzie zarządu

⁵ Dz. U. z 2001, Nr 79, poz. 855 ze zm.

⁶ Dz. U. z 1991, Nr 46, poz. 203 ze zm.

⁷ Dz. U. z 2003, Nr 96, poz. 873 ze zm.

⁸ Dz. U. z 1977, Nr 38, poz. 167.

stowarzyszenia większość muszą stanowić osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych. Małoletni poniżej szesnastego roku życia mogą, za zgodą przedstawicieli ustawowych, należeć do stowarzyszeń według zasad określonych w ich statutach, bez prawa udziału w głosowaniu na walnych zebraniach członków oraz bez korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego do władz stowarzyszenia. Jeżeli jednak jednostka organizacyjna stowarzyszenia zrzesza wyłącznie małoletnich, mogą oni wybierać i być wybierani do władz tej jednostki.

Samorządność stowarzyszenia przejawia się w jego prawie do samodzielnego określania celów i programu swojego działania, struktur organizacyjnych, podejmowania uchwał i uchwalania prawa wewnętrznego, obowiązującego członków stowarzyszenia, a także na określaniu zasad członkostwa i przyjmowaniu lub usuwaniu członków ze stowarzyszenia.

Trwałość stowarzyszenia polega na podejmowaniu działań na wielu płaszczyznach życia publicznego i społecznego. Jest ona tą kategorią, cechującą zrzeszenia obywateli polskich, która wyklucza jednorazowe działanie czy podjęcie jednej inicjatywy, dla realizacji której ono powstało. Trwałość stowarzyszenia wymaga długofalowego i wielorakiego funkcjonowania stowarzyszenia oraz aktywności jego członków. Oczywiście trwałości nie przekreśla ewentualne, przyszłe niepowodzenie inicjatywy. Efekt działalności stowarzyszenia nie świadczy o jego trwałości.

Założyć należy, iż formalistyczny i z natury uciążliwy obowiązek rejestracji stowarzyszenia służyć ma m.in. owej trwałości stowarzyszenia. Uzasadnionym wydaje się przypuszczenie, że w ten sposób ustawodawca chce wyeliminować już w zarodku te formy aktywności społeczeństwa obywatelskiego, które powstają dla jednego, krótkotrwałego celu.

Niezarobkowy cel, to jedno z podstawowych kryteriów, na podstawie którego można odróżnić stowarzyszenie od podmiotu działalności gospodarczej. O ile podmioty działalności gospodarczej nastawione są na zysk, na obrót finansowy, o tyle stowarzyszenie stanowi zrzeszenie ludzi, skupionych wokół określonych celów, o charakterze niematerialnym. Nie oznacza to, że stowarzyszenie nie może prowadzić działalności gospodarczej. Artykuł 34 ustawy „Prawo o stowarzyszeniach” przewiduje możliwość prowadzenia przez stowarzyszenie działalności gospodarczej. Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Stowarzyszenie może ponadto zatrudniać pracowników, jednakże opiera swoją działalność na pracy społecznej swoich członków. Nie wyłącza to możliwości zatrudniania swoich członków przez stowarzyszenie. Nie może być to jednak regułą, a jedynie wyjątkiem od zasady społecznej pracy członków.

3.1.3. Powstanie stowarzyszenia. Statut i organy stowarzyszenia

Stowarzyszenie może utworzyć nie mniej niż 15 osób, które uchwalą statut stowarzyszenia oraz wybiorą komitet założycielski. Stowarzyszenie podlega obowiązkowemu zarejestrowaniu w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS). Z chwilą zarejestrowania w KRS, stowarzyszenie nabywa osobowość prawną i może rozpocząć swoją działalność. Wniosek do sądu rejestrowego o wpis do KRS składa komitet założycielski. Dołącza do niego statut, listę założycieli zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli, protokół z wyboru komitetu założycielskiego, a także informację o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia. Wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia jest niezwłocznie rozpatrywany przez sąd rejestrowy,

Wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia powinien nastąpić nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia złożenia wniosku. Jeżeli wniosek nie spełnia warunków określonych w ustawie, sąd rejestrowy odmawia zarejestrowania stowarzyszenia. Sąd rejestrowy wydaje postanowienie o zarejestrowaniu stowarzyszenia po stwierdzeniu, że jego statut jest zgodny z przepisami prawa i założyciele spełniają wymagania określone ustawą. Wszelkich zmianach w statucie stowarzyszenia należy bezzwłocznie informować sąd rejestrowy.

Statut stowarzyszenia określa w szczególności: nazwę stowarzyszenia, siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań stowarzyszenia, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich, zasady dokonywania zmian statutu, sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Stowarzyszenie, które zamierza utworzyć terenowe jednostki organizacyjne, jest obowiązane określić w statucie strukturę organizacyjną i zasady tworzenia tych jednostek.

Najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zebranie członków. W sprawach, w których statut nie określa właściwości władz stowarzyszenia, podejmowanie uchwał należy do walnego zebrania członków. Statut może przewidywać zamiast walnego zebrania członków zebranie delegatów lub przedstawienie walnego zebrania członków zebraniem delegatów, jeżeli liczba członków przekroczy w statucie określoną wielkość. W takich przypadkach statut określa zasady wyboru delegatów i czas trwania ich kadencji. Stowarzyszenie jest obowiązane posiadać zarząd i organ kontroli wewnętrznej.

Organem nadzoru nad stowarzyszeniem jest: wojewoda, właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia - w zakresie nadzoru nad działalnością stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego, starosta właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia - w zakresie nadzoru nad innymi, niż wymienione powyżej stowarzyszeniami, prokurator, w zakresie przewidzianym w ustawach szczegółowych oraz sąd powszechny.

Organ nadzoru (do którego należy zaliczyć sąd, wojewodę, starostę oraz prokuratora) ma prawo żądać dostarczenia, przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (zebrania delegatów) oraz domagać się od władz stowarzyszenia niezbędnych wyjaśnień. W razie braku zadośćuczynienia obowiązkom określonym powyżej, sąd na wniosek organu nadzorującego może nałożyć na stowarzyszenie karę finansową w wysokości nie przekraczającej 5 000 zł.

Organ nadzorujący, w przypadku stwierdzonych nieprawidłowości w funkcjonowaniu stowarzyszenia, może wystąpić do jego władz, z wnioskiem o usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości w wyznaczonym terminie, udzielić ostrzeżenia władzom stowarzyszenia lub wystąpić do sądu o zastosowanie określonych środków, mających na celu przywrócenie stanu pożądanego. Środki stosuje sąd na wniosek organu nadzorującego. Są nimi: udzielenie upomnienia władzom stowarzyszenia, uchylenie niezgodnej z prawem lub statutem uchwały stowarzyszenia, rozwiązanie stowarzyszenia, jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem.

W przypadku, gdy stowarzyszenie nie posiada zarządu zdolnego do działań prawnych, sąd ustanawia kuratora. Sąd działa z własnej inicjatywy lub na wniosek organu nadzorującego. Kurator jest zobowiązany do zwołania, w okresie nie

dłuższym niż 6 miesięcy, walnego zebrania członków (zebrania delegatów) stowarzyszenia w celu wyboru zarządu. Do czasu wyboru zarządu, kurator reprezentuje stowarzyszenie w sprawach majątkowych wymagających bieżącego załatwienia.

Majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie może przyjmować: darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie może otrzymywać dotację, a także (o czym była już mowa) prowadzić działalność gospodarczą.

3.1.4. Rozwiązanie i likwidacja stowarzyszenia

Stowarzyszenie może być rozwiązane:

1. na podstawie własnej uchwały, podjętej zgodnie z postanowieniami statutu;
2. na mocy postanowienia sądu.

Sąd decyduje o rozwiązaniu stowarzyszenia gdy: liczba członków stowarzyszenia zmniejszyła się poniżej liczby członków wymaganych do jego założenia, stowarzyszenie nie posiada przewidzianych w ustawie władz i nie ma warunków do ich wyłonienia w okresie nie dłuższym niż rok lub jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem.

Rozwiązanie stowarzyszenia równoznaczne jest z wszczęciem procesu jego likwidacji. W przypadku, gdy stowarzyszenie rozwiązane zostało na podstawie własnej uchwały, likwidatorami stowarzyszenia są członkowie jego zarządu, jeżeli statut lub, w razie braku odpowiednich postanowień statutu, uchwała ostatniego walnego zebrania członków (zebrania delegatów) tego stowarzyszenia nie stanowi inaczej. Rozwiązanie stowarzyszenia na mocy postanowienia sądu, skutkuje zarządzeniem likwidacji przez sąd, który wyznacza równocześnie likwidatora.

Obowiązkiem likwidatora jest przeprowadzenie likwidacji w możliwie najkrótszym czasie, w sposób zabezpieczający majątek likwidowanego stowarzyszenia przed nieuzasadnionym uszczupleniem. Likwidator w szczególności powinien:

1. zawiadomić sąd o wszczęciu likwidacji i wyznaczeniu likwidatora, z podaniem swojego nazwiska, imienia i miejsca zamieszkania;
2. dokonywać czynności prawnych, niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, podając do publicznej wiadomości wszczęcie postępowania likwidacyjnego;
3. po zakończeniu likwidacji zgłosić sądowi wniosek o wykreślenie stowarzyszenia z Krajowego Rejestru Sądowego.

Jeżeli likwidacja nie zostanie zakończona w ciągu roku od dnia jej zarządzenia, likwidatorzy przedstawiają sądowi przyczyny opóźnienia, który w razie uznania opóźnienia za usprawiedliwione przedłuża termin likwidacji lub zarządza zmianę likwidatorów. Majątek zlikwidowanego stowarzyszenia przeznaczony jest na cel określony w statucie lub w uchwale walnego zebrania członków (zebrania delegatów) o likwidacji stowarzyszenia. W razie braku postanowienia statutu lub uchwały w tej sprawie, sąd orzeka o przeznaczeniu majątku na określony cel społeczny.

3.1.5. Stowarzyszenie zwykłe

Stowarzyszenie zwykłe jest uproszczoną formą stowarzyszenia. Do powstania i funkcjonowania tego stowarzyszenia wymagane są minimum 3 osoby.

Stowarzyszenie zwykłe stanowi więc swoistą alternatywę dla sformalizowanego biurokratycznego postępowania rejestracyjnego stowarzyszeń, w pełni realizując prawo do zrzeszania się.

Stowarzyszenie zwykłe posiada te same przymioty co „stowarzyszenie sformalizowane”. Jest więc zrzeszeniem dobrowolnym, samorządnym, trwałym, bez celów niezarobkowych. Korzysta z tych samych uprawnień w zakresie określania celów i zadań, struktury organizacyjnej oraz zasad przyjmowania i wyłonienia członków stowarzyszenia.

Stowarzyszenie zwykłe dla ważności swego funkcjonowania, uchwała organu działalności, w którym określa w szczególności swoją nazwę, cel, teren i środki działania, siedzibę oraz przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie. Po utworzeniu stowarzyszenia zwykłego jego założyciele informują na piśmie sąd rejestrowy, ze względu na przyszłą siedzibę stowarzyszenia, organ nadzorujący, podając dane, o których mowa powyżej. Stowarzyszenie zwykłe może rozpocząć działalność po upływie 30 dni, od dnia uzyskania informacji o założeniu stowarzyszenia zwykłego przez właściwy organ nadzorujący, o ile sąd rejestrowy na wniosek organu nadzorującego, nie zakaże założenia stowarzyszenia zwykłego. Przestankami wydania zakazu założenia stowarzyszenia zwykłego są: niezgodność regulaminu działania z przepisami prawa oraz niespełnianie przez założycieli wymagań określonych ustawą.

Uproszczona forma rejestracji stowarzyszenia zwykłego oraz obniżenie minimalnej liczby osób – założycieli stowarzyszenia zwykłego, pociąga za sobą ograniczone uprawnienia takiego bytu prawnego. Najważniejszym z nich jest brak braku własnego majątku. Następnie wskazać należy na zakaz zatrudniania pracowników przez stowarzyszenie zwykłe. W art. 43 ustawy „Prawo o stowarzyszeniach” wskazane zostały enumeratywnie negatywne przesłanki funkcjonowania stowarzyszenia zwykłego. I tak stowarzyszenie zwykłe nie może:

1. powoływać terenowych jednostek organizacyjnych;
2. łączyć się w związki stowarzyszeń;
3. zrzeszać osób prawnych;
4. prowadzić działalności gospodarczej;
5. przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej.

Stowarzyszenie zwykłe uzyskuje środki na swoją działalność ze składek członkowskich.

3.2. Fundacja

3.2.1. Uwagi wprowadzające

Od stowarzyszenia należy odróżnić fundację. Instytucję tą regulują przepisy ustawy z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach. Już starożytni Rzymianie rozróżniali osoby prawne typu korporacyjnego oraz osoby prawne typu fundacyjnego. Do tych pierwszych zaliczali stowarzyszenia, a do drugich fundacje. Jeśli główną wartością funkcjonowania takiej osoby prawnej była wartość osobowa, mamy do czynienia ze stowarzyszeniami. Jeżeli zaś był nią majątek, przyznawano status fundacji. Kluczowa sytuacja występuje obecnie w Polsce.

Cel istnienia fundacji musi być społecznie lub gospodarczo użyteczny, zgodny z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej. W szczególności celami istnienia fundacji może być ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata

i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami.

3.2.2. Powstanie fundacji

Podobnie jak stowarzyszenie, fundację mogą założyć osoby fizyczne lub osoby prawne. Jednakże założycielem fundacji nie mogą być jednocześnie zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne, zaś siedziba fundacji musi znajdować się na terytorium RP. Fundacja powstaje na skutek złożenia oświadczenia woli przez fundatora (fundatorów), w formie aktu notarialnego. Forma aktu notarialnego nie jest wymagana w przypadku, gdy fundację powołuje się w wyniku realizacji postanowień testamentowych. W oświadczeniu woli o ustanowieniu fundacji, fundator powinien wskazać cel fundacji oraz składniki majątkowe przeznaczone na jego realizację. Składnikami majątkowymi mogą być: pieniądze, papiery wartościowe, a także oddane fundacji na własność rzeczy ruchome i nieruchomości.

Fundacja nabywa osobowość prawną i może rozpocząć działalność z momentem wpisu jej do Krajowego Rejestru Sądowego. Wniosek o wpis do rejestru sądowego składa fundator, dołączając do niego statut fundacji. Statut może sporządzić fundator lub w jego imieniu osoba fizyczna lub osoba prawna przez niego wskazana. W statucie określa się obligatoryjnie: nazwę, siedzibę i majątek, cele, zasady, formy i zakres działalności fundacji, skład i organizację zarządu, sposób powoływania oraz obowiązki i uprawnienia tego organu i jego członków. Statut może zawierać również inne postanowienia, w szczególności dotyczące prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej (podobnie jak stowarzyszenie, również fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów), dopuszczalności i warunków jej połączenia z inną fundacją, zmiany celu lub statutu, a także przewidywać tworzenie obok zarządu innych organów fundacji.

Wpis fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego dokonywany jest w przypadku, gdy sąd stwierdzi, że czynności prawne stanowiące podstawę wpisu zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ i są ważne, a także po stwierdzeniu, że cel i statut fundacji są zgodne z przepisami prawa. Po dokonaniu wpisu sąd zawiadamia o tym ministra (ministrów) właściwego ze względu na cel istnienia fundacji. Wszelkie zmiany w statucie fundacji muszą być zgłoszone do sądu rejestrowego.

O zgodności działania fundacji z przepisami prawa oraz postanowieniami statutu, orzeka sąd na wniosek właściwego, ze względu na cel działania fundacji, ministra lub wojewody. W przypadku stwierdzenia rażącej niezgodności działalności fundacji (a zwłaszcza treści podjętych uchwał) z prawem lub przepisami statutu, właściwy minister lub wojewoda, może wystąpić do sądu z wnioskiem o uchylenie uchwały zarządu fundacji. Ponadto minister właściwy lub wojewoda, po stwierdzeniu rażącego naruszenia prawa lub postanowień statutu, może zwrócić się bezpośrednio do organu fundacji, z żądaniem przywrócenia stanu praworządności, wyznaczając termin do spełnienia żądania organu lub zażądać zmiany zarządu w odpowiednim, wyznaczonym przez organ terminie. Niedostosowanie się do wymogów postawionych przez organ nadzoru może skutkować zwróceniem się tegoż organu do sądu z wnioskiem o zawieszenie zarządu fundacji oraz wyznaczenie zarządcy przymusowego. Sąd uchyli postanowienie o zawieszeniu zarządu fundacji oraz wyznaczeniu zarządcy przymusowego, jeżeli z okoliczności faktycznych wynikać będzie, że zarząd fundacji zaprzestał działań rażąco naruszających prawo i statut fundacji. Ponadto fundacja jest zobowiązana do corocznego składania sprawozdania właściwemu ministrowi ze swojej działalności.

Organem fundacji jest zarząd. Kieruje on jej działalnością oraz reprezentuje fundację na zewnątrz.

3.2.3. Likwidacja fundacji

Likwidacja fundacji następuje w trzech przypadkach:
1. osiągnięcia celu, dla którego fundacja została ustanowiona;
2. wyczerpania środków finansowych i majątku fundacji;
3. na mocy odrębnych przepisów prawa.

W dwóch pierwszych przypadkach likwidacja przebiega zgodnie ze sposobem określonym w statucie fundacji. W razie braku postanowień statutowych z zakresu likwidacji fundacji, z wnioskiem o likwidację fundacji występuje do sądu organ nadzoru. O likwidacji orzeka sąd. Majątek pozostały w wyniku likwidacji przeznaczany na cele wskazane w statucie, a w przypadku ich braku, na cele zgodne z działalnością fundacji.

3.3. Działalność pożytku publicznego i wolontariat

3.3.1. Uwagi wprowadzające

Działalność pożytku publicznego jest działalnością społecznie użyteczną, prowadzoną przez organizację pozarządową, w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, w tym fundacje i stowarzyszenia, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, prowadzące w celu osiągnięcia zysku. Działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez: osoby prawne i jednostki organizacyjne, działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego.

Zadania publiczne, w sferze których działalność pożytku publicznego może być prowadzona obejmują m.in.: pomoc społeczną, działalność charytatywną, pielęgnowanie polskości i rozwój świadomości narodowej, ochrony i promocji zdrowia, działania na rzecz osób niepełnosprawnych, promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej, nauki, edukacji, oświaty i wychowania oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego.

W sferze zadań o których mowa powyżej, organy administracji publicznej współpracują z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami prowadzącymi działalność publicznie użyteczną. Współpraca ta odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.

Działalność pożytku publicznego może mieć dwojaką formę: może być prowadzona jako działalność nieodpłatna lub jako działalność odpłatna. Działalnością nieodpłatną pożytku publicznego jest świadczenie na podstawie stosunku prawnego usług, za które organizacja pozarządowa oraz inne podmioty prowadzące tę działalność nie pobierają wynagrodzenia. Działalnością odpłatną pożytku publicznego jest działalność w zakresie wykonywania zadań należących do sfery

zadań publicznych, w ramach realizacji przez organizację pozarządową oraz inne podmioty, celów statutowych, za którą pobiera wynagrodzenie. Działalnością odpłatną pożytku publicznego jest również sprzedaż towarów lub usług wytworzonych albo świadczonych przez osoby bezpośrednio korzystające z działalności pożytku publicznego.

Organy administracji publicznej wspierają w sferze zadań publicznych realizację zadań publicznych, przez przeprowadzenie otwartego konkursu ofert oraz powierzenie realizacji zadań publicznych. Konkurs ogłaszany jest w formie otwartej z co najmniej trzydziestodniowym wyprzedzeniem i podaniem szczegółowej specyfikacji konkursu. Po rozpatrzeniu ofert organ administracji publicznej, ogłaszający konkurs, podaje wyniki konkursu. Przy wyborze, organ zobowiązany jest do uwzględnienia i oceny możliwości realizacji zadania przez organizację pozarządową lub inny podmiot użyteczności publicznej oraz kalkulacji przedstawionych kosztów.

Organizacje pożytku publicznego mogą również same złożyć ofertę realizacji zadań publicznych. W takim przypadku organ administracji publicznej rozpatruje złożoną ofertę i informuje o podjętej decyzji w nieprzekraczalnym terminie 2 miesiące.

3.3.2. Organizacja pożytku publicznego

Organizacją pożytku publicznego jest organizacja pozarządowa oraz osoba prawna i jednostka organizacyjna działająca na podstawie przepisów: „O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej”, „O stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych” oraz „O gwarancjach wolności sumienia i wyznania”, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, wypełniające łącznie następujące przesłanki:

1. prowadzą działalność statutową na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa;
2. działalność określona powyżej, jest wyłączną, statutową działalnością organizacji pozarządowej i dotyczy realizacji zadań publicznych na rzecz ogółu społeczności lub grupy podmiotów;
3. nie prowadzą działalności gospodarczej albo prowadzą działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji celów statutowych;
4. cały dochód przeznaczają na działalność, o której mowa powyżej;
5. mają statutowy, kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru.

Statut lub inne akty wewnętrzne podmiotu, zabraniają mu:

- a. udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, a także członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli (osoby bliskie);
- b. przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, a także członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich;

- c. wykorzystania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich;
- d. zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osoby bliskie.

Statut organizacji pożytku publicznego podmiot uzyskuje po łącznym spełnieniu powyższych przesłanek oraz wpisaniu go do Krajowego Rejestru Sądowego. Chwila wpisu do rejestru konstituuje nadanie statusu organizacji pożytku publicznego.

Organizacji pożytku publicznego przysługuje – w odniesieniu do prowadzonej działalności pożytku publicznego, zwolnienie od:

1. podatku dochodowego od osób prawnych;
2. podatku od nieruchomości;
3. podatku od czynności cywilnoprawnych;
4. opłaty skarbowej;
5. opłat sądowych.

Podatnik podatku dochodowego od osób fizycznych może przekazać 1% podatku dochodowego zgodnie z odrębnymi przepisami na rzecz wybranych przez siebie organizacji pożytku publicznego.

3.3.3. Nadzór nad organizacją pożytku publicznego

Nadzór nad działalnością organizacji pożytku publicznego sprawują:

1. minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego;
2. minister właściwy do spraw wewnętrznych – w przypadku działań z zakresu ratownictwa i ochrony ludności.

Kontrolę z urzędu lub na wniosek organu administracji publicznej zarządza minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Osoby upoważnione do wykonywania kontroli są uprawnione do wstępu na teren nieruchomości lub jej części, na którym jest prowadzona działalność organizacji pożytku publicznego, oraz żądania pisemnych lub ustnych wyjaśnień, okazania dokumentów lub innych informacji, a także udostępniania danych, mających związek z przedmiotem kontroli. Z przeprowadzonej kontroli sporządza się protokół, który podpisują osoby przeprowadzające kontrolę i kierownik kontrolowanej organizacji pożytku publicznego lub osoba przez niego upoważniona. Odmowa podpisu protokołu przez kierownika kontrolowanej organizacji pożytku publicznego lub osobę przez niego upoważnioną wymaga podania przyczyny. W przypadku odmowy podpisu protokół uznaje się za podpisany w dniu odmowy. Kierownik kontrolowanej organizacji pożytku publicznego może w terminie 14 dni od dnia podpisania protokołu żądać na piśmie wyjaśnienia bądź zgłosić zastrzeżenia do treści protokołu. Wynik kontroli powinien zawierać opis stanu faktycznego, stwierdzonego w toku kontroli, w tym ustalonych uchybień, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu i skutków tych uchybień, oraz termin ich usunięcia, nie krótszy niż 30 dni.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego lub z jego upoważnienia wojewoda wzywa organizację pożytku publicznego do usunięcia, w wyznaczonym terminie, uchybień stwierdzonych w wyniku kontroli. W przypadku nieuwzględnienia uchybień przez organizację pożytku publicznego minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może wystąpić do sądu rejestrowego o wykreślenie informacji o organizacji pożytku publicznego lub o wykreślenie tej organizacji z Krajowego Rejestru Sądowego.

3.3.4. Wolontariusz

Ustawodawca przewidział odrębne uregulowania prawne, w zakresie regulacji instytucji wolontariusza. Poświęcił jej III dział ustawy „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”. Istotą wolontariatu jest wykonywanie przez wolontariusza świadczącego odpowiadającego świadczeniu pracy. Z tego tytułu wolontariuszowi przysługują:

1. informacja o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa, związanym z wykonywanymi świadczeniami;
2. bezpieczne i higieniczne warunki wykonywania przez niego świadczeń, w tym (w zależności od rodzaju świadczeń i zagrożeń związanych z ich wykonywaniem) odpowiednie środki ochrony indywidualnej;
3. pokrycie kosztów podróży służbowych i diet;
4. zaopatrzenie z tytułu wypadku przy wykonywaniu świadczeń;
5. ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków, w przypadku wykonywania świadczenia przez wolontariusza, przez okres nie dłuższy, niż 30 dni.

Ponadto wolontariuszowi może przysługiwać świadczenie zdrowotne, na zasadach przewidzianych w przepisach o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym.

Powyższe zasady dotyczą wolontariuszy, wykonujących zadania na rzecz:

1. organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów, w zakresie ich działalności statutowej, w szczególności w zakresie działalności pożytku publicznego;
2. organów administracji publicznej, z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej;
3. jednostek organizacyjnych, podległych organom administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej.

4. Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich

4.1. Uwagi wprowadzające

Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich wyrażona jest w art. 57 Konstytucji RP oraz ustawie z 5 lipca 1990 r. „Prawo o zgromadzeniach”.⁹ Podkreślenia wymaga przesłanka pokojowego gromadzenia się osób. *A contrario* zakazane jest organizowanie zgromadzeń, których celem jest wzniecanie buntu, niepokoju społecznego, czy zachęcanie do radykalnych, pozbawionych dialogu rozwiązań. Wolność organizowania i uczestniczenia w pokojowych zgromadzeniach ma charakter prawa bezwzględnego, które ograniczone może zostać jedynie w drodze postanowień ustawowych i tylko i wyłącznie w takim zakresie, który jest niezbędny do ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób, a także ochrony Pomników Zagłady.¹⁰

Aby można było mówić o zgromadzeniu, muszą zostać wypełnione łącznie dwie przesłanki. Mianowicie zgrupować musi się co najmniej 15 osób oraz cel ich spotkania musi mieć wspólne obrady lub wspólne wyrażanie stanowiska. *A contrario*,

nie jest grupowanie, w którym bierze udział mniej niż 15 osób lub więcej niż 15 osób, jeżeli zostało zwołane do celu wspólnych obrad lub do celu wspólnego wyrażania stanowiska, nie będzie korzystało z prawa do organizowania i uczestniczenia w zgromadzeniach. Istotne jest też to, że w zgromadzeniach mogą brać udział jedynie osoby, posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, osoby prawne, stowarzyszenia i grupy osób. Zabronione jest uczestniczenie w zgromadzeniach osób posiadających przy sobie broń, materiały wybuchowe lub inne niebezpieczne przedmioty.

Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich nie dotyczy zgromadzeń organizowanych przez organy państwa lub organy samorządu terytorialnego, a także odbywanych w ramach działalności Kościoła katolickiego, innych kościołów oraz związków wyznaniowych.

4.2. Zgromadzenia publiczne

Ustawodawca wyróżnia spośród ogółu zgromadzeń, zgromadzenia publiczne, na które nakłada dodatkowe warunki ich organizowania. Kryterium wyróżnienia zgromadzeń publicznych opiera się na miejscu organizowania zgromadzenia oraz możliwości imiennego identyfikowania osób uczestniczących w zgromadzeniu. W przypadku gdy zrzeszenie osób organizowane jest na otwartej przestrzeni, dostępnej dla nieokreślonych imiennie osób, rozumieć przez to należy zgromadzenia publiczne. W pozostałych przypadkach będziemy mieli do czynienia ze „zwykłym” zgromadzeniem.

Organem właściwym dla dokonywania wszelkich czynności prawem przewidzianych dla organizowania, uczestniczenia oraz funkcjonowania zgromadzeń, jest właściwy ze względu na miejsce organizowanego zgromadzenia organ gminy (wojt, burmistrz lub prezydent). Organem odwoławczym od decyzji organu gminy jest właściwy wojewoda.

4.3. Zawiadomienie organu gminy o organizacji zgromadzenia

Zgromadzenia publiczne objęte zostały obowiązkiem uprzedniego zawiadomienia organu gminy, o fakcie jego organizacji. Rada gminy może wyznaczyć miejsca na terenie odpowiadającym jej właściwości miejscowej, na których organizowanie zgromadzeń publicznych nie wymaga informowania o tym fakcie organu gminy.

Przyjmuje się, że obowiązek poinformowania organu gminy o organizowaniu zgromadzenia publicznego jest spełniony, jeżeli organizator zgromadzenia publicznego poinformuje organ gminy o organizowaniu zgromadzenia publicznego nie wcześniej niż na 30 dni przed datą planowanego zgromadzenia publicznego i nie później niż na 3 dni przed wspomnianą datą. Ustawa nie precyzuje w jaki sposób powinno odbyć się zawiadomienie organu gminy o organizacji zgromadzenia publicznego. Ustawodawca posługuje się tu określeniem „w taki sposób, aby wiadomość o zgromadzeniu dotarła” do organu gminy. Należy zatem domniemywać, że każdy sposób, za pomocą którego organ gminy zostanie poinformowany o miejscu i okolicznościach odbycia się zgromadzenia publicznego, jest ważny. Nie jest tu wymagana forma szczególna powiadomienia.

Zawiadomienie o organizacji zgromadzenia publicznego powinno zawierać następujące dane:

⁹ Dz. U. z 1990, Nr 51, poz. 297 ze zm.

¹⁰ Mowa tu o Pomnikach Zagłady w myśl ustawy z dnia 7 maja 1999 roku o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 1999, Nr 41, poz. 412, ze zm.).

- imię, nazwisko, datę urodzenia i adres organizatora oraz nazwę i adres osoby prawnej lub innej organizacji, jeżeli w jej imieniu organizuje on zgromadzenia;
- cel i program oraz język, w którym będą porozumiewać się uczestnicy zgromadzenia;
- miejsce i datę, godzinę rozpoczęcia, planowany czas trwania, przewidywaną liczbę uczestników oraz projektowaną trasę przejścia, jeżeli przewiduje się zmianę miejsca w czasie trwania zgromadzenia;
- określenie planowanych przez organizatora środków, służących zapewnieniu pokojowego przebiegu zgromadzenia oraz środków, o których dostarczenie zwraca się do organu gminy.

Organ gminy wydaje decyzję zakazującą organizowania zgromadzenia publicznego w dwóch przypadkach:

- jeżeli jego cel lub odbycie sprzeciwiają się ustawie „Prawo o zgromadzeniach” lub naruszają przepisy ustaw karnych;
- jeżeli odbycie zgromadzenia może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach.

W każdym innym przypadku, organ gminy nie może zakazać organizowania zgromadzenia publicznego.

Decyzja o zakazie zgromadzenia publicznego powinna być doręczona organizatorowi w terminie 3 dni od dnia zawiadomienia, nie później jednak niż na 24 godziny przed planowanym terminem rozpoczęcia zgromadzenia. Odwołanie wnosi się do właściwego wojewody, w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji. Jednakże wniesienie odwołania nie wstrzymuje wykonania decyzji. Decyzję wydaną w wyniku rozpatrzenia odwołania doręcza się organizatorowi w terminie 3 dni od dnia otrzymania odwołania.

4.4. Przewodniczący zgromadzenia

Zgromadzenie publiczne powinno mieć swojego przewodniczącego, który otwiera zgromadzenie, kieruje jego przebiegiem oraz zamyka zgromadzenie. Jest nim organizator zgromadzenia, chyba że powierzy on swoje obowiązki innej osobie albo uczestnicy zgromadzenia za jego zgodą wybiorą innego przewodniczącego. Odpowiada za zgodny z przepisami prawa przebieg zgromadzenia i podejmuje w tym celu przewidziane w ustawie środki. Przewodniczący ma prawo zażądać opuszczenia zgromadzenia przez osobę, która swoim zachowaniem narusza przepisy ustawy albo uniemożliwia lub usiłuje udaremnić zgromadzenie. W razie niepodporządkowania się żądaniu, przewodniczący może zwrócić się o pomoc do policji lub straży miejskiej.

4.5. Przedstawiciel organu

Organ gminy może delegować na zgromadzenie swoich przedstawicieli. Przedstawiciele organu gminy mogą rozwiązać zgromadzenie, jeżeli stwierdzą, że jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach lub gdy narusza przepisy ustawy „Prawo o zgromadzeniach” albo przepisy ustaw karnych, a przewodniczący, uprzedzony o konieczności rozwiązania zgromadzenia, wstrzymuje się to uczynić. Rozwiązanie zgromadzenia w powyższy sposób następuje przez wydanie decyzji ustnej, poprzedzonej trzykrotnym ostrzeżeniem uczestników zgromadzenia o możliwości jego rozwiązania, a następnie ogłoszonej przewodniczącemu w obecności zgromadzonych, której nadaje się rygor

prawnym wykonaniu. Decyzję tę doręcza się organizatorowi na piśmie, nie później niż 24 godzin od jej podjęcia. Organizator oraz uczestnik zgromadzenia, który tego w sposób powyższy ma prawo odwołania się od decyzji w sprawie rozwiązania zgromadzenia w terminie 3 dni od dnia rozwiązania zgromadzenia. Wnoszenie decyzje w sprawach zgromadzeń wnosi się bezpośrednio do sądu administracyjnego w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji, a sąd wyznacza termin nie później niż w terminie 7 dni od dnia wniesienia do niego skargi, chyba że istnieją przeszkody formalne. Przewodniczący zgromadzenia może sam podjąć decyzję o rozwiązaniu zgromadzenia.

5. Prawo do przeprowadzania zbiórek publicznych

5.1 Uwagi wprowadzające

Prawo do przeprowadzania zbiórek publicznych jest konsekwencją przyznania obywatelom polskim szerokich uprawnień w zakresie gromadzenia się, wolności zgromadzenia, swobod przekonań oraz wolności aktywności społecznej, jaka wynika z zasad ustrojowych Konstytucji RP. W polskim prawie, szczegółowo zostało uregulowane w ustawie z 15 marca 1933 r. o zbiórkach publicznych.¹¹

Zbiórką publiczną nazywamy publiczne zbieranie ofiar w gotówce lub w naturze, na pewien, z góry określony cel, na które zostało udzielone pozwolenie (art. 1). Pozwolenia na przeprowadzenie zbiórki udzielają w drodze decyzji władze administracyjne:

- wójt, burmistrz (prezydent miasta) – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze gminy lub jego części;
 - starosta – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze powiatu lub jego części obejmującej więcej niż jedną gminę;
 - marszałek województwa – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze województwa lub jego części obejmującej więcej niż jeden powiat;
 - minister właściwy do spraw wewnętrznych – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze obejmującym więcej niż jedno województwo;
 - minister właściwy do spraw wewnętrznych, za zgodą ministra właściwego do spraw zagranicznych i ministra właściwego do spraw finansów publicznych – jeżeli zebrane ofiary mają być zużyte za granicą państwa, pozwolenia na zbiórkę udziela w drodze decyzji administracyjnej.
- Ustawa zawiera negatywny katalog zbiórek, w stosunku do których nie mają zastosowania przepisy o zbiórkach publicznych. Za zbiórkę publiczną nie uważa się:
- zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, a także naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony;
 - zbiórek przeprowadzanych w drodze loterii pieniężnych lub fantowych, jeżeli zbiórki te nie są przeprowadzane w miejscach publicznych;
 - zbiórek przeprowadzanych w lokalach prywatnych, wśród grona osób znajomych, osobiście przeprowadzających zbiórkę;
 - zbiórek wśród młodzieży szkolnej w lokalach szkolnych, odbywających się na podstawie pozwolenia władz szkolnych;

¹¹ U. z 1933, Nr 22, poz. 162 ze zm.

5. zbiórek koleżeńskich w lokalach urzędów publicznych, na cele godnego poparcia, a odbywających się na podstawie pozwolenia przełożonego urzędu.

5.2. Pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej

Pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej wydawane jest wówczas, gdy cel zbiórki nie sprzeciwia się prawu i jest godny poparcia, ze względu na jego doniosłość społecznej. W szczególności ustawodawca wskazuje następujące cele, które przyświecać powinny zbiórkom publicznym: religijne, państwowe, oświatowe, zdrowotne, kulturalno-społeczne i społeczno-opiekuńcze. Jednocześnie zakazane są zbiórki, które przeprowadzane są w interesie osobistym osoby organizującej taką zbiórkę.

Zbiórkę mogą przeprowadzić członkowie stowarzyszenia, organizacji posiadającej osobowość prawną, lub komitetu, organizowanego dla przeprowadzenia określonego celu. Zbiórkę mogą również przeprowadzić członkowie instytucji, mających cele pokrewne, albo osoby imiennie zaproszone przez te instytucje. Cel zbiórki musi być ponadto zgodny z celem podmiotu przeprowadzającego zbiórkę, określonym w statucie lub akcie organizacyjnym tegoż podmiotu. I tylko te podmioty mogą uzyskać pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej. W pozwoleniu musi być określony termin, w jakim zbiórka może być przeprowadzona.

Wynik zbiórki i sposób użytkowania zebranych ofiar powinien być podany do wiadomości organu, który udzielił pozwolenia, oraz ogłoszony w terminie 1 miesiąca w prasie, w rozumieniu przepisów prawa prasowego, o zasięgu obejmującym co najmniej obszar, na którym zbiórka została przeprowadzona.

Organ, wydał pozwolenie, może je cofnąć w każdym czasie, jeżeli zbiórka przeprowadzana jest niezgodnie z postanowieniami ustawy o zbiórkach publicznych, lub jeżeli ujawnione zostanie, że dalsze prowadzenie zbiórki może zagrażać bezpieczeństwu, spokojowi lub porządkowi publicznemu, albo jeśli organ stwierdzi, że ofiary uzyskiwane ze zbiórki nie są przeznaczane na właściwy cel. W takim przypadku organ może jednocześnie zarządzić przekazanie zebranych ofiar na cele humanitarne jednej z instytucji społeczno - opiekuńczych lub oświatowych.

II. Obowiązki obywatela polskiego

1. Obowiązek szanowania i oddawania należytej godności godłu, barwom narodowym i hymnowi Rzeczypospolitej Polskiej

1.1. Uwagi wprowadzające

Obowiązek ten nie został sformułowany *expressis verbis* w Konstytucji RP, a ponadto potwierdzony został ustawą z 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej¹².

Symbolami Rzeczypospolitej Polskiej są: orzeł biały, biało-czerwone barwy i „Mazurek Dąbrowskiego”. Każdy obywatel, urząd oraz instytucja ma obowiązek otaczania czcią i szacunkiem powyższych symboli, pozostających pod szczególną ochroną prawną.

¹² Dz. U. z 1980, Nr 7, poz. 18 ze zm.

1.3. Godło Rzeczypospolitej Polskiej

Godłem RP jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej do przodu, rozpostartymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony na białym polu tarczy. Godło Rzeczypospolitej Polskiej umieszcza się w szczególności w pomieszczeniach urzędowych i salach posiedzeń, salach konferencyjnych, należących do:

- 1) organów państwowych;
- 2) województw, powiatów, samorządów województw oraz związków jednostek samorządu terytorialnego;
- 3) izb i izbików zespołów poselskich, senackich i parlamentarnych oraz biur poselskich, senatorskich i poselsko-senatorskich;
- 4) jednostek Sił Zbrojnych;
- 5) placówek oświatowo-wychowawczych;
- 6) przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz innych oficjalnych przedstawicielstw i misji za granicą.

1.4. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej

Barwami RP są kolory biały i czerwony, ułożone w dwóch poziomych, równoległych pasach tej samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny koloru czerwonego. Przy umieszczaniu barw Rzeczypospolitej Polskiej w płaszczyźnie pionowej, kolor biały umieszcza się po lewej stronie płaszczyzny pionowej z przodu. Każdy ma prawo używać barw Rzeczypospolitej Polskiej w szczególności w celu podkreślenia znaczenia uroczystości, świąt lub innych wydarzeń, z zachowaniem należytego szacunku, przewidzianego dla symboli narodowych.

1.4. Flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej

Flagą państwową RP jest prostokątny płat tkaniny o barwach Rzeczypospolitej Polskiej, umieszczony na maszcie. Jest nią także flaga określona powyżej, umieszczonym pośrodku białego pasa godłem Rzeczypospolitej Polskiej.

Z okazji uroczystości oraz rocznic i świąt państwowych, podnosi się flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej, na budynkach lub przed budynkami należącymi do siedziby urzędowe albo miejsce obrad:

- 1) Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) Rady Ministrów oraz Prezesa Rady Ministrów;
- 5) organów stanowiących jednostki samorządu terytorialnego – w czasie ich sesji;
- 6) organów administracji rządowej i innych organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych, a także organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych.

Flagę państwową można umieszczać także w innych miejscach, z zachowaniem należytego szacunku, przewidzianego dla symboli narodowych.

1.5. Hymn państwowy Rzeczypospolitej Polskiej

Hymnem państwowym RP jest "Mazurek Dąbrowskiego". Publicznie hymn państwowy wykonuje się lub odtwarza w szczególności w czasie uroczystości oraz

święt i rocznic państwowych. Podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu państwowego obowiązuje zachowanie powagi i spokoju. Osoby obecne podczas publicznego wykonywania lub odtwarzania hymnu stoją w postawie wyrażającej szacunek, a ponadto mężczyźni w ubraniach cywilnych - zdejmują nakrycia głowy, zaś osoby w umundurowaniu obejmującym nakrycie głowy, nie będące w zorganizowanej grupie - oddają honory przez salutowanie. Poczty sztandarowe podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu oddają honory przez pochylenie sztandaru.

2. Powszechny obowiązek obrony Rzeczypospolitej Polskiej

2.1. Uwagi wprowadzające

Artykuł 85 Konstytucji RP wyraża *expressis verbis* obowiązek obrony Ojczyzny. Znajduje on swoje odzwierciedlenie w ustawie z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej¹³ oraz ustawie z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej¹⁴.

Obowiązek obrony Ojczyzny spoczywa na każdym obywatelu Rzeczypospolitej Polskiej. Powszechnemu obowiązkowi obrony podlegają wszyscy obywatele polscy, zdolni ze względu na wiek i stan zdrowia do wykonywania tego obowiązku. Obywatel polski będący równocześnie obywatelem innego państwa nie podlega powszechnemu obowiązkowi obrony, jeżeli stale zamieszkuje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele polscy są obowiązani do pełnienia służby wojskowej, służby w obronie cywilnej, odbywania przysposobienia obronnego, uczestniczenia w samoobronie ludności, pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz do wykonywania świadczeń na rzecz obrony. Ochotnicze spełnianie zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest prawem wszystkich obywateli polskich.

2.2. Komisje lekarskie

Określenie zdolności poborowych do czynnej służby wojskowej należy do powiatowych i wojewódzkich komisji lekarskich. Organy, o których mowa powyżej, podejmują decyzję na podstawie wyników obowiązkowych badań lekarskich. Przed komisją lekarską zobowiązani są stawić się obywatele polscy, którzy w danym roku kalendarzowym, ukończyli dziewiętnasty rok życia. Do stawienia się przed komisją lekarską wzywa poborowego wójt lub burmistrz (prezydent miasta) równocześnie z wezwaniem do stawienia się przed komisją poborową. W razie niestawienia się poborowego przed komisją lekarską bez uzasadnionej przyczyny, wójt lub burmistrz (prezydent miasta) na wniosek przewodniczącego komisji nakłada grzywnę w celu przymuszenia albo zarządza przymusowe doprowadzenie przez policję do komisji lekarskiej.

Orzeczenie powiatowej komisji lekarskiej doręcza się poborowemu i wojskowemu komendantowi uzupełnień na piśmie wraz z uzasadnieniem. Od orzeczenia powiatowej komisji lekarskiej przysługuje poborowemu i wojskowemu komendantowi uzupełnień odwołanie do wojewódzkiej komisji lekarskiej w terminie czternastu dni od dnia doręczenia orzeczenia.

¹³ Dz. U. z 2002, Nr 21, poz. 205 ze zm.

¹⁴ Dz. U. z 1990, Nr 78, poz. 461 ze zm.

W wyniku postępowania komisji lekarskiej, poborowemu przyznaje się jedną z następujących kategorii zdolności do czynnej służby wojskowej:

- 1) kategoria A – zdolny do czynnej służby wojskowej, co oznacza zdolność do odbywania zasadniczej służby wojskowej, nadterminowej zasadniczej służby wojskowej, zajęć wojskowych w czasie trwania studiów wyższych, przeszkolenia wojskowego, okresowej służby wojskowej, ćwiczeń wojskowych, zasadniczej służby i szkolenia poborowych w obronie cywilnej, służby zastępczej, jak również służby wojskowej pełnionej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny;
- 2) kategoria B – czasowo niezdolny do czynnej służby wojskowej, co oznacza przebiegające upośledzenie ogólnego stanu zdrowia albo ostre lub przewlekłe choroby chorobowe, które w okresie do 24 miesięcy od dnia badania rokuują odzyskanie zdolności do służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju;
- 3) kategoria D – niezdolny do czynnej służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju;
- 4) kategoria E – trwale i całkowicie niezdolny do czynnej służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju oraz w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

2.3. Odroczenie służby wojskowej

Odroczenia zasadniczej służby wojskowej udziela się poborowemu, na jego wniosek, ze względu na:

- 1) wyłonienie na posła - na czas pełnienia mandatu;
 - 2) kandydowanie do Sejmu - na czas trwania kampanii wyborczej;
 - 3) konieczność sprawowania bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny, wspólnie z nim zamieszkałym, który nie ukończył szesnastego roku życia bądź został uznany za całkowicie niezdolnego do pracy i do samodzielnej egzystencji lub też ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia, jeżeli nie ma innego pełnoletniego członka rodziny bliższego lub równego stopniem pokrewieństwa obowiązwanego do sprawowania tej opieki, albo ze względu na obowiązek sprawowania opieki wynikającej z prawomocnego orzeczenia sądu - na czas sprawowania tej opieki;
 - 4) pobieranie nauki w szkole wyższej, jeżeli jest on studentem - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym poborowy kończy dwudziesty siódmy rok życia;
 - 5) pobieranie nauki w zakładach kształcenia nauczycieli - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym poborowy kończy dwudziesty siódmy rok życia;
 - 6) pobieranie nauki w szkole ponadgimnazjalnej, a do dnia 31 sierpnia 2008 r. także w szkole ponadpodstawowej - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego, w którym poborowy kończy dwudziesty ósmy rok życia;
 - 7) kształcenie w celu zdobycia kwalifikacji przydatnych w wojsku, na podstawie umowy zawartej z wojskowym komendantem uzupełnień, na czas tego kształcenia.
- Odroczenia zasadniczej służby wojskowej można udzielić również ze względu na inne sprawy osobiste lub rodzinne poborowego. Skreślenie z listy studentów albo wyłączenie ze szkoły wyższej lub wyższej szkoły zawodowej, powodują utratę wydanego odroczenia zasadniczej służby wojskowej z tytułu pobierania nauki.

Nie powołuje się do czynnej służby wojskowej poborowych uznanych za zdolnych do tej służby:

1. obywateli polskich, którzy stale zamieszkują za granicą;
2. absolwentów szkół oficerskich i szkół aspiranckich (chorążych) policji, straży granicznej i Państwowej Straży Pożarnej, którzy bezpośrednio po zakończeniu studiów (nauki) podjęli służbę w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, policji, straży granicznej, Biurze Ochrony Rządu, służbie więziennej lub Państwowej Straży Pożarnej.

2.4. Powołanie do zasadniczej służby wojskowej

Poborowych, uznanych za zdolnych do służby wojskowej, wojskowy komendant uzupełnień przeznaczają do służby, uwzględniając potrzeby wojska, orzeczenie komisji poborowej i komisji lekarskiej, kwalifikacje zawodowe oraz w miarę możliwości życzenia poborowych. Poborowi powinni być powoływani do odbycia czynnej służby wojskowej, w miarę możliwości, w jednostce wojskowej, mającej siedzibę w pobliżu ich miejsca pobytu stałego (zamieszkania) lub pobytu czasowego, trwającego ponad dwa miesiące.

2.5. Przeniesienie do rezerwy

Poborowych niepowołanych do zasadniczej służby wojskowej do dnia 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia, wojskowy komendant uzupełnień przenosi do rezerwy. Przepis ten nie ma zastosowania do poborowych, którzy:

1. nie mogli być powołani do zasadniczej służby wojskowej w okresie, o którym mowa powyżej, z powodu odroczenia tej służby albo z powodu złożenia wniosku o przyznanie służby zastępczej;
 2. z przyczyn niezależnych od organów wojskowych nie mogli być powołani do zasadniczej służby wojskowej w terminie określonym powyżej, ze względu na:
 - a. odbywanie kary pozbawienia wolności;
 - b. orzeczenie kary pozbawienia praw publicznych;
 - c. czasowe przebywanie za granicą;
 - d. niespełnienie wojskowego obowiązku meldunkowego;
 - e. niezgłoszenie się do poboru do końca roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia.
 3. zostali uznani za niezdolnych do czynnej służby wojskowej w czasie pokoju.
- Poborowych, o których mowa w punkcie 1 i 2, niepowołanych do zasadniczej służby wojskowej, przenosi się do rezerwy z dniem 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia osiem lat życia.

Kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do czynnej służby wojskowej oraz kobiety, które w danym roku szkolnym kończą naukę w szkołach medycznych i weterynaryjnych, mogą być poddane obowiązkowi stawienia się do poboru, poczynając od dnia 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia - do dnia 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata.

2.6. Obowiązek służby wojskowej

Obowiązek służby wojskowej polega na:

1. odbywaniu zasadniczej służby wojskowej przez poborowych;
 2. odbywaniu zajęć wojskowych oraz przeszkolenia wojskowego przez studentów i absolwentów szkół wyższych;
 3. odbywaniu ćwiczeń wojskowych oraz okresowej służby wojskowej przez członków rezerwy;
 4. pełnieniu czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przez poborowych i żołnierzy rezerwy.
- W okresie odbywania służby wojskowej, na żołnierza nakładane są specjalne obowiązki ograniczające zakres jego wolności obywatelskich. Należą do nich:
1. przechowanie w tajemnicy wszystkich wiadomości, z którymi zapoznani się bezpośrednio lub w związku z odbywaniem czynnej służby wojskowej, jeżeli wiadomości te stanowią informacje niejawne;
 2. zawieszenie na okres odbywania służby wojskowej członkostwa w partiach politycznych;
 3. uzyskanie zezwolenia Ministra Obrony Narodowej lub organu wojskowego, przez niego upoważnionego, na wyjazd i pobyt za granicą;
 4. noszenie umundurowania oraz odznak i oznak wojskowych, w czasie wykonywania zadań służbowych.
- Obok obowiązków, osobom odbywającym służbę wojskową, przyznaje się następujące uprawnienia:
1. bezpłatne żywienie lub równoważnik pieniężny;
 2. umundurowanie i wyekwipowanie wojskowe w naturze lub równoważnik pieniężny;
 3. objęcie obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego;
 4. zwrot kosztów przejazdu do miejsca stawienia się i powrotu do miejsca pobytu stałego albo pobytu czasowego, trwającego ponad dwa miesiące;
 5. nakaz wypowiedzenia lub rozwiązania stosunku pracy w okresie między dniem dołączenia pracownikowi karty powołania do czynnej służby wojskowej a jej odbyciem;
 6. wliczenie czasu odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia u pracodawcy, w zakresie wszystkich uprawnień wynikających ze stosunku pracy, w przypadku gdy pracownik w ciągu trzydziestu dni od dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej podjął pracę u pracodawcy, u którego był zatrudniony w dniu powołania go do służby;
 7. otrzymanie od pracodawcy odprawy w wysokości dwutygodniowego wynagrodzenia, obliczonego według zasad określonych dla ustalania ekwiwalentu za urlop wypoczynkowy;
 8. przyznanie zasiłku w kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę, obowiązującego w grudniu roku poprzedniego, żołnierzom zasadniczej służby wojskowej, posiadającym na wyłącznym utrzymaniu członków rodziny;
 9. przyznanie zasiłku w wysokości świadczenia alimentacyjnego, żołnierzowi, na którym ciąży obowiązek alimentacyjny na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.
- Absolwenci szkół wyższych są obowiązani do odbycia przeszkolenia wojskowego. Przeszkolenie wojskowe absolwentów szkół wyższych odbywa się w jednostkach wojskowych w wymiarze do trzech miesięcy. Poborowych powołuje się do odbycia przeszkolenia wojskowego nie później niż w ciągu osiemnastu miesięcy, licząc od dnia, w którym stali się absolwentami szkół wyższych. Studenti będący poborowymi, którzy zaliczyli drugi rok studiów wyższych zawodowych lub

trzeci rok jednolitych studiów magisterskich lub równorzędnych, mogą odbywać przeszkolenie wojskowe w czasie tych studiów. Przeszkolenie wojskowe studentów odbywa się w jednostkach wojskowych. Czas trwania przeszkolenia wojskowego studentów wynosi do sześciu tygodni. Przeszkolenie wojskowe studentów odbywa się w jednym, nieprzerwanym okresie. Student może być powołany do odbycia przeszkolenia wojskowego, jeżeli są spełnione łącznie następujące warunki:

1. odbycie przez studenta przysposobienia obronnego i zdanie egzaminu;
2. złożenie przez studenta, nie później niż w terminie jednego miesiąca od dnia zdania egzaminu, udokumentowanego wniosku do właściwego wojskowego komendanta uzupełnień o powołanie go do odbycia tego przeszkolenia;
3. przeznaczenie studenta przez wojskowego komendanta uzupełnień do odbycia przeszkolenia wojskowego.

2.7. Mobilizacja i czas wojny

W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny, poborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej oraz żołnierze rezerwy, niezależnie od ich przeznaczenia, mogą być w każdym czasie powołani do czynnej służby wojskowej. Do czynnej służby wojskowej mogą być powołane również inne osoby, które zgłosiły się do pełnienia tej służby w drodze zaciągu ochotniczego. Żołnierze rezerwy stają się z mocy prawa po ogłoszeniu mobilizacji lub w czasie wojny żołnierzami w czynnej służbie wojskowej, z chwilą stawienia się do tej służby w określonym miejscu i czasie.

Przeprowadzenie poboru zarządza Minister Obrony Narodowej. Może on również zarządzić objęcie obowiązkiem stawienia się do poboru:

1. mężczyzn, którzy w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście lat życia;
 2. kobiet posiadających kwalifikacje przydatne do służby wojskowej, które w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście, a nie przekroczyły czterdziestu lat życia i nie są żołnierzami rezerwy;
 3. osób uznanych za czasowo niezdolne do służby wojskowej.
- Odroczenia czynnej służby wojskowej udziela się tylko ze względu na stan zdrowia, na czas ustalony przez powiatową komisję poborową, jednak nie dłuższy niż sześć miesięcy. Po upływie tego okresu poborowy, korzystający z odroczenia, obowiązany jest stawić się ponownie przed właściwą komisją poborową.

2.8. Ochrona granic państwowych

Granicą Rzeczypospolitej Polskiej jest powierzchnia pionowa, przechodząca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi. Granica państwowa na morzu przebiega w odległości 12 mil morskich od linii podstawowej. Za ochronę granicy państwowej, w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiada Minister Obrony Narodowej.

W celu ochrony granicy państwowej ustanawia się pas drogi granicznej i strefę nadgraniczną. Pasem drogi granicznej jest obszar o szerokości 15 metrów, licząc w głąb kraju od linii granicy państwowej lub od brzegu wód granicznych albo brzegu morskiego.

Strefa nadgraniczna obejmuje cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej, a na odcinku morskim - do brzegu morskiego. Jeżeli

strefa nadgraniczna nie osiąga w ten sposób 15 km. włącza się do niej również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do granicy państwowej lub brzegu morskiego.

Rozdział II

SYTUACJA PRAWNA OBYWATELA POLSKIEGO

Sytuacja prawna obywatela polskiego unormowana jest za pomocą różnych przepisów, aktów prawnych oraz regulacji o randze ustawowej i pozaustawowej. Uregulowaniami prawnymi, dotyczącymi obywatela polskiego, zajmują się wszystkie gałęzie prawa. Nas jednak interesują tylko i wyłącznie te unormowania rangi ustawowej, które wchodzą w zakres materialnego prawa administracyjnego. W związku z tym w rozdziale niniejszym omówione zostały kolejno: instytucje obywatelstwa polskiego i wynikające z tego przywileje i obowiązki, instytucje akt stanu cywilnego, ewidencji ludności oraz dowodów osobistych, paszportów, a także uregulowania prawne w zakresie zmiany imion i nazwisk.

1. Obywatelstwo polskie

1.1. Zasady ogólne dotyczące obywatelstwa polskiego

Polskie prawo przewiduje sześć ogólnych zasad, regulujących instytucję obywatelstwa polskiego. Dwie najważniejsze wynikają z art. 34 Konstytucji RP, cztery kolejne znajdują swe źródło w przepisach ustawy z 15 lutego 1960 r. „O obywatelstwie polskim”.¹⁵

Zasada nabywania obywatelstwa polskiego z rodziców, będących obywatelami polskimi. Uregulowana została w ust. 1 art. 34 Konstytucji RP. Jest to ogólna zasada regulująca sposób nabycia obywatelstwa polskiego. Od zasady tej ustawodawca polski przewidział wyjątki, opisane w ustawie o obywatelstwie polskim.

Zasada względnej niezbywalności obywatelstwa polskiego. Znalazła swoje odzwierciedlenie w ust. 2 art. 34 Konstytucji RP. Względność niezbywalności obywatelstwa polskiego polega na zakazie przymusu zrzeczenia się obywatelstwa polskiego, jak i pozbawienia go siłą. Obie zasady zostały szczegółowo omówione poniżej.

Zasada ciągłości obywatelstwa polskiego. W art. 1 ustawy „O obywatelstwie polskim” postanowione zostało, że każdy, kto w chwili wejścia w życie ustawy z 15 lutego 1960 r. „O obywatelstwie polskim”, posiadał obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów, zostaje uznany przez nową ustawę za obywatela polskiego. W ten sposób, pomimo zmiany przepisów, obywatele polscy nie utracili tego statusu i korzystają z pełni praw i obowiązków, przysługujących obywatelom polskim. Tym samym osoby, które nabyły obywatelstwo polskie pod rządami poprzedniej ustawy, nie musiały udowodniać pochodzenia swojego obywatelstwa. Wykluczono w ten sposób powstanie potencjalnego niebezpieczeństwa bezpaństwowości, czyli faktycznego i prawnego stanu braku przynależności państwowej, wyrażającej się w nieposiadaniu jakiegokolwiek obywatelstwa. Zasada ciągłości obywatelstwa podkreśla również ponadczasowość oraz trwałość instytucji obywatelstwa polskiego, uniezależniając je od zmian zachodzących w systemie prawnym.

¹⁵ Dz. U. z 2000, Nr 28, poz. 353, ze zm.

Zasada wyłączności obywatelstwa polskiego zawarta została w art. 2 ustawy „O obywatelstwie polskim”. W myśl tej zasady obywatel polski nie może być jednocześnie uznawany za obywatela innego państwa. Dotyczy to sytuacji prawnej obywatela polskiego posiadającego obywatelstwo innego państwa. Jeżeli prawa polskiego, osoba taka podlega jurysdykcji prawa polskiego, bez względu na miejsce, w którym przebywa i obywatelstwo, którym się posługuje w danej chwili. Zasada ta nie wyłącza możliwości posiadania kilku obywatelstw ani sposobu traktowania takiego człowieka przez państwo – za swojego obywatela, którego obywatelstwo osoba ta posiada.

Zasada uniezależnienia zmiany obywatelstwa obcokrajowca, od wstąpienia w związek małżeński z obywatelem polskim (art. 3 u. 1 ustawy). Zawarcie związku małżeńskiego przez obywatela polskiego z osobą, nie będącą obywatelem polskim, nie powoduje zmian w obywatelstwie małżonków. Tym samym, małżeństwo nie wpływa bezpośrednio na zmianę statusu obywatelstwa u któregośkolwiek z małżonków.

Zasada braku wpływu zmiany obywatelstwa jednego z małżonków na obywatelstwo drugiego małżonka (art. 3 u.2 ustawy). Zmiana obywatelstwa jednego z małżonków nie pociąga za sobą zmiany obywatelstwa drugiego małżonka. Zależność w ten sposób podmiotowości instytucji obywatelstwa. Obywatelstwo jedno jest od jakichkolwiek zmian w obywatelstwie współmałżonka.

1.2. Nabycie obywatelstwa z mocy prawa

Widnieją dwie generalne zasady nabycia obywatelstwa:

- 1. *ius soli* (prawo ziemi);
- 2. *ius sanguinis* (prawo krwi).

1.1. **Zasada *ius soli***, obywatelstwo państwa nabywa się poprzez urodzenie się na jego terenie, bez względu na obywatelstwo rodziców. W chwili obecnej na mocy „prawa ziemi” nabywa się obywatelstwo w Irlandii oraz Nowej Zelandii.

1.2. **Zasada *ius sanguinis***, to nabycie obywatelstwa przez urodzenie z rodziców, którzy mają obywatelstwo danego kraju. Jest to zasada dominująca w zakresie nabywania obywatelstwa na całym świecie, w tym i w Polsce.

Jak już było powiedziane na wstępie rozdziału, polskie prawo ukonstytuowało zasadę nabycia obywatelstwa polskiego z urodzenia się z rodziców, będących obywatelami polskimi. Ustawodawca zastrzega sobie jednak pewne wyjątki od tej zasady.

Ustawa o obywatelstwie polskim oraz ustawa z 9 listopada 2000 r. o repatriacji przewiduje trzy sposoby nabycia obywatelstwa polskiego: z mocy prawa, na podstawie aktu administracyjnego oraz poprzez oświadczenie osoby uprawnionej. Ponadto w art. 11 ustawy została przewidziana instytucja odzyskania obywatelstwa polskiego.

1. **Zasada *ius sanguinis***, obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie na mocy *ius sanguinis*, przez znalezienie na mocy *ius soli* oraz w drodze repatriacji.

1.1. Dziecko nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie, gdy:

- 1. oboje rodzice są obywatelami polskimi albo jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznanie bądź nieokreślone jest jego obywatelstwo lub nie posiada żadnego obywatelstwa;
- 2. oboje rodzice są nieznanymi bądź nieokreślonymi jest ich obywatelstwo lub nie posiadają żadnego obywatelstwa.

¹⁶ Dz. U. z 2004, Nr 53, poz. 532 – tj.

Dziecko rodziców, z których jedno jest obywatelem polskim, drugie zaś obywatelem innego państwa, nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie. Jednakże rodzice w oświadczeniu złożonym zgodnie, przed właściwym organem, w ciągu trzech miesięcy od dnia urodzenia się dziecka, mogą wybrać dla niego obywatelstwo państwa obcego, którego obywatelem jest jedno z rodziców, jeżeli według prawa tego państwa dziecko nabywa jego obywatelstwo. Z powodu braku porozumienia między rodzicami, każde z nich może zwrócić się w ciągu trzech miesięcy od dnia urodzenia się dziecka o rozstrzygnięcie do sądu. Dziecko, które nabyło obywatelstwo obce zgodnie z zasadami opisanymi powyżej, nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli po ukończeniu szesnastu lat, a przed upływem sześciu miesięcy od dnia osiągnięcia pełnoletności złoży odpowiednie oświadczenie przed starostą (jeżeli dziecko przebywa na terytorium RP) lub konsulem (jeżeli zamieszkuje poza granicami kraju) i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia. Zmiany w ustaleniu osoby albo obywatelstwa jednego lub obojga rodziców podlegają uwzględnieniu przy określeniu obywatelstwa dziecka, jeżeli nastąpiły przed upływem roku od dnia urodzenia się dziecka.

Od sformułowanej powyżej zasady nabycia obywatelstwa polskiego na mocy więzów krwi, istnieje wyjątek, znajdujący się w art. 5 ustawy „O obywatelstwie polskim”. Dziecko znalezione na terytorium RP nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli jego rodzice są nieznanymi bądź nieokreślonymi jest ich obywatelstwo lub nie posiadają żadnego obywatelstwa. Jest to jedyny przypadek zastosowania prawa ziemi, przy regulacji zasad nabycia obywatelstwa polskiego.

Trzecia forma nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa uregulowana została w ustawie o repatriacji. W myśl ustawy, obywatelstwo polskie nabywa osoba przybywająca do Polski na podstawie wizej wjazdowej w celu repatriacji. Obywatelstwo nadawane jest jej z mocy prawa, w chwili przekroczenia polskiej granicy państwowej.

Z formy nabycia obywatelstwa polskiego, na podstawie wizej wjazdowej w celu repatriacji, skorzystać może jedynie repatriant. Za repatrianta uważa się osobę polskiego pochodzenia, która przybyła do Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizej wjazdowej, w celu repatriacji, z zamiarem osiedlenia się na stałe. Osobą polskiego pochodzenia jest osoba deklarująca narodowość polską i spełniająca łącznie następujące warunki:

1. co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków było narodowości polskiej;
2. wykaże ona swój związek z polskością, w szczególności przez pielęgnowanie polskiej mowy, polskich tradycji i zwyczajów.

Ponadto za osobę polskiego pochodzenia uznaje się również osobę deklarującą narodowość polską, która posiadała w przeszłości obywatelstwo polskie lub co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków posiadało obywatelstwo polskie oraz osobę mogącą wykazać swój związek z polskością. Decyzję o uznaniu osoby, za osobę polskiego pochodzenia, a w konsekwencji przyznania jej wizej wjazdowej w celu repatriacji, wydaje konsul. Od decyzji wydanej przez konsula przysługuje odwołanie do Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców.

Dowodami potwierdzającymi polskie pochodzenie mogą być dokumenty wydane przez polskie władze państwowe lub kościelne, a także przez władze byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, dotyczące wnioskodawcy lub jego rodziców, dziadków lub pradziadków, a w szczególności:

1. polskie dokumenty tożsamości;
2. akty stanu cywilnego lub ich odpisy albo metryki chrztu poświadczające związek z polskością;

3. dokumenty potwierdzające odbycie służby wojskowej w Wojsku Polskim, zawierające wpis informujący o narodowości polskiej;
4. dokumenty potwierdzające fakt deportacji lub uwięzienia, zawierające wpis informujący o narodowości polskiej;
5. dokumenty tożsamości lub inne dokumenty urzędowe, zawierające wpis informujący o narodowości polskiej.

Wiza wjazdowa w celu repatriacji nie może być wydana osobie, która:

1. utraciła obywatelstwo polskie, nabyte w drodze repatriacji, na podstawie ustawy o repatriacji;
2. repatriowała się z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na podstawie umów repatriacyjnych;
3. w czasie pobytu poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej działała na szkodę podstawowych interesów Rzeczypospolitej Polskiej;
4. uczestniczyła lub uczestniczy w łamaniu praw człowieka.

W drodze repatriacji nabywa obywatelstwo polskie również małoletni, pozostający pod władzą rodzicielską repatrianta. Jednakże w przypadku, gdy repatriantem jest tylko jedno z rodziców, małoletni nabywa obywatelstwo polskie jedynie za zgodą drugiego z rodziców, wyrażoną w oświadczeniu złożonym przed konsulem. Małoletni pozostający pod opieką nabywa obywatelstwo polskie w drodze repatriacji, jeżeli dokona jej za zgodą opiekuna wyrażoną w oświadczeniu złożonym przed konsulem. Nabycie obywatelstwa polskiego przez małoletniego, który ukończył 16 lat, może nastąpić jedynie za jego zgodą.

1.3. Nabycie obywatelstwa w drodze decyzji administracyjnej

Nabycie obywatelstwa polskiego w drodze decyzji administracyjnej może przybrać dwojaką formę: nadania obywatelstwa polskiego (naturalizacja) lub uznania za obywatela polskiego (mała naturalizacja). W obu przypadkach organem upoważnionym do nadania lub uznania obywatelstwa jest Prezydent RP, na mocy art. 137 Konstytucji RP, potwierdzonego treścią art. 16 ust. 1 ustawy „O obywatelstwie polskim”. Nadanie lub uznanie dokonuje się w formie aktu urzędowego, na podstawie art. 144 ust. 1.

Naturalizacja dopuszczalna jest jedynie na wniosek cudzoziemca, który zamieszkuje w Polsce, na podstawie zezwolenia na osiedlenie się przez co najmniej 5 lat. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, możliwe jest nadanie obywatelstwa polskiego cudzoziemcowi, który nie spełni powyższych wymagań. Nadanie obywatelstwa polskiego może być uzależnione od złożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego.

Nadanie obywatelstwa polskiego obojgu rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską. Nadanie obywatelstwa polskiego tylko jednemu z rodziców rozciąga się na dzieci, jeżeli:

1. pozostają wyłącznie pod jego władzą rodzicielską;
2. drugie z rodziców jest obywatelem polskim;
3. drugie z rodziców wyraziło zgodę przed właściwym organem na nabycie przez dziecko obywatelstwa polskiego.

Nadanie lub rozciągnięcie nadania obywatelstwa polskiego na dzieci, które ukończyły szesnaście lat, następuje jedynie za ich zgodą.

Mała naturalizacja dopuszczalna jest tylko wówczas, gdy mamy do czynienia z osobą o nieokreślonym obywatelstwie lub nie posiadającą żadnego obywatelstwa, jeżeli zamieszkuje w Polsce na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, przez co

najmniej pięć lat. Uznanie za obywatela polskiego następuje wyłącznie na wniosek osoby zainteresowanej.

Uznanie za obywatela polskiego rozciąga się na dzieci uznanego, jeżeli zamieszkują w Polsce. Nadanie obywatelstwa polskiego obojgu rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską. Nadanie obywatelstwa polskiego tylko jednemu z rodziców rozciąga się na dzieci, jeżeli:

1. pozostają wyłącznie pod jego władzą rodzicielską;
2. drugie z rodziców jest obywatelem polskim;
3. drugie z rodziców wyraziło zgodę, przed właściwym organem, na nabycie przez dziecko obywatelstwa polskiego.

Nadanie lub rozciągnięcie nadania obywatelstwa polskiego na dzieci, które ukończyły szesnaście lat, następuje jedynie za ich zgodą.

1.4. Nabycie obywatelstwa przez oświadczenie

Nabycie obywatelstwa na podstawie oświadczenia osoby zainteresowanej, następuje w przypadku cudzoziemca, któremu udzielono zezwolenia na osiedlenie się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i który pozostaje co najmniej 3 lata w związku małżeńskim z osobą posiadającą obywatelstwo polskie. Cudzoziemiec nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli w terminie 6 miesięcy od dnia uzyskania przez cudzoziemca zezwolenia na osiedlenie się albo 3 lat i 6 miesięcy od dnia zawarcia związku małżeńskiego z osobą posiadającą obywatelstwo polskie, złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia. Organem właściwym do wydania decyzji o przyjęciu oświadczenia jest właściwy miejscowo wojewoda - w stosunku do osób zamieszkałych w Polsce lub konsul Rzeczypospolitej Polskiej - w stosunku do osób zamieszkałych za granicą.

1.5. Odzyskanie obywatelstwa

Odzyskanie obywatelstwa następuje w stosunku do osoby, która utraciła obywatelstwo polskie - przez nabycie obywatelstwa obcego - wskutek zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem lub w związku z zawarciem takiego małżeństwa, jeżeli po ustaniu tego małżeństwa lub jego unieważnieniu złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia. Przyjęcie oświadczenia może być uzależnione od złożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego.

1.6. Utrata obywatelstwa

Obywatelstwo polskie korzysta z prawnej jego ochrony. Oznacza to, że nikt nie może zostać pozbawiony obywatelstwa polskiego, wbrew swojej woli. Przypomnieć należy art. 34 ust. 2 Konstytucji RP, wyrażający zasadę względnej niezbywalności obywatelstwa polskiego. W myśl tej zasady, obywatelstwa może zrzec się tylko obywatel polski, na swój wniosek. Wniosek składa się do prezydenta RP. Uzyskanie zgody prezydenta RP na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego skutkuje stwierdzeniem przez właściwego ze względu na miejsce zamieszkania wojewodę, utratę obywatelstwa polskiego.

Zgoda na zrzeczenie się obywatelstwa, udzielona rodzicom, rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską. Zgoda na zrzeczenie się

obywatelstwa polskiego, udzielona jednemu z rodziców, rozciąga się na dzieci pozostające pod jego władzą rodzicielską, gdy drugiemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska lub nie jest on obywatelem polskim albo gdy jest obywatelem polskim i wyrazi przed właściwym organem zgodę na utratę obywatelstwa polskiego przez dzieci. W przypadku gdy drugie z rodziców jest obywatelem polskim i sprzeciwia się rozciągnięciu na dzieci zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego - udzielonej pierwszemu z rodziców lub gdy porozumienie napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, każde z rodziców może zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu. Zgoda na zrzeczenie się obywatelstwa rozciąga się na dzieci, które ukończyły szesnaście lat, jedynie za ich zgodą.

2. Ewidencja ludności oraz dowody osobiste

2.1. Uwagi wprowadzające

Institucja prawna ewidencji ludności oraz dowodów osobistych uregulowana została w ustawie z 10 kwietnia 1974 r. „O ewidencji ludności i dowodach osobistych”¹⁷.

2.2. Obowiązek meldunkowy

Ewidencja ludności polega na rejestracji danych o miejscu pobytu osób, o urodzeniach, a także danych dotyczących obowiązku wojskowego, zmian stanu cywilnego, obywatelstwa, imion i nazwisk oraz zgonów. Osoba przebywająca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest obowiązana wykonywać obowiązek meldunkowy, polegający na:

1. zameldowaniu się w miejscu pobytu stałego lub czasowego;
2. wymeldowaniu się z miejsca pobytu stałego lub czasowego;
3. zameldowaniu o urodzeniu dziecka;
4. zameldowaniu o zmianie stanu cywilnego;
5. zameldowaniu o zgonie osoby.

Pobytem stałym jest zamieszkanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania. Osoba posiadająca obywatelstwo polskie i przebywająca stale na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest obowiązana zameldować się w miejscu pobytu stałego, przy czym można mieć tylko jedno miejsce pobytu stałego.

Pobytem czasowym jest przebywanie bez zamiaru zmiany miejsca pobytu stałego w innej miejscowości pod oznaczonym adresem lub w tej samej miejscowości, ale pod innym adresem. Osoba zameldowana na pobyt czasowy i przebywająca w tej samej miejscowości nieprzerwanie dłużej, niż 2 miesiące, jest obowiązana zameldować się na pobyt stały, chyba że zachodzą okoliczności wskazujące na to, że pobyt ten nie utracił charakteru pobytu czasowego. Za okoliczności uzasadniające zameldowanie na pobyt czasowy, trwający ponad 2 miesiące, uważa się w szczególności:

1. wykonywanie pracy poza miejscem pobytu stałego;
2. pobyt związany z kształceniem się, leczeniem, wypoczynkiem lub ze względów rodzinnych;
3. odbywanie czynnej służby wojskowej;

¹⁷ Dz. U. z 2001, Nr 87, poz. 960 ze zm.

4. pobyt w zakładach karnych i poprawczych, aresztach śledczych, schroniskach dla nieletnich i zakładach wychowawczych.

W tym samym czasie można mieć tylko jedno miejsce pobytu czasowego, trwającego ponad 2 miesiące.

Obowiązek meldunkowy polegający na zameldowaniu na pobyt stały lub czasowy powstaje w momencie, gdy:

1. osoba przebywa w określonej miejscowości pod wskazanym adresem, nieprzerwanie przez co najmniej 3 doby;
2. osoba przybywa do zakładu hotelarskiego albo do zakładu udzielającego pomieszczenia w związku z pracą, nauką, leczeniem się lub opieką społeczną;
3. urodzi się dziecko;
4. osoba przybywa do domu wczasowego lub wypoczynkowego, pensjonatu, hotelu, motelu, domu wycieczkowego, pokoju gościnnego, schroniska, campingu lub na strzeżone pole biwakowe albo do innego, podobnego zakładu (zameldowanie na pobyt czasowy);
5. cudzoziemiec przebywa poza zakładem hotelarskim, zakładem udzielającym pomieszczenia w związku z: pracą, nauką, leczeniem się lub wypoczynkiem;
6. uczestnik wycieczki przybędzie do zakładu hotelarskiego (zameldowanie się na pobyt czasowy).

Przy dopełnianiu obowiązku meldunkowego należy przedstawić dowód osobisty, a w przypadku osoby niepełnoletniej, nieposiadającej dokumentu stwierdzającego tożsamość, odpis skrócony aktu urodzenia. Ponadto przy zameldowaniu na pobyt stały lub czasowy, trwający ponad 2 miesiące, należy przedstawić potwierdzenie pobytu w lokalu osoby zgłaszającej pobyt stały lub czasowy, trwający ponad 2 miesiące, dokonane przez właściciela lub inny podmiot dysponujący tytułem prawnym do lokalu, oraz do wglądu, dokument potwierdzający tytuł prawny do lokalu tego podmiotu. Dokumentem potwierdzającym tytuł prawny do lokalu może być umowa cywilnoprawna, wypis z księgi wieczystej, decyzja administracyjna, orzeczenie sądu lub inny dokument poświadczający tytuł prawny do lokalu.

Osoby podlegające powszechnemu obowiązkowi obrony przedstawiają wojskowy dokument osobisty, w celu zamieszczenia w nim stosownych wpisów, dotyczących obowiązku meldunkowego.

Zameldowanie na pobyt stały lub czasowy następuje pod oznaczonym adresem. Adres określa się przez podanie:

1. w gminach, które uzyskały status miasta - nazwy miasta (dzielnicy), ulicy, numeru domu i lokalu, nazwy województwa oraz kodu pocztowego;
2. w innych gminach - nazwy miejscowości, numeru domu i lokalu, nazwy gminy, nazwy województwa, kodu pocztowego oraz nazwy ulicy, jeżeli w miejscowości występuje podział na ulice.

Osoba, która przebywa w określonej miejscowości pod tym samym adresem dłużej niż trzy doby, jest obowiązana zameldować się na pobyt stały lub czasowy, najpóźniej przed upływem czwartej doby, licząc od dnia przybycia. Osoba, która przybywa do zakładu hotelarskiego albo do zakładu udzielającego pomieszczenia w związku z pracą, nauką, leczeniem się lub opieką społeczną, jest obowiązana zameldować się na pobyt stały lub czasowy przed upływem 24 godzin od chwili przybycia.

Osoba zobowiązana do zameldowania się na pobyt stały przedstawia organowi gminy, właściwemu ze względu na nowe miejsce jej pobytu stałego, zaświadczenie o wymeldowaniu się z poprzedniego miejsca pobytu stałego oraz zgłasza następujące dane osobowe: nazwisko i imiona, nazwisko rodowe, nazwiska i imiona poprzednie, imiona rodziców, nazwiska rodowe rodziców, stan cywilny, imię

numerowo małżonka oraz jego nazwisko rodowe, płeć, datę i miejsce urodzenia, dowództwo, numer PESEL, dane dotyczące obowiązku wojskowego (w tym stopień wojskowy), nazwę, serię i numer wojskowego dokumentu osobistego z oznaczeniem wojskowej komendy uzupełnień lub poświadczenie o zgłoszeniu się do rejestracji przedpoborowych, adres poprzedniego miejsca pobytu stałego, adres nowego miejsca pobytu stałego, rodzaj, serię i numer dokumentu tożsamości oraz dane o wykształceniu.

Zameldowania na pobyt czasowy dokonuje się w sposób określony powyżej w miejscu tego pobytu, z jednoczesnym zgłoszeniem zamierzonego czasu jego trwania. Osoba, która przedłuży pobyt czasowy w tej samej miejscowości ponad ogłoszony czas jego trwania, zmienia adres albo zmienia pobyt czasowy na stały, jest obowiązana dokonać odpowiedniego zameldowania w ciągu następnej doby. Od obowiązku zameldowania na pobyt czasowy, nieprzekraczający 2 miesięcy, zwalnia się dzieci do lat 7.

Zgłoszenie urodzenia dziecka, dokonane we właściwym urzędzie stanu cywilnego, zastępuje zameldowanie. Datą zameldowania dziecka jest data porządzenia aktu urodzenia. Zameldowania dokonuje organ gminy - właściwy ze względu na miejsce pobytu stałego matki dziecka lub tego z rodziców, u którego dziecko faktycznie przebywa.

Osoba, która przybywa do domu wczasowego lub wypoczynkowego, pensjonatu, hotelu, motelu, domu wycieczkowego, pokoju gościnnego, schroniska, campingu lub na strzeżone pole biwakowe albo do innego podobnego zakładu, jest obowiązana zameldować się na pobyt czasowy, przed upływem 24 godzin od chwili przybycia. Zameldowania dokonuje się u kierownika zakładu lub upoważnionej przez niego osoby.

Cudzoziemiec przebywający poza zakładem hotelarskim, zakładem udzielającym pomieszczenia w związku z: pracą, nauką, leczeniem się lub wypoczynkiem, jest obowiązany zameldować się na pobyt czasowy przed upływem 48 godzin od chwili przybycia do określonej miejscowości i nie później niż przed upływem 48 godzin od chwili przekroczenia granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Uczestnicy wycieczek dokonują zameldowania się na pobyt czasowy za pośrednictwem kierownika wycieczki, który jest obowiązany, z chwilą przybycia wycieczki do zakładu hotelarskiego, zgłosić pobyt wycieczki kierownikowi zakładu lub pracownikowi upoważnionemu do przyjmowania zgłoszeń, przedstawiając listę uczestników wycieczki oraz dokumenty uprawniające ich do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Cudzoziemiec, dokonując zameldowania się na pobyt stały, zgłasza wymagane dane do zameldowania oraz przedstawia kartę pobytu, wydaną w związku z udzieleniem zezwolenia na osiedlenie się lub nadaniem statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej albo zezwolenie na osiedlenie się lub decyzję o nadaniu statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej.

Cudzoziemiec, dokonując zameldowania się na pobyt czasowy, trwający ponad 2 miesiące, zgłasza wymagane dane do zameldowania oraz przedstawia wizę, a w przypadku gdy wjazd cudzoziemca nastąpił na podstawie umowy przewidującej zniesienie lub ograniczenie obowiązku posiadania wizy - dokument podróży, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, kartę pobytu albo zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony lub na osiedlenie się bądź decyzję o udzieleniu zgody na pobyt tolerowany lub o nadaniu statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osoba, która opuszcza miejsce pobytu stałego lub czasowego, trwającego ponad 2 miesiące, jest obowiązana wymeldować się w organie gminy, właściwym ze względu na dotychczasowe miejsce jej pobytu, najpóźniej w dniu opuszczenia tego

miejsca. Jeżeli okres pobytu czasowego, trwającego ponad 2 miesiące, odpowiada okresowi zgłoszonemu przy zameldowaniu, osoba opuszczająca miejsce tego pobytu jest zwolniona od obowiązku wymeldowania się.

Osoba zobowiązana do wymeldowania się zgłasza organowi gminy - właściwemu ze względu na dotychczasowe miejsce jej pobytu stałego lub czasowego, trwającego ponad 2 miesiące, następujące dane osobowe: nazwisko i imiona, nazwisko rodowe, nazwiska i imiona poprzednie, imiona rodziców, nazwiska rodowe rodziców, stan cywilny, imię i nazwisko małżonka oraz jego nazwisko rodowe, płeć, datę i miejsce urodzenia, obywatelstwo, numer PESEL, dane dotyczące obowiązku wojskowego (w tym stopień wojskowy), nazwę, serię i numer wojskowego dokumentu osobistego z oznaczeniem wojskowej komendy uzupełnień lub poświadczenie o zgłoszeniu się do rejestracji przedpoborowych, adres dotychczasowego miejsca pobytu stałego lub czasowego, trwającego ponad 2 miesiące, rodzaj, serię i numer dokumentu tożsamości oraz dane o wykształceniu.

Osobie, która wymeldowała się, organ gminy wydaje zaświadczenie stwierdzające dopełnienie obowiązku wymeldowania się.

Osoba, która wyjeżdża za granicę na okres dłuższy, niż 2 miesiące, jest obowiązana zgłosić swój wyjazd oraz powrót właściwemu, ze względu na miejsce pobytu stałego, organowi gminy. Zgłoszenia wyjazdu dokonuje się najpóźniej w dniu opuszczenia dotychczasowego miejsca pobytu, a zgłoszenia powrotu - najpóźniej przed upływem czwartej doby, licząc od dnia powrotu.

Jeżeli okres pobytu czasowego, trwającego do 2 miesięcy, odpowiada okresowi zgłoszonemu przy zameldowaniu, osoba opuszczająca miejsce tego pobytu jest zwolniona od obowiązku wymeldowania się. Osoba, która opuszcza miejsce pobytu czasowego, trwającego do 2 miesięcy, przed upływem czasu zgłoszonego przy zameldowaniu, jest obowiązana wymeldować się najpóźniej w dniu opuszczenia tego miejsca.

Zgłoszenie zgonu, dokonane w urzędzie stanu cywilnego zgodnie z przepisami prawa o aktach stanu cywilnego, zastępuje wymeldowanie osoby zmarłej.

Ustawa o ewidencji ludności i o dowodach osobistych nakłada obowiązki w zakresie obowiązku meldunkowego, na właścicieli domów i lokali oraz innych podmiotów dysponujących tytułem prawnym do lokalu, a także dozorców i administratorów domów, sołtysów oraz zakładów pracy.

Właściciel lub inny podmiot dysponujący tytułem prawnym do lokalu jest obowiązany potwierdzić fakt pobytu osoby zgłaszającej pobyt stały lub czasowy, trwający ponad 2 miesiące w tym lokalu. Potwierdzenia faktu pobytu osoby w lokalu dokonuje się na formularzu meldunkowym w formie czytelnego podpisu z oznaczeniem daty jego złożenia.

Osoby te są również zobowiązane do zawiadamiania właściwego organu gminy o stałym lub czasowym pobycie innej osoby w ich lokalach (pomieszczeniach) oraz o opuszczeniu przez nią tego lokalu (pomieszczenia), jeżeli osoba ta nie dopełniła obowiązku meldunkowego. Zawiadomienie powinno być dokonane niezwłocznie po upływie terminu określonego do wykonania obowiązku meldunkowego.

Dozorca domu, a jeżeli nie ma dozorcy - administrator domu, a jeżeli nie ma administratora - właściciel domu, jest obowiązany zawiadomić właściwy organ, o niedopełnieniu obowiązku zameldowania lub wymeldowania się przez osobę przebywającą w tym domu. Obowiązek ten - na terenie wsi, spoczywa również na sołtysie.

Zakład pracy jest obowiązany sprawdzić, czy zatrudniona w nim osoba dopełniła obowiązku meldunkowego. O niedopełnieniu przez tę osobę obowiązku

meldunkowego zakład pracy jest obowiązany zawiadomić niezwłocznie właściwy organ.

2.3. Dowód osobisty

Dowód osobisty jest dokumentem:

1. stwierdzającym tożsamość osoby;
2. poświadczającym obywatelstwo polskie;
3. uprawniającym obywateli polskich do przekraczania granic między państwami członkowskimi Unii Europejskiej.

Do posiadania dowodu osobistego zobowiązana jest osoba będąca obywatelem polskim i zamieszkała na terytorium RP, jeżeli uzyskała pełnoletniość lub ukończyła 15 rok życia i jednocześnie pozostaje w stosunku pracy lub nie zamieszkuje wspólnie z osobami, pod których władzą rodzicielską lub opieką się znajduje. Dowód osobisty może zostać wydany obywatelowi polskiemu, który ukończył 13 rok życia, a na uzasadniony wniosek opiekunów lub rodziców, również osobie, która nie ukończyła 13 roku życia.

Dowód osobisty ważny jest przez 10 lat od momentu jego wydania w przypadku wydania go pełnoletniemu obywatelowi polskiemu. W przypadku dowodu osobistego, wydanego osobie poniżej 18 roku życia, okres ważności wynosi 5 lat. Dowód osobisty wydany osobie, która ukończyła 65 rok życia, jest ważny na czas nie oznaczony, jeżeli osoba ta zwróciła się o wydanie dowodu osobistego z takim terminem ważności.

W dowodzie osobistym zamieszcza się:

1. nazwisko i imię (imiona) oraz imiona rodziców i nazwisko rodowe;
2. datę i miejsce urodzenia;
3. adres miejsca zameldowania na pobyt stały, a w razie jego braku - zameldowania na pobyt czasowy, trwający ponad dwa miesiące; w przypadku braku zameldowania na pobyt stały albo pobyt czasowy, trwający ponad dwa miesiące, danych o adresie nie zamieszcza się;
4. płeć, wzrost w centymetrach i kolor oczu;
5. numer ewidencyjny Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL);
6. nazwę organu wydającego, datę wydania oraz termin ważności dowodu osobistego.

Dowód osobisty zawiera również zdjęcie i podpis jego posiadacza.

2.4. Wymiana, utrata oraz zwrot dowodu osobistego

Obowiązek wymienienia dowodu osobistego spoczywa na jego posiadaczu, w przypadku zmiany danych, które zamieszcza się w dowodzie osobistym, uszkodzenia dowodu osobistego lub zaistnienia innej okoliczności utrudniającej ustalenie tożsamości osoby, a także upływu terminu ważności dowodu osobistego.

Osoba, która utraciła dowód osobisty, jest obowiązana niezwłocznie zawiadomić o tym najbliższy organ gminy. Organ ten wydaje zaświadczenie o utracie dowodu osobistego, ważne do czasu wydania nowego dokumentu. W przypadku znalezienia własnego dowodu osobistego, zgłoszonego jako utracony, należy niezwłocznie zawiadomić o tym organ gminy, któremu złożono wniosek o wydanie nowego dowodu osobistego, jeżeli w miejsce zgłoszonego jako utracony, nie został jeszcze wydany nowy dokument. W razie znalezienia własnego dowodu osobistego, w miejsce którego wydano już nowy dowód osobisty, lub cudzego dowodu

osobistego, należy niezwłocznie złożyć znaleziony dokument najbliższemu organowi gminy.

Dowód osobisty podlega obowiązкови zwrotu w razie:

1. utraty obywatelstwa polskiego;
2. zgonu posiadacza dowodu osobistego. W tym przypadku obowiązek zwrotu dowodu osobistego ciąży kolejno na małżonku lub dzieciach zmarłego, najbliższych krewnych lub powinowatych, osobach zamieszkałych w lokalu, w którym nastąpił zgon, osobach, które były obecne przy zgonie lub naocznie się o nim przekonały, a ostatecznie na administratorze domu, w którym nastąpił zgon.

3. Paszport

3.1. Uwagi wprowadzające

Uregulowania prawne dotyczące paszportów znajdziemy w ustawie z 29 listopada 1990 r. o paszportach¹⁸ oraz Rozporządzeniu Rady Ministrów z 2 kwietnia 1991 r. w sprawie określenia stanowisk i funkcji uprawniających do otrzymania paszportów dyplomatycznych oraz paszportów służbowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, trybu ich przechowywania oraz zakresu czynności konsula w sprawach paszportowych¹⁹.

W art. 1 ustawy znajdujemy definicję legalną paszportu. Paszport jest więc dokumentem urzędowym uprawniającym do przekraczania granicy i pobytu za granicą oraz poświadczającym obywatelstwo polskie, a także tożsamość osoby w nim wskazanej w zakresie danych, jakie dokument ten zawiera. Wyróżnia się 4 rodzaje paszportów:

1. paszport;
2. paszport dyplomatyczny;
3. paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych;
4. paszport tymczasowy.

Prawo do otrzymania paszportu jest prawem bezwzględny. Przysługuje każdemu obywatelowi Polski. Pozbawienie tego prawa lub jego ograniczenie może nastąpić jedynie w drodze ustawy.

3.2. Organ paszportowy

Organami paszportowymi, upoważnionymi do wydawania paszportów oraz dokonywania w nich zmian, są:

1. wojewoda, właściwy ze względu na miejsce pobytu stałego osoby ubiegającej się o paszport, w zakresie dokonywania czynności paszportowych w kraju;
2. konsul, w zakresie dokonywania wszelkich czynności paszportowych za granicą;
3. minister, właściwy do spraw administracji publicznej, tylko w uzasadnionych przypadkach, gdy przemawia za tym ważny interes osoby uprawnionej do otrzymania paszportu;

¹⁸ Dz. U. z 1991, Nr 2, poz. 5 ze zm.

¹⁹ Dz. U. z 1991, Nr 29, poz. 125 ze zm.

minister właściwy do spraw zagranicznych – w zakresie czynności paszportowych, właściwych dla paszportów dyplomatycznych oraz paszportów służbowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3.3. Wydanie paszportu

Paszport wydaje się na jedną osobę. Paszport może obejmować także dzieci do lat szesnastu, odbywające podróż pod opieką posiadacza paszportu. W razie objęcia się o paszport osoby nie posiadającej zdolności do czynności prawnych, objęcie oraz dokonanie zmiany w paszporcie może nastąpić na wniosek przedstawiciela ustawowego tej osoby. W przypadku ubiegania się o wydanie paszportu przez osobę małoletnią jest wymagana zgoda obojga rodziców lub opiekunów prawnych, chyba że z orzeczenia sądu wynika, że prawo decydowania w tej sprawie jednemu z rodziców nie przysługuje; w przypadku braku zgodności stanowisk rodziców lub niemożności uzyskania zgody zastępuje ją orzeczenie sądu opiekuńczego. W przypadkach nagłych, związanych z chorobą lub pogrzebem członka rodziny albo potrzebą pilnego leczenia osoby ciężko chorej, paszport wydaje się oraz dokonuje w nim zmiany w terminie do trzech dni.

Do otrzymania paszportu dyplomatycznego uprawnione są osoby zajmujące stanowiska lub pełniące funkcje:

1. w służbie zagranicznej, które posiadają stopień dyplomatyczny;
2. związane na podstawie umów międzynarodowych z przywilejami i immunitetami dyplomatycznymi, których stroną jest Rzeczpospolita Polska, lub zwyczajów międzynarodowych;
3. w wyniku skierowania do pracy w sekretariatach organizacji międzynarodowych.

Do otrzymania paszportu dyplomatycznego uprawniony jest również małżonek, a także dzieci osób, o których mowa powyżej, jeżeli pozostają z nimi we wspólnocie domowej i towarzyszą im w wyjeździe za granicę.

Do otrzymania paszportu służbowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych uprawnieni są członkowie służby zagranicznej, którym nie przysługuje paszport dyplomatyczny.

Paszporty tymczasowe wydaje konsul w dwóch przypadkach:

1. w celu umożliwienia powrotu do kraju obywatelom polskim przebywającym czasowo za granicą, którzy nie posiadają paszportu polskiego;
2. obywatelom polskim przebywającym na stałe za granicą na czas oczekiwania przez nich na doręczenie paszportu wykonanego w kraju.

Paszport tymczasowy wydaje się po przedstawieniu wymaganych dokumentów oraz uiszczeniu stosownych opłat.

3.4. Odmowa wydania paszportu

Wydanie paszportu może zostać odmówione podmiotowi ubiegającemu się o to. Obligatoryjnie odmawia się wydania paszportu w kraju na wniosek:

1. sądu prowadzącego przeciw osobie ubiegającej się o paszport postępowanie w sprawie karnej lub cywilnej;
2. Prokuratora Generalnego w sprawie osoby ubiegającej się o paszport, co do której podjęto czynności związane z przejęciem ścigania o przestępstwo popełnione za granicą;

3. organu prowadzącego przeciw osobie ubiegającej się o paszport postępowanie przygotowawcze, lub wykonawcze w sprawie karnej o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, albo w sprawie karnej - skarbowej.

Fakultatywnie odmawia się wydania paszportu w kraju:

1. jeżeli osoba ubiegająca się o paszport nie wykonała obowiązku ustawowego, a zachodzi uzasadniona obawa, że wyjazd za granicę osoby zobowiązanej uniemożliwi wykonanie tego obowiązku i niewykonanie obowiązku znajduje potwierdzenie w orzeczeniu sądu lub decyzji uprawnionego organu;
2. w razie prawomocnego skazania osoby ubiegającej się o paszport za przestępstwo popełnione za granicą, o ile czyn podlega w kraju odpowiedzialności karnej;
3. na czas nie dłuższy niż 12 miesięcy, gdy uzyskano, w trybie przewidzianym w umowach międzynarodowych, potwierdzoną informację, że osoba w czasie pobytu za granicą dopuściła się przestępstwa lub wykroczenia z chęci zysku.

W przypadkach uzasadnionych ważnym interesem osoby ubiegającej się o paszport, mimo istnienia przesłanek uzasadniających odmowę jego wydania, można wydać paszport uprawniający do jednokrotnego wyjazdu za granicę. Warunkiem koniecznym wydania paszportu, w sytuacji o której mowa powyżej, jest wyrażenie na to zgody przez organ, na wniosek którego wstrzymuje się wydanie paszportu.

W przypadku, gdy zaistnieją okoliczności, o których mowa w przypadku obligatoryjnego wstrzymania wydania dowodu osobistego, organ paszportowy jest zobowiązany do wydania decyzji o unieważnieniu paszportu. Unieważnienie paszportu może nastąpić w przypadku zaistnienia okoliczności fakultatywnego wstrzymania wydania dowodu osobistego.

Osoba, wobec której wydano decyzję o unieważnieniu paszportu, jest zobowiązana zwrócić paszport organowi paszportowemu.

Paszport ważny jest przez 10 lat od daty jego wydania. Paszport tymczasowy może być ważny nie dłużej niż 12 miesięcy od daty jego wydania. Przy ustaleniu terminu ważności konsul uwzględnia przeznaczenie tego dokumentu. Utrata ważności paszportu nie pozbawia jego posiadacza prawa przybycia na podstawie tego paszportu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

4. Akty stanu cywilnego

4.1. Uwagi wprowadzające

Administracyjnoprawna regulacja aktów stanu cywilnego zawarta została w ustawie z 29 września 1986 r. „Prawo o aktach stanu cywilnego”²⁰.

Akt stanu cywilnego to akt stwierdzający stan cywilny osoby, sporządzony w księgach stanu cywilnego. Na stan cywilny osoby mają wpływ zdarzenia związane przede wszystkim z rejestracją urodzeń, małżeństw oraz zgonów. Zdarzenia te odnotowywane są w księgach stanu cywilnego w formie aktu urodzenia, aktu małżeństwa oraz aktu zgonu.

Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych. Ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym. Oznacza to, że zdarzeniom zapisanym w aktach stanu cywilnego przysługuje szczególna moc dowodowa i domniemanie prawdziwości oraz

pełności wpisu ze stanem faktycznym, który może być obalony jedynie w postępowaniu sądowym.

Księgi stanu cywilnego prowadzone są w urzędach stanu cywilnego, które administracyjnie wchodzi do urzędu gminy. Gmina stanowi okręg urzędu stanu cywilnego. Czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego dokonuje kierownik urzędu stanu cywilnego lub jego zastępca (zastępcy). Kierownikiem urzędu stanu cywilnego jest wójt, burmistrz lub prezydent.

Właściwość miejscowa w sprawach rejestracji stanu cywilnego uzależniona jest od rodzaju zdarzenia cywilnego. W przypadku:

1. urodzenia osoby – właściwym jest urząd stanu cywilnego miejsca takiego zdarzenia. Jeżeli dziecko urodziło się na polskim statku morskim lub powietrznym, takie zdarzenie rejestruje się w urzędzie stanu cywilnego, właściwym dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawa. Jeżeli żadne z rodziców dziecka nie ma miejsca zamieszkania na obszarze właściwości urzędu stanu cywilnego, na terenie którego narodziło się dziecko, zgłoszenia urodzenia dziecka można dokonać w urzędzie stanu cywilnego miejsca zamieszkania rodziców lub jednego z nich;

2. małżeństwa – właściwym jest urząd stanu cywilnego, wybrany przez osoby zamierzające wstąpić w związek małżeński. Zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa wydaje kierownik urzędu stanu cywilnego miejsca zamieszkania jednej z osób zamierzających zawrzeć małżeństwo;

3. zgonu – właściwym jest urząd stanu cywilnego miejsca takiego zdarzenia. W przypadku stwierdzenia zgonu lub uznania za zmarłego w postępowaniu sądowym albo w razie zgonu osoby na polskim statku morskim lub powietrznym, zgonu żołnierza w czynnej służbie wojskowej i innej osoby przydzielonej do jednostki wojskowej, poległych lub zmarłych w związku z działaniami wojennymi - zgon rejestruje się w urzędzie stanu cywilnego, właściwym dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawa.

Ustawa „Prawo o aktach stanu cywilnego” formułuje ogólne zasady sporządzania aktów stanu cywilnego oraz prowadzenia ksiąg stanu cywilnego. Oto najważniejsze z nich:

1. akt stanu cywilnego sporządza się w dniu, w którym dokonano zgłoszenia zdarzenia powodującego sporządzenie aktu;
2. akty urodzenia i małżeństwa oraz zgonu sporządza się oddzielnie dla każdego rodzaju aktu;
3. akt stanu cywilnego powinien zawierać tylko dane wymagane przez prawo;
4. zgłoszenia urodzenia i zgonu dokonuje się ustnie; zgłoszenia urodzenia lub zgonu na piśmie dokonują odpowiednie organy państwowe, zakłady opieki zdrowotnej i inne zakłady oraz lekarze i położne;
5. zdarzenia, które mają wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego, a które zaistniały po sporządzeniu aktu, wpisuje się do aktu stanu cywilnego w formie wzmianki dodatkowej. Podstawą wpisu wzmianki dodatkowej jest prawomocne orzeczenie sądu, ostateczna decyzja, odpis z aktu stanu cywilnego;
6. księgi stanu cywilnego prowadzi się w jednym egzemplarzu, oddzielnie dla każdego rodzaju aktu;
7. księgi stanu cywilnego zamyka się po upływie roku kalendarzowego;
8. zakazane jest dokonywanie jakichkolwiek zmian w aktach stanu cywilnego. Można sprostować jedynie oczywisty błąd pisarski.

²⁰ Dz. U. z 1986, Nr 36, poz. 180 ze zm.

4.2. Czynności dotyczące akt stanu cywilnego

Akt stanu cywilnego unieważnia się jeżeli:

1. stwierdza zdarzenie niezgodne z prawdą;
 2. uchybienia powstałe przy sporządzeniu aktu zmniejszają jego moc dowodową.
- Sprostowaniu podlega akt stanu cywilnego, w razie błędnego lub nieścisłego jego zredagowania.

Ustala się treść aktu stanu cywilnego, jeżeli:

1. akt unieważniony ma być zastąpiony nowym aktem;
2. akt urodzenia lub akt małżeństwa nie został sporządzony i nie można go sporządzić w trybie przewidzianym w przepisach ustawy.

4.3. Akt urodzenia

Urodzenie dziecka należy zgłosić w ciągu 14 dni od dnia urodzenia. Jeżeli dziecko urodziło się martwe, zgłoszenie takiego zdarzenia powinno nastąpić w ciągu 3 dni. W takim wypadku sporządza się akt urodzenia z adnotacją w rubryce „uwagi”, że dziecko urodziło się martwe. W takiej sytuacji nie sporządza się aktu zgonu.

Do zgłoszenia urodzenia dziecka są obowiązani:

1. ojciec dziecka albo matka, jeżeli jej stan zdrowia na to pozwala, albo inna osoba, obecna przy porodzie;
2. lekarz albo położna;
3. zakład opieki zdrowotnej, ale tylko w przypadku, gdy urodzenie dziecka nastąpiło w zakładzie opieki zdrowotnej.

Akt urodzenia sporządza się na podstawie pisemnego zgłoszenia urodzenia dziecka wystawionego przez lekarza, położną lub zakład opieki zdrowotnej. Do aktu urodzenia wpisuje się: nazwisko, imię (imiona) i płeć dziecka, miejsce i datę urodzenia dziecka, nazwiska, nazwiska rodowe rodziców, imię (imiona), miejsce i datę urodzenia, miejsce zamieszkania każdego z rodziców w chwili urodzenia się dziecka, nazwisko, imię i miejsce zamieszkania zgłaszającego oraz dane dotyczące zakładu opieki zdrowotnej, jeżeli sporządzenie aktu następuje na podstawie zgłoszenia zakładu opieki zdrowotnej.

4.4. Akt małżeństwa

Artykuł 53 ustawy „Prawo o aktach stanu cywilnego” odsyła do działu I (art. 1-22) ustawy z 25 lutego 1965 r. „Kodeks rodzinny i opiekuńczy”²¹, w zakresie szczegółowych regulacji dotyczących zawierania małżeństwa.

Osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo jest obowiązana:

1. przedstawić dokument stwierdzający tożsamość oraz złożyć odpis skrócony aktu urodzenia, a także dowód ustania lub unieważnienia małżeństwa, jeżeli pozostawała poprzednio w związku małżeńskim, albo nieistnienia małżeństwa, jeżeli postępowanie o ustalenie nieistnienia małżeństwa toczyło się wobec tej osoby;
2. złożyć pisemne zapewnienie, że nie wie o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa;
3. złożyć zezwolenie na zawarcie małżeństwa, jeżeli tego wymagają przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Kierownik urzędu stanu cywilnego sprawdza tożsamość osób wstępujących w związek małżeński oraz tożsamość i pełnoletność świadków. Zawarcie małżeństwa następuje z zachowaniem uroczystej formy. Kierownik urzędu stanu cywilnego w czasie przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński nosi odznakę.

Jeżeli zawarcie małżeństwa następuje przed konsulem, sporządza on protokół stwierdzający złożenie przez przyszłych małżonków oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński. W protokole zamieszcza się ponadto inne dane, przewidziane przy zawieraniu małżeństwa. Protokół, podpisany przez małżonków, świadków i konsula, stanowi podstawę do sporządzenia aktu małżeństwa w polskich księgach stanu cywilnego.

Akt małżeństwa sporządza się niezwłocznie po jego zawarciu.

Do aktu małżeństwa wpisuje się nazwiska i imiona osób zawierających małżeństwo, ich nazwiska rodowe, stan cywilny, miejsce i datę urodzenia oraz miejsce zamieszkania, miejsce i datę zawarcia małżeństwa, nazwiska i imiona oraz nazwiska rodowe rodziców każdej z osób wstępujących w związek małżeński, nazwiska i imiona świadków, nazwisko (nazwiska), które będą nosić osoby zawierające małżeństwo po jego zawarciu oraz nazwisko, które będą nosić dzieci pochodzące z tego małżeństwa, stwierdzenie, że osoby zawierające małżeństwo złożyły zgodne oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, nazwisko (nazwiska), które będą nosili małżonkowie, oraz nazwisko, które będą nosiły dzieci pochodzące z małżeństwa.

Ustawa „Prawo o aktach stanu cywilnego” dokonuje wyróżnienia instytucji ustania, unieważnienia oraz nieistnienia małżeństwa, z którymi to pojęciami wiąże określone skutki prawne. Dowodem ustania małżeństwa jest:

1. odpis skrócony aktu zgonu lub odpis prawomocnego orzeczenia sądu o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego poprzedniego małżonka;
2. odpis skrócony aktu małżeństwa z adnotacją o jego rozwiązaniu przez rozwód albo odpis prawomocnego orzeczenia sądu o rozwodzie.

Dowodem unieważnienia małżeństwa jest odpis skrócony aktu małżeństwa z adnotacją o unieważnieniu małżeństwa albo odpis prawomocnego orzeczenia sądu o unieważnieniu małżeństwa, zaś dowodem nieistnienia małżeństwa jest odpis prawomocnego orzeczenia sądu, ustalającego nieistnienie małżeństwa.

4.5. Akt zgonu

Zgon osoby należy zgłosić najpóźniej w ciągu 3 dni od dnia zgonu. Jeżeli zgon nastąpił wskutek choroby zakaźnej, zgłoszenie powinno nastąpić w ciągu 24 godzin od zgonu. Do zgłoszenia zgonu są obowiązani w kolejności:

1. małżonek lub dzieci zmarłego;
2. najbliżsi krewni lub powinowaci;
3. osoby zamieszkałe w lokalu, w którym nastąpił zgon;
4. osoby, które były obecne przy zgonie lub naocznie się o nim przekonali;
5. administrator domu, w którym nastąpił zgon;
6. szpital lub zakład, jeżeli zgon nastąpił w szpitalu lub innym zakładzie.

Akt zgonu sporządza się na podstawie karty zgonu. Do aktu zgonu wpisuje się nazwisko, imię (imiona), nazwisko rodowe, stan cywilny, miejsce i datę urodzenia, miejsce zamieszkania zmarłego, datę, godzinę oraz miejsce zgonu lub znalezienia zwłok, nazwisko, imię (imiona) oraz nazwisko rodowe małżonka osoby zmarłej, nazwiska rodowe i imiona rodziców zmarłego, nazwisko, imię (imiona) oraz miejsce zamieszkania osoby zgłaszającej zgon lub dane dotyczące szpitala albo zakładu, w którym zgon nastąpił.

²¹ Dz. U. z 1964, Nr 9, poz. 59 ze zm.

W razie zgonu osoby o nie ustalonej tożsamości, do aktu zgonu wpisuje się datę, godzinę, miejsce i okoliczności znalezienia zwłok oraz ich zewnętrzny wygląd, płeć oraz przypuszczalny rok urodzenia zmarłego, znaki szczególne zmarłego oraz opis odzieży i innych przedmiotów znalezionych przy zmarłym.

4.6. Odpisy aktów stanu cywilnego i zaświadczenia

Z ksiąg stanu cywilnego wydaje się: odpisy zupełne i skrócone aktów stanu cywilnego, zaświadczenia o dokonanych w księgach stanu cywilnego wpisach lub o ich braku oraz zaświadczenia o zaginięciu lub zniszczeniu księgi stanu cywilnego.

Odpis zupełny stanowi dosłowne powtórzenie treści aktu stanu cywilnego wraz ze wszystkimi wzmiankami dodatkowymi. Treść przypisków podaje się jedynie na wniosek osoby zainteresowanej.

W przypadku odpisu skróconego aktu stanu cywilnego podaje się jego treść, z uwzględnieniem treści wzmianek dodatkowych oraz z pominięciem wyrazów, ustępów i zdań skreślonych. W odpisie skróconym zamieszcza się następujące dane:

1. w odpisie aktu urodzenia - nazwisko i imię (imiona), miejsce i datę urodzenia oraz imiona i nazwiska rodowe rodziców dziecka;
2. w odpisie aktu małżeństwa - nazwiska i imiona małżonków, ich nazwiska rodowe, miejsca i daty ich urodzenia, miejsce i datę zawarcia małżeństwa, imiona i nazwiska rodowe rodziców, nazwisko (nazwiska) małżonków, które noszą po zawarciu małżeństwa, nazwisko dzieci zrodzonych z tego małżeństwa, a jeżeli małżeństwo ustało wskutek śmierci jednego z małżonków albo z powodu rozwodu zostało unieważnione, orzeczona została separacja oraz jej zniesienie - adnotację o ustaniu małżeństwa, jego unieważnieniu, o separacji oraz o zniesieniu separacji wraz z oznaczeniem aktu zgonu lub sygnatury akt sprawy, w której orzeczono o rozwodzie, unieważnieniu małżeństwa, o separacji oraz o zniesieniu separacji;
3. w odpisie aktu zgonu - nazwisko i imię (imiona) zmarłego, jego nazwisko rodowe, miejsce i datę zgonu, datę lub rok urodzenia, miejsce urodzenia, stan cywilny zmarłego i jego ostatnie miejsce zamieszkania oraz nazwisko, imię i nazwisko rodowe małżonka, a także imiona i nazwiska rodowe rodziców zmarłego.

Odpisy oraz zaświadczenia określone w art. 79 wydaje się na wniosek sądu lub innego organu państwowego osobie, której stan cywilny został w akcie stwierdzony, jej wstępnego, zstępnego, rodzeństwa, małżonka lub przedstawiciela ustawowego.

4.7. Zmiana imion i nazwisk

Administracyjnoprawna regulacja dokonywania zmian imion i nazwisk zawarta została w ustawie z 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk²².

W art. 1 ustawy wyznaczony został zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy. Podmiotami, które mogą dokonać zmian imienia lub nazwiska są:

1. obywatel polski;
2. osoba nieposiadająca osobowości prawnej, która ma miejsce zamieszkania na terenie RP;

3. kobieta, która pozostaje lub pozostawała w związku małżeńskim. Zakres przedmiotowy umożliwia zmianę imienia, nazwiska oraz nazwiska rodzowego kobiety, która pozostaje lub pozostawała w związku małżeńskim.

Imię lub nazwisko można zmienić, gdy zachodzą ważne względy, uzasadniające dokonanie zmiany. Ważne względy uzasadniające dokonanie zmiany, zachodzą w szczególności gdy:

1. nazwisko lub imię jest ośmieszające lub nie licuje z godnością człowieka;
2. nazwisko lub imię ma niepolskie brzmienie;
3. nazwisko posiada formę imienia;
4. wnioskodawca chce zmienić swoje nazwisko, którego używa od wielu lat.

Odmawia się uwzględnienia wniosku o zmianę imienia lub nazwiska, mimo że zachodzą przesłanki, o których mowa powyżej, jeżeli:

1. zachodzi uzasadniona obawa, że wnioskodawca ubiega się o zmianę nazwiska w zamiarze ułatwienia sobie działalności przestępczej albo uchylenia się od odpowiedzialności cywilnej lub karnej;
2. wnioskodawca ubiega się o zmianę nazwiska na nazwisko historyczne, wstawione na polu kultury i nauki, działalności politycznej, społecznej albo wojskowej, chyba że posiada członków rodziny o tym nazwisku lub jest powszechnie znany pod tym nazwiskiem.

Zmiana nazwiska obojga rodziców rozciąga się na małoletnie dzieci. Jeżeli zmiana nazwiska dotyczy tylko jednego z rodziców, rozciągnięcie jej na małoletnie dziecko wymaga zgody drugiego z rodziców, chyba że nie ma on pełnej zdolności do czynności prawnych, nie żyje lub nie jest znany albo że jest pozbawiony władzy rodzicielskiej. Gdy dziecko ukończyło 14 lat, potrzebna jest również jego zgoda.

W razie braku porozumienia między rodzicami, każde z nich może zwrócić się o rozstrzygnięcie do władzy opiekuńczej. O rozstrzygnięcie do władzy opiekuńczej można zwrócić się również w przypadku braku porozumienia co do imienia. Decyzja co do zmiany nazwiska małoletniego dziecka zapada po uprawomocnieniu się postanowienia władzy opiekuńczej.

Nazwisko może składać się najwyżej z dwóch części (członów).

4.8. Organy dokonujące zmiany imion i nazwisk

Organem właściwym w sprawach z zakresu dokonywania zmian imion i nazwisk jest starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy. W przypadku wnioskodawcy, którego miejsce zamieszkania nie jest znane, organem właściwym jest prezydent m.st. Warszawy. Organ właściwy rozstrzyga wszelkie kwestie związane ze zmianą lub ustaleniem pisowni imienia i nazwiska w drodze decyzji. Organem nadzoru nad działalnością w zakresie zmiany imion i nazwisk jest właściwy wojewoda. Wojewoda jest również organem odwoławczym od decyzji podjętych przez starostę lub prezydenta m.st. Warszawy.

Starosta lub prezydent miasta stołecznego Warszawa zawiadamia o zmianie imienia lub nazwiska urzędy stanu cywilnego właściwe ze względu na miejsce sporządzenia aktu urodzenia i małżeństwa wnioskodawcy oraz miejsce sporządzenia aktów urodzeń jego małoletnich dzieci, a ponadto właściwy urząd skarbowy i organ policji, wojskową komendę uzupełnień i organy ewidencji ludności oraz Centralny Rejestr Skazanych.

²² Dz. U. z 1963, Nr 59, poz. 328 ze zm.

Rozdział III

SYTUACJA PRAWNA CUDZOZIEMCA

1. Uwagi wprowadzające

W czasach II Rzeczypospolitej sprawy cudzoziemców regulowało rozporządzenie Prezydenta RP z 13 sierpnia 1926 r. o cudzoziemcach,²³ które weszło w życie z dniem 1 stycznia 1927 r. Obowiązywało ono do 5 października 1963 r.

Wówczas to weszła w życie ustawa z 29 marca 1963 r. o cudzoziemcach,²⁴ która obowiązywała do 27 grudnia 1997 r., kiedy to weszła w życie kolejna ustawa; ustawa z 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach.²⁵ Obowiązywała ona do 1 września 2003 r. Wówczas to weszła - obowiązująca aktualnie - ustawa z 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach.²⁶

Nie jest to jedyna ustawa, która dotyczy kwestii związanych z cudzoziemcami. Sprawami udzielania ochrony pewnym grupom cudzoziemców poprzez nadanie statusu uchodźcy, udzielenie azylu, udzielenie zgody na pobyt tolerowany, czy udzielenie ochrony czasowej w Polsce zajmuje się ustawa z 11 września 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.²⁷

Nadto ustawą z 27 lipca 2002 r. o zasadach i warunkach wjazdu i pobytu obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej oraz członków ich rodzin na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²⁸ uregulowano w sposób preferencyjny w stosunku do ustawy o cudzoziemcach sprawy określone w tytule wspomnianej ustawy, biorąc pod uwagę cele integracyjne oraz szczególne obywatelstwo, jakim jest obywatelstwo europejskie.²⁹

Także w sposób odrębny zostały uregulowane zagadnienia powrotu cudzoziemców polskiego pochodzenia do kraju. Problematyka ta została uregulowana w ustawie z 9 listopada 2000 r. o repatriacji³⁰

Te ostatnie trzy ustawy mają charakter *lex specialis* w stosunku do ustawy z 1 września 2003 r. o cudzoziemcach i wraz z nią stanowią podstawowy zręb unormowań polskiego prawa o cudzoziemcach.

W niniejszym rozdziale przedstawiona zostanie ustawa z 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach. Zasygnalizowane zostaną w nim także niektóre rozporządzenia wydane na jej podstawie.

²³ Dz. U. Nr 83, poz. 465 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. Nr 15, poz. 77 z późn. zm.

²⁵ Dz. U. Nr 114, poz. 739 z późn. zm.

²⁶ Dz. U. Nr 128, poz. 1175 z późn. zm.

²⁷ Dz. U. Nr 128, poz. 1176 z późn. zm.

²⁸ Dz. U. Nr 141, poz. 1180 z późn. zm.

²⁹ J. Białoerkiwicz; Nowe polskie prawo o cudzoziemcach, Dom Organizatora Tonik, Toruń 2003, s. 16.

³⁰ Dz. U. z 2004 r. Nr 53, poz. 532.

2. Zakres podmiotowy ustawy

Zgodnie z art. 2 ustawy cudzoziemcem jest każdy, kto nie posiada obywatelstwa polskiego. W taki właśnie, negatywny sposób, został określony zakres podmiotowy ustawy. Nie ma więc znaczenia fakt, że dana osoba jest obywatelem jednego lub kilku innych państw albo bezpaństwowcem. Aby konkretna osoba była uznana za cudzoziemca nie może posiadać obywatelstwa polskiego. W przypadku gdy posiada ona jednocześnie obywatelstwo polskie oraz obywatelstwo innego państwa traktowana jest wyłącznie jako obywatel polski. W przypadku wątpliwości fakt posiadania obywatelstwa polskiego stwierdza wojewoda w oparciu o art. 17 ust. 4 ustawy z 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim.³¹ Jednak ustawy nie stosuje się do pewnych grup cudzoziemców. Są nimi:

1. szefowie i członkowie personelu misji dyplomatycznych, kierownicy urzędów konsularnych i członkowie personelu konsularnego państw obcych oraz inne osoby zrównane z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, pod warunkiem wzajemności i posiadania przez te osoby dokumentów potwierdzających pełnienie przez nie funkcji;
2. obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej oraz członkowie ich rodzin, a także obywatele państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które nie należą do Unii Europejskiej, ale na podstawie umów zawartych z Unią Europejską korzystają ze swobody przepływu osób i członków ich rodzin, w zakresie uregulowanym w ustawie z 27 lipca 2002 r. o zasadach i warunkach wjazdu i pobytu obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej oraz członków ich rodzin na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
3. cudzoziemcy ubiegający się o ochronę oraz objęci ochroną na podstawie ustawy z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie w niej uregulowanym;
4. cudzoziemcy polskiego pochodzenia i członkowie najbliższej rodziny repatrianta, w zakresie uregulowanym w ustawie z 9 listopada 2000 r. o repatriacji.

3. Zakres przedmiotowy ustawy

Określa go art. 1, zgodnie z którym reguluje ona zasady i warunki wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez terytorium, pobytu na nim i wyjazdu cudzoziemców z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także tryb postępowania oraz organy właściwe w tych sprawach.

Ustawa nie reguluje więc wszystkich kwestii związanych z cudzoziemcami. Poza jej zakresem uregulowań jest wiele zagadnień, które są unormowane w innych przepisach, np. prawo do pracy, nauki, korzystania z opieki medycznej, nabywania nieruchomości, itd.³² Prawo pracy cudzoziemca jest unormowane m.in. w ustawie z 20 kwietnia 2004 r. „O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy”.³³ Prawo nabywania nieruchomości reguluje natomiast ustawa z 24 marca 1920 r. „O nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców”.³⁴ Z kolei prawo cudzoziemca do studiowania na wyższych uczelniach w Polsce normuje ustawa z 12 września 1990 r.

³¹ Dz. U. z 2000 r. Nr 28, poz. 353 z późn. zm.

³² P. Stachańczyk; Cudzoziemcy – praktyczny komentarz do ustawy o cudzoziemcach, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 1998, s. 23.

³³ Dz. U. Nr 99, poz. 1001.

³⁴ Dz. U. z 2004 r. Nr 167, poz. 1758.

„O szkolnictwie wyższym”,³⁵ zaś korzystanie przez cudzoziemca z opieki medycznej uregulowane jest m.in. w ustawie z 27 sierpnia 2004 r. „O świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych”.³⁶

4. Przekraczanie granicy

Zgodnie z art. 13 cudzoziemiec może przekroczyć granicę oraz przebywać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli posiada ważny dokument podróży oraz wizę, o ile przepisy ustawy nie stanowią inaczej. Przekroczenie granicy przez cudzoziemca może być uzależnione od uiszczenia przez niego opłaty związanej z wjazdem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli wymaga tego zachowanie zasady wzajemności w stosunkach z innymi państwami.

Nadto cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej powinien posiadać i okazać na żądanie uprawnionego organu środki finansowe, niezbędne do pokrycia kosztów wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³⁷ lub dokumenty umożliwiające uzyskanie takich środków oraz zezwolenie na wjazd do innego państwa lub na powrót do kraju pochodzenia, jeżeli takie zezwolenie jest wymagane.

Obecna ustawa przyjmuje, że dokumentem podróży jest dokument uznany przez właściwy organ Rzeczypospolitej Polskiej, uprawniający do przekroczenia granicy, wydany cudzoziemcowi przez organ państwa obcego, organ polski lub organizację międzynarodową albo podmiot upoważniony przez organ państwa obcego lub obcą władzę o charakterze państwowym.

Zwykle takim dokumentem jest *paszport*, który jest dokumentem upoważniającym do przekraczania granicy oraz pobytu za granicą, wydany przez właściwy organ państwa, którego dana osoba jest obywatelem. Poświadcza on także obywatelstwo i tożsamość osoby. W odniesieniu do obywateli polskich, na równi z paszportem traktowana jest *książeczka żeglarska*.³⁸

Z kolei, gdy cudzoziemcowi zostanie przyznany status uchodźcy, władze polskie – w tym przypadku Prezes Urzędu Repatriacji i Cudzoziemców – wydaje *dokument podróży*, przewidziany w art. 28 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r.³⁹

Nadto *polski dokument podróży cudzoziemca* wydaje się, zgodnie z art. 73 ustawy o cudzoziemcach, na wniosek cudzoziemca, który posiada zezwolenie na

³⁵ Dz. U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.

³⁶ Dz. U. Nr 210, poz. 2135.

³⁷ Zgodnie z § 2 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 września 2003 r. w sprawie wysokości środków finansowych, które powinien posiadać cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dokumentów, które mogą potwierdzić posiadanie tych środków oraz cel podróży Cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej powinien posiadać środki finansowe na pokrycie kosztów zakwaterowania, wyżywienia, przejazdu i wyjazdu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w następującej wysokości:

- 1) kwotę 100 złotych - na każdy dzień pobytu, nie mniej jednak niż 500 złotych albo jej równoważność w walutach obcych, w przypadku gdy ukończył 16 lat;
- 2) kwotę 50 złotych - na każdy dzień pobytu, nie mniej jednak niż 300 złotych albo jej równoważność w walutach obcych, w przypadku gdy nie ukończył 16 lat.

³⁸ W przypadku obywateli polskich, zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych (Dz. U. Nr 61, poz. 258 z późn. zm.), książeczka żeglarska stwierdza tożsamość jej posiadacza, przebieg pracy na statkach oraz zawiera dane o stanie zdrowia i uprawnia go do przekroczenia granicy Polski. Książeczkę żeglarską wystawia dyrektor urzędu morskigo, a za granicą – polski urząd konsularny.

³⁹ Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.

osiedlenie się, jeżeli utracił on dokument podróży, bądź gdy jego dokument podróży uległ zniszczeniu albo utracił ważność, a uzyskanie przez cudzoziemca nowego dokumentu podróży nie jest możliwe. Polski dokument podróży dla cudzoziemca uprawnia, w okresie jego ważności, do wielokrotnego przekraczania granicy. Jest ważny przez okres do 2 lat. Odmianą polskiego dokumentu podróży jest *tymczasowy polski dokument podróży cudzoziemca*. Wydaje się go wówczas, gdy cudzoziemiec posiadający w Polsce zezwolenie na osiedlenie się przebywa aktualnie za granicą i w tym właśnie jego dokument został utracony, zniszczony albo stracił ważność, a uzyskanie nowego dokumentu podróży nie jest możliwe. Podobnie rzecz się ma, gdy cudzoziemiec przebywa w Polsce i chce ją opuścić, a utracił dokument podróży, tenże dokument został zniszczony bądź stracił ważność. Dokument taki jest ważny tylko 7 dni.

Jednym ze sposobów udowodnienia posiadania środków finansowych może być okazanie zaproszenia. Zaproszenie mogą wystawić:

1. obywatel polski zamieszkały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. cudzoziemiec przebywający bezpośrednio przed wystawieniem zaproszenia legalnie, przez okres co najmniej 5 lat na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub posiadający zezwolenie na osiedlenie się;
3. osoba prawna lub jednostka organizacyjna, która nie posiada osobowości prawnej, mająca siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - zwani dalej "zapraszającymi".

W zaproszeniu zamieszcza się podstawowe dane zapraszającego i zapraszanego, zobowiązanie się zapraszającego do pokrycia kosztów związanych z pobytem i wyjazdem zapraszanego cudzoziemca, w tym kosztów ewentualnego leczenia oraz kosztów wydalenia z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, określenie czasu, na który zapraszający zaprasza cudzoziemca, nazwę organu, który dokonał wpisu zaproszenia do ewidencji zaproszeń, datę i numer wpisu zaproszenia do ewidencji zaproszeń oraz podpis zapraszającego.⁴⁰

Zaproszenie uzyskuje ważność z chwilą wpisania go, na wniosek zapraszającego, do ewidencji zaproszeń i jest ważne przez okres roku. Na żądanie organu, który przyjął wniosek o wpisanie zaproszenia do ewidencji zaproszeń, zapraszający jest obowiązany przedstawić dokumenty potwierdzające możliwość wywiązania się z zobowiązania do pokrycia kosztów związanych z pobytem cudzoziemca, a w szczególności dokumenty potwierdzające posiadanie źródeł dochodów lub własnych środków materialnych i ich wysokość oraz dokumenty potwierdzające tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkalnego lub możliwość zapewnienia cudzoziemcowi zamieszkania.

Decyzję o odmowie wpisania lub o unieważnieniu wpisania zaproszenia do ewidencji zaproszeń wydaje się, jeżeli:

1. zapraszany jest cudzoziemiec, którego dane znajdują się w wykazie osób niepożądanych na terytorium RP, bądź zachodzi obawa, że wydanie wizy mogłoby spowodować zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej, albo w postępowaniu o wydanie wizy złożył wniosek lub dołączył do niego dokumenty zawierające nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje albo zeznał nieprawdę lub zataił prawdę

⁴⁰ Wzory zaproszenia oraz formularza wniosku o wpisanie zaproszenia do ewidencji zaproszeń określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 sierpnia 2003 r. w sprawie wzoru zaproszenia oraz wzoru formularza wniosku o wpisanie zaproszenia do ewidencji zaproszeń (Dz. U. Nr 150, poz. 1459).

albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał;

2. sytuacja finansowa zapraszającego, a w przypadku osoby fizycznej także warunki mieszkaniowe, wskazują, że nie będzie on w stanie sprostać obowiązkowi przyjętym na siebie w zaproszeniu;
3. zapraszający nie wykonał zobowiązań wynikających z uprzednio wystawionego zaproszenia.

Jeśli ustalono, że zapraszający nie wykonał zobowiązań wynikających z wystawionego zaproszenia, wojewoda jest do zobowiązany do określenia, w drodze decyzji, wysokość kosztów poniesionych przez Skarb Państwa, związanych z pobytem cudzoziemca i opuszczeniem przez niego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które zapraszający jest obowiązany pokryć. Koszty te podlegają egzekucji w trybie przepisów o egzekucji administracyjnej należności pieniężnych.

Środków finansowych lub dokumentów umożliwiających uzyskanie takich środków oraz zezwoleń na wjazd do innego państwa lub na powrót do kraju pochodzenia, jeżeli takie zezwolenie jest wymagane, nie okazują cudzoziemcy:

1. przekraczający granicę na podstawie:
 - a. umów i porozumień międzynarodowych, które przewidują zwolnienie cudzoziemca z obowiązku posiadania tych środków albo obowiązek pokrycia kosztów jego pobytu przez polskie organy państwowe lub instytucje publiczne,
 - b. umów o małym ruchu granicznym, umów o uproszczonym trybie przekraczania granicy lub umów, które określają warunki przekraczania granicy w przejściach na szlakach turystycznych przecinających granicę,
 - c. wizy wjazdowej,
 - d. wizy pobytowej w celu wykonywania pracy,
 - e. wizy pobytowej w celu korzystania z ochrony czasowej,
 - f. wizy pobytowej w celu udziału w postępowaniu w sprawie o udzielenie azylu,
 - g. karty pobytu;
2. przekraczający granicę w związku z niesieniem pomocy charytatywnej;
3. uczestnicy akcji ratunkowych.

Kontroli posiadania dokumentu podróży i wizy oraz środków finansowych, dokumentów i zezwoleń, podczas przekraczania przez cudzoziemca granicy dokonuje komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej.

Cudzoziemcy wjeżdżający do Rzeczypospolitej Polskiej w celu wykonywania określonych czynności zawodowych mogą być zwolnieni z obowiązku posiadania:

1. dokumentu podróży pod warunkiem posiadania przez nich dokumentów potwierdzających, że wjazd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest związany z wykonywaniem tych czynności zawodowych;
2. środków finansowych, jeżeli nie ponoszą kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Cudzoziemcowi odmawia się wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli:

1. nie posiada dokumentu podróży lub wizy, albo nie uiścił opłaty, do której uiszczenia był obowiązany;
2. jego dane znajdują się w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany;
3. nie posiada środków finansowych lub zezwolenia na wjazd do innego państwa lub na powrót do kraju pochodzenia, jeżeli takie zezwolenie jest wymagane;

1. okoliczności związane z jego wjazdem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wskazują, że wjazd ma cel inny niż deklarowany;
2. istnieje uzasadnione podejrzenie, że jego wjazd lub pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej spowodowałyby zagrożenie dla zdrowia publicznego;
3. jego wjazd lub pobyt mogą stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego bądź jeżeli naruszyłyby one interes Rzeczypospolitej Polskiej;
4. od dnia, w którym poprzednia decyzja o odmowie wjazdu została wydana, nie upłynął rok, a cudzoziemiec nie przedstawił nowych okoliczności w sprawie.

Cudzoziemcowi, który posiada przy wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej środki finansowe w wysokości mniejszej od wymaganej do pokrycia kosztów pobytu w celu i okresie przez niego zadeklarowanych, można określić czas pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej odpowiednio do ilości posiadanych przez niego środków.

Decyzję o odmowie wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i decyzję o określeniu czasu pobytu cudzoziemca na tym terytorium odpowiednio do ilości posiadanych przez niego środków finansowych wydaje komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej. Od decyzji komendanta granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej przysługuje odwołanie do Komendanta Głównego Straży Granicznej. Decyzjom tym nadaje się rygor natychmiastowej wykonalności.⁴¹

5. Wizy

Zgodnie z art. 4 ustawy o cudzoziemcach, wiza to zezwolenie wydane cudzoziemcowi przez organ polski lub organ, którego właściwość w tej sprawie wynika z postanowień umów międzynarodowych obowiązujących Rzeczpospolitą Polską, uprawniające go do wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie, w celu i na warunkach w nim określonych.

Wiza jest decyzją administracyjną. Ma ona postać naklejki samoprzylepnej, wklejanej na pierwszej wolnej stronie dokumentu podróży. Określa ona m.in. cel wjazdu i pobytu, okres jej ważności, okres pobytu, przez który cudzoziemiec może przebywać w okresie ważności wizy na terytorium RP oraz liczbę wjazdów na terytorium Polski, dozwolonych w czasie pobytu. Wiza uprawnia do jednego, dwóch lub nieograniczonej liczby wjazdów, zaś jej początek okresu ważności powinien przypadać na okres 6 miesięcy od dnia wydania wizy.

Art. 26 ustawy o cudzoziemcach, w zależności od celu wjazdu i pobytu cudzoziemca w Polsce, przewiduje możliwość wydawania aż 8 rodzajów wiz (niektóre w pewnych odmianach).⁴²

⁴¹ Sprawę odnotowywania wydania decyzji o określeniu czasu pobytu cudzoziemca w Polsce oraz decyzji o odmowie wjazdu cudzoziemca na jej terytorium reguluje szczegółowo rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 sierpnia 2003 r. w sprawie odnotowywania decyzji o określeniu czasu pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz decyzji o odmowie wjazdu cudzoziemców na to terytorium (Dz. U. Nr 146, poz. 1424). Przykładowo; zgodnie z § 3 wspomnianego rozporządzenia komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej odnotowuje w dokumencie podróży cudzoziemca wydanie decyzji o odmowie wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez odcisnięcie stempla kontrolerskiego, przekreślonego na krzyż czarnym, niewywabialnym tuszem.

⁴² Szczegóły proceduralne związane z wydawaniem wiz oraz sposób ich oznaczania reguluje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 sierpnia 2003 r. w sprawie wiz (Dz. U. Nr 150, poz. 1462 z późn. zm.).

Wiza lotniskowa uprawnia do wjazdu do strefy tranzytowej lotniska międzynarodowego i pobytu w tej strefie i może być wydana cudzoziemcowi, który wykaze, że pobyt w strefie tranzytowej lotniska międzynarodowego jest niezbędny do odbycia planowanej przez niego podróży lotniczej. Wydaje się ją na okres pobytu nie dłuższy niż 2 dni.

Wiza tranzytowa uprawnia do przejazdu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i może być wydana cudzoziemcowi, który posiada prawo wjazdu do państwa docelowego lub państwa graniczącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Wydawana jest ona na okres pobytu nie dłuższy, niż 5 dni, licząc od dnia każdego wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Wiza wjazdowa wydawana jest w celu repatriacji, przesiedlenia się jako członka najbliższej rodziny repatrianta lub realizacji zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub zezwolenia na osiedlenie się. Uprawnia do jednokrotnego wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i może być wydana cudzoziemcowi, który przed przekroczeniem granicy uzyskał lub z chwilą przekroczenia granicy uzyska inny tytuł prawny do pobytu na tym terytorium. Okres ważności wizy wjazdowej, w którym powinien nastąpić wjazd cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wynosi rok.

Wizę pobytową wydaje się jako wizę krótkoterminową lub długoterminową. Wiza ta uprawnia do wjazdu i nieprzerwanego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub kilku pobytów następujących po sobie, trwających przez okres, który nie może przekroczyć łącznie:

1. trzech miesięcy w okresie 6 miesięcy liczonych od dnia pierwszego wjazdu, w przypadku wizy krótkoterminowej;
2. roku w okresie ważności wizy, w przypadku wizy długoterminowej.

Okres ważności wizy pobytowej może wynosić do 5 lat.
Wiza pobytowa w celu wykonywania pracy może być wydana cudzoziemcowi, który przedstawi przyrzeczenie wydania zezwolenia na pracę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo pisemne oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia cudzoziemcowi wykonywania pracy, jeżeli zezwolenie na pracę nie jest wymagane. Wydaje się ją na okres pobytu, który odpowiada okresowi wskazanemu w przyrzeczeniu lub oświadczeniu, nie dłużej jednak niż na rok.

Wiza pobytowa może być wydana cudzoziemcowi, mimo że zachodzą okoliczności, na podstawie których należałoby mu odmówić wydania wizy, jeżeli:

1. przepisy prawa polskiego wymagają od niego osobistego stawiennictwa przed polskim organem władzy publicznej;
2. wjazd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niezbędny ze względu na konieczność poddania się zabiegom lekarskim, służącym bezpośrednio ratowaniu życia, którym nie może on zostać poddany w innym państwie;
3. zachodzi wyjątkowa sytuacja osobista, wymagająca jego obecności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
4. wymaga tego interes Rzeczypospolitej Polskiej.

Wizę, o której mowa w ust. 1-3, wydaje się na okres pobytu niezbędny do realizacji celu, w którym została udzielona, nie dłuższy jednak niż 3 miesiące.

Z kolei *wizę pobytową* wydaje się małoletniemu cudzoziemcowi, urodzonemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek jego przedstawiciela ustawowego, który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy. W przypadku gdy małoletni jest wpisany do dokumentu podróży przedstawiciela ustawowego, w dokumencie tym zamieszcza się nową wizę obejmującą małoletniego, a wizę poprzednio wydaną przedstawicielowi ustawowemu anuluje się. Przyjmuje się, że okresy pobytu oraz ważności wizy wydanej małoletniemu upływają w tym samym terminie, w którym upływają okresy pobytu oraz ważności wizy

przedstawiciela ustawowego, z tym że w przypadku, o którym mowa w ust. 2, okresy ważności wizy anulowanej.

Wiza dyplomatyczna, służbowa i kurierska, uprawnia do wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie 6 miesięcy od daty jej wystawienia oraz do pobytu i wyjazdu w okresie w niej określonym. Wizę dyplomatyczną wydaje się członkowi i członkowi personelu misji dyplomatycznej, kierownikowi urzędu konsularnego i członkowi personelu konsularnego państwa obcego oraz innej osobie powołanej z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także członkom ich rodzin.

Wizę służbową wydaje się członkowi personelu administracyjnego konsularnego, członkowi personelu służby misji dyplomatycznej, pracownikowi konsularnemu, członkowi personelu służby urzędu konsularnego, innej osobie powołanej do pracy w Rzeczypospolitej Polskiej oraz przyjeżdżającej służbowo, powołanej z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także członkom ich rodzin.

Wizę dyplomatyczną i służbową wydaje się na okres pobytu do 3 miesięcy, chyba że umowa lub powszechnie ustalony zwyczaj międzynarodowy stanowią inaczej.

Wizę kurierską wydaje się kurierowi dyplomatycznemu i konsularnemu. Wizę tę wydaje się na okres pobytu do 10 dni, chyba że umowa lub powszechnie ustalony zwyczaj międzynarodowy stanowią inaczej.

Wizę dyplomatyczną – tranzytową, na przejazd przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wydaje się cudzoziemcowi, któremu przysługuje wiza dyplomatyczna, służbowa, bądź kurierska i który posiada prawo wjazdu do państwa docelowego lub państwa graniczącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Wizę taką wydaje się na okres pobytu nie dłuższy niż 5 dni, licząc od dnia każdego wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 42 ustawy o cudzoziemcach, cudzoziemcowi odmawia się wydania wizy, jeżeli:

1. nie zostały spełnione przesłanki do wydania wizy określonego typu;
2. jego dane znajdują się w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany;
3. nie posiada środków finansowych, niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
4. zachodzi obawa, że wydanie wizy mogłoby spowodować zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej;
5. okres ważności dokumentu podróży cudzoziemca jest krótszy niż 3 miesiące od terminu, w którym musi nastąpić jego wyjazd z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie tej wizy;
6. od dnia wydania poprzedniej decyzji o odmowie wydania wizy nie upłynął rok, a cudzoziemiec nie przedstawił nowych okoliczności w sprawie;
7. w postępowaniu o wydanie wizy:
 - a. złożył wniosek lub dołączył do niego dokumenty zawierające nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje,
 - b. zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał.

Generalnie organem właściwym do wydania wizy lub do odmowy jej wydania jest konsul, z tym że wizę w celu wykonywania pracy wydaje lub odmawia jej wydania konsul właściwy, ze względu na miejsce stałego zamieszkania cudzoziemca. Od tej zasady są jednak wyjątki, bowiem:

1. Wizę pobytową wydają lub odmawiają jej wydania konsul albo wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Wydanie wizen wymaga uzyskania zgody prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców;
2. Wizę pobytową dla małoletniego cudzoziemca wydaje lub odmawia jej wydania oraz wizę wydaną przedstawicielowi ustawowemu anuluje wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu przedstawiciela ustawowego;
3. Wizę dyplomatyczną, służbową, kurierską oraz wizę dyplomatyczną tranzytową wydają lub odmawiają jej wydania: minister właściwy do spraw zagranicznych, szef polskiego przedstawicielstwa dyplomatycznego, konsul lub osoba wyznaczona przez ministra właściwego do spraw zagranicznych do wykonywania funkcji konsularnych oraz komendant granicznej placówki kontrolnej straży granicznej. Ten ostatni może to uczynić tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Wizę dyplomatyczną, służbową i dyplomatyczną tranzytową, wydaje się na podstawie noty ministerstwa spraw zagranicznych państwa obcego lub jego misji dyplomatycznej, a w przypadku wiz wydawanych za granicą - dodatkowo na podstawie wniosku o wydanie wizen.

Decyzja o odmowie wydania wizen, z wyjątkiem wizen wydawanej przez wojewodę, jest ostateczna.

6. Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony

Zgodnie z art. 53 i następnymi ustawy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony udziela się cudzoziemcowi, który:

1. uzyskał przyrzeczenie lub przedłużenie przyrzeczenia wydania zezwolenia na pracę albo pisemne oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia cudzoziemcowi wykonywania pracy, jeżeli zezwolenie na pracę nie jest wymagane, oraz wykaże, że będzie posiadał środki finansowe niezbędne do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. prowadzi działalność gospodarczą na podstawie przepisów obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, korzystną dla gospodarki narodowej, a w szczególności przyczyniającą się do wzrostu inwestycji, transferu technologii, wprowadzania korzystnych innowacji lub tworzenia nowych miejsc pracy, oraz wykaże, że posiada środki finansowe niezbędne do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
3. zamierza jako osoba o uznanym dorobku artystycznym kontynuować twórczość na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
4. bierze udział w szkoleniach i stażach zawodowych realizowanych w ramach programów Unii Europejskiej;
5. zamierza jako członek rodziny zamieszkać wspólnie z pracownikiem migrującym, o którym mowa w Europejskiej Karcie Społecznej, sporządzonej w Turynie dnia 18 października 1961 r.⁴³;
6. jest małżonkiem obywatela polskiego;
7. zamierza przybyć na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w celu połączenia z rodziną i spełnia warunki, o których mowa w art. 54 ustawy;
8. przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wraz z cudzoziemcem, do którego przybył w celu połączenia z rodziną, jeżeli jego przyjazd na to terytorium nastąpił w związku z uzyskaniem zezwolenia na podstawie pkt 7;

1) jest małoletnim dzieckiem cudzoziemca, posiadającego zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, urodzonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

jeżeli okoliczność, która jest podstawą ubiegania się o to zezwolenie, uzasadnia jego zamieszkiwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres dłuższy niż 3 miesiące.

Można też udzielić zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony cudzoziemcowi, który:

1. wykaże, że zachodzą inne, niż określone wcześniej, okoliczności uzasadniające jego zamieszkiwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przez okres dłuższy niż 3 miesiące oraz, że posiada środki finansowe niezbędne do pokrycia kosztów pobytu na tym terytorium;
2. zamierza podjąć lub kontynuować studia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli potwierdzi to zaświadczeniem jednostki prowadzącej studia o przyjęciu na studia, oraz ma zapewnione środki finansowe, niezbędne do pokrycia ich kosztów oraz kosztów utrzymania podczas studiów, bez potrzeby korzystania ze świadczeń pomocy społecznej.

Ustawa przyjmuje, że cudzoziemiec posiada środki finansowe, jeśli wystarczają one na pokrycie kosztów zamieszkania, utrzymania i leczenia jego członków rodziny, pozostających na jego utrzymaniu, bez potrzeby korzystania ze świadczeń pomocy społecznej.

Osobno uregulowana jest procedura wydania zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, w celu połączenia się cudzoziemca z rodziną. Udziela się go cudzoziemcowi, który przebywa poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i jest członkiem rodziny cudzoziemca zamieszkującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, który spełnia jedną z następujących przesłanek:

1. posiada zezwolenie na osiedlenie się w Polsce,
2. posiada status uchodźcy,
3. co najmniej przez 3 lata przebywa w RP, na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony.

Zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony udziela się na wniosek cudzoziemca. Cudzoziemiec, który przebywa w Polsce, jest obowiązany złożyć wniosek o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony co najmniej 45 dni przed upływem okresu pobytu oznaczonego w posiadanej wizie lub terminu ważności poprzedniego zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, z tym że wniosek nie może być złożony przez cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na podstawie wizen, którą wydano, mimo że zachodziły okoliczności do jej odmówienia. W takim przypadku wniosek cudzoziemca, przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizen wydanej w takich warunkach, pozostawia się bez rozpoznania.

Wojewoda wydaje decyzję w sprawie udzielenia zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, przed upływem okresu pobytu na podstawie wizen lub zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, jeżeli wniosek został złożony w ustawowym terminie.

Jeżeli termin do złożenia wniosku, nie został zachowany, cudzoziemiec jest obowiązany opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed upływem okresu pobytu oznaczonego w wizie lub na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, w przypadku gdy postępowanie w sprawie udzielenia zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony nie zostało zakończone przed upływem tego okresu pobytu.

Decyzję w sprawie udzielenia zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony wydaje wojewoda, właściwy ze względu na miejsce zamierzonego pobytu

⁴³ Dz. U. z 1999 r. Nr 8, poz. 67.

cudzoziemca. Cudzoziemiec, który przebywa za granicą, składa wniosek o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony za pośrednictwem konsula.

Przed wydaniem decyzji o udzieleniu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamierzonego pobytu cudzoziemca jest obowiązany zwrócić się do:

1. komendanta oddziału straży granicznej o zajęcie stanowiska;
2. komendanta wojewódzkiego policji i Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a w razie potrzeby także do innych organów, o przekazanie informacji, czy wjazd i pobyt cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej stanowią zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Organy te są obowiązane, w terminie 30 dni, zając stanowisko lub udostępnić posiadane informacje w zakresie niezbędnym do ustalenia, czy wjazd i pobyt cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej stanowią zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Decyzję o cofnięciu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony wydaje wojewoda, właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca, a jeżeli cudzoziemiec opuścił na stałe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - wojewoda, który to zezwolenie wydał. Jednocześnie informuje on niezwłocznie o wydaniu takiej decyzji komendanta głównego Straży Granicznej i komendanta wojewódzkiego policji. Wojewoda może wydać taką decyzję, gdy:

1. ustala przyczyna dla której zostało ono udzielone;
2. cudzoziemiec wykorzystuje zezwolenie niezgodnie z celem dla jakiego zostało udzielone;
3. cudzoziemiec opuścił na stałe terytorium Polski;
4. zachodzą okoliczności wymienione w art. 57 ust. 1 pkt 2 - 10 ustawy.

7. Zezwolenie na osiedlenie się

Zezwolenie takie wydawane jest o wiele rzadziej niż zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, gdyż ustawa o cudzoziemcach ustanawia bardziej rygorystyczne, niż w poprzednim przypadku, kryteria uzyskania zgody na osiedlenie się. W myśl art. 64 ustawy, zezwolenie na osiedlenie się udzielane jest:

1. cudzoziemcowi, który spełnia łącznie następujące warunki:
 - a. wykaże istnienie trwałych więzów rodzinnych lub ekonomicznych łączących go z Rzeczpospolitą Polską,
 - b. ma zapewnione w Rzeczypospolitej Polskiej mieszkanie i utrzymanie,
 - c. bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wiz, zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony lub w związku z posiadaniem statusu uchodźcy, co najmniej przez 5 lat, a na podstawie zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony przez okres 3 lat;
2. małoletniemu dziecku cudzoziemca, urodzonemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli co najmniej jeden z przedstawicieli ustawowych posiadał w dniu jego urodzenia zezwolenie na osiedlenie się;
3. cudzoziemcowi, który zawarł związek małżeński z obywatelem polskim, jeżeli bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej przez 2 lata na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony i od dnia zawarcia związku małżeńskiego upłynęły co najmniej 3 lata;

cudzoziemcowi innemu niż wymienii wyżej, który bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wiz, zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony lub zgody na pobyt tolerowany przez okres nie krótszy, niż 10 lat, a posiadając status uchodźcy przez 8 lat;

dziecku obywatela polskiego, pozostającemu pod jego władzą rodzicielską.

Cudzoziemcowi posiadającemu status uchodźcy zalicza się do okresu nieprzerwanego pobytu, także okres pobytu na podstawie tymczasowego stwierdzenia tożsamości cudzoziemca, choćby cudzoziemiec był w tym okresie umieszczony w strzeżonym ośrodku lub w areszcie w celu wydalenia.

Pobyt cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uważa się za nieprzerwany, jeżeli żadna z przerw w nim nie była dłuższa, niż 2 miesiące, chyba że przyczyną przerwy było:

1. wykonywanie obowiązków zawodowych lub świadczenie pracy poza terytorium Rzeczypospolitej, na podstawie umowy zawartej z pracodawcą, którego siedziba znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. towarzyszenie małżonkowi wykonującemu obowiązki zawodowe lub świadczącemu pracę w warunkach, o których mowa powyżej;
3. potrzeba uzyskania dokumentu podróży;
4. leczenie.

Zezwolenia na osiedlenie się udziela się na czas nieoznaczony. Czyni się to na wniosek cudzoziemca.⁴⁴ Cudzoziemiec, który przebywa w Polsce jest obowiązany złożyć wniosek o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się co najmniej 60 dni przed upływem terminu ważności zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub okresu pobytu oznaczonego w wizie.

Wojewoda wydaje decyzję w sprawie udzielenia zezwolenia na osiedlenie się przed upływem okresu pobytu cudzoziemca oznaczonego w zezwoleniu na zamieszkanie na czas oznaczony, jeżeli wniosek został złożony we wspomnianym wyżej terminie.

Jeżeli termin do złożenia wniosku, nie został zachowany, cudzoziemiec jest obowiązany opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed upływem okresu pobytu oznaczonego w wizie lub na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony w przypadku, gdy postępowanie w sprawie udzielenia zezwolenia na osiedlenie się nie zostało zakończone przed upływem tego okresu pobytu.

Decyzję w sprawie udzielenia zezwolenia na osiedlenie się wydaje wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamierzonego pobytu cudzoziemca. Gdy cudzoziemiec przebywa za granicą wówczas składa wniosek o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się za pośrednictwem konsula.

Przed wydaniem decyzji o udzieleniu zezwolenia na osiedlenie się, wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamierzonego pobytu cudzoziemca jest obowiązany zwrócić się do komendanta oddziału straży granicznej o zajęcie stanowiska, a do komendanta wojewódzkiego policji i Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, o przekazanie informacji, czy wjazd i pobyt cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej stanowią zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

⁴⁴ Wzór formularza wniosku o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się cudzoziemca w Polsce określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 5 sierpnia 2003 r. w sprawie wzoru formularza wniosku o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się oraz fotografii dołączonych do wniosku (Dz. U. Nr 147, poz. 1436).

Ustawa stanowi także, kiedy uznaje się, że cudzoziemiec ma zapewnione w Rzeczypospolitej Polskiej mieszkanie i utrzymanie. Ma to miejsce w przypadkach, gdy:

1. wskaże lokal mieszkalny, w którym przebywa lub zamierza przebywać, i przedstawi tytuł prawny do jego zajmowania;
2. wykaże, że:
 - a. posiada stałe dochody lub mienie wystarczające do pokrycia kosztów utrzymania i leczenia - swojego i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu, bez potrzeby korzystania ze wsparcia materialnego ze środków pomocy społecznej, lub
 - b. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mieszka członek rodziny cudzoziemca, obowiązany do zapewnienia środków finansowych na jego utrzymanie i mający możliwość wywiązania się z tego obowiązku.

Warto zaznaczyć, że za tytuł prawny do lokalu, w którym cudzoziemiec przebywa lub zamierza przebywać, ustawa nie uznaje umowy użyczenia lokalu, chyba że użyczającym są: zstępni, wstępni, małżonek, rodzice małżonka lub rodzeństwo cudzoziemca.

Regułą jest, że cudzoziemcovi odmawia się zezwolenia na osiedlenie się, jeśli:

1. nie spełnia wymogów ustawy odnośnie spełnienia warunków umożliwiających uzyskanie zezwolenia na osiedlenie się (vide przesłanki w art. 64 ust. 1 ustawy);
2. jego dane znajdują się w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany;
3. wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego lub interes Rzeczypospolitej Polskiej;
4. podstawą ubiegania się o zezwolenie jest zawarcie związku małżeńskiego z obywatelem polskim, a związek małżeński został zawarty wyłącznie w celu obejścia przepisów o udzielaniu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub zezwolenia na osiedlenie się;
5. w postępowaniu o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się:
 - a) złożył wniosek lub dołączył do niego dokumenty zawierające nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje,
 - b) zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał;
6. nie wywiązuje się z zobowiązań podatkowych wobec Skarbu Państwa.

Ustawa reguluje także przypadki, kiedy cudzoziemcovi obligatoryjnie cofa się zezwolenie na osiedlenie się. Czyni się to, gdy:

1. wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego bądź interes Rzeczypospolitej Polskiej;
2. w postępowaniu o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał;
3. został skazany prawomocnym wyrokiem sądu w Rzeczypospolitej Polskiej, za przestępstwo umyślne, na karę co najmniej 3 lat pozbawienia wolności;
4. opuścił na stałe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Decyzję o cofnięciu zezwolenia na osiedlenie się wydaje wojewoda, właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca z urzędu lub na wniosek ministra Obrony Narodowej, szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, komendanta głównego Straży Granicznej, komendanta głównego policji, komendanta oddziału Straży Granicznej lub komendanta wojewódzkiego policji.

8. Karta pobytu

Potwierdza ona tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz uprawnia, wraz z dokumentem podróży, do wielokrotnego przekraczania granicy bez konieczności uzyskania wizy⁴⁵.

Karta pobytu wydawana jest cudzoziemcovi, który uzyskał:

1. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony;
2. zezwolenie na osiedlenie się;
3. status uchodźcy;
4. zgodę na pobyt tolerowany.

Karta pobytu wydana cudzoziemcovi, który uzyskał zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, jest ważna przez okres tego zezwolenia, zaś karta pobytu wydana cudzoziemcovi, który uzyskał zezwolenie na osiedlenie się, jest ważna 10 lat. Kartę pobytu wydaje wojewoda, który wydał zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony lub na osiedlenie się.

9. Kontrola legalności pobytu cudzoziemców

Kontrolę tę sprawują: prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, wojewoda, organy Służby Celnej oraz organy Straży Granicznej i policji. Zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z 12 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu przeprowadzania kontroli legalności pobytu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁶ kontrolę taką prowadzi się w przypadku powzięcia uzasadnionych podejrzeń o nielegalnym pobycie cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bądź naruszenia przez cudzoziemca porządku.

W takich przypadkach funkcjonariusze Służby Celnej, Straży Granicznej i policji lub upoważniony przez prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców albo wojewodę pracownik przeprowadzający kontrolę może żądać okazania:

1. dokumentów i zezwoleń uprawniających cudzoziemca do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. środków finansowych, niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez to terytorium i wyjazdu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub dokumentów umożliwiających uzyskanie takich środków finansowych od cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, wiza lub umowy międzynarodowej, przewidującej całkowite albo częściowe zniesienie obowiązku wizowego, lub na podstawie jednostronnego zniesienia obowiązku wizowego.

Po przeprowadzeniu kontroli sporządzane są:

1. w przypadku stwierdzenia nielegalności pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - protokół kontroli;
2. w przypadku stwierdzenia legalności pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - notatka.

⁴⁵ Wzór karty pobytu uregulowany został w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 sierpnia 2003 r. w sprawie wzorów karty pobytu i dokumentów w sprawach cudzoziemców, formularzy wniosków o ich wydanie lub wymianę oraz fotografii dołączanych do wniosku (dz. U. Nr 150, poz. 1461).

⁴⁶ Dz. U. Nr 146, poz. 1426.

Gdy kontrolą objęto kilku cudzoziemców, po jej przeprowadzeniu sporządza się jeden protokół kontroli lub notatkę.

Obowiązkiem cudzoziemca jest okazanie żądanych dokumentów osobom przeprowadzającym kontrolę. Gdyby takich dokumentów nie okazał, można przeciwko niemu wszcząć postępowanie, za popełnienie wykroczenia z art. 148 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach.⁴⁷

10. Wydalanie cudzoziemców i zobowiązanie do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

Cudzoziemcowi wydaje się *decyzję o wydaleniu* z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli:

1. przebywa na tym terytorium bez wymaganej wizy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub na osiedlenie się;
2. wykonywał pracę niezgodnie z ustawą z 20 kwietnia 2004 r. „O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy”⁴⁸ albo podjął działalność gospodarczą niezgodnie z przepisami obowiązującymi w Rzeczypospolitej Polskiej;
3. nie posiada środków finansowych niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie może wskazać wiarygodnych źródeł ich uzyskania;
4. jego dane są wpisane do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany, jeżeli wjazd cudzoziemca na to terytorium nastąpi w okresie obowiązywania wpisu;
5. jego dalszy pobyt stanowiłby zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszałby interes Rzeczypospolitej Polskiej;
6. niezgodnie z przepisami przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę;
7. dobrowolnie nie opuścił terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w terminie określonym w decyzji:
 - a. o zobowiązaniu do opuszczenia tego terytorium,
 - b. o odmowie udzielenia zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony,
 - c. o cofnięciu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony;
8. nie wywiązuje się z zobowiązań podatkowych wobec Skarbu Państwa;
9. zakończył odbywanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w Rzeczypospolitej Polskiej, za umyślne przestępstwo lub przestępstwo skarbowe.

Cudzoziemcowi, który posiada zezwolenie na osiedlenie się, nie wydaje się decyzji o wydaleniu. Decyzji o wydaleniu cudzoziemca nie wydaje się, a wydanej nie wykonuje także w przypadku, gdy zachodzą przesłanki do udzielenia zgody na pobyt tolerowany, na podstawie art. 97 ustawy z 13 czerwca 2003 r. „O udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”.

Decyzję o wydaleniu cudzoziemca wydaje, z urzędu lub na wniosek: ministra Obrony Narodowej, szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, szefa Agencji Wywiadu, komendanta głównego Straży Granicznej, komendanta głównego policji, komendanta oddziału Straży Granicznej, komendanta wojewódzkiego policji, komendanta granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej lub organu Służby Celnej – wojewoda, właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca lub miejsce ujawnienia faktu albo zdarzenia będącego podstawą wystąpienia z wnioskiem o wydalenie cudzoziemca.

W decyzji o wydaleniu:

1. określa się termin opuszczenia przez cudzoziemca terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie dłuższy niż 14 dni;
2. można określić trasę przejazdu do granicy i miejsce przekroczenia granicy;
3. można wyznaczyć cudzoziemcowi miejsce zamieszkania do czasu wykonania decyzji i zobowiązać go do zgłaszania się w określonych odstępach czasu do organu wskazanego w decyzji.

Decyzji o wydaleniu można nadać rygor natychmiastowej wykonalności, jeżeli jego dalszy pobyt stanowiłby zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszałby interes Rzeczypospolitej Polskiej.

Decyzja o wydaleniu powoduje z mocy prawa unieważnienie wizy, cofnięcie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony oraz zezwolenia na pracę.

Wojewoda odnotowuje też wydanie decyzji o wydaleniu w dokumencie podróży cudzoziemca oraz niezwłocznie informuje o jej wydaniu komendanta wojewódzkiego policji oraz organ, który wystąpił z wnioskiem o wydanie decyzji o wydaleniu.

Organ występujący z wnioskiem o wydanie decyzji o wydaleniu cudzoziemca lub komendant wojewódzki policji, właściwy ze względu na siedzibę wojewody, który wydał decyzję na wniosek ministra Obrony Narodowej, organu Służby Celnej lub z urzędu, zobowiązany jest pobrać od cudzoziemca, któremu wydano decyzję o wydaleniu, odciski linii papilarnych, jeżeli nie zostały one pobrane wcześniej z jego nielegalnym przekroczeniem granicy, albo podczas zatrzymania cudzoziemca w związku z zajęciem okoliczności, które uzasadniają wydanie decyzji o wydaleniu, oraz sporządzić jego fotografię, chyba że została ona sporządzona na podstawie odrębnych przepisów.

Decyzja o wydaleniu cudzoziemca małoletniego, do kraju jego pochodzenia lub do innego państwa, jest wykonywana tylko wtedy, gdy małoletni będzie miał tam zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych, zgodnie ze standardami określonymi przez Konwencję o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.⁴⁹

Cudzoziemca małoletniego można wydalic tylko pod opieką przedstawiciela ustawowego, chyba że decyzja o wydaleniu jest wykonywana w taki sposób, że małoletniego przekazuje się przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego następuje wydalenie.

Cudzoziemiec, któremu wydano decyzję o wydaleniu, może być niezwłocznie doprowadzony do granicy albo do granicy państwa, do którego zostaje wydalony, lub do portu lotniczego albo morskiego tego państwa, jeżeli nie opuścił terytorium Polski, w terminie określonym w decyzji o wydaleniu lub wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego albo interes Rzeczypospolitej Polskiej.

Obowiązek doprowadzenia cudzoziemca do granicy RP ciąży na komendancie wojewódzkiej policji, właściwym ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Natomiast obowiązek doprowadzenia cudzoziemca od polskiej granicy do granicy państwa, do którego następuje wydalenie, lub do portu lotniczego albo morskiego tego państwa, wykonuje komendant główny Straży Granicznej lub komendant oddziału Straży Granicznej, właściwy ze względu na miejsce, w którym cudzoziemiec przekracza granicę.

⁴⁷ Wykroczenie to zagrożone jest karą grzywny, a ewentualny wyrok nakazowy jest natychmiast wykonalny.
⁴⁸ Dz. U. Nr 99, poz. 1001.

⁴⁹ Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.

Komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej informuje niezwłocznie wojewodę, który wydał decyzję o wydaleniu, o opuszczeniu przez cudzoziemca terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Koszty związane z wydalaniem ponosi cudzoziemiec. Koszty związane z wydalaniem cudzoziemca ponosi też:

1. zapraszający, jeżeli wydalenie następuje w związku z niewykonaniem przez zapraszającego obowiązku pokrycia kosztów związanych z pobytem i wyjazdem zapraszanego cudzoziemca;
2. pracodawca, jeżeli wydalenie cudzoziemca następuje na skutek wykonywania przez niego pracy niezgodnie z ustawą z 20 kwietnia 2004 r. „O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy”.

Do kosztów związanych z wydalaniem zalicza się w szczególności:

1. koszty przejazdu cudzoziemca do granicy albo do granicy państwa, do którego cudzoziemiec się udaje lub zostaje doprowadzony, lub do portu lotniczego albo morskiego tego państwa;
2. koszty związane z konwojowaniem cudzoziemca;
3. koszty administracyjne.

Wojewoda orzeka w decyzji o wysokości kosztów związanych z wydalaniem oraz o podmiocie obowiązanych do ich poniesienia. Jeżeli obowiązanych do poniesienia kosztów jest cudzoziemiec, któremu wydaje się decyzję o wydaleniu, o wysokości kosztów można orzec w tej decyzji.

Koszty związane z wydalaniem podlegają egzekucji administracyjnej. Organ wydający decyzję o wydaleniu jest uprawniony do wystawienia tytułu wykonawczego. Wszczęcie postępowania egzekucyjnego nie wymaga doręczenia upomnienia. Jeżeli koszty związane z wydalaniem nie mogą być wyegzekwowane, pokrywa je Skarb Państwa.

Oprócz instytucji wydalania cudzoziemca ustawa dopuszcza też możliwość wydania *decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* w terminie 7 dni, o ile z okoliczności sprawy wynika, że cudzoziemiec dobrowolnie wykona ten obowiązek. Decyzję tę wydaje komendant wojewódzki policji, komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej lub komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej. Od wspomnianej decyzji przysługuje odwołanie do wojewody, właściwego ze względu na siedzibę organu, który wydał decyzję.

Wydanie takiej decyzji ma miejsce wówczas, gdy cudzoziemiec:

1. przebywa na tym terytorium bez wymaganej wizy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub na osiedlenie się;
2. wykonuje pracę niezgodnie z ustawą z 20 kwietnia 2004 r. „O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy” albo prowadzi działalność gospodarczą niezgodnie z przepisami obowiązującymi w Rzeczypospolitej Polskiej;
3. nie posiada środków finansowych niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie może wskazać wiarygodnych źródeł ich uzyskania.

Można więc przyjąć, że są to tzw. przypadki mniejszej wagi. Warto jednak zaznaczyć, że regułą jest w takich przypadkach nadanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej rygoru natychmiastowej wykonalności. Decyzja ta powoduje nadto z mocy prawa unieważnienie wizy, cofnięcie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony oraz zezwolenia na pracę.

W przypadku gdy w stosunku do cudzoziemca zobowiązanego w drodze decyzji do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zostanie wydana decyzja o wydaleniu:

organ, który wydał decyzję o wydaleniu, stwierdza wygaśnięcie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z dniem wydania decyzji o wydaleniu;

postępowanie odwoławcze od decyzji o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej podlega umorzeniu.⁵⁰

11. Postępowanie w sprawie zatrzymania cudzoziemca, umieszczenia go w strzeżonym ośrodku lub zastosowanie wobec niego aresztu w celu wydalenia

Ustawa przewiduje możliwość *zatrzymania cudzoziemca* na okres nie dłuższy niż 48 godzin. Może to mieć miejsce w stosunku do cudzoziemca, wobec którego zachodzą okoliczności skutkujące wydaniem decyzji o wydaleniu bądź który uchyla się od wykonania obowiązków wymienionych w decyzji o wydaleniu. W takich przypadkach zatrzymanemu cudzoziemcowi przysługują uprawnienia przewidziane przez Kodeks postępowania karnego dla osoby zatrzymanej.

Zgodnie z art. 101 ust. 2 ustawy o cudzoziemcach zatrzymania może dokonać tylko straż graniczna oraz policja. Nie mogą więc dokonać tej czynności żandarmeria wojskowa, czy też Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Organ, który dokonał zatrzymania cudzoziemca w wyżej opisanym celu, powinien niezwłocznie go daktyloskopować oraz, w zależności od okoliczności:

1. wystąpić do sądu z wnioskiem o umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub zastosowanie wobec niego aresztu w celu wydalenia;
2. wystąpić do wojewody z wnioskiem o wydanie decyzji o cofnięciu zezwolenia na osiedlenie się;
3. wystąpić do wojewody z wnioskiem o wydanie decyzji o wydaleniu cudzoziemca;
4. wykonać decyzję o wydaleniu, w szczególności przez doprowadzenie cudzoziemca do granicy albo do granicy państwa, do którego cudzoziemiec zostaje wydany, lub do portu lotniczego albo morskiego tego państwa.

O ile zatrzymanie cudzoziemca w ramach procedury wydalania z Polski należy do swobodnego uznania organu, to *umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku* jest obligatoryjne i ma miejsce w następujących przypadkach:

1. jest to niezbędne do sprawnego przeprowadzenia postępowania w sprawie o wydalenie lub o cofnięcie zezwolenia na osiedlenie się;
2. zachodzi uzasadniona obawa, że cudzoziemiec będzie się uchylał od wykonania decyzji o wydaleniu lub decyzji o cofnięciu zezwolenia na osiedlenie się;
3. cudzoziemiec przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę niezgodnie z przepisami, jeżeli nie został niezwłocznie doprowadzony do granicy.

Z kolei *areszt w celu wydalania* stosuje się wobec cudzoziemca, jeżeli zachodzi którakolwiek z okoliczności uzasadniających umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku. To jednak nie wystarczy do jego zastosowania. Musi wystąpić dodatkowo kolejna okoliczność w postaci zaistnienia obawy, że cudzoziemiec nie podporządkuje się zasadom pobytu, obowiązującym w strzeżonym ośrodku.

⁵⁰ Zasady postępowania w sprawach o wydalania cudzoziemca jest uregulowany w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 sierpnia 2003 r. w sprawie trybu postępowania organów w postępowaniu w sprawie wydalania cudzoziemca oraz sposobu odnotowywania w dokumencie podróży wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub decyzji o wydaleniu (Dz. U. Nr 146, poz. 1427).

Umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub zastosowanie wobec niego aresztu w celu wydalenia następuje na mocy postanowienia sądu. Takie postanowienie wydaje, na wniosek wojewody, organu straży granicznej lub policji, sąd rejonowy, właściwy ze względu na siedzibę organu składającego wniosek.

Postępowanie w sprawie umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku albo zastosowania wobec niego aresztu w celu wydalenia prowadzi się na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, z tym że funkcje oskarżyciela publicznego może pełnić przedstawiciel wojewody, funkcjonariusz straży granicznej albo policji. Sąd rejonowy, właściwy ze względu na miejsce położenia strzeżonego ośrodka lub aresztu w celu wydalenia, w którym umieszczono cudzoziemca, sprawuje nadzór nad wykonaniem postanowienia o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub postanowienia o zastosowaniu wobec niego aresztu w celu wydalenia.

Nadto ten sam sąd, wydając postanowienie o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub zastosowaniu wobec niego aresztu w celu wydalenia, podejmuje niezbędne czynności w celu ochrony mienia cudzoziemca oraz zawiadamia o wydanym postanowieniu:

1. właściwe przedstawicielstwo dyplomatyczne lub urząd konsularny - za zgodą cudzoziemca, którego postanowienie dotyczy;
2. sąd opiekuńczy, jeżeli zachodzi potrzeba ustanowienia opieki nad małoletnimi, pozostającymi pod jego opieką;
3. organ opieki społecznej, jeżeli zachodzi potrzeba otoczenia opieką osoby niedośćej lub chorej, którą cudzoziemiec się opiekował;
4. osobę wskazaną przez cudzoziemca.

O podjętych czynnościach i wydanych zarządzeniach oraz o przysługujących cudzoziemcowi prawach w postępowaniu przed sądem, sąd powiadamia cudzoziemca w języku dla niego zrozumiałym.

Sąd, wydając postanowienie o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub o zastosowaniu wobec niego aresztu w celu wydalenia, oznacza okres pobytu w strzeżonym ośrodku lub w areszcie w celu wydalenia, nie dłuższy jednak niż 90 dni. Okres ten może być przedłużony na czas określony, niezbędny do wykonania decyzji o wydaleniu, która nie została wykonana z winy cudzoziemca. Okres pobytu w strzeżonym ośrodku oraz w areszcie w celu wydalenia nie może przekroczyć roku. Na powyższe postanowienie przysługuje zażalenie do właściwego sądu okręgowego, w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia. Sąd rozpatruje zażalenie niezwłocznie.

Warto w tym miejscu dodać, iż ustawa nie zezwala na wydanie postanowienia o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub o zastosowaniu wobec niego aresztu w celu wydalenia jeżeli mogłoby to spowodować niebezpieczeństwo dla jego życia lub zdrowia.

Cudzoziemcowi przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w przypadku niewątpliwie niesłusznego: umieszczenia w strzeżonym ośrodku lub zastosowania wobec niego aresztu w celu wydalenia. Sprawy te prowadzi się na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, dotyczących odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie.

12. Pobyt cudzoziemców w strzeżonym ośrodku lub w areszcie w celu wydalenia

Zgodnie z art. 110 ustawy, pobyt na terytorium Polski cudzoziemca utrzymanego, umieszczonego w strzeżonym ośrodku, w areszcie w celu wydalenia, w stosunku do którego został zastosowany środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju lub pozbawionego wolności wskutek wykonania orzeczeń wydanych na podstawie ustaw, uznaje się za legalny. Przyjęte rozwiązanie w postaci uznania legalności pobytu cudzoziemca w powyższych przypadkach na terenie Polski jest niezwykle ważne, gdyż zarówno źródła prawa wewnętrznego jak i źródła prawa międzynarodowego przyznają cudzoziemcom prawa i ochronę pod warunkiem, że przebywają legalnie na terytorium danego państwa.⁵¹

Ustawa w sposób szczegółowy, wręcz kazuistyczny, reguluje obowiązki i prawa cudzoziemca, umieszczonego w strzeżonym ośrodku albo w areszcie⁵². Do obowiązków cudzoziemca należy przede wszystkim:

1. przestrzeganie regulaminu pobytu w ośrodku lub areszcie;
2. wykonywanie poleceń administracji ośrodka lub funkcjonariusza pełniącego służbę w areszcie;
3. przestrzeganie ciszy nocnej w godz. 22⁰⁰ - 6⁰⁰, a w dni świąteczne do godz. 7⁰⁰;
4. przestrzeganie zasad współżycia społecznego;
5. dbanie o higienę osobistą i czystość pomieszczeń;
6. korzystanie z wyposażenia ośrodka lub aresztu w należyty sposób;
7. w przypadku wystąpienia objawów choroby winien on niezwłocznie powiadomić o tym administrację ośrodka lub funkcjonariusza pełniącego służbę w areszcie; funkcjonariusza pełniącego służbę w areszcie należy niezwłocznie powiadomić także o samookaleczeniu lub innym groźnym w skutkach zdarzeniu.

Nadto cudzoziemcowi umieszczonemu w strzeżonym ośrodku zabrania się:

1. samowolnego oddalania się poza teren ośrodka lub przebywania w miejscach, do których administracja ośrodka wydała zakaz wstępu;
2. zakłócania spokoju i porządku pobytu w ośrodku;
3. posiadania, poza depozytem, urządzeń technicznych służących do rejestrowania i odtwarzania informacji, a także przedmiotów, które mogą stanowić zagrożenie dla porządku lub bezpieczeństwa w ośrodku;
4. posiadania w pokojach dla cudzoziemców przedmiotów, których wymiary lub ilość naruszają porządek pobytu w ośrodku;
5. spożywania alkoholu oraz przyjmowania środków odurzających lub substancji psychotropowych;
6. palenia wyrobów tytoniowych poza miejscami do tego wyznaczonymi;
7. odmawiania przyjmowania posiłków dostarczanych przez administrację ośrodka, powodowania u siebie uszkodzeń ciała lub rozstroju zdrowia, jak również nakłaniania lub pomagania w dokonywaniu takich czynów - w celu wymuszenia określonej decyzji lub postępowania;
8. porozumiewania się z osobami postronnymi oraz cudzoziemcami umieszczonymi w innych pokojach dla cudzoziemców, jeżeli naruszałoby to porządek w ośrodku;
9. dokonywania samowolnej zmiany pokoju dla cudzoziemców i miejsca wyznaczonego do spania;

⁵¹ J. Białocerkiewicz; op. cit., s. 81.

⁵² Dalsze szczegóły pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku oraz areszcie w celu wydalenia uregulowane są w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 sierpnia 2004 r. w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki i areszty w celu wydalenia oraz regulaminu organizacyjno - porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia (Dz. U. Nr 190, poz. 1953).

10. urządzania gier hazardowych i uczestniczenia w nich.

Z kolei do najważniejszych praw cudzoziemca przebywającego w strzeżonym ośrodku albo areszcie należą:

1. kontaktowanie się z polskimi organami państwowymi, a także z przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym państwa obcego, w sprawach osobistych i urzędowych;
2. kontaktowanie się z organizacjami pozarządowymi lub międzynarodowymi, zajmującymi się udzielaniem pomocy, zwłaszcza prawnej, cudzoziemcom;
3. rozporządzanie przekazanymi do depozytu przedmiotami pod warunkiem, że przedmioty te nie zostały zabezpieczone w trybie przepisów o egzekucji administracyjnej;
4. korzystanie z opieki lekarskiej i umieszczenia w zakładzie opieki zdrowotnej, jeżeli stan jego zdrowia tego wymaga;
5. prawo do niezakłóconego snu w godzinach 22⁰⁰ - 6⁰⁰, a w dni świąteczne do godziny 7⁰⁰ oraz w innym czasie, jeśli nie jest to sprzeczne z porządkiem pobytu w ośrodku lub areszcie;
6. korzystanie z urzędzeń sanitarnych i środków czystości, niezbędnych do utrzymania higieny osobistej;
7. posiadanie przedmiotów kultu religijnego, wykonywania praktyk religijnych i korzystania z usług religijnych oraz słuchania lub oglądania w pomieszczeniach mieszkalnych lub w miejscu przebywania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, w sposób niezakłócający ustalonego porządku pobytu w ośrodku lub w areszcie;
8. korzystanie z prasy, zakupu prasy z własnych środków finansowych i posiadania jej w pokoju dla cudzoziemców lub w celi mieszkalnej;
9. możliwość zakupu z własnych środków finansowych artykułów żywnościowych i przedmiotów osobistego użytku, służących do utrzymania higieny osobistej, oraz posiadania ich w pokoju dla cudzoziemców lub w celi mieszkalnej; posiadanie tych przedmiotów w celi mieszkalnej jest możliwe, jeżeli one same lub ich opakowania nie stanowią zagrożenia dla porządku lub bezpieczeństwa w areszcie;
10. możliwość zakupu z własnych środków finansowych materiałów piśmiennych, książek, gier świetlicowych i posiadania ich w pokoju dla cudzoziemców lub w celi mieszkalnej;
11. otrzymywanie paczek z odzieżą, obuwiem i innymi przedmiotami osobistego użytku oraz ze środkami opatrunkowymi i higienicznymi, a także z lekami, które mogą być przekazane za zgodą lekarza, po sprawdzeniu ich zawartości w obecności cudzoziemca;
12. prowadzenie korespondencji oraz korzystania ze środków łączności na własny koszt; w sytuacjach losowych cudzoziemcowi można zezwolić na korzystanie ze środków łączności lub wysyłanie korespondencji na koszt ośrodka lub aresztu;
13. składanie próśb, skarg i wniosków do:
 - a. kierownika ośrodka albo organu straży granicznej lub organu policji, któremu ośrodek podlega,
 - b. funkcjonariusza odpowiadającego za funkcjonowanie aresztu albo organu straży granicznej lub organu policji, któremu areszt podlega;
14. widzenia z osobami bliskimi, w specjalnie do tego przeznaczonych pomieszczeniach, za zgodą organu straży granicznej lub organu policji, któremu ośrodek lub areszt podlega, lub osoby przez ten organ upoważnionej.

13. Rejestry, ewidencja i wykaz w sprawach cudzoziemców

W Polsce w sprawach z zakresu wjazdu, pobytu i wyjazdu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prowadzi się w systemie informatycznym:

1. rejestry spraw dotyczących:

- a. wiz,
 - b. zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony,
 - c. zezwoleń na osiedlenie się,
 - d. wydania polskich dokumentów tożsamości cudzoziemca,
 - e. wydania tymczasowych polskich dokumentów podróży dla cudzoziemca,
 - f. zobowiązania do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - g. wydalenia z Rzeczypospolitej Polskiej,
 - h. osób, którym udzielono zezwolenia na wjazd i pobyt ze względu na interes Rzeczypospolitej Polskiej,
 - i. osób zatrzymanych w strefie nadgranicznej i doprowadzonych do granicy;
2. rejestr odcisków linii papilarnych, pobranych od cudzoziemców na podstawie art. 14 ust. 2, zatrzymanych na podstawie art. 101 ust. 1 oraz którym wydano decyzje o wydaleniu;
3. ewidencję zaproszeń;
4. wykaz cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany.

Rejestry:

1. wiz, prowadzą komendant granicznej placówki kontrolnej straży granicznej, wojewoda, konsul i prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, każdy w zakresie swojej właściwości;
2. zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony, zezwoleń na osiedlenie się, wydania polskich dokumentów tożsamości cudzoziemca i wydalenia z Rzeczypospolitej Polskiej prowadzi wojewoda;
3. wydania tymczasowych polskich dokumentów podróży prowadzą wojewoda i konsul, każdy w zakresie swojej właściwości;
4. zobowiązania do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prowadzą: komendant wojewódzki policji, komendant powiatowy (miejski) policji, komendant oddziału straży granicznej i komendant granicznej placówki kontrolnej straży granicznej, każdy w zakresie swojej właściwości;
5. osób, którym udzielono zezwolenia na wjazd i pobyt ze względu na interes Rzeczypospolitej Polskiej, prowadzi prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców;
6. osób zatrzymanych w strefie nadgranicznej i doprowadzonych do granicy, prowadzi komendant oddziału straży granicznej;
7. odcisków linii papilarnych prowadzi komendant główny policji.

Ewidencję zaproszeń prowadzą wojewodowie. Natomiast wykaz cudzoziemców, których pobyt na terytorium Polski jest niepożądany, prowadzi prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców. W wykazie tym przechowuje się dane cudzoziemca, wobec którego zachodzi którakolwiek z następujących okoliczności:

1. została wydana ostateczna decyzja o wydaleniu lub decyzja o cofnięciu zezwolenia na osiedlenie się z przyczyny, o której mowa w art. 67 ust. 1 pkt 1 ustawy o cudzoziemcach;
2. została wydana ostateczna decyzja o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub zawierająca termin opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - decyzja o cofnięciu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony lub o odmowie wydania zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony;

3. cudzoziemiec został skazany prawomocnym wyrokiem:
 - a. w Rzeczypospolitej Polskiej, za przestępstwo umyślne lub przestępstwo skarbowe,
 - b. za granicą, za przestępstwo stanowiące zbrodnię pospolitą również w rozumieniu prawa polskiego;
 4. cudzoziemiec nie wywiązuje się z zobowiązań podatkowych wobec Skarbu Państwa;
 5. wjazd lub pobyt cudzoziemca są niepożądane ze względu na zobowiązania wynikające z postanowień ratyfikowanych umów międzynarodowych, obowiązujących Rzeczypospolitą Polską;
 6. wjazd lub pobyt cudzoziemca są niepożądane ze względu na zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo bezpieczeństwa i porządku publicznego albo mogłyby naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej.
- Wpisu do wykazu, przedłużenia obowiązywania wpisu oraz wykreślenia tego wpisu dokonuje prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, z urzędu lub na wniosek ministra Obrony Narodowej, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, komendanta głównego policji, komendanta głównego straży granicznej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefa Agencji Wywiadu, prezesa Instytutu Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, wojewody lub konsula.
- W przypadku, gdy prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców nie uwzględni wniosku organu, o którym mowa wyżej, organ ten może zwrócić się z wnioskiem o rozstrzygnięcie sprawy do ministra, właściwego do spraw wewnętrznych.
- W takim przypadku minister - właściwy do spraw wewnętrznych, może uwzględnić wniosek organu i nakazać prezesowi Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców dokonanie wpisu do wykazu, przedłużenie go lub wykreślenie.
- Prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców tworzy oraz prowadzi w systemie teleinformatycznym także krajowy zbiór rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców o nazwie "System Pobyt". System ten składa się z:
1. rejestrów wymienionych w art. 124 ustawy, z wyjątkiem rejestrów prowadzonych przez konsula;
 2. ewidencji zaproszeń;
 3. wykazu cudzoziemców niepożądanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
 4. rejestru w sprawach o nadanie statusu uchodźcy;
 5. rejestru w sprawach o wydalenie osób posiadających status uchodźcy;
 6. rejestru w sprawach o udzielenie azylu;
 7. rejestru w sprawach o udzielenie zgody na pobyt tolerowany;
 8. rejestru w sprawach o udzielenie ochrony czasowej;
 9. rejestrów wniosków, wydanych postanowień i decyzji w sprawach:
 - a. o wydanie wizy wjazdowej w celu repatriacji,
 - b. o udzielenie pomocy repatriantom ze środków budżetu państwa,
 - c. o uznanie za repatrianta;
 10. rejestrów wniosków, wydanych postanowień, decyzji i wyroków sądu w sprawach:
 - a. o udzielenie i przedłużenie zezwolenia na pobyt obywatela Unii Europejskiej i członków jego rodziny,
 - b. o udzielenie i przedłużenie zezwolenia na pobyt czasowy obywatela Unii Europejskiej i członków jego rodziny;
 11. ewidencji osób ubiegających się o wydanie wizy wjazdowej w celu repatriacji i członków ich rodzin, nieposiadających w Rzeczypospolitej Polskiej zapewnionego lokalu mieszkalnego lub źródła utrzymania.

Dane przetwarzane w Systemie Pobyt oraz w rejestrze odcisków linii papilarnych, pobranych od cudzoziemca, na podstawie art. 14 ust. 2 ustawy, wykorzystanego na podstawie art. 101 ust. 1 ustawy, oraz któremu wydano decyzję o wydaleniu, prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców udostępnia komendantowi głównemu policji, komendantowi głównemu straży granicznej, szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, szefowi Agencji Wywiadu, ministrowi Obrony Narodowej, ministrowi - właściwemu do spraw finansów publicznych, ministrowi - właściwemu do spraw wewnętrznych, Radzie do Spraw Uchodźców, sądowi powszechnemu, sądowi administracyjnemu, prokuratorowi, wojewodzie albo konsulowi - w zakresie niezbędnym do realizacji ich ustawowych zadań.

Informacje zawarte w Systemie Pobyt mogą być przekazywane za granicę, jeżeli zezwalają na to umowy międzynarodowe, którymi jest związana Rzeczpospolita Polska.

14. Odpowiedzialność przewoźnika

Ustawa o cudzoziemcach nakłada również pewne obowiązki na przewoźników, przede wszystkim lotniczych oraz morskich. Spoczywa bowiem na nich obowiązek sprawdzenia, czy cudzoziemiec spełnia warunki wjazdu do Polski. Muszą oni - zgodnie z art. 135 ust. 1 ustawy - sprawdzić, czy cudzoziemiec wjeżdżający do Polski posiada ważny dokument podróży oraz wizę. Obowiązek ten dotyczy także i przewoźników wykonujących regularne przewozy osób w międzynarodowym transporcie drogowym, z wyjątkiem ruchu przygranicznego.

Nadto przewoźnik, który drogą powietrzną, morską lub lądową przywiózł cudzoziemca do granicy, jest obowiązany niezwłocznie odwieźć go do kraju, z którego go przywiózł do granicy, a gdy jest to niemożliwe - do kraju, w którym cudzoziemcowi wystawiono dokument podróży, na podstawie którego podróżował, lub do każdego innego kraju, który zapewnia, że go przyjmie w przypadku gdy:

1. cudzoziemcowi odmówiono wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. cudzoziemcowi podróżującemu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej tranzytem władze państwa docelowego lub graniczącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej odmówiły wjazdu lub przewoźnik, który miał go przewieźć do tego państwa, odmówił wykonania przewozu.

Przewoźnik morski bądź lotniczy pokrywa koszty pobytu cudzoziemca na terytorium Polski, do czasu opuszczenia przez niego tego terytorium, tylko wówczas, gdy cudzoziemiec nie posiada dokumentu podróży i wizy lub nie posiada zezwolenia na wjazd do innego państwa lub na powrót do kraju pochodzenia, jeżeli zezwolenie takie jest wymagane. W pozostałych przypadkach koszty te ponosi Skarb Państwa.

Na przewoźnika, który drogą powietrzną lub morską przywiózł na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej cudzoziemca, który nie posiada dokumentu podróży i wizy lub który nie posiada zezwolenia na wjazd do innego państwa lub na powrót do kraju pochodzenia, jeżeli zezwolenie takie jest wymagane, nakłada się karę administracyjną w wysokości stanowiącej równowartość od 3.000 do 5.000 euro za każdą przywiezioną osobę, z tym że suma kar za jednorazowy przywóz grupy osób nie może przekroczyć równowartości 500.000 euro. Taką samą karę administracyjną nakłada się na przewoźników wykonujących regularne przewozy osoby w międzynarodowym transporcie drogowym, z wyjątkiem ruchu przygranicznego.

Wspomnianą karę administracyjną, na wniosek komendanta granicznej placówki kontrolnej straży granicznej, w której odmówiono cudzoziemcowi wjazdu, nakłada na przewoźnika, w drodze decyzji, wojewoda właściwy ze względu na siedzibę organu występującego z wnioskiem.

Jeśli zachowanie cudzoziemca, któremu odmówiono wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, uzasadnia przypuszczenie, że może on spowodować zagrożenie bezpieczeństwa w międzynarodowej komunikacji lądowej, lotniczej lub morskiej, komendant właściwej granicznej placówki kontrolnej straży granicznej, na wniosek upoważnionego przedstawiciela przewoźnika i na koszt przewoźnika, zapewnia konwój takiego cudzoziemca. Koszty konwoju obejmują koszty bezpośrednio związane z przewozem, a także koszty świadczeń przysługujących konwojentom z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju.

15. Prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców

Ustawa prócz przepisów prawa materialnego oraz przepisów proceduralnych zawiera także przepisy prawa ustrojowego. Przepisy ustawy kreują bowiem i określają kompetencje prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców jako centralnego organu administracji rządowej, nad którym nadzór sprawuje minister właściwy do spraw wewnętrznych. Do zakresu jego działania należy koordynacja działań organów administracji publicznej w sprawach repatriacji i cudzoziemców. Są to sprawy związane z wjazdem i wyjazdem, pobytem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i przejazdem przez to terytorium, statusem uchodźcy i azylem oraz z obywatelstwem, wynikające z zadań administracji rządowej⁵³.

Prezesa URiC powołuje i odwołuje prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Z kolei minister właściwy do spraw wewnętrznych powołuje i odwołuje – na wniosek Prezesa URiC – jego zastępców.

Prezes URiC wykonuje swoje zadania przy pomocy Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, będącego urzędem administracji rządowej. Działa on w oparciu o statut, nadany w drodze rozporządzenia przez prezesa Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych⁵⁴.

Do zadań Prezesa URiC należy:

1. wydawanie decyzji i postanowień w pierwszej instancji, w sprawach uregulowanych:
 - a. w ustawie z 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach,
 - b. w ustawie z 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim,
 - c. w ustawie z 9 listopada 2000 r. o repatriacji,
 - d. w ustawie z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli nie zostały one przekazane innym organom;
2. rozpatrywanie odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia wydawane w pierwszej instancji, przez inne organy w sprawach uregulowanych w wymienionych wyżej ustawach, o ile nie zostały one przekazane innym organom;
3. dokonywanie analiz dotyczących sytuacji migracyjnej i uchodźczej;
4. prowadzenie współpracy międzynarodowej w zakresie problemów migracyjnych i uchodźczych;
5. gromadzenie informacji o krajach pochodzenia imigrantów;
6. organizowanie i prowadzenie szkoleń w zakresie spraw należących do jego kompetencji;

⁵³ Uzasadnienie do projektu ustawy o cudzoziemcach – druk sejmowy IV kadencji nr 1300.

⁵⁴ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2004 r. w sprawie nadania statutu Urzędowi do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców (Dz. U. Nr 180, poz. 1858).

w wykonywanie innych zadań, uregulowanych w ustawie oraz przepisach odrębnych, w zakresie niezbędnym do prowadzenia postępowań na podstawie ustaw wymienionych w pkt 1.

Nadto kontroluje on wykonywanie przez wojewodów zadań wynikających z wcześniej wymienionych ustaw, w zakresie zgodności ich działania z prawem oraz polityką w dziedzinie migracji, uchodźstwa i repatriacji.

Prezes URiC jest organem wyższego stopnia, w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, w stosunku do wojewody, w sprawach uregulowanych w ustawie o cudzoziemcach.

Rozdział IV

SYSTEM OŚWIATY I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W POLSCE

1. Podstawa prawna funkcjonowania szkolnictwa wyższego w Polsce

System szkolnictwa wyższego w Polsce opiera się zasadniczo na dwóch ustawach. Pierwsza z nich to ustawa z 12 września 1990 r. „O szkolnictwie wyższym”, ustawa z 26 czerwca 1997 r. „O wyższych szkołach zawodowych”.

Ustawa z 14 września 2003 r. „O stopniach naukowych i tytułach naukowych” oraz „O stopniach i tytułach w zakresie sztuki”. Ponadto istnieją liczne rozporządzenia Ministra Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, m.in.: rozporządzenie Ministra MENiS z 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, rozporządzenie Ministra MENiS z 18 sierpnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia, rozporządzenie Ministra MENiS z 11 sierpnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników uczelni państwowych, rozporządzenie Ministra MENiS z 23 lipca 2004 r. w sprawie rodzajów dyplomów i tytułów zawodowych oraz wzorów dyplomów wydawanych przez uczelnie, rozporządzenie Ministra MENiS z 22 lipca 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów, rozporządzenie Ministra MENiS z 10 sierpnia 2004 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów ukończenia studiów wyższych uzyskanych za granicą.

Dokumentem podstawowym dla każdej uczelni wyższej jest statut uczelni, zatwierdzany przez właściwego ministra. W tym dokumencie znajdują się szczegółowe uregulowania dotyczące organizacji i funkcjonowania wyższej uczelni.

2. Rodzaje uczelni wyższych

Uczelnie wyższe dzielą się przede wszystkim na prywatne i państwowe. Po przemianach ustrojowych, po 1989 r. do polskiego systemu oświaty wyższej wprowadzone zostały uczelnie wyższe, których obecnie jest ok. 300. Niezależnie jednak od tytułu własności uczelnie dzielą się na: uniwersytety, akademie, wyższe szkoły zawodowe.

Statut uniwersytecki posiadają te uczelnie, które prowadzą kształcenie na wielu kierunkach i posiadają minimum 5 wydziałów. Uniwersytety mogą być autonomiczne i nieautonomiczne. Statut uczelni akademickiej posiada uniwersytet zatrudniający minimum 60 profesorów tytularnych i przynajmniej połowa wydziałów posiada prawo do nadawania stopni doktora habilitowanego. Uczelnie autonomiczne może samodzielnie, na podstawie uchwały senatu, podejmować decyzje dotyczące uruchomienia nowego kierunku, tworzenia bądź znoszenia nowych wydziałów czy tworzenia filii czy punktów zamiejscowych uczelni. Uczelnie nie posiadające statusu uczelni autonomicznych w odniesieniu do powyższych decyzji muszą uzyskać zawsze zgodę właściwego Ministra MENiS-u. Uniwersytety zobowiązane są nie tylko do kształcenia ale również do prowadzenia badań naukowych.

Akademie są uczelniami specjalistycznymi, ukierunkowanymi na określony typ kształcenia, stąd są następujące rodzaje akademii: rolnicze, wychowania fizycznego, pedagogiczne, ekonomiczne, muzyczne czy Akademia Górniczo-Hutnicza. Nie są to uczelnie autonomiczne, zatem wszelkie decyzje dotyczące rozwoju uczelni oraz wewnętrznych przekształceń muszą być aprobowane przez Ministra MENiS. Akademie, podobnie jak uniwersytety, są zobowiązane do kształcenia i prowadzenia badań naukowych.

Wyższe Szkoły Zawodowe uprawnione są do kształcenia na poziomie licencjackim, czyli przygotowywać do zawodu. Studia zawodowe trwają minimum 3 lata (6 semestrów), zaś w przypadku studiów inżynierskich minimum 3,5 roku (7 miesięcy). W ciągu studiów student zobowiązany jest do odbycia praktyki zawodowej, trwającej minimum 15 tygodni. Uczelnia zawodowa nie ma obowiązku prowadzenia badań naukowych.

3. Utworzenie uczelni wyższej

Utworzenie, przekształcenie i zniesienie uczelni państwowej oraz połączenie jej z inną uczelnią państwową następuje w drodze ustawy. Ustawa o utworzeniu uczelni państwowej określa nazwę uczelni, siedzibę, ogólny kierunek działalności oraz naczelny lub centralny organ administracji rządowej, sprawujący nad nią nadzór, zwany dalej "właściwym ministrem". Statut nowo utworzonej uczelni państwowej nadaje na okres jednego roku minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Pierwszego rektora nowo utworzonej uczelni państwowej powołuje, na okres jednego roku, właściwy minister po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Uczelnie prywatne tworzy założyciel na podstawie zgody Ministra MENiS-u. Założycielem może być osoba fizyczna lub prawna.

4. System kształcenia w Polsce i w Europie

Uczelnie wyższe są częścią systemu nauki polskiej i systemu edukacji narodowej. Podstawowymi zadaniami uczelni są: kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych zawodów, prowadzenie badań naukowych lub twórczej pracy artystycznej, przygotowanie kandydatów do samodzielnej pracy naukowej, dydaktycznej lub działalności artystycznej, kształcenie w celu uzupełnienia wiedzy ogólnej i specjalistycznej osób, które posiadają tytuły zawodowe i wykonują zawody praktyczne, rozwijanie i upowszechnianie kultury narodowej oraz postępu technicznego, a także współdziałanie w szerzeniu wiedzy w społeczeństwie oraz dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów, wychowanie studentów w duchu poszanowania praw człowieka, patriotyzmu, demokracji i odpowiedzialności za losy społeczeństwa i państwa, podejmowanie starań, aby w środowisku akademickim panował kult prawdy i sumiennej pracy oraz atmosfera wzajemnej życzliwości.

Zgodnie z art. 70 ust. 1 Konstytucji RP każdy obywatel ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa, a zatem studia nie są obowiązkowe. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna, jednak *ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością* (art. 70 ust. 2 Konstytucji RP). Na tej podstawie w uczelniach wyższych publicznych pobierane są opłaty za studia zaoczne, eksternistyczne oraz za studia podyplomowe.

W uczelni mogą być prowadzone jednolite studia magisterskie, studia wyższe zawodowe i uzupełniające studia magisterskie. Uczelnia może również prowadzić studia podyplomowe, studia doktoranckie oraz studia i kursy specjalne. Uczelnia może także prowadzić studia typu otwartego dla słuchaczy nie będących studentami. Studia mogą być prowadzone jako dzienne, wieczorowe, zaoczne i eksternistyczne. Jednak podstawową formą studiów są studia dzienne. Ustawodawca dopuszcza możliwość innych postanowień w tym zakresie w statucie uczelni. Nauczanie w uczelni odbywa się w ramach kierunków studiów. Uczelnia ma prawo nadawania absolwentom tytułów zawodowych magistra, lekarza, inżyniera.

Wykłady w uczelni są otwarte, oznacza to, że w wykładach mogą brać udział nie tylko studenci, ale również osoby postronne zainteresowane daną tematyką. W uczelniach stosuje się również status tzw. wolnego słuchacza, czyli kogoś, kto zdał egzamin kwalifikacyjny, ale z powodu braku miejsc nie dostał się na uczelnię. W tym przypadku może być wolnym słuchaczem, zaś w przypadku zwolnienia się miejsca, taki słuchacz staje się studentem. Statut uczelni może jednak w tym zakresie posiadać odmiennie uregulowania.

Wstęp na uczelnie jest wolny. Jednak na uczelniach państwowych wprowadzone zostały limity na studia dzienne. Najczęstszym kryterium decydującym o przyjęciu na studia wyższe dzienne w uczelniach publicznych jest złożenie egzaminu wstępnego. Może jednak być inne kryterium, jak na przykład konkurs świadectw czy rozmowa kwalifikacyjna. Na studiach zaocznych przyjęcia są limitowane względami kadrowymi i lokalowymi, stąd uczelnie same określają limity. W takich przypadkach najczęściej decyduje kolejność zgłoszeń. Ważną rolę odgrywa ograniczenie kadrowe, mianowicie, w uczelniach mających status akademicki ilość studentów na jednego pracownika akademickiego nie może przekraczać proporcji od 1 do 180, zaś w wyższych szkołach zawodowych od 1 do 30.

Nowa matura. W roku akademickim 2005/2006 po raz pierwszy będzie istniała możliwość zaliczenia egzaminu maturalnego jako egzamin wstępny, jeżeli uczeń zdecyduje się na maturę rozszerzoną, zaliczając pozytywnie egzaminy z przedmiotów obowiązujących na egzaminie wstępnym. Jednak ostateczną decyzję o formie przyjęcia na studia dzienne w uczelniach publicznych podejmuje senat i rektor danej uczelni.

W uczelniach wyższych - prywatnych najczęstszą formą kwalifikacji jest tzw. rozmowa kwalifikacyjna. Spotyka się również egzaminy wstępne. Decydujące znaczenie ma tutaj statut uczelni. Studia na uczelniach prywatnych są odpłatne.

Na podstawie Karty Bolońskiej dotychczasowe studia jednolite zostały podzielone na dwa etapy. Pierwszy z nich to studia licencjackie trwające 3 lata, następnie są studia magisterskie, trwające 2 lata i studia doktoranckie, które stały się trzecim etapem kształcenia.

W wielu uczelniach został wprowadzony system punktów kredytowych, zwany ECTS, dzięki któremu student może realizować studia na różnych uniwersytetach krajowych i zagranicznych, korzystając z programów MOST czy Socrates-Erasmus. Zdane egzaminy są oceniane oraz wyceniane w punktach kredytowych. Student musi zdobyć w każdym semestrze 30 punktów, zaś w całości studiów minimum 300 punktów. Dopiero wówczas uzyskuje absolutorium.

W wielu dziedzinach kształcenia zostały wypracowane minima programowe, które są tzw. standardami nauczania na danych kierunkach. Oznacza to, że każda uczelnia prowadząca dany kierunek studiów, musi w jego programie uwzględnić owe minima. Ponadto, w czasie studiów licencjackich musi być zrealizowane na studiach dziennych minimum 2220 godz. zajęć, zaś na studiach zaocznych

wieczorowych 80% z 2220 godz. Jednak na niektórych kierunkach MENiS przewiduje znacznie więcej godzin, jak np. na kierunku pielęgniarstwo.

5. Organy wyższej uczelni

W każdej uczelni wyższej są organy jednoosobowe, do których zalicza się rektor i dziekana oraz organy kolegialne takie jak senat czy rady wydziałów. Statuty uczelni mogą przewidywać jeszcze inne organy, jak na przykład konwent, który jest organem społecznego nadzoru nad uczelnią oraz kanclerz, który jest swego rodzaju dyrektorem administracyjnym uczelni.

Rektor jest głównym przedstawicielem uczelni, kieruje jej działalnością i reprezentuje ją na zewnątrz. Jest przełożonym wszystkich pracowników oraz studentów uczelni. Podejmuje decyzje dotyczące funkcjonowania uczelni, te które zostały mu przypisane przez ustawę lub statut uczelni. W szczególności do zadań rektora należy: podejmowanie decyzji dotyczących mienia i gospodarki uczelni, przekraczających zakres zwykłego zarządu uczelnią, sprawowanie nadzoru nad administracją i gospodarką uczelni w zakresie zwykłego zarządu, wydanie na wniosek dyrektora administracyjnego, regulaminu organizacji uczelni, dbałość o przestrzeganie prawa oraz bezpieczeństwo i porządek na terenie uczelni.

Senat jest organem kolegialnym, zadaniem którego jest tworzenie prawa uczelni w postaci uchwał. W skład uczelni wchodzi: rektor, który jest jednocześnie jego przewodniczącym, prorektorzy, dziekani, nauczyciele akademicy zatrudnieni na stanowisku profesora zwyczajnego lub nadzwyczajnego oraz inni nauczyciele akademicy posiadający stopień naukowy doktora habilitowanego lub doktora, przedstawiciele samorządu studenckiego, pracownicy uczelni nie będący nauczycielami akademickimi. W statucie uczelni mogą znajdować się dalsze osoby wchodzące w skład senatu, takie jak np. dyrektor administracyjny, kwestor, dyrektor biblioteki głównej, dyrektor ośrodka dokumentacji i informacji naukowej. Do zadań senatu należy: ustalenie ogólnych kierunków działalności uczelni, tworzenie i znoszenie, na wniosek rady wydziału, kierunków studiów, nadawanie tytułu doktora honoris causa, wyrażanie zgody na zawieranie przez rektora umów z zagranicznymi instytucjami naukowymi, wyrażanie zgody na prowadzenie przez uczelnię szkoły ponadpodstawowej, uchwalanie planu rzeczowo-finansowego uczelni, ustalanie, na zasadach określonych w ustawie i statucie uczelni, pensum dydaktycznego dla poszczególnych stanowisk, warunków jego obniżania oraz zasad obliczania godzin dydaktycznych, przyjęcie darowizny, spadku lub zapisu o wartości określonej w statucie uczelni, przystąpienie do spółki lub innej organizacji gospodarczej oraz na utworzenie fundacji. Ponadto statut uczelni może wskazywać również na inne obszary decyzyjne należące do kompetencji senatu.

Dziekan kieruje wydziałem i reprezentuje go na zewnątrz, jest przełożonym pracowników i studentów wydziału, podejmuje decyzje dotyczące funkcjonowania wydziału, nie zastrzeżone dla innych organów uczelni lub dyrektora administracyjnego, sprawuje nadzór nad działalnością jednostek organizacyjnych wydziału, dba o przestrzeganie prawa oraz bezpieczeństwo i porządek na terenie wydziału, podejmuje decyzje w innych sprawach określonych w ustawie lub statucie uczelni.

Rada wydziału składa się z: dziekana, który jest przewodniczącym rady wydziału, prodziekanów, nauczycieli akademickich zatrudnionych na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego oraz innych nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora habilitowanego lub doktora, wybranych przedstawicieli pozostałych nauczycieli akademickich zatrudnionych na

wydziale, samorządu studenckiego wydziału, pracowników uczelni zatrudnionych na wydziale, a nie będących nauczycielami akademickimi.

Do kompetencji rady wydziału należy: ustalanie ogólnych kierunków działania wydziału, uchwalanie, po zasięgnięciu opinii wydziałowego organu uchwałodawczego samorządu studenckiego, programów nauczania i planów studiów, uchwalanie planu rzeczowo-finansowego wydziału, ocena działalności dziekana oraz zatwierdzanie rocznego sprawozdania dziekana z działalności wydziału, podejmowanie uchwał w innych sprawach określonych w ustawie lub statucie uczelni.

Organy uczelni są kadencyjne. Kadencja kolegialnych i jednoosobowych organów uczelni trwa trzy lata, jednakże statut uczelni może przewidywać krótszą kadencję danego organu. Kadencja rozpoczyna się z dniem 1 września roku wyborów i kończy się z dniem 31 sierpnia.

6. Nadzór nad uczelniami wyższymi

Nadzór nad uczelniami wyższymi w Polsce sprawują: minister Edukacji Narodowej i Sportu, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów oraz Państwowa Komisja Akredytacyjna.

6.1. Minister Edukacji Narodowej i Sportu

Najszerszą kontrolę nad funkcjonowaniem uczelni wyższych w Polsce posiada minister Edukacji Narodowej i Sportu. Minister Edukacji Narodowej sprawuje nadzór nad uczelnią w zakresie zgodności działania jej organów z przepisami ustawowymi i statutem uczelni oraz może żądać od tych organów informacji i wyjaśnień. Minister Edukacji Narodowej podejmuje w ciągu miesiąca decyzję o uchyleniu uchwały senatu lub decyzji rektora uczelni w przypadku stwierdzenia ich niezgodności z przepisami ustawowymi lub statutem uczelni. Właściwy minister, po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego oraz opinii rektora i senatu uczelni, może nałożyć na nią, w drodze decyzji administracyjnej, obowiązek realizacji określonego zadania w dziedzinie nauczania lub kształcenia kadr naukowych, zapewniając odpowiednie środki jego realizacji. Uczelnia przedstawia ministrowi Edukacji Narodowej oraz właściwemu ministrowi roczne sprawozdania ze swojej działalności.

6.2. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego

Rada Główna współdziała z ministrem Edukacji Narodowej i innymi organami państwowymi, przy wykonywaniu przez nie zadań w zakresie szkolnictwa wyższego i nauki. Jest to ciało doradcze ministra MENiS-u. Kadencja Rady Głównej trwa trzy lata i rozpoczyna się 1 grudnia. Rada Główna składa się z pięćdziesięciu członków i są to: nauczyciele akademicy zatrudnieni na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego oraz inni nauczyciele akademicy, posiadający stopień naukowy doktora habilitowanego, w liczbie trzydziestu pięciu, inni nauczyciele akademicy posiadających stopień naukowy, w liczbie dziesięciu, studenci, w liczbie pięciu. Rada Główna podejmuje decyzje na posiedzeniach plenarnych.

Organami Rady Głównej są: przewodniczący Rady Głównej, prezydium Rady Głównej. Rada Główna powołuje sekcje, w tym sekcje dla poszczególnych grup

uczelni. Do zadań Rady Głównej należy: określanie warunków, jakim powinna odpowiadać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, minimalne wymagania programowe dla poszczególnych kierunków studiów oraz nazwy tych kierunków, ustalanie kryteriów określających dla poszczególnych kierunków studiów liczbę stanowisk profesorów zwyczajnych i profesorów nadzwyczajnych, określanie warunków, jakim powinna odpowiadać uczelnia, aby nadawać tytuły zawodowe, wskazywanie kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego w zakresie badań naukowych, kształcenie kadr i dydaktyki oraz bazy materialnej uczelni, opiniowanie kryteriów przyznawania uczelniom przez właściwego ministra dotacji i innych środków z budżetu państwa, opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących badań naukowych, szkolnictwa wyższego oraz stopni naukowych i tytułu naukowego, jak również projektów umów międzynarodowych dotyczących równoważności tytułów zawodowych oraz stopni naukowych i tytułu naukowego. Projekty aktów normatywnych i umów międzynarodowych przedstawia Radzie Głównej Minister Edukacji Narodowej. Do zadań Rady Głównej należy ponadto: wyrażanie z własnej inicjatywy opinii w innych sprawach dotyczących szkolnictwa wyższego, jak również wyrażanie opinii w sprawach przedstawionych jej przez Ministra Edukacji Narodowej lub innych właściwych ministrów, senaty uczelni oraz ogólnopolskie przedstawicielstwo samorządów studenckich.

6.3. Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów

Centralna Komisja działa przy prezesie Rady Ministrów i w zakresie wydawanych przez siebie decyzji pełni funkcje centralnego organu administracji rządowej. Centralna Komisja opiniuje projekty aktów normatywnych, dotyczących spraw związanych z nadawaniem stopni doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu profesora, a także wyraża opinie w sprawie zatrudnienia w szkole wyższej na stanowisku profesora nadzwyczajnego osób nieposiadających stopnia doktora habilitowanego. Centralna Komisja działa na posiedzeniach plenarnych lub przez swoje organy. Organami Centralnej Komisji są: przewodniczący Centralnej Komisji; prezydium Centralnej Komisji; sekcje Centralnej Komisji. Kadencja Centralnej Komisji trwa cztery lata i rozpoczyna się dnia 1 stycznia. Członkiem Centralnej Komisji może zostać obywatel polski posiadający tytuł profesora. Centralna Komisja podejmuje uchwały po zasięgnięciu opinii co najmniej jednego recenzenta.

Zakres kompetencji Centralnej Komisji określa ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki. Głównym zadaniem Centralnej Komisji jest zatwierdzanie habilitacji oraz wydawanie decyzji o nabyciu lub utracie przez wydział uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora lub doktora habilitowanego.

6.4. Państwowa Komisja Akredytacyjna

Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym ustanowiła Państwową Komisję Akredytacyjną. Państwową Komisję Akredytacyjną, zwaną dalej "Komisją", powołuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Organami Komisji są: przewodniczący, sekretarz i prezydium. Przewodniczącemu Komisji oraz jej sekretarzowi powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Komisja liczy nie mniej niż pięćdziesięciu i nie więcej niż siedemdziesięciu członków. Kadencja Komisji trwa trzy lata i rozpoczyna się 1 stycznia.

Do zadań Państwowej Komisji Akredytacyjnej należy opiniowanie wniosków o utworzenie uczelni, przyznanie uczelni uprawnień do prowadzenia studiów wyższych na określonym kierunku i poziomie kształcenia oraz utworzenie przez uczelnię filii lub wydziału zamiejscowego. Ponadto organ ten dokonuje oceny kształcenia na danym kierunku, w tym kształcenia nauczycieli oraz przestrzegania warunków prowadzenia studiów wyższych.

7. Podstawy prawne funkcjonowania systemu oświaty w Polsce

Podstawę prawną funkcjonowania systemu oświaty w Polsce stanowią liczne akty prawne. Najważniejszy z nich to ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, która była wielokrotnie nowelizowana. Dalej jest to ustawa z 25 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty. Ponadto, dla nauczycieli podstawę prawną stanowi ustawa z 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela, wielokrotnie nowelizowana. Dalszą podstawę stanowią liczne rozporządzenia Ministra MENiS-u, np. rozporządzenie ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 września 2004 r. w sprawie wynagradzania nauczycieli zatrudnionych w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, rozporządzenie ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli.

8. Ogólna charakterystyka systemu oświaty w Polsce

System oświaty w Polsce obejmuje: przedszkola, w tym specjalne, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, z wyjątkiem szkół wyższych, w tym specjalne, sportowe oraz mistrzostwa sportowego i artystyczne, placówki oświatowo-wychowawcze, placówki pracy pozaszkolnej oraz placówki kształcenia ustawicznego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych, zdobywanie umiejętności, kształtowanie i rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku, poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz inne poradnie specjalistyczne, udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, placówki opiekuńczo-wychowawcze i resocjalizacyjne, zapewniające opiekę i wychowanie dzieciom i młodzieży, pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej oraz inne, działające stosownie do potrzeb w zakresie pomocy i opieki nad dziećmi i młodzieżą, rodziny zastępcze, ośrodki adopcyjno-opiekuńcze inicjujące i wspomagające zastępcze formy wychowania rodzinnego, Ochotnicze Hufce Pracy, zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne.

System oświaty w Polsce zbudowany jest w oparciu o następujące zasady: realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju, wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny, możliwość zakładania i prowadzenia szkół i placówek przez różne podmioty, dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania, do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z opieki psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej, możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz niedostosowaną społecznie, zgodnie

indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi, poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu. W krótszym czasie, upowszechnianie dostępu do szkół średnich, których istnienie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych, możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych, zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, zwłaszcza ośrodkami wielkomiastowymi i wiejskimi, utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach, upowszechnianie wiedzy ekologicznej wśród dzieci i młodzieży oraz kształtowanie ekologicznych postaw wobec problemów ochrony środowiska, opiekę dzieciom i młodzieży osieroconym, pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej, a także uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej, dostosowanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy.

Zapewnienie środków na utrzymanie, prowadzonych przez gminy publicznych szkół podstawowych, ponadpodstawowych i placówek, w tym na wynagrodzenia nauczycieli, należy do obowiązków państwa. Środki te przekazywane są gminom w formie subwencji i dotacji, których sposób naliczania określony jest w odrębnej ustawie.

9. Rodzaje szkół

Szkoły mogą być publiczne i niepubliczne. Szkołą publiczną jest szkoła, która: zapewnia bezpłatne nauczanie w zakresie ramowych planów nauczania, przeprowadza rekrutację uczniów w oparciu o zasadę powszechnej dostępności, zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach. Ponadto szkoła taka musi realizować: programy nauczania zawierające podstawy programowe obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących, a w przypadku szkół zawodowych - również podstawy programowe kształcenia w danym zawodzie lub profilu kształcenia zawodowego, ramowy plan nauczania, realizuje ustalone przez Ministra Edukacji Narodowej zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów. Szkoły publiczne umożliwiają uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych.

Szkoła niepubliczna może uzyskać uprawnienie szkoły publicznej jeżeli: realizuje programy nauczania uwzględniające podstawy programowe, stosuje zasady klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, prowadzi dokumentację przebiegu nauczania, ustaloną dla szkół publicznych, w przypadku szkół zawodowych - kształci w zawodach określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, zatrudnia nauczycieli przedmiotów obowiązkowych, posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych.

Przedszkolem publicznym jest przedszkole, które: prowadzi bezpłatne nauczanie i wychowanie w zakresie co najmniej podstaw programowych wychowania przedszkolnego, przeprowadza rekrutację dzieci w oparciu o zasadę powszechnej dostępności, zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach.

Szkoła podstawowa może być tylko szkołą publiczną lub niepubliczną o uprawnieniach szkoły publicznej. Edukacja w szkole podstawowej trwa 6 lat.

Szkoły ponadpodstawowe publiczne i niepubliczne dzielą się na: gimnazja i szkoły średnie. Edukacja w gimnazjum trwa 3 lata i ma charakter ogólny. Edukacja w szkole średniej trwa trzy lata i kończy się egzaminem maturalnym. Szkoły średnie

mogą być ogólnokształcące, szkoły średnie zawodowe dające wykształcenie średnie ogólne z możliwością uzyskania świadectwa dojrzałości oraz wykształcenie zasadnicze zawodowe (licea zawodowe), dające wykształcenie średnie ogólne i zawodowe z możliwością uzyskania świadectwa dojrzałości (technika, licea i szkoły równorzędne), dające możliwość uzupełnienia wykształcenia ogólnokształcącego o wykształcenie zasadnicze zawodowe lub o średnie zawodowe (szkoły policealne i pomaturalne).

10. Zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi

Nadzór na szkołami i całym systemem oświaty ma Minister MENiS-u. Minister Edukacji Narodowej i Sportu koordynuje i realizuje politykę oświatową państwa i współdziała w tym zakresie z wojewodami oraz z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi właściwymi w sprawach funkcjonowania systemu oświaty. Minister Edukacji Narodowej określa w drodze rozporządzenia: warunki i tryb przyjmowania uczniów do szkół i placówek oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych, warunki i tryb przyjmowania do szkół i placówek osób nie będących obywatelami polskimi oraz zasady odpłatności tych osób za naukę i opiekę w szkołach i placówkach, zasady organizowania kształcenia dzieci obywateli polskich, czasowo przebywających za granicą oraz wspomagania nauczania historii, geografii i języka polskiego wśród Polonii, zakres świadczeń, przysługujących nauczycielom polskim skierowanym do pracy za granicą, ramowe plany nauczania, warunki i tryb dopuszczania do użytku szkolnego programów (nauczania) szkolnych i podręczników, zalecania środków dydaktycznych oraz wykazy tych programów, podręczników i środków, zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, organizację roku szkolnego, zasady i warunki prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez szkoły i placówki.

Kolejnym organem sprawującym nadzór nad systemem oświaty jest kurator. Kuratora oświaty powołuje i odwołuje wojewoda w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej. Kandydata na stanowisko kuratora oświaty wylania się w drodze konkursu ogłaszanego przez wojewodę, spośród nauczycieli lub nauczycieli akademickich posiadających co najmniej 7-letni staż pracy w swoim zawodzie. Wicekuratorów oświaty powołuje i odwołuje wojewoda na wniosek kuratora oświaty. Kurator oświaty, w imieniu wojewody, prowadzi sprawy z zakresu oświaty na terenie województwa, a w szczególności: prowadzi publiczne szkoły i placówki, w tym centra kształcenia ustawicznego, z wyjątkiem szkół i placówek prowadzonych przez inne, uprawnione lub zobowiązane do tego organy i osoby, sprawuje nadzór pedagogiczny, wydaje decyzje administracyjne w sprawach określonych w ustawie, organizuje doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół publicznych, współdziała z wojewódzką radą oświatową. Kurator oświaty wykonuje swoje zadania przy pomocy kuratorium oświaty. Kuratoria oświaty są państwowymi jednostkami budżetowymi. Organizację kuratoriów ustala w drodze rozporządzenia minister Edukacji Narodowej w porozumieniu z ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji.

11. Organy szkoły

Podstawowym organem szkoły jest dyrektor, który jednocześnie jest jednym z nauczycieli szkoły. Na stanowisko dyrektora powołuje organ prowadzący szkołę lub placówką. W przypadku szkoły podstawowej i gimnazjum organem prowadzącym jest gmina, zaś w przypadku szkoły średniej właściwym organem jest powiat. Powierzenie przez organ prowadzący stanowiska dyrektora szkoły lub placówki może nastąpić, jeżeli organ sprawujący nadzór pedagogiczny nie zgłosi, w terminie 14 dni od przedstawienia kandydata na stanowisko, umotywowanego zastrzeżenia. Kandydata na stanowisko dyrektora szkoły lub placówki wylania się w drodze konkursu. Jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, organ prowadzący powierza to stanowisko ustalonemu przez siebie kandydatowi, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki i rady pedagogicznej. Stanowisko dyrektora szkoły lub placówki powierza się na 5 lat szkolnych. W uzasadnionych przypadkach można powierzyć to stanowisko na krótszy okres, jednak nie krótszy niż 1 rok szkolny. Organ prowadzący może po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej powierzyć pełnienie funkcji dyrektora na jeszcze jeden taki okres. W szkole lub placówce, w których zgodnie z ramowym statutem może być utworzone stanowisko wicedyrektora i inne stanowiska kierownicze, powierzenia tych stanowisk i odwołania z nich dokonuje dyrektor szkoły lub placówki, po zasięgnięciu opinii organu prowadzącego, rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej.

Organ, który powierzył nauczycielowi stanowisko kierownicze w szkole lub placówce, odwołuje nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w razie: złożenia przez nauczyciela rezygnacji, za trzymiesięcznym wypowiedzeniem, ustalenia przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny negatywnej oceny pracy, w przypadkach szczególnie uzasadnionych może odwołać nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w czasie roku szkolnego, bez wypowiedzenia.

Do zadań dyrektora szkoły należy: kierowanie działalnością szkoły lub placówki i reprezentowanie jej na zewnątrz, sprawowanie nadzoru pedagogicznego, sprawowanie opieki nad uczniami oraz stwarzanie warunków harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne, realizowanie uchwały rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej, podjęte w ramach ich kompetencji stanowiących, dysponowanie środkami określonymi w planie finansowym szkoły lub placówki, zaopiniowanym przez radę szkoły i ponoszenie odpowiedzialności za ich prawidłowe wykorzystanie, a także organizowanie administracyjnej, finansowej i gospodarczej obsługi szkoły lub placówki, współdziałanie ze szkołami wyższymi oraz zakładami kształcenia nauczycieli w organizacji praktyk pedagogicznych. Dyrektor szkoły lub placówki może, w drodze decyzji, skreślić ucznia z listy uczniów w przypadkach określonych w statucie szkoły lub placówki. Skreślenie następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej, po zasięgnięciu opinii samorządu uczniowskiego.

Kolejnym organem szkoły jest rada pedagogiczna. Rada pedagogiczna jest obligatoryjna w placówkach zatrudniających więcej niż trzech nauczycieli. W skład rady pedagogicznej wchodzi wszyscy nauczyciele zatrudnieni w szkole lub placówce oraz pracownicy innych zakładów pracy pełniących funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu lub prowadzący pracę wychowawczą z młodocianymi pracownikami w placówkach zbiorowego zakwaterowania, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza stanowi podstawowe zajęcie. W zebraniach rady pedagogicznej mogą także brać udział z głosem doradczym osoby zapraszone przez jej przewodniczącego za zgodą lub na wniosek rady pedagogicznej. Przewodniczącym rady pedagogicznej jest dyrektor szkoły lub placówki. Rada pedagogiczna wykonuje

swoje zadania poprzez zebrania plenarne. Zebrania plenarne rady pedagogicznej są organizowane przed rozpoczęciem roku szkolnego, w każdym okresie (semestrze) w związku z zatwierdzeniem wyników klasyfikowania i promowania uczniów, po zakończeniu rocznych zajęć szkolnych oraz w miarę bieżących potrzeb. Zebrania mogą być organizowane na wniosek organu sprawującego nadzór pedagogiczny, z inicjatywy przewodniczącego, rady szkoły lub placówki, organu prowadzącego szkołę lub placówkę albo co najmniej 1/3 członków rady pedagogicznej. Przewodniczący prowadzi i przygotowuje zebrania rady pedagogicznej oraz jest odpowiedzialny za zawiadomienie wszystkich jej członków o terminie i porządku zebrania zgodnie z regulaminem rady. Do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy: zatwierdzanie planów pracy szkoły lub placówki po zaopiniowaniu przez radę szkoły lub placówki, zatwierdzanie wyników klasyfikacji i promocji uczniów, podejmowanie uchwał w sprawie innowacji i eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce, po zaopiniowaniu ich projektów przez radę szkoły lub placówki, ustalanie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki, podejmowanie uchwał w sprawach skreślenia z listy uczniów. W niektórych przypadkach rada pedagogiczna wyraża opinie dotyczące w szczególności: organizacji pracy szkoły lub placówki, w tym zwłaszcza tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, projektu planu finansowego szkoły lub placówki, wniosku dyrektora o przyznanie nauczycielom odznaczeń, nagród i innych wyróżnień, propozycji dyrektora szkoły lub placówki w sprawach przydziału nauczycielom stałych prac i zajęć w ramach wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatkowo płatnych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Ponadto Rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu szkoły lub placówki albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie szkoły lub placówki. Uchwały rady pedagogicznej są podejmowane zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków. Zebrania rady pedagogicznej są protokołowane. Nauczyciele są zobowiązani do nie ujawniania spraw poruszanych na posiedzeniu rady pedagogicznej, które mogą naruszać dobro osobiste uczniów lub ich rodziców, a także nauczycieli i innych pracowników szkoły lub placówki. Wykonanie uchwały rady pedagogicznej może wstrzymać dyrektor szkoły, powiadamiając o tym organ prowadzący szkołę. Organ ten jest uprawniony uchylić uchwałę jeżeli jest ona sprzeczna z przepisami prawa.

Rozdział V

SYSTEM OCHRONY ZDROWIA W POLSCE

1. Uwagi wprowadzające

System ochrony zdrowia w Polsce jest jednym z najczęściej zmienianych systemów prawnych w ostatnich latach. Od 1989 r., czyli od momentu powstania III Rzeczypospolitej, szukano skutecznego środka, który właściwie regulowałby kwestie ściążalności oraz wydatkowania środków na ochronę zdrowia. Ówczesna opozycja kwestionowała centralizację dotyczącą służby zdrowia. Przez wiele lat trwały prace nad nowymi regulacjami prawnymi, znoszącymi centralne decydowanie o środkach wydatkowanych na cele zdrowotne.

6 lutego 1997 r. Sejm uchwalił ustawę o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym⁵⁵. Weszła w życie 1 stycznia 1999 r. Wprowadziła decentralizację w systemie ochrony zdrowia, tzn. powołała kasy chorych oraz branżową kasę chorych. Decydowały one m. in. o finansowaniu ochrony zdrowia na podległym im terenie. Od początku obowiązywania, ustawa budziła kontrowersje oraz spory. Ich wynikiem była kolejna zmiana w zakresie systemu ochrony zdrowia.

23 stycznia 2003 r. Sejm uchwalił ustawę „O powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym w Narodowym Funduszu Zdrowia”⁵⁶. Powoływała centralny organ – Narodowy Fundusz Zdrowia oraz jednocześnie znosiła kasy chorych i branżową kasę chorych. Powrócono do centralizacji decyzyjnej z zakresu ubezpieczeń zdrowotnych. Bardzo szybko ustawa o NFZ została zaskarżona do Trybunału Konstytucyjnego, jako niezgodna z Konstytucją.

7 stycznia 2004 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności przepisów ustawy o NFZ z Konstytucją⁵⁷. Wynikiem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego było uchwalenie kolejnej ustawy. Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. „O świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych”⁵⁸ weszła w życie 1 października 2004 r. Jest ona, obok ustawy z 30 sierpnia 1991 r. „O zakładach opieki zdrowotnej”⁵⁹, podstawowym aktem prawnym, regulującym system ochrony zdrowia w Polsce.

2. Zakłady opieki zdrowotnej

Zakład opieki zdrowotnej został wyodrębniony w celu udzielania świadczeń zdrowotnych oraz promocji zdrowia. Jest to podstawowy zakres obowiązków zakładu opieki zdrowotnej. Oprócz tego prowadzi badania naukowe i prace badawczo – rozwojowe oraz realizuje zadania dydaktyczne i badawcze. Na realizację swoich zadań posiada wyodrębnione środki majątkowe.

Promocja zdrowia to działanie umożliwiające poszczególnym osobom oraz społeczności zwiększenie kontroli nad czynnikami warunkującymi stan zdrowia, a przez to jego poprawę, promowanie zdrowego stylu życia oraz wszelkiego rodzaju czynników sprzyjających zdrowiu.

⁵⁵ Dz. U. z 1997 Nr 28 poz. 153 z póź. zm.

⁵⁶ Dz. U. z 2003 r. Nr 45, poz. 391 z póź. zm.; w skrócie: „ustawa o NFZ”.

⁵⁷ Syg. akt 14/03, Dz. U. z 2004 r. Nr 5, poz. 37

⁵⁸ Dz. U. z 2004 r. Nr 210, poz. 2135

⁵⁹ Dz. U. z 1991 r. Zr 91, poz. 408, z póź. zm.

Katalog zakładów opieki zdrowotnej określa art. 2 § 1 ustawy z 30 sierpnia 1991 r. Zakładem opieki zdrowotnej jest: szpital, zakład opiekuńczo – wychowawczy, zakład pielęgnacyjno – wychowawczy, przychodnia, ośrodek zdrowia, poradnia, pogotowie zdrowotne, medyczne laboratorium diagnostyczne, pracownia protetyki stomatologicznej i ortodoncji, zakład rehabilitacji leczniczej, żłobek oraz inne zakłady, których przeznaczeniem jest udzielanie całodobowej lub całodziennej pomocy zdrowotnej. Zakładem opieki zdrowotnej jest także zespół zakładów, których celem jest udzielanie świadczeń zdrowotnych.

Generalnie zakłady opieki zdrowotnej udzielają świadczeń bezpłatnie. Od zasady tej możliwe są odstępstwa, wynikające z ustawy, odrębnych przepisów lub umowy cywilnoprawnej. Świadczenie zdrowotne jest wtedy częściowo lub pełnopłatne.

Wyróżnia się publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej. Publiczne zakłady opieki zdrowotnej tworzone są przez ministra zdrowia, centralny organ administracji rządowej, wojewodę, jednostkę samorządu terytorialnego albo państwową uczelnię medyczną. Niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej zakłada: kościół lub związek zawodowy, pracodawca, fundacja, związek zawodowy, samorząd zawodowy albo stowarzyszenie lub inna krajowa czy zagraniczna osoba prawna albo osoba fizyczna.

Warunkiem rozpoczęcia działalności przez zakład opieki zdrowotnej jest jego wpisanie do odpowiedniego rejestru. Rejestr dla zakładów opieki zdrowotnej, mających siedzibę na obszarze danego województwa, prowadzi wojewoda⁶⁰. Bez wymaganego wpisu zakład opieki zdrowotnej nie może rozpocząć swojej działalności.

Każdy zakład opieki zdrowotnej obowiązany jest prowadzić dokumentację medyczną osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych danego zakładu. Jest ona udostępniana przede wszystkim pacjentowi albo przedstawicielowi ustawowemu lub osobie upoważnionej przez pacjenta.

Ustawa o zakładach opieki zdrowotnej zawiera nie tylko przepisy dotyczące funkcjonowania zakładów. Znajdują się tu także przepisy regulujące prawa pacjenta. Podstawowym prawem pacjenta jest prawo do świadczeń medycznych, do informacji o swoim stanie zdrowia, do intymności i poszanowania godności podczas udzielania świadczeń oraz do umierania w spokoju i godności. Tylko pacjent może wyrazić zgodę na określone świadczenia zdrowotne, po uzyskaniu wyczerpującej informacji. Dotyczy to przede wszystkim eksperymentu medycznego oraz nowatorskich metod leczenia, gdzie nie ma pewności co do ich powodzenia. Przepisy ustawy nie mówią o formie udzielenia zgody. Generalnie zgodę można wyrazić ustnie, pisemnie lub w sposób zrozumiały.

W placówkach dla osób wymagających całodobowej i całodziennej opieki, pacjent ma prawo do dodatkowej opieki pielęgnacyjnej, kontaktu osobistego, telefonicznego albo korespondencyjnego z osobami z zewnątrz oraz opieki duszpasterskiej. Ma także prawo przechowywać wartościowe rzeczy w depozycie zakładu opieki zdrowotnej.

Jednym z zakładów opieki zdrowotnej jest szpital, zapewniający pacjentowi wszelkie świadczenia zdrowotne, środki farmaceutyczne, w tym materiały medyczne oraz pomieszczenia i wyżywienie odpowiednie do stanu zdrowia. Wszelkie operacje czy zabiegi medyczne, wykonywane m. in. w szpitalu, wymagają zgody pacjenta. Nikogo nie można bowiem zmusić do poddania się leczeniu szpitalnemu.

Ustawa o zakładach opieki zdrowotnej wprowadza obowiązek utworzenia w szpitalach posiadających powyżej 150 łóżek aptek szpitalnych. Dzięki temu

⁶⁰ Oprócz przypadków wskazanych w art. 12 § 4 – 6 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej.

pacjenci zapatrywani są na bieżąco w środki farmakologiczne potrzebne do procesu leczenia.

Do szpitala zostają przyjęci pacjenci, mający skierowanie lekarza lub innej uprawnionej instytucji. Wypisanie ze szpitala następuje w przypadkach, gdy: stan zdrowia pacjenta nie wymaga dalszego leczenia szpitalnego; na żądanie pacjenta i gdy pacjent rażąco narusza regulamin porządkowy szpitala.

Przychodnia, ośrodek zdrowia oraz poradnia świadczą usługi w zakresie podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej. Podstawowe świadczenia opieki zdrowotnej obejmują: świadczenia profilaktyczne, diagnostyczne, lecznicze, rehabilitacyjne oraz pielęgnacyjne w zakresie medycyny ogólnej, rodzinnej i pediatrii.

Wszelkiego rodzaju świadczenia związane z urazami, wypadkami, porodem, nagłym zachorowaniem lub nagłym pogorszeniem zdrowia, realizowane są przez jednostki znajdujące się w systemie Państwowego Ratownictwa Medycznego. W jego skład wchodzi pogotowie ratunkowe.

Ustawa o zakładach opieki zdrowotnej wprowadza pojęcie rejestru usług medycznych. Jest to system ewidencyjno – informatyczny, w którym zawarte są informacje dotyczące świadczeń zdrowotnych oraz związanych z ich udzielaniem usług. Centralny rejestr usług medycznych prowadzi minister Zdrowia i Opieki Społecznej, wojewódzki rejestr usług medycznych – wojewoda, a terenowy rejestr usług medycznych – jednostki organizacyjne, które wskazuje i których obszar działania określa wojewoda. Wszelkie dane oraz informacje gromadzone w rejestrach usług medycznych udostępniane są organom administracji rządowej, organom jednostek samorządu terytorialnego, podmiotom tworzącym publiczne zakłady opieki zdrowotnej, podmiotom finansującym udzielanie usług medycznych oraz samorządom zawodów medycznych.

Podstawowy czas pracy pracowników zatrudnionych w zakładach opieki zdrowotnej nie może przekroczyć, w okresie rozliczeniowym, 7 godzin 35 minut na dobę oraz 40 godzin tygodniowo. Dzięki takiemu uregulowaniu pacjenci mogą być pewni kompetencji pracowników zakładów opieki zdrowotnej. Jedynie w uzasadnionych przypadkach możliwe jest przedłużenie wymiaru czasu pracy do 12 godzin na dobę⁶¹. Jednocześnie lekarze oraz osoby posiadające wyższe wykształcenie medyczne obowiązani są do pełnienia dyżuru medycznego. Czas pełnienia dyżuru nie jest wliczany do czasu pracy. Dyżury są dodatkowo płatne. Liczba dyżurów dla danej osoby nie może przekroczyć dwóch w tygodniu i ośmiu w ciągu miesiąca.

Publiczny zakład opieki zdrowotnej, w przeciwieństwie do niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej, udziela świadczeń zdrowotnych, finansowanych ze środków publicznych. Świadczenia te są udzielane bezpłatnie osobom ubezpieczonym oraz innym osobom uprawnionym na podstawie przepisów prawnych, za częściową odpłatnością lub odpłatnie.

Publiczne zakłady opieki zdrowotnej mogą udzielić zamówienia na świadczenia medyczne. Przy rozstrzygnięciu zamówienia nie stosuje się przepisów ustawy o zamówieniach publicznych. Zamówienie może zostać skierowane w stosunku do: niepublicznego zakładu opieki zdrowotnej, osoby mającej własną praktykę medyczną, grupowej praktyki lekarskiej, osoby legitymującej się nabyciem fachowych kwalifikacji do udzielania świadczeń zdrowotnych. Organy te, przyjmując zamówienie publicznego zakładu opieki zdrowotnej, zobowiązują się do wykonania zadań w zakresie udzielonego zamówienia. Jednocześnie muszą ubezpieczyć się od odpowiedzialności cywilnej, regulowanej przez odrębne przepisy prawne.

⁶¹ Art. 32i § 1 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej.

Umowę o udzielenie zamówienia zawiera się na czas określonych świadczeń medycznych albo na czas określony, na podstawie przeprowadzonego konkursu ofert. Aby umowa była wiążąca, musi zostać zawarta na piśmie. Jest to warunek *sine qua non*. Umowa ulega rozwiązaniu w następujących przypadkach: z upływem czasu, na który została zawarta; z dniem zakończenia udzielania świadczeń zdrowotnych; wskutek oświadczenia jednej ze stron (z zachowaniem okresu wypowiedzenia), jeśli druga strona rażąco narusza postanowienia umowy.

Publiczny zakład opieki zdrowotnej tworzy, przekształca i likwiduje rozporządzenie⁶² lub uchwała⁶³. W rozporządzeniu bądź uchwale zawarta jest nazwa, siedziba, forma finansowania zakładu opieki zdrowotnej, podstawowe kierunki działalności oraz obszar działania (tzw. obwód szpitalny). Określany jest także organ sprawujący nadzór nad zakładem.

Przed rozpoczęciem działalności rada społeczna zakładu opieki zdrowotnej uchwała statut, który następnie przedstawia do zatwierdzenia organowi założycielskiemu. W statucie określa się: nazwę zakładu odpowiadającą zakresowi udzielanych świadczeń, cele i zadania zakładu, siedzibę oraz obszar działania, rodzaje i zakres udzielanych świadczeń zdrowotnych, organy zakładu i ich strukturę organizacyjną oraz formy finansowania⁶⁴. Ponadto statut powinien określać sposób uczestniczenia zakładu w badaniach naukowych, pracach badawczo – rozwojowych oraz w kształceniu osób przygotowujących się do wykonywania zawodu medycznego albo też już wykonujących zawód medyczny.

Publicznym zakładem opieki zdrowotnej zarządza oraz reprezentuje na zewnątrz kierownik zakładu. Zostaje on wybrany w drodze konkursu, ogłoszonego przez organ, który utworzył dany zakład. Po rozstrzygnięciu konkursu, do którego przystąpiły co najmniej dwie osoby, organ założycielski nawiązuje stosunek pracy z kierownikiem zakładu na podstawie powołania, w drodze umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej. Kwestię wyboru formy nawiązania stosunku pracy ustawa o zakładach opieki zdrowotnej pozostawia stronom tego stosunku.

Oprócz stanowiska kierownika zakładu opieki zdrowotnej, konkurs przeprowadzany jest przy obsadzaniu następujących stanowisk: zastępcy kierownika zakładu (jeżeli kierownik nie jest lekarzem), ordynatora, ordynatora – kierownika kliniki, ordynatora – kierownika oddziału klinicznego, naczelną pielęgniarki, przełożonej pielęgniarek zakładu, pielęgniarki oddziałowej. W tych przypadkach, po rozstrzygnięciu konkursu na dane stanowisko, nawiązuje się stosunek pracy w drodze umowy o pracę na okres 6 lat. Okres ten może zostać przedłużony do 8 lat, jeżeli pracownikowi brakuje nie więcej niż 2 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego.

Przy każdym publicznym zakładzie opieki zdrowotnej działa rada społeczna. Jest to organ opiniotwórczy organu, który utworzył zakład oraz doradczy w stosunku do kierownika zakładu opieki zdrowotnej. Szczegółowy skład, zadania oraz kadencję rady społecznej określa statut.

Publiczny zakład opieki zdrowotnej otrzymuje od państwa lub jednostki samorządu terytorialnego określone mienie, które musi wykorzystywać, kierując się efektywnością oraz celowością i rzetelnością. Jednocześnie samodzielnie gospodaruje przekazanymi w nieodpłatne użytkowanie nieruchomościami i majątkiem Skarbu Państwa lub komunalnym oraz majątkiem własnym.

Podstawą gospodarowania samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej jest plan finansowy, ustalany przez kierownika zakładu. Jest on ustalany na rok kalendarzowy.

⁶² Wydane przez Ministra Zdrowia.

⁶³ Wydana przez właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego lub Senat państwowej uczelni medycznej.

⁶⁴ Art. 11 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej.

Samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej uzyskuje środki finansowe na odpłatnych świadczeń zdrowotnych z wydzielonej działalności gospodarczej, dotacji, subwencji, zapisów, spadków oraz ofiarności, także osób zagranicznych. Ponadto może uzyskać, od Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, środki na realizację programów zdrowotnych i programu Zintegrowanego Ratownictwa Medycznego.

W celu realizacji programu zdrowotnego przeprowadzany jest konkurs ofert. Ogłasza go oraz przeprowadza dysponent środków publicznych⁶⁵. Ogłoszenie o przeprowadzonym konkursie umieszczone jest w siedzibie dysponenta co najmniej na 30 dni przed wyznaczonym terminem składania ofert. W ogłoszeniu powinny być określone następujące elementy: przedmiot konkursu, wymagania stawiane oferentom oraz termin i miejsce składania ofert.

Wartość majątku publicznego zakładu opieki zdrowotnej określa fundusz założycielski oraz fundusz zakładu. Fundusz założycielski to wartość wydzielonego zakładowi części mienia państwowego lub komunalnego albo mienia państwowej uczelni medycznej. Natomiast fundusz zakładu stanowi majątek po odliczeniu funduszu założycielskiego.

Fundusz założycielski może się zwiększać poprzez dotacje na inwestycje i zakup specjalistycznego sprzętu medycznego z budżetu państwa oraz dotacje na cele rozwojowe zakładu, dary o charakterze majątku trwałego lub przeznaczone na cele rozwojowe z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

Fundusz zakładu zwiększają zyski bilansowe, amortyzacja majątku trwałego, dotacje budżetowe oraz środki z innych źródeł. Jednocześnie fundusz zakładowy ulega zmniejszeniu o straty bilansowe, umorzenie majątku trwałego, kwoty zmniejszenia wartości majątku trwałego.

Funkcje kontrolne w stosunku do zakładów opieki zdrowotnej sprawują minister Zdrowia i Opieki Społecznej oraz wojewodowie, wobec zakładów prowadzących działalność na obszarze województwa. Mają oni prawo w szczególności do: wizytacji wszelkich pomieszczeń zakładu; obserwowania czynności związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych; sprawdzania wyposażenia medycznego ambulanсів w wyroby medyczne⁶⁶; żądania informacji i dokumentacji, w tym dokumentacji medycznej (tylko osoba wykonująca zawód medyczny); wydawania zaleceń pokontrolnych, w celu usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości; w miarę potrzeby do wydawania decyzji administracyjnych nakazujących usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości.

Minister Zdrowia i Opieki Społecznej oraz wojewoda mają prawo zlecić przeprowadzenie jednorazowej kontroli danego zakładu opieki zdrowotnej pod względem medycznym albo kontrolowanie go w sposób ciągły. Przeprowadzenie kontroli zlecane jest konsultantom – specjalistom z poszczególnych dziedzin medycyny, farmacji lub innych dziedzin mających zastosowanie w ochronie zdrowia, organom samorządów zawodów medycznych, medycznym towarzystwom naukowym, zakładom opieki zdrowotnej, państwowym uczelniom medycznym oraz specjalistom z poszczególnych dziedzin medycyny – za ich zgodą. Osoba przeprowadzająca kontrolę przedstawia spostrzeżenia kierownikowi zakładu, a opinie i wnioski – organowi zlecającemu kontrolę.

Nadzór nad zakładami opieki zdrowotnej sprawuje organ założycielski⁶⁷. Dokonuje kontroli i oceny działalności zakładu opieki zdrowotnej oraz pracy

⁶⁵ Minister Zdrowia lub jednostka samorządu terytorialnego.

⁶⁶ Zgodnie z ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. o wyrobach medycznych.

⁶⁷ Zwany dalej organem sprawującym nadzór.

kierownika zakładu. Kontroluje w szczególności : realizację zadań statutowych, dostępność oraz poziom świadczeń, prawidłowość gospodarowania mieniem, a przede wszystkim gospodarkę finansową zakładu.

W przypadku kłeski żywiołowej, konieczności wykonania zobowiązań międzynarodowych lub ze względu na potrzeby systemu zdrowia, organ sprawujący nadzór może nałożyć na zakład opieki zdrowotnej dodatkowe zadania. W tym celu zostają przekazane zakładowi środki finansowe. Jeżeli zakład poniesie szkodę przy wykonywaniu zadania zleconego, organ nadzorujący obowiązany jest do jej naprawienia.

Z zakładami opieki zdrowotnej wiąże się transport sanitarny. Jest to przewóz osób lub materiałów biologicznych i materiałów wykorzystywanych do udzielania świadczeń medycznych, wymagających specjalnych warunków przewozu. Do transportu sanitarnego wykorzystywane są środki transportu samochodowego (w szczególności karetki) oraz lotniczego (helikoptery, samoloty). Transport sanitarny wykonywany jest przez kolumny transportu sanitarnego.

Kolumnę transportu sanitarnego tworzy, przekształca i likwiduje sejmik wojewódzki, który jest jej organem założycielskim. Kolumna transportu sanitarnego posiada osobowość prawną. Nabywa ją z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego. Do podstawowych zadań kolumny transportu sanitarnego należy transport sanitarny i pozostawanie w gotowości do tego przewozu oraz zabezpieczenie łączności bezprzewodowej.

Kolumny transportu sanitarnego uzyskują środki finansowe w drodze zawierania umów z Narodowym Funduszem Zdrowia, zakładami opieki zdrowotnej i z innymi podmiotami o wykonywanie usług transportu sanitarnego, z wykonywaniem usług transportu sanitarnego na zlecenie organu założycielskiego, z wydzielonej działalności gospodarczej, z darowizn, zapisów, spadków oraz ofiarności publicznej.

Nadzór nad działalnością kolumny transportu sanitarnego sprawuje, podobnie jak przy zakładach opieki zdrowotnej, organ założycielski.

3. Ubezpieczenia zdrowotne oraz Narodowy Fundusz Zdrowia

Drugą ustawą regulującą system ochrony zdrowia w Polsce jest ustawa z 27 sierpnia 2004 r. „O świadczeniach opieki zdrowotnej, finansowanych ze środków publicznych”. Ustawa ta określa warunki udzielania świadczeń finansowanych ze środków publicznych, zasady i tryb finansowania tych świadczeń, a przede wszystkim funkcjonowanie, organizację i zadania Narodowego Funduszu Zdrowia⁶⁸.

Do świadczeń zdrowotnych, finansowanych ze środków publicznych, uprawnione są osoby objęte obowiązkowym i dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym; inne osoby posiadające obywatelstwo polskie i mające miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a spełniające warunki określone w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁶⁹.

Zgodnie z założeniami projektodawców, ustawa o świadczeniach zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych miała szczegółowo określać świadczenia przysługujące ubezpieczonym. W art. 35 ustawy znajdują się definicje poszczególnych świadczeń: świadczenie opieki zdrowotnej - świadczenie zdrowotne, świadczenie zdrowotne rzeczowe oraz świadczenie towarzyszące; świadczenie gwarantowane - jest to świadczenie zdrowotne w całości finansowane ze środków

publicznych, na zasadach określonych w ustawie „O świadczeniach opieki zdrowotnej, finansowanych ze środków publicznych”; świadczenie specjalistyczne dotyczy świadczeń zdrowotnych we wszystkich dziedzinach medycyny, jednak bez świadczeń udzielanych w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej; świadczenie zdrowotne rzeczowe - świadczenie wiążące się ze wszelkiego rodzaju lekami i środkami medycznymi, wspomagającymi proces leczenia; świadczenie towarzyszące - to przede wszystkim usługi transportu sanitarnego oraz kwaterowanie i wyżywienie w zakładzie opieki zdrowotnej; świadczenie zdrowotne dotyczy działań służących profilaktyce, zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia, a także innych działań medycznych wynikających z procesu leczenia albo przepisów prawa.

W art. 5 znajduje się również definicja podstawowej opieki zdrowotnej, do której ma prawo każda osoba objęta ubezpieczeniem zdrowotnym. Zgodnie z pkt 27 tego artykułu, podstawową opieką zdrowotną jest świadczenie profilaktyczne, diagnostyczne, lecznicze, rehabilitacyjne a także pielęgnacyjne z zakresu medycyny ogólnej, rodzinnej i pediatrii. Wszystkie te świadczenia udzielane są w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, a więc w warunkach nie wymagających całonocnej lub całodziennej opieki.

W ustawie określone zostały także zadania samorządu terytorialnego w zakresie systemu opieki zdrowotnej. Do zadań gminy należy: informowanie powiatu o realizowanych programach zdrowotnych; opracowywanie, realizacja oraz ocena efektów programów zdrowotnych, które wynikają z rozpoznanych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy; inicjowanie, udział w wytyczaniu kierunków przedsięwzięć lokalnych, z których do zaznajomienia mieszkańców z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia oraz ich skutkami; podejmowanie innych działań wynikających z potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy; wydawanie decyzji potwierdzających prawo do świadczeń zdrowotnych, zgodnie z art. 54 ustawy.

Oprócz gminy także powiat posiada pewne kompetencje w zakresie systemu ochrony zdrowia. Podejmuje następujące działania : opracowuje, realizuje oraz ocenia efekty programów zdrowotnych, po konsultacji z właściwymi gminami; przekazuje marszałkowi województwa informacje o realizowanych na terenie powiatu programach zdrowotnych; inicjuje, wspomaga i monitoruje działania lokalnej wspólnoty samorządowej w zakresie promocji zdrowia i edukacji zdrowotnej; pobudza działania na rzecz indywidualnej i zbiorowej odpowiedzialności za zdrowie i na rzecz zdrowia; podejmuje inne działania wynikające z rozpoznanych potrzeb zdrowotnych.

Także do samorządu województwa należą zadania w zakresie ochrony zdrowia. Jest to zadanie własne województwa, a więc wynikające z przepisów ustawy. Do zadań samorządu województwa należy : opracowanie, realizacja i ocena wszelkich efektów programów zdrowotnych, po konsultacji z właściwymi terytorialnie powiatami i gminami; przekazywanie wojewodzie informacji o realizacji programów zdrowotnych na terenie województwa; wdrażanie innych programów, służących realizacji zadań w zakresie zdrowia; inspirowanie i promowanie rozwiązań w zakresie wzrostu efektywności, w tym restrukturyzacji w ochronie zdrowia; podejmowanie innych działań w zakresie ochrony zdrowia.

Oprócz wymienionych wyżej kompetencji gminy, powiatu, samorządu województwa, także wojewoda oraz minister Zdrowia posiada uprawnienia w zakresie ochrony zdrowia. Wojewoda ma przede wszystkim funkcje oceniające wszelkich działań dotyczących zdrowia, podejmowanych w województwie.

⁶⁸ W skrócie NFZ.

⁶⁹ Dz. U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.

W ustawie znajduje się katalog świadczeń finansowanych ze środków publicznych. Katalog ten jest katalogiem zamkniętym. Zgodnie z art. 15 § 2 budżet państwa finansuje następujące świadczenia zdrowotne: badania diagnostyczne, razem z medyczną diagnostyką laboratoryjną, na rzecz zachowania zdrowia, zapobiegania chorobom, wczesnego wykrywania chorób, w tym szczepienia ochronne; podstawową opiekę zdrowotną; świadczenia w szkołach i ośrodkach wychowania; ambulatoryjne świadczenia specjalistyczne; rehabilitację leczniczą; świadczenia stomatologiczne; leczenie szpitalne; świadczenia wyspecjalistyczne; leczenie w domu chorego; badania i terapię psychologiczną; badania i terapię logopedyczną; świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze razem z opieką paliatywną - hospicyjną; pielęgnację i opiekę nad osobą niepełnosprawną; opiekę nad kobietą w okresie ciąży, porodu i pokoju; opiekę nad kobietą w okresie karmienia piersią; opiekę prenatalną oraz opiekę nad noworodkiem; opiekę nad zdrowym dzieckiem (do lat 18); leczenie uzdrowiskowe; zaopatrzenie w produkty lecznicze, wyroby medyczne oraz środki pomocnicze; transport sanitarny; ratownictwo medyczne.

Świadczeniobiorca, a więc osoba, której przysługuje świadczenie zdrowotne, finansowane ze środków publicznych, może wybrać lekarza, pielęgniarkę i położną podstawowej opieki zdrowotnej. Prawo wyboru przysługuje nie częściej niż dwa razy w roku. Nie dotyczy to przypadków, kiedy zmiana lekarza, pielęgniarki, położnej, związana jest ze zmianą miejsca zamieszkania, zaprzestania udzielania świadczeń zdrowotnych przez danego lekarza, pielęgniarkę czy położną oraz innych przyczyn niezależnych od woli świadczeniobiorcy. W przeciwnym wypadku, za każdą kolejną zmianę, należy zapłacić opłatę w wysokości 80 złotych⁷⁰. Wyboru lekarza, pielęgniarki, położnej, dokonuje się pisemnym oświadczeniem woli, zwanym deklaracją wyboru.

Dokumentem potwierdzającym prawo ubezpieczonego do świadczeń medycznych jest karta ubezpieczenia zdrowotnego⁷¹. Jest to karta typu elektronicznego. Zawiera następujące informacje: imię (imiona) i nazwisko, datę urodzenia, PESEL, a w przypadku cudzoziemca – numer paszportu lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość, kody, rodzaje i okresy ważności uprawnień, numer identyfikacyjny instytucji ubezpieczenia zdrowotnego, kod ISO 3166-1 dla Rzeczypospolitej Polskiej, nazwę „Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego”, nazwę „Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego”, datę ważności karty, numer identyfikacyjny karty. Karta wydawana jest bezpłatnie.

Generalnie ambulatoryjne świadczenia specjalistyczne finansowane ze środków publicznych udzielane są na podstawie skierowania lekarza ubezpieczenia zdrowotnego – lekarza „pierwszego kontaktu”⁷². Od zasady tej istnieją wyjątki. Skierowanie nie jest wymagane do świadczeń medycznych ginekologa, położnika, stomatologa, dermatologa, wenerologa, onkologa, okulisty, psychiatry, dla osób chorych na gruźlicę, dla osób zarażonych wirusem HIV, dla inwalidów wojennych i osób represjonowanych, dla osób uzależnionych od alkoholu, środków odurzających i substancji psychotropowych – w zakresie leczenia odwykowego. W stanach nagłych świadczenia zdrowotne udzielane są bez wymaganego skierowania.

Całość ubezpieczenia zdrowotnego oparta jest na zasadach równego traktowania, solidarności społecznej oraz równego dostępu do świadczeń

zdrowotnych dla ubezpieczonego. Ubezpieczenie zdrowotne można podzielić na ubezpieczenie zdrowotne obowiązkowe i ubezpieczenie zdrowotne dobrowolne.

Katalog osób, które podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu zdrowotnemu zawiera art. 66. Generalnie można stwierdzić, że ubezpieczeniu zdrowotnemu podlegają: osoby pozostające w stosunku pracy oraz ich najbliżsi, rolnicy ubezpieczeni w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego⁷³, poborowi pełniący służbę w policji, straży granicznej, Biurze Ochrony Rządu, duchowni, osoby bezdomne, osoby, które zawarły umowę zlecenie, funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Biura Ochrony Rządu, straży granicznej, Państwowej Straży Pożarnej, żołnierze i inne osoby.

Osoba uzyskuje prawo do świadczeń zdrowotnych z chwilą zgłoszenia jej do ubezpieczenia zdrowotnego. Zgłoszenie kierowane jest do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych⁷⁴ albo do KRUS i zawiera: wskazanie właściwego oddziału wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia, imię i nazwisko, datę urodzenia, adres zamieszkania, PESEL i NIP, a w przypadku gdy ubezpieczonemu nie nadano żadnych numerów lub jednego z nich – serię i numer dowodu osobistego lub paszportu.

Prawo do świadczeń zdrowotnych finansowanych przez budżet państwa wygasa z upływem 30 dni od dnia wygaśnięcia obowiązku ubezpieczenia zdrowotnego.

Składka na ubezpieczenie zdrowotne wynosi 9 % podstawy wymiaru składki⁷⁵. Składka jest miesięczna i niepodzielna. Jeżeli ubezpieczony uzyskuje przychody z więcej niż jednego tytułu, składka na ubezpieczenie zdrowotne opłacana jest z każdego z tych tytułów.

Płatnik składek przekazuje w formie elektronicznej do centrali Funduszu zestawienie pobranych składek na ubezpieczenie zdrowotne. Zestawienie to powinno zawierać: imię i nazwisko ubezpieczonego, adres zamieszkania ubezpieczonego, PESEL i NIP ubezpieczonego, serię i numer dowodu osobistego, nazwę (firmę), adres siedziby oraz kod płatnika, numer NIP oraz numer REGON płatnika. Jeżeli płatnik rozlicza ubezpieczenie zdrowotne za nie więcej niż 5 osób, wtedy dokumenty rozliczeniowe może przekazywać w formie papierowej. Składki na ubezpieczenie zdrowotne ewidencjonowane są odpowiednio w ZUS lub KRUS.

Składka na ubezpieczenie zdrowotne podlega odliczeniu: od podatku dochodowego od osób fizycznych, oraz od ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych, karty podatkowej, zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych.

Środkami zebranymi ze składek ubezpieczenia zdrowotnego zarządza Narodowy Fundusz Zdrowia. Jest to państwowa jednostka organizacyjna, posiadająca osobowość prawną. Siedzibą NFZ jest Warszawa. W skład NFZ wchodzi: centrala Funduszu oraz oddziały wojewódzkie NFZ, tworzone zgodnie z podziałem terytorialnym państwa. NFZ nie wykonuje działalności gospodarczej.

Zadaniami NFZ są, w szczególności: promocja zdrowia; określanie jakości, dostępności oraz analiza kosztów świadczeń opieki zdrowotnej w zakresie niezbędnym dla prawidłowego zawierania umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej; przeprowadzanie konkursów ofert, rokowań oraz zawieranie umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej, wraz z monitorowaniem ich realizacji

⁷³ W skrócie KRUS.

⁷⁴ W skrócie ZUS.

⁷⁵ Art. 79 § 1 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Wyjątek – art. 242: od dnia wejścia w życie ustawy do 31 grudnia 2004 r. składka wynosi 8,25 % podstawy wymiaru; od 1 stycznia 2005 r. do 31 grudnia 2005 r. – 8,5 % podstawy wymiaru; od 1 stycznia 2006 r. do 31 grudnia 2006 r. – 8,75 % podstawy wymiaru.

⁷⁰ Art. 28 § 1 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

⁷¹ Art. 49 § 1 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

⁷² Art. 57 § 1 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

i rozliczaniem; opracowywanie, wdrażanie, realizowanie i finansowanie programów zdrowotnych; finansowanie świadczeń opieki zdrowotnej udzielanych świadczeniobiorcom; wykonywanie zadań zleconych; monitorowanie ordynacji lekarskich; prowadzenie Centralnego Wykazu Ubezpieczonych; prowadzenie wydawniczej działalności promocyjnej i informacyjnej w zakresie ochrony zdrowia.

W Centralnym Wykazie Ubezpieczonych znajdują się dane potwierdzające prawo do ubezpieczenia zdrowotnego wraz z danymi osób ubezpieczonych. Jednocześnie Centralny Wykaz Ubezpieczonych służy do rozliczania kosztów świadczeń opieki zdrowotnej.

Organami NFZ są : Rada Funduszu, prezes Funduszu, rady oddziałów wojewódzkich Funduszu, dyrektorzy oddziałów wojewódzkich Funduszu.

Rada Funduszu posiada kompetencje kontrolne, uchwałodawcze, opiniodawcze w stosunku do wszystkich dziedzin działalności NFZ. Powołuje i odwołuje prezesa NFZ na wniosek ministra zdrowia a ponadto trzech zastępców prezesa NFZ na wniosek prezesa NFZ.

Oddziałem wojewódzkim NFZ kieruje dyrektor oddziału wojewódzkiego NFZ. Powoływany jest oraz odwołany przez prezesa Funduszu, po zasięgnięciu opinii rady oddziału wojewódzkiego Funduszu. Dyrektor wojewódzkiego oddziału NFZ rozpatruje indywidualne sprawy z zakresu ubezpieczeń zdrowotnych, a więc dotyczących objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym i ustalenia prawa do świadczeń⁷⁶. Sprawy te rozpatrywane są w ciągu 30 dni od dnia ich wniesienia. Decyzja uzasadniana jest z urzędu. Odwołanie od decyzji przysługuje w ciągu 7 dni do prezesa NFZ. Od jego decyzji, w sprawach indywidualnych z zakresu ubezpieczenia zdrowotnego, przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

Środki finansowe NFZ są środkami publicznymi. Pochodzą z następujących źródeł: należnych składek na ubezpieczenie zdrowotne; odsetek od nieopłaconych składek na ubezpieczenie zdrowotne; darowizn i zapisów; zadań zleconych; kredytów i pożyczek; dotacji; z tytułu roszczeń regresowych; dochodów z lokat i innych źródeł.

Środki te przeznaczone są na finansowanie wszelkich działań związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych oraz na spłatę kredytów i pożyczek (wraz z odsetkami), wypłatę odszkodowań i inne wydatki wynikające z odrębnych przepisów prawa.

Nadzór nad NFZ sprawuje minister zdrowia. Stosując kryterium legalności, rzetelności i celowości kontroluje działalność NFZ, świadczeniodawców (w zakresie umów zawartych z NFZ), podmiotów, którym NFZ powierzył wykonywanie niektórych czynności oraz aptek, w zakresie refundacji leków. W ramach nadzoru minister zdrowia może żądać : udostępnienia mu przez NFZ dokumentów związanych z jego działalnością; przekazania mu wszelkich informacji i wyjaśnień, dotyczących działalności NFZ; udostępnienia mu przez świadczeniodawcę wszelkich informacji, dokumentów i wyjaśnień, dotyczących realizacji umowy o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej; udostępnienia informacji od innych podmiotów, wykonujących czynności na rzecz NFZ.

Wyniki przeprowadzonej kontroli przedstawiane są w protokole kontroli. Zawiera on opis stanu faktycznego, stwierdzonego w toku działalności jednostki kontrolowanej oraz ustalonych nieprawidłowości, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu i skutków tych nieprawidłowości oraz osób odpowiedzialnych za nie. Kierownik jednostki kontrolowanej może zgłosić zastrzeżenia co do ustaleń zawartych w protokole. Zastrzeżenie należy wnieść na piśmie w ciągu 14 dni od daty otrzymania protokołu kontroli.

⁷⁶ Nie dotyczą spraw z zakresu wymierzania i pobierania składek na ubezpieczenie zdrowotne.

NFZ ma prawo do uzyskiwania i przetwarzania danych osobowych ubezpieczonych w celu: stwierdzenia istnienia obowiązku ubezpieczenia zdrowotnego; wystawienia dokumentów uprawniających do korzystania ze świadczeń finansowanych przez NFZ; stwierdzenia obowiązku płacenia składki i ustalenia kwoty składki; kontroli rodzaju, zakresu i przyczyny udzielanych świadczeń; rozliczenia ze świadczeniodawcami; rozliczenia z innymi instytucjami lub osobami w zakresie ich zobowiązań wobec NFZ; kontroli przestrzegania zasad legalności, gospodarności, rzetelności i celowości finansowania udzielanych świadczeń zdrowotnych; monitorowania stanu zdrowia i zapotrzebowania ubezpieczonych na świadczenia zdrowotne oraz leki i wyroby medyczne.

NFZ, na żądanie ubezpieczonego, informuje go o udzielonych mu świadczeniach opieki zdrowotnej oraz kwocie środków finansowych wydatkowanych na sfinansowanie tych świadczeń.

Jednocześnie, w załączniku do ustawy z 27 sierpnia 2004 r., znalazł się wykaz świadczeń opieki zdrowotnej niefinansowanych ze środków publicznych. Jest to katalog zamknięty. Znalazły się w nim takie świadczenia jak : akupresura, ozonoterapia, operacja zmiany płci, zooterapia oraz wiele innych świadczeń.

Rozdział VI

PRAWO INFRASTRUKTURY

1. Uwagi wprowadzające

Prawo dotyczące infrastruktury obejmuje przede wszystkim prawo o drogach publicznych, transporcie i prawo budowlane.

2. Drogi publiczne

Kwestie związane z drogami publicznymi zostały uregulowane przepisami ustawy z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych. Drogą publiczną jest droga zaliczona do jednej z kategorii dróg, z której może korzystać każdy, zgodnie z jej przeznaczeniem, z ograniczeniami i wyjątkami określonymi w ustawie lub innych przepisach szczególnych. Drogi publiczne ze względu na funkcje w sieci drogowej dzielą się na następujące kategorie: drogi krajowe, drogi wojewódzkie, drogi powiatowe, drogi gminne. Drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne stanowią własność właściwego samorządu województwa, powiatu lub gminy. Drogi publiczne ze względu na stopień dostępności i obsługi przyległego terenu dzielą się na: drogi ogólnodostępne, drogi ekspresowe, autostrady.

Drogom publicznym i obiektom mostowym nadaje się numerację. Dla poszczególnych kategorii dróg właściwy zarządca drogi prowadzi ewidencję dróg. Minister właściwy do spraw transportu określa, w drodze rozporządzenia, sposób numeracji oraz zakres, treść i sposób prowadzenia ewidencji dróg i obiektów mostowych.

Korzystanie z dróg publicznych może być uzależnione, od wniesienia opłat drogowych. Opłaty mogą być pobierane za: przejazdy po autostradach budowanych i eksploatowanych lub wyłącznie eksploatowanych jako płatne w trybie przepisów o autostradach płatnych, przepawy promowe na drogach publicznych, przejazdy po drogach publicznych pojazdów zarejestrowanych w kraju lub za granicą, z ładunkiem lub bez ładunku, o masie, naciskach osi lub wymiarach przekraczających wielkości określone w odrębnych przepisach, parkowanie pojazdów samochodowych na drogach, przejazdy przez obiekty mostowe, wjazd i poruszanie się po drogach strefy śródmiejskiej. Od opłat zwolnione są przejazdy pojazdów: policji, Urzędu Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, straży granicznej, pogotowia ratunkowego, służby więziennej, urzędów celnych, zarządów dróg albo jednostek, którym powierzono eksploatację autostrady lub drogi ekspresowej, sił zbrojnych państw obcych, jeżeli umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, tak stanowi.

3. Administracja drogowa

Do zakresu działania ministra infrastruktury, właściwego do spraw transportu, należy: określanie kierunków rozwoju sieci drogowej, wydawanie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących dróg i obiektów mostowych, koordynacja działań w zakresie przygotowania dróg dla potrzeb obrony państwa na zasadach

określonych w przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia, sprawowanie nadzoru nad Generalnym Dyrektorem Dróg Publicznych.

Centralnym organem administracji rządowej, właściwym w sprawach dróg krajowych, jest generalny dyrektor Dróg Publicznych, do którego należy: wykonywanie zadań zarządcy dróg krajowych, realizacja budżetu państwa w zakresie dróg krajowych, współdziałanie w realizacji polityki transportowej w zakresie dróg, gromadzenie danych i sporządzanie informacji o sieci dróg publicznych, nadzór nad przygotowaniem infrastruktury drogowej na potrzeby obrony państwa, koordynowanie zagadnień powodziowych w zakresie dróg publicznych, wydawanie zezwoleń na przejazdy po drogach publicznych pojazdów z ładunkiem lub bez ładunku o masie, naciskach osi lub wymiarach przekraczających wielkości określone w odrębnych przepisach, jeżeli miejsce rozpoczęcia i zakończenia przejazdu znajduje się na obszarze różnych województw lub trasa przejazdu przekracza granice państwa, współpraca z administracjami drogowymi innych państw i organizacjami międzynarodowymi, zarządzanie ruchem na drogach krajowych.

Generalnego dyrektora Dróg Publicznych powołuje i odwołuje prezes Rady Ministrów na wniosek ministra, właściwego do spraw transportu. Zastępców generalnego dyrektora Dróg Publicznych powołuje i odwołuje minister, właściwy do spraw transportu na wniosek generalnego dyrektora Dróg Publicznych. Generalny dyrektor Dróg Publicznych realizuje swoje zadania przy pomocy Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych. Generalna Dyrekcja Dróg Publicznych wykonuje również zadania zarządu dróg krajowych. W skład Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych wchodzi: oddział centralny w Warszawie oraz następujące oddziały terenowe: północno-zachodni z siedzibą w Szczecinie, północny z siedzibą w Gdańsku, północno-wschodni z siedzibą w Białymstoku, zachodni z siedzibą w Poznaniu, wschodni z siedzibą w Lublinie, południowo-zachodni z siedzibą we Wrocławiu, południowy z siedzibą w Katowicach, południowo-wschodni z siedzibą w Krakowie. Szczegółowy zasięg terytorialny oddziałów Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych określa Rada Ministrów.

Do oddziału należy: wykonywanie zadań zarządu drogi na obszarze jego działania, wykonywanie zadań zarządcy drogi na obszarze jego działania, powierzonych przez generalnego dyrektora Dróg Publicznych. Zarządcami dróg są dla dróg: krajowych - Generalny Dyrektor Dróg Publicznych, wojewódzkich - zarząd województwa, powiatowych - zarząd powiatu, gminnych - zarząd gminy. Zarządzanie drogami publicznymi może być przekazywane między zarządcami w trybie porozumień.

4. Transport drogowy

Podstawę prawną dla transportu drogowego stanowi ustawa z 6 września 2001 r. o transporcie drogowym. Ustawa określa zasady podejmowania i wykonywania krajowego transportu drogowego, międzynarodowego transportu drogowego, niezarobkowego krajowego przewozu drogowego, niezarobkowego międzynarodowego przewozu drogowego. Ustawa określa również zasady działania Inspekcji Transportu Drogowego.

Zasady podejmowania i wykonywania transportu drogowego. Podjęcie i zarobkowe wykonywanie transportu drogowego wymaga uzyskania odpowiedniej licencji na wykonywanie transportu drogowego. Licencja udzielana jest na czas oznaczony, nie krótszy jednak niż 2 lata i nie dłuższy niż 50 lat. Przedsiębiorca może otrzymać licencję wówczas, gdy członkowie organu zarządzającego osobą prawną, osoby zarządzające spółką jawną lub komandytową, a w przypadku innego przedsiębiorcy - osoby prowadzące działalność gospodarczą, spełniają wymogi

dobrej reputacji. Wymóg dobrej reputacji nie jest spełniony lub przestał być spełniany, przez te osoby, jeżeli zostały skazane prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwa umyślne: karne skarbowe, przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, mieniu, obrotowi gospodarczemu, wiarygodności dokumentów, ochronie środowiska lub warunkom pracy i płacy albo innym przepisom dotyczącym wykonywania zawodu, lub zostały uznane za niezdolne do wykonywania zawodu przewoźnika drogowego na podstawie odrębnych przepisów. Ponadto licencja jest udzielana wówczas, gdy przynajmniej jedna z osób zarządzających przedsiębiorstwem legitymuje się certyfikatem kompetencji zawodowych, posiada zabezpieczenie w postaci: środków pieniężnych dostępnych przez okres posiadania licencji, poręczeń albo gwarancji bankowych, poręczeń osób fizycznych lub prawnych, obligacji państwowych, zastawu na papierach wartościowych gwarantowanych przez Skarb Państwa, gwarancji ubezpieczeniowych, polis ubezpieczeniowych auto-casco lub weksli w wysokości na pierwszy pojazd samochodowy przeznaczony do transportu drogowego - 9 000 euro, na każdy następny pojazd samochodowy - 5 000 euro. Przedsiębiorca sam wykonujący przewozy i zatrudnieni przez przedsiębiorcę kierowcy mają świadectwa kwalifikacji określone przepisami prawa o ruchu drogowym oraz nie byli skazani prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwa umyślne przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, mieniu, wiarygodności dokumentów lub ochronie środowiska, posiada tytuł prawny do dysponowania pojazdem lub pojazdami samochodowymi spełniającymi wymagania techniczne określone przepisami prawa o ruchu drogowym, którymi transport drogowy ma być wykonywany.

Udzielenie, odmowa udzielenia, zmiana lub cofnięcie licencji następuje w drodze decyzji administracyjnej. Organem właściwym w sprawach udzielenia, odmowy udzielenia, zmiany lub cofnięcia licencji w zakresie transportu drogowego jest: w krajowym transporcie drogowym - starosta właściwy dla siedziby przedsiębiorcy, w przewozach taksówkowych: wójt, burmistrz lub prezydent miasta, w międzynarodowym transporcie drogowym - minister właściwy do spraw transportu.

Przedsiębiorca zamierzający podjąć działalność gospodarczą w zakresie transportu drogowego może ubiegać się o przyrzeczenie udzielenia licencji, czyli o promesę.

Transport drogowy osób. Wykonywanie przewozów regularnych i przewozów regularnych specjalnych wymaga zezwolenia: w krajowym transporcie drogowym - wydanego, w zależności od zasięgu przewozów i siedziby lub miejsca zamieszkania przedsiębiorcy, odpowiednio przez: wójta, burmistrza lub prezydenta miasta - na obszar gminy, prezydenta m.st. Warszawy - na obszar m.st. Warszawy, starostę - na obszar wykraczający poza granice jednej gminy, marszałka województwa właściwego dla siedziby przedsiębiorcy - na obszar wykraczający poza granice jednego powiatu. W międzynarodowym transporcie drogowym - wydanego przez ministra właściwego do spraw transportu. Nie wymaga zezwolenia wykonywanie przewozu okazjonalnego, jeżeli: tym samym pojazdem samochodowym na całej trasie przejazdu przewozi się tę samą grupę osób i dowozi się ją do miejsca początkowego albo polega on na przewozie osób do miejsca docelowego, natomiast jazda powrotna jest jazdą bez osób (podróżnych), albo polega on na jeździe bez osób do miejsca docelowego i odebraniu oraz przewiezieniu do miejsca początkowego grupy osób, która przez tego samego przewoźnika drogowego została przewieziona. Zezwolenie wydaje się na wniosek przedsiębiorcy, na czas nie dłuższy niż: 5 lat - na wykonywanie przewozów regularnych lub przewozów regularnych specjalnych, rok - na wykonywanie przewozów wahałowych lub przewozów okazjonalnych.

Warunki i tryb uzyskiwania certyfikatów kompetencji zawodowych. Uzyskanie certyfikatu kompetencji zawodowych wymaga wykazania się wiedzą lub praktyką, niezbędnymi do wykonywania działalności gospodarczej w zakresie transportu drogowego. Osoby legitymujące się co najmniej 5-letnią praktyką przedsiębiorcy wykonującego działalność gospodarczą w zakresie transportu drogowego lub zarządzania przedsiębiorstwem wykonującym taką działalność otrzymują certyfikat kompetencji zawodowych po uzyskaniu pozytywnego wyniku testu z wiedzy, potwierdzającego kompetencje zawodowe. Do wykonywania międzynarodowego transportu drogowego wymagane jest ponadto wykazanie się znajomością zagadnień w zakresie obowiązujących międzynarodowych umów i przepisów transportowych, przepisów celnych oraz warunków i dokumentów wymaganych do wykonywania międzynarodowego transportu drogowego. Certyfikat kompetencji zawodowych w międzynarodowym transporcie drogowym osób jest jednocześnie certyfikatem kompetencji zawodowych w krajowym transporcie drogowym osób. Certyfikat kompetencji zawodowych w międzynarodowym transporcie drogowym rzeczy jest jednocześnie certyfikatem kompetencji zawodowych w krajowym transporcie drogowym rzeczy.

Opłaty. Przedsiębiorca podejmujący i wykonujący transport drogowy jest obowiązany do ponoszenia opłat za: czynności administracyjne określone w ustawie, przeprowadzenie egzaminu, wydanie certyfikatu kompetencji zawodowych. Opłaty za czynności administracyjne pobiera się z tytułu: udzielenia licencji lub zmiany licencji, wydania wypisu z licencji, wydania wtórnika licencji, przeniesienia uprawnień wynikających z licencji oraz wyrażenia zgody na wykonywanie uprawnień wynikających z licencji, wydania zezwolenia na wykonywanie przewozu regularnego, przewozu regularnego specjalnego, przewozu wahałowego lub przewozu okazjonalnego, wydania zezwolenia na przewóz kabotażowy, wydania zezwolenia zagranicznego, wydania zaświadczenia o zgłoszeniu działalności w zakresie przewozów na potrzeby własne. Przedsiębiorcy wykonujący transport drogowy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wykonujący przewozy na potrzeby własne są obowiązani do uiszczania opłaty za przejazd pojazdu samochodowego po drogach krajowych, której maksymalna wysokość nie może być wyższa niż równowartość 800 euro rocznie.

Inspekcja Transportu Drogowego. Zadaniem Inspekcji Transportu Drogowego jest kontrola przestrzegania przepisów w zakresie transportu drogowego i niezarobkowego krajowego i międzynarodowego przewozu drogowego, wykonywanego pojazdami samochodowymi. Do zadań Inspekcji należy kontrola: dokumentów związanych z wykonywaniem transportu drogowego oraz przestrzegania warunków w nich określonych, z wyłączeniem kontroli w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, dokumentów przewozowych związanych z wykonywaniem transportu, dokumentów dotyczących stanu technicznego pojazdów, przestrzegania przepisów dotyczących okresów prowadzenia pojazdu i obowiązkowych przerw oraz czasu odpoczynku kierowcy, przestrzegania szczegółowych zasad i warunków transportu zwierząt.

Organami Inspekcji są: Główny Inspektor Transportu Drogowego, wojewoda działający za pośrednictwem wojewódzkiego inspektora transportu drogowego, jako kierownika wojewódzkiej inspekcji transportu drogowego wchodzącej w skład wojewódzkiej administracji zespolonej. Wojewódzki inspektor wykonuje w imieniu wojewody zadania i kompetencje Inspekcji określone w ustawie. W sprawach związanych z wykonywaniem zadań i kompetencjami Inspekcji, organem właściwym jest wojewódzki inspektor, a organem wyższego stopnia, w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, Główny Inspektor.

Główny Inspektor kieruje Inspekcją przy pomocy podległego mu Głównego Inspektoratu Transportu Drogowego. Organizację Głównego Inspektoratu Transportu Drogowego określi statut nadany, w drodze rozporządzenia, przez prezesa Rady Ministrów. Wojewódzki inspektor kieruje wojewódzką inspekcją przy pomocy wojewódzkiego inspektoratu transportu drogowego. Minister właściwy do spraw transportu, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, określi, w drodze rozporządzenia, zasady organizacji wojewódzkich inspektoratów transportu drogowego, uwzględniając podział na komórki organizacyjne. Główny Inspektor jest centralnym organem administracji rządowej, podległym ministrowi właściwemu do spraw transportu. Głównego Inspektora powołuje i odwołuje prezes Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw transportu.

Główny Inspektor sprawuje nadzór nad wojewódzkimi inspektorami oraz ma prawo kontroli ich działalności, a także wydawania im wiążących poleceń w tym zakresie. Główny Inspektor opracowuje kierunki działania Inspekcji i plany kontroli o znaczeniu krajowym, zatwierdzone przez ministra właściwego do spraw transportu oraz organizuje kursy specjalistyczne i szkolenia dla inspektorów. Wojewódzki inspektor opracowuje kierunki działania wojewódzkiej inspekcji transportu drogowego, zatwierdzone przez Głównego Inspektora.

5. Transport kolejowy

Postawę prawną dla organizacji transportu kolejowego stanowi ustawa z 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym. Zarządzanie infrastrukturą kolejową polega na: budowie i utrzymaniu infrastruktury kolejowej; prowadzeniu ruchu pociągów na liniach kolejowych; utrzymywaniu infrastruktury kolejowej w stanie zapewniającym bezpieczne prowadzenie ruchu kolejowego; udostępnianiu tras pociągów dla przejazdu pociągów na liniach kolejowych i świadczeniu usług z tym związanych; zarządzaniu nieruchomościami wchodzącymi w skład infrastruktury kolejowej. Linie kolejowe dzielą się na: linie o znaczeniu państwowym i linie pozostałe.

Prezes Urzędu Transportu Kolejowego jest centralnym organem administracji rządowej, właściwym w sprawach: regulacji transportu kolejowego, licencjonowania transportu kolejowego, nadzoru technicznego nad eksploatacją i utrzymaniem linii kolejowych oraz pojazdów kolejowych, bezpieczeństwa ruchu kolejowego. Prezes UTK jest powoływany i odwoływany przez prezesa Rady Ministrów, na wniosek ministra, właściwego do spraw transportu. Nadzór nad Prezesem UTK sprawuje minister właściwy do spraw transportu. Minister właściwy do spraw transportu, na wniosek prezesa UTK, powołuje i odwołuje dwóch wiceprezesów Urzędu Transportu Kolejowego.

Prezes UTK wykonuje swoje zadania przy pomocy Urzędu Transportu Kolejowego. W skład Urzędu Transportu Kolejowego wchodzi oddziały terenowe. Minister, właściwy do spraw transportu, nadaje, w drodze rozporządzenia, statut określający organizację Urzędu Transportu Kolejowego oraz wyznacza siedziby oddziałów terenowych. Szczegółową organizację oraz podział zadań w Urzędzie Transportu Kolejowego określa prezes UTK w regulaminie organizacyjnym.

Do zadań prezesa UTK, w zakresie regulacji transportu kolejowego, należy: zatwierdzanie i koordynowanie opłat za korzystanie z przyznanych tras pociągów infrastruktury kolejowej pod względem zgodności z zasadami ustalania tych opłat; nadzór nad zapewnieniem równości dostępu przewoźników kolejowych do infrastruktury kolejowej; nadzór nad równoprawnym traktowaniem przez zarządców wszystkich przewoźników kolejowych, w szczególności w zakresie rozpatrywania

wniosków o udostępnienie tras pociągów i naliczania opłat; nadzór nad poprawnością ustalania przez zarządcę opłat podstawowych za korzystanie z infrastruktury kolejowej oraz opłat dodatkowych za świadczenie usług dodatkowych; rozpatrywanie skarg przewoźników kolejowych.

Do postępowania przed prezesem UTK stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego. Od decyzji wydanych przez prezesa UTK przysługuje odwołanie do Sądu Okręgowego w Warszawie - sądu ochrony konkurencji i konsumentów, w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji. Do postanowień wydanych przez prezesa UTK służy zażalenie, z tym że zażalenie wnosi się w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia. Postępowanie w sprawie odwołania od decyzji lub zażalenia na postanowienie prezesa UTK, toczy się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu w sprawach gospodarczych.

Finansowanie transportu kolejowego. Z budżetu państwa są finansowane: inwestycje wynikające z umów i porozumień międzynarodowych; inwestycje, remonty, eksploatacja i utrzymanie linii kolejowych o znaczeniu wyłącznie obronnym; koszty przygotowania i realizacji inwestycji obejmujących linie kolejowe o znaczeniu państwowym. Wielkość środków przeznaczonych na finansowanie powyższych zadań w danym roku określa ustawa budżetowa. Pozostałe zadania finansowane są z przychodów pochodzących z działalności kolei.

Licencjonowanie transportu kolejowego. Działalność gospodarcza polegająca na wykonywaniu przewozów kolejowych osób lub rzeczy albo na udostępnianiu pojazdów trakcyjnych podlega licencjonowaniu. Licencja jest potwierdzeniem zdolności przedsiębiorcy do wykonywania funkcji przewoźnika kolejowego. Potwierdzeniem zdolności przedsiębiorcy do wykonywania funkcji przewoźnika kolejowego są również licencje wydane przez właściwe władze innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Licencje wydaje się na czas nieokreślony. Licencja nie uprawnia przedsiębiorcy do dostępu do infrastruktury kolejowej. Obowiązki uzyskania licencji nie podlegają przedsiębiorcy wykonujący przewozy w obrębie bocznic kolejowej lub stacji kolejowej. Organem właściwym do udzielania, odmowy udzielenia, zmiany lub cofnięcia licencji jest prezes UTK. Udzielenie, odmowa udzielenia, zmiana lub cofnięcie licencji następuje w drodze decyzji. Prezes UTK nie może odmówić udzielenia licencji, jeżeli przedsiębiorca ubiegający się o przyznanie licencji spełnia wymagania dotyczące: dobrej reputacji; wiarygodności finansowej; kompetencji zawodowych; dysponowania taboru kolejowym; odpowiedzialności cywilnej. Za udzielenie licencji pobiera się opłatę w wysokości nie wyższej niż równowartość w złotych 2.000 euro, ustalona przy zastosowaniu kursu średniego, ogłoszanego przez Narodowy Bank Polski, obowiązującego w dniu udzielenia licencji.

Ochrona porządku na obszarze kolejowym. Zarządca lub kilku zarządców wspólnie, za zgodą ministra właściwego do spraw transportu, wydaną w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, mogą utworzyć straże ochrony kolei, oraz powołać komendanta straży ochrony kolei. Koszty związane z funkcjonowaniem straży ochrony kolei pokrywane są przez zarządcę lub zarządców. Funkcjonariuszem straży ochrony kolei może być osoba, która: posiada obywatelstwo polskie; posiada pełną zdolność do czynności prawnych; posiada co najmniej wykształcenie średnie; ma uregulowany stosunek do służby wojskowej; cieszy się nienaganą opinią; posiada zdolność fizyczną i psychiczną do służby w formacjach uzbrojonych; nie była karana za przestępstwa umyślne. Dopuszczenie funkcjonariusza straży ochrony kolei do wykonywania zadań z użyciem broni palnej następuje na wniosek komendanta straży ochrony kolei, w drodze decyzji, wydanej przez właściwy organ policji.

Do zadań straży ochrony kolei należy: kontrola przestrzegania przepisów porządkowych na obszarze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych; ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia na obszarze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych. Wykonując swoje zadania, funkcjonariusz straży ochrony kolei ma prawo do: legitymowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia, jak również świadków przestępstwa lub wykroczenia, w celu ustalenia ich tożsamości; ujęcia, w celu niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki policji osób, w stosunku do których zachodzi uzasadniona potrzeba podjęcia czynności wykraczających poza uprawnienia straży ochrony kolei; zatrzymywania i kontroli pojazdu samochodowego, poruszającego się na obszarze kolejowym i przyległym pasie gruntu w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia przy użyciu tego pojazdu; nakładania grzywien, w drodze mandatu karnego, na zasadach określonych w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia; przeprowadzania czynności wyjaśniających, występowania do sądu z wnioskiem o ukaranie, oskarżania przed sądem i wnoszenia środków odwoławczych w trybie określonym w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia; stosowania środków przymusu bezpośredniego: siły fizycznej w postaci chwytów obezwładniających oraz podobnych technik obrony, miotacza gazowego, pałki służbowej, kajdanek i psa służbowego. Straż ochrony kolei zobowiązana jest do współdziałania z policją, strażą graniczną, żandarmerią wojskową, organami kontroli skarbowej i Inspekcją Transportu Drogowego.

6. Prawo budowlane

Podstawę prawną dla prawa budowlanego stanowi ustawa z 7 lipca 1994 r. „Prawo budowlane”, wielokrotnie nowelizowana.

Samodzielne funkcje techniczne w budownictwie. Za samodzielną funkcję techniczną w budownictwie uważa się działalność związaną z koniecznością fachowej oceny zjawisk technicznych lub samodzielnego rozwiązania zagadnień architektonicznych i technicznych oraz techniczno-organizacyjnych, a w szczególności działalności obejmującej: projektowanie, sprawdzanie projektów architektoniczno-budowlanych i sprawowanie nadzoru autorskiego, kierowanie budową lub innymi robotami budowlanymi, kierowanie wytwarzaniem konstrukcyjnych elementów budowlanych oraz nadzór i kontrolę techniczną wytwarzania tych elementów, wykonywanie nadzoru inwestorskiego, sprawowanie kontroli technicznej utrzymania obiektów budowlanych, rzeczoznawstwo budowlane.

Samodzielne funkcje techniczne w budownictwie, mogą wykonywać wyłącznie osoby posiadające odpowiednie wykształcenie techniczne i praktykę zawodową, dostosowane do rodzaju, stopnia skomplikowania działalności i innych wymagań związanych z wykonywaną funkcją, stwierdzone decyzją, zwaną dalej „uprawnieniami budowlanymi”, wydaną przez organ samorządu zawodowego. Warunkiem uzyskania uprawnień budowlanych jest złożenie egzaminu ze znajomości przepisów prawnych dotyczących procesu budowlanego oraz umiejętności praktycznego zastosowania wiedzy technicznej. Podstawę do wykonywania samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie stanowi wpis do centralnego rejestru. Uprawnienia budowlane mogą być udzielane do: projektowania, kierowania robotami budowlanymi. Uprawnienia budowlane są udzielane w specjalnościach: architektonicznej, konstrukcyjno-budowlanej, instalacyjnej w zakresie sieci, instalacji i urządzeń: wodociągowych i kanalizacyjnych, cieplnych,

wentylacyjnych i gazowych, instalacyjnej w zakresie sieci, instalacji i urządzeń elektrycznych i elektroenergetycznych.

7. Prawa i obowiązki uczestników procesu budowlanego

Uczestnikami procesu budowlanego, w rozumieniu ustawy, są: inwestor, inspektor nadzoru inwestorskiego, projektant, kierownik budowy lub kierownik robót. Do obowiązków inwestora należy zorganizowanie procesu budowy, z uwzględnieniem zawartych w przepisach zasad bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, a w szczególności zapewnienie: opracowania projektu budowlanego, i stosownie do potrzeb innych projektów, objęcia kierownictwa budowy przez kierownika budowy, opracowania planu bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, wykonania i odbioru robót budowlanych przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych. Inwestor może ustanowić inspektora nadzoru inwestorskiego na budowie. Inwestor może zobowiązać projektanta do sprawowania nadzoru autorskiego.

Do podstawowych obowiązków projektanta należy: opracowanie projektu obiektu budowlanego w sposób zgodny z ustaleniami określonymi w decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, wymaganiami ustawy, przepisami i obowiązującymi Polskimi Normami oraz zasadami wiedzy technicznej, zapewnienie, w razie potrzeby, udziału w opracowaniu projektu osób posiadających uprawnienia budowlane do projektowania w odpowiedniej specjalności oraz wzajemne skoordynowanie techniczne wykonanych przez te osoby opracowań projektowych, zapewniające uwzględnienie zawartych w przepisach zasad bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w procesie budowy, z uwzględnieniem specyfiki projektowanego obiektu budowlanego, sporządzenie informacji dotyczącej bezpieczeństwa i ochrony zdrowia ze względu na specyfikę projektowanego obiektu budowlanego, uwzględnianej w planie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, uzyskanie wymaganych opinii, uzgodnień i sprawdzeń rozwiązań projektowych w zakresie wynikającym z przepisów. Projektant, w trakcie realizacji budowy, ma prawo: wstępu na teren budowy i dokonywania zapisów w dzienniku budowy dotyczących jej realizacji, żądania wpisem do dziennika budowy wstrzymania robót budowlanych w razie: stwierdzenia możliwości powstania zagrożenia, wykonywania ich niezgodnie z projektem.

Kierownik budowy jest obowiązany sporządzić lub zapewnić sporządzenie, przed rozpoczęciem budowy, planu bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, uwzględniając specyfikę obiektu budowlanego i warunki prowadzenia robót budowlanych, w tym planowane jednoczesne prowadzenie robót budowlanych i produkcji przemysłowej. Do podstawowych obowiązków kierownika budowy należy: protokolarnie przejęcie od inwestora i odpowiednie zabezpieczenie terenu budowy wraz ze znajdującymi się na nim obiektami budowlanymi, urządzeniami technicznymi i stałymi punktami osnowy geodezyjnej oraz podlegającymi ochronie elementami środowiska przyrodniczego i kulturowego, prowadzenie dokumentacji budowy, zapewnienie geodezyjnego wytyczenia obiektu oraz zorganizowanie i kierowanie budową obiektu budowlanego w sposób zgodny z projektem i pozwoleniem na budowę, przepisami i obowiązującymi Polskimi Normami oraz przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy, koordynowanie realizacji zadań zapobiegających zagrożeniom bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, wstrzymanie robót budowlanych w przypadku stwierdzenia możliwości powstania zagrożenia oraz bezzwłoczne zawiadomienie o tym właściwego organu, zawiadomienie inwestora o wpisie do dziennika budowy dotyczącym wstrzymania robót budowlanych z powodu wykonywania ich niezgodnie z projektem, realizacja zaleceń wpisanych do dziennika

budowy, zgłaszanie inwestorowi do sprawdzenia lub odbioru wykonanych robót, ulegających zakryciu bądź zanikających, oraz zapewnienie dokonania wymaganych przepisami lub ustalonych w umowie prób i sprawdzeń instalacji, urządzeń technicznych i przewodów kominowych przed zgłoszeniem obiektu budowlanego do odbioru, przygotowanie dokumentacji powykonawczej obiektu budowlanego, zgłoszenie obiektu budowlanego do odbioru odpowiednim wpisem do dziennika budowy oraz uczestniczenie w czynnościach odbioru i zapewnienie usunięcia stwierdzonych wad. Łączenie funkcji kierownika budowy i inspektora nadzoru inwestorskiego nie jest dopuszczalne.

Inwestor może powołać inspektora nadzoru inwestorskiego, do zadań którego należy: reprezentowanie inwestora na budowie przez sprawowanie kontroli zgodności jej realizacji z projektem i pozwoleniem na budowę, przepisami i obowiązującymi Polskimi Normami oraz zasadami wiedzy technicznej, sprawdzanie jakości wykonywanych robót, wbudowanych wyrobów budowlanych, a w szczególności zapobieganie zastosowaniu wyrobów budowlanych wadliwych i nie dopuszczonych do obrotu i stosowania w budownictwie, sprawdzanie i odbiór robót budowlanych ulegających zakryciu lub zanikających, uczestniczenie w próbach i odbiorach technicznych instalacji, urządzeń technicznych i przewodów kominowych oraz przygotowanie i udział w czynnościach odbioru gotowych obiektów budowlanych i przekazywanie ich do użytkowania, potwierdzanie faktycznie wykonanych robót oraz usunięcia wad, a także, na żądanie inwestora, kontrolowanie rozliczeń budowy. Ponadto inspektor nadzoru inwestorskiego ma prawo: wydawać kierownikowi budowy lub kierownikowi robót polecenia potwierdzone wpisem do dziennika budowy, a dotyczące: usunięcia nieprawidłowości lub zagrożeń, wykonania prób lub badań, także wymagających odkrycia robót lub elementów zakrytych oraz przedstawienia ekspertyz dotyczących prowadzonych robót budowlanych, dowodów dopuszczenia do obrotu i stosowania w budownictwie wyrobów budowlanych oraz urządzeń technicznych, żądać od kierownika budowy lub kierownika robót dokonania poprawek bądź ponownego wykonania wadliwie wykonanych robót, a także wstrzymania dalszych robót budowlanych w przypadku, gdyby ich kontynuacja mogła wywołać zagrożenie bądź spowodować niedopuszczalną niezgodność z projektem lub pozwoleniem na budowę. Przy budowie obiektu budowlanego, wymagającego ustanowienia inspektorów nadzoru inwestorskiego w zakresie różnych specjalności, inwestor wyznacza jednego z nich jako koordynatora ich czynności na budowie.

8. Pozwolenie na budowę

Pozwolenia na budowę nie wymaga budowa obiektów gospodarczych, związanych z produkcją rolną i uzupełniających zabudowę zagrodową w ramach istniejącej działki siedliskowej: parterowych budynków gospodarczych o powierzchni zabudowy do 35 m², przy rozpiętości konstrukcji nie większej niż 4,80 m, płyt do składowania obornika, szczelnych zbiorników na gnojówkę lub gnojowicę o pojemności do 25 m³, obiektów do neutralizacji ścieków o wydajności do 5 m³ na dobę, naziemnych silosów na materiały sypkie o pojemności do 30 m³ i wysokości nie większej niż 4,50 m. Ponadto pozwolenia na budowę nie wymaga wznoszenie obiektów budowlanych piętrzących wodę i upustowych o wysokości piętrzenia poniżej 1 m, poza rzekami żeglownymi oraz poza obszarem parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz ich otulin, obiektów przeznaczonych do czasowego użytkowania w trakcie realizacji robót budowlanych, położonych na terenie budowy oraz ustawianie barakowozów, używanych przy wykonywaniu robót budowlanych, badaniach geologicznych i pomiarach

geodezyjnych, obiektów małej architektury, tymczasowych obiektów budowlanych, stanowiących wyłącznie ekspozyty wystawowe, bez pełnienia jakichkolwiek funkcji użytkowych, usytuowanych na terenach przeznaczonych na ten cel, tymczasowych obiektów budowlanych, niepołączonych trwale z gruntem i przewidzianych do rozbiórki lub przeniesienia w inne miejsce w terminie określonym w zgłoszeniu, ale nie później niż w okresie 120 dni od dnia rozpoczęcia budowy określonego w zgłoszeniu; zwolnienie nie dotyczy obiektów związanych z przedsięwzięciem mogącym znacząco oddziaływać na środowisko, w rozumieniu przepisów o ochronie środowiska, altan i obiektów gospodarczych na działkach w pracowniczych ogrodach działkowych o powierzchni zabudowy do 25 m² w miastach i 35 m² poza granicami miast oraz wysokości 5 m przy dachach stromych i 4 m przy dachach płaskich, ogrodzeń, znaków geodezyjnych, a także obiektów triangulacyjnych, poza obszarem parków narodowych i rezerwatów przyrody, obiektów gospodarczych przeznaczonych wyłącznie na cele gospodarki leśnej, położonych na gruntach leśnych Skarbu Państwa, opasek brzegowych oraz innych sztucznych, powierzchniowych lub liniowych umocnień brzegu morskiego, względnie brzegu morskich wód wewnętrznych, nie stanowiących konstrukcji oporowych.

Ponadto pozwolenia na budowę nie wymaga wykonanie robót budowlanych, polegających na: remoncie istniejących obiektów budowlanych, z wyjątkiem obiektów zabytkowych, jeżeli nie obejmuje on zmiany lub wymiany elementów konstrukcyjnych obiektu i instalacji gazowych albo zabezpieczenia przed wpływami eksploatacji górniczej lub powodzią, a także nie wpływa na zmianę wyglądu w odniesieniu do otaczającej zabudowy na terenie miast, instalowaniu i remoncie tablic i urządzeń reklamowych, z wyjątkiem reklam świetlnych i podświetlanych, usytuowanych poza obszarem zabudowanym w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym, remoncie obiektów regulacji rzek, wykonaniu i remoncie urządzeń melioracji szczegółowych, poza obszarami parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz ich otulin, wykonaniu i remoncie ujęć wód śródlądowych powierzchniowych o wydajności poniżej 50 m³/h oraz obudowy ujęć wód podziemnych, remoncie sieci telekomunikacyjnych oraz napowietrznych sieci elektroenergetycznych, prowadzonych po dotychczasowych trasach, remoncie dróg, torów i urządzeń kolejowych, instalowaniu krat na obiektach budowlanych, instalowaniu urządzeń na obiektach budowlanych, wykonywaniu podczyszczeniowych robót czerpalnych, polegających na usunięciu spłyceń dna, powstałych w czasie użytkowania basenów i kanałów portowych oraz torów wodnych, w stosunku do głębokości technicznych (eksploatacyjnych) i nachyleń skarp podwodnych akwenu, objętych uprzednio uzyskanym pozwoleniem wodnoprawnym i pozwoleniem na wykonywanie robót czerpalnych.

8.1. Zgłoszenie

Zgłoszenia właściwemu organowi wymagają te budowle, które mogą być wznoszone bez pozwolenia budowlanego, a ponadto zgłoszenia wymaga budowa ogrodzeń od strony dróg, ulic, placów i innych miejsc publicznych oraz o wysokości powyżej 2,20 m i wykonanie robót budowlanych polegających na instalowaniu: krat na budynkach mieszkalnych wielorodzinnych, użyteczności publicznej i zamieszkania zbiorowego oraz obiektach zabytkowych, urządzeń na obiektach budowlanych, o wysokości powyżej 3 m.

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć dowód stwierdzający prawo do dysponowania nieruchomością na cele budowlane oraz, w zależności od potrzeb,

odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia, właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia - wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgłoszenia, należy dokonać przed zamierzonym terminem rozpoczęcia robót budowlanych. Do wykonania robót budowlanych można przystąpić, jeżeli w terminie 30 dni od dnia doręczenia zgłoszenia, właściwy organ nie wnieśli sprzeciwu.

8.2. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego

Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim: przeprowadzeniu postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko wymaganego przepisami o ochronie środowiska, uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów. Uzgodnienie, wyrażenie zgody lub opinii, powinny nastąpić w terminie 14 dni od dnia przedstawienia proponowanych rozwiązań. Niezajęcie przez organ stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych rozwiązań.

Pozwolenie na budowę może być wydane wyłącznie temu, kto: złożył wniosek w tej sprawie w terminie ważności decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jeżeli jest ona wymagana zgodnie z przepisami o zagospodarowaniu przestrzennym, wykazał prawo do dysponowania nieruchomością na cele budowlane. Pozwolenie na budowę dotyczy całego zamierzenia budowlanego. W przypadku zamierzenia budowlanego obejmującego więcej niż jeden obiekt, pozwolenie na budowę może, na wniosek inwestora, dotyczyć wybranych obiektów lub zespołu obiektów, mogących samodzielnie funkcjonować zgodnie z przeznaczeniem. Jeżeli pozwolenie na budowę dotyczy wybranych obiektów lub zespołu obiektów, inwestor jest obowiązany przedstawić projekt zagospodarowania działki lub terenu, dla całego zamierzenia budowlanego.

Do wniosku o pozwolenie na budowę należy dołączyć: projekt budowlany wraz z opiniami, uzgodnieniami, pozwoleniami i innymi dokumentami, wymaganymi przepisami szczególnymi, dowód stwierdzający prawo dysponowania nieruchomością na cele budowlane, decyzję o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jeżeli jest ona wymagana zgodnie z przepisami o zagospodarowaniu przestrzennym. Projekt budowlany powinien spełniać wymagania określone w decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jeżeli jest ona wymagana zgodnie z przepisami o zagospodarowaniu przestrzennym. Projekt budowlany powinien zawierać: projekt zagospodarowania działki lub terenu, sporządzony na aktualnej mapie, a obejmujący: określenie granic działki lub terenu, usytuowanie, obrys i układy istniejących i projektowanych obiektów budowlanych, sieci uzbrojenia terenu, sposób odprowadzania i oczyszczania ścieków, układ komunikacyjny i układ zieleni, ze wskazaniem charakterystycznych elementów, wymiarów, rzędnych i wzajemnych odległości obiektów, w nawiązaniu do istniejącej i projektowanej zabudowy terenów sąsiednich, projekt architektoniczno-budowlany, określający funkcję, formę i konstrukcję obiektu budowlanego, jego charakterystykę energetyczną i ekologiczną oraz proponowane niezbędne rozwiązania techniczne, a także materiałowe, stosownie do potrzeb, oświadczenia właściwych jednostek organizacyjnych o zapewnieniu dostaw energii, wody, ciepła i gazu, odbioru ścieków oraz o warunkach przyłączenia obiektu do sieci wodociągowych, kanalizacyjnych, ciepłych, gazowych, elektroenergetycznych,

telekomunikacyjnych oraz dróg lądowych, w zależności od potrzeb, wyniki badań geologiczno-inżynierskich oraz geotechniczne warunki posadowienia obiektów budowlanych. Projekt budowlany podlega zatwierdzeniu w decyzji o pozwoleniu na budowę.

Przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę lub odrębnej decyzji o zatwierdzeniu projektu budowlanego, właściwy organ sprawdza zgodność projektu zagospodarowania działki lub terenu z: miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego i wymaganiami ochrony środowiska, wymaganiami decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, przepisami, w tym techniczno-budowlanymi, kompletność projektu budowlanego i posiadanie wymaganych opinii, uzgodnień, pozwoleń i sprawdzeń, wykonanie projektu przez osobę posiadającą wymagane uprawnienia budowlane. Decyzja o pozwoleniu na budowę wygasa, jeżeli budowa nie została rozpoczęta przed upływem 2 lat od dnia, w którym decyzja ta stała się ostateczna lub budowa została przerwana na czas dłuższy niż 2 lata.

9. Budowa i oddawanie do użytku obiektów budowlanych

Rozpoczęcie budowy następuje z chwilą podjęcia prac przygotowawczych na terenie budowy. Inwestor jest obowiązany zawiadomić o zamierzonym terminie rozpoczęcia robót budowlanych, na które jest wymagane pozwolenie na budowę, właściwy organ oraz projektanta sprawującego nadzór nad zgodnością realizacji budowy z projektem, co najmniej na 7 dni przed ich rozpoczęciem, dołączając na piśmie: oświadczenie kierownika budowy (robót), stwierdzające sporządzenie planu bezpieczeństwa i ochrony zdrowia oraz przyjęcie obowiązku kierowania budową (robotami budowlanymi), oświadczenie inspektora nadzoru inwestorskiego, stwierdzające przyjęcie obowiązku pełnienia nadzoru inwestorskiego nad danymi robotami budowlanymi, w przypadku ustanowienia nadzoru inwestorskiego.

Inwestor jest obowiązany zapewnić: objęcie kierownictwa budowy (rozbiórki) lub określonych robót budowlanych oraz nadzór nad robotami przez osobę posiadającą uprawnienia budowlane w odpowiedniej specjalności.

Kierownik budowy (robót) jest obowiązany: prowadzić dziennik budowy lub rozbiórki, umieścić na budowie lub rozbiórce, w widocznym miejscu, tablicę informacyjną oraz ogłoszenie zawierające dane dotyczące bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia; nie dotyczy to budowy obiektów służących obronności i bezpieczeństwu państwa oraz obiektów liniowych, odpowiednio zabezpieczyć teren budowy (rozbiórki). Przy prowadzeniu robót budowlanych, do kierowania którymi jest wymagane przygotowanie zawodowe w specjalności techniczno-budowlanej innej niż posiada kierownik budowy, inwestor jest obowiązany zapewnić ustanowienie kierownika robót w danej specjalności.

Inwestor jest obowiązany bezzwłocznie zawiadomić właściwy organ o zmianie: kierownika budowy lub robót, inspektora nadzoru inwestorskiego, projektanta sprawującego nadzór autorski, podając, od kiedy nastąpiła zmiana. Do zawiadomienia należy dołączyć oświadczenia osób, o przejęciu obowiązków.

Dziennik budowy stanowi urzędowy dokument przebiegu robót budowlanych oraz zdarzeń i okoliczności zachodzących w toku wykonywania robót i jest wydawany odpłatnie przez właściwy organ. Przed rozpoczęciem robót budowlanych należy dokonać w dzienniku budowy wpisu osób, którym zostało powierzono kierownictwo, nadzór i kontrola techniczna robót budowlanych. Osoby te są obowiązane potwierdzić podpisem przyjęcie powierzonych im funkcji.

Użytkowanie obiektu. Do użytkowania obiektu budowlanego, na którego wzniesienie jest wymagane pozwolenie na budowę, można przystąpić, po zawiadomieniu właściwego organu o zakończeniu budowy, jeżeli organ ten, w terminie 14 dni od dnia doręczenia zawiadomienia, nie zgłosi sprzeciwu, w drodze decyzji. Zawiadomienia, dokonuje się co najmniej 14 dni przed zamierzonym terminem przystąpienia do użytkowania. Uzyskanie pozwolenia na użytkowanie obiektu budowlanego jest wymagane, jeżeli właściwy organ: nałożył taki obowiązek w wydanym pozwoleniu na budowę lub stwierdził, że zgłoszony przez inwestora obiekt budowlany został wykonany z naruszeniem warunków, określonych w pozwoleniu na budowę lub wydał decyzję nakazującą dokonanie określonych czynności, zmian lub przeróbek.

Inwestor, w stosunku do którego nałożono obowiązek uzyskania pozwolenia na użytkowanie obiektu budowlanego, jest obowiązany zawiadomić, zgodnie z właściwością wynikającą z przepisów szczególnych, organy: Inspekcji Ochrony Środowiska, Inspekcji Sanitarnej, Państwowej Inspekcji Pracy, Państwowej Straży Pożarnej, o zakończeniu budowy obiektu budowlanego i zamierze przystąpienia do jego użytkowania. Niezajęcie stanowiska przez te organy, w terminie 14 dni od dnia otrzymania zawiadomienia, traktuje się jak niezgłoszenie sprzeciwu lub uwag.

Do zawiadomienia o zakończeniu budowy obiektu budowlanego lub wniosku o udzielenie pozwolenia na użytkowanie inwestor jest obowiązany dołączyć oryginał dziennika budowy, oświadczenie kierownika budowy: o zgodności wykonania obiektu budowlanego z projektem budowlanym i warunkami pozwolenia na budowę, przepisami i obowiązującymi Polskimi Normami, o doprowadzeniu do należytego stanu i porządku terenu budowy, a także - w razie korzystania - ulicy, sąsiedniej nieruchomości, budynku lub lokalu, oświadczenie o właściwym zagospodarowaniu terenów przyległych, jeżeli eksploatacja wybudowanego obiektu jest uzależniona od ich odpowiedniego zagospodarowania, protokoły badań i sprawdzeń, inwentaryzację geodezyjną powykonawczą.

10. Organy administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego

Zadania administracji architektoniczno-budowlanej wykonują, następujące organy: starosta, wojewoda, Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego. Ponadto zadania nadzoru budowlanego wykonują, następujące organy: powiatowy inspektor nadzoru budowlanego, wojewoda przy pomocy wojewódzkiego inspektora nadzoru budowlanego jako kierownika wojewódzkiego nadzoru budowlanego, wchodzącego w skład zespolonej administracji wojewódzkiej, Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego.

Do podstawowych obowiązków organów administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego należy nadzór i kontrola nad przestrzeganiem przepisów prawa budowlanego, a w szczególności: zgodności zagospodarowania terenu z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz wymaganiami ochrony środowiska, warunków bezpieczeństwa ludzi i mienia w rozwiązaniach przyjętych w projektach budowlanych, przy wykonywaniu robót budowlanych oraz utrzymywaniu obiektów budowlanych, zgodności rozwiązań architektoniczno-budowlanych z przepisami techniczno-budowlanymi, obowiązującymi Polskimi Normami oraz zasadami wiedzy technicznej, właściwego wykonywania samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie, wprowadzania do obrotu i stosowania wyrobów budowlanych dopuszczonych do obrotu i stosowania w budownictwie. Ponadto do obowiązków organów administracji architektoniczno-budowlanej należy wydawanie decyzji

administracyjnych w sprawach określonych ustawą, prowadzenie ujednocnionej ewidencji rozpoczynanych i oddawanych do użytkowania obiektów budowlanych. Organy administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego przy wykonywaniu obowiązków określonych przepisami prawa budowlanego mogą dokonywać czynności kontrolnych. Protokolarne ustalenia dokonane w toku tych czynności stanowią podstawę do wydania decyzji oraz podejmowania innych środków przewidzianych w przepisach prawa budowlanego.

Powiatowy inspektor nadzoru budowlanego jest powoływany (i odwoływany) przez starostę spośród co najmniej trzech kandydatów wskazanych przez wojewódzkiego inspektora nadzoru budowlanego. Jeżeli starosta nie powoła powiatowego inspektora nadzoru budowlanego w terminie 30 dni od dnia przedstawienia kandydatów, wojewódzki inspektor nadzoru budowlanego wskazuje spośród nich kandydata, którego starosta powołuje na stanowisko powiatowego inspektora nadzoru budowlanego. Powiatowy inspektor nadzoru budowlanego wykonuje swoje zadania przy pomocy powiatowego inspektoratu nadzoru budowlanego.

Wojewódzki inspektor nadzoru budowlanego jest powoływany (i odwoływany) przez wojewodę spośród co najmniej trzech kandydatów wskazanych przez Głównego Inspektora Nadzoru Budowlanego. Jeżeli wojewoda nie powoła wojewódzkiego inspektora nadzoru budowlanego w terminie 30 dni od dnia przedstawienia kandydatów, Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego wskazuje spośród nich kandydata, którego wojewoda powołuje na stanowisko wojewódzkiego inspektora nadzoru budowlanego.

Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego jest centralnym organem administracji rządowej w sprawach administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego. Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego jest organem właściwym w sprawach indywidualnych, rozstrzyganych w drodze postępowania administracyjnego, w zakresie wynikającym z przepisów prawa budowlanego. Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego jest powoływany i odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw architektury i budownictwa. Kadencja Głównego Inspektora Nadzoru Budowlanego trwa 6 lat. Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego wykonuje zadania określone przepisami prawa budowlanego, a w szczególności pełni funkcję organu wyższego stopnia w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego w stosunku do: wojewodów i wojewódzkich inspektorów nadzoru budowlanego oraz sprawuje nadzór nad ich działalnością, organów samorządu zawodowego w sprawach nadawania uprawnień budowlanych oraz odpowiedzialności zawodowej w budownictwie, kontroluje działanie organów administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego, prowadzi centralne rejestry osób posiadających uprawnienia budowlane, rzeczoznawców budowlanych, ukaranych z tytułu odpowiedzialności zawodowej.

Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego wykonuje swoje zadania przy pomocy Głównego Urzędu Nadzoru Budowlanego. Organizację Głównego Urzędu Nadzoru Budowlanego określa statut nadany, w drodze rozporządzenia, przez Prezesa Rady Ministrów. Organizację wewnętrzną i szczegółowy zakres zadań Głównego Urzędu Nadzoru Budowlanego określa Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego w regulaminie organizacyjnym.

Rozdział VII

PRAWO DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

1. Zasady organizacji działalności gospodarczej w Polsce

Prawo gospodarcze jest dziedziną prawa, przy pomocy której uregulowana jest sytuacja prawna podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Przepisy prawa gospodarczego dotyczą zarówno osób fizycznych i osób prawnych prowadzących działalność gospodarczą. Na bazie prawa gospodarczego wyrosła nauka prawa handlowego, zwanego również prawem gospodarczym oraz prawo gospodarcze publiczne. Prawo gospodarcze publiczne zajmuje się działalnością gospodarczą od strony jej organizacji. W ramy tej dyscypliny naukowej wchodzi rozważanie o kompetencjach organów państwowych w sprawach gospodarczych, koncesjonowanie działalności gospodarczej, publiczno-prawna reglamentacja w zakresie podejmowania działalności gospodarczej na podstawie ustaw szczególnych, publicznoprawne ograniczenia i obowiązki podmiotów gospodarczych, postępowanie administracyjne w sprawach dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej i miejsce państwa w dziedzinie publicznoprawnego ładu gospodarczego. Prawo handlowe zajmuje się ustrojem wewnętrznym spółek prawa handlowego. Spółkami handlowymi są: spółka jawna, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością i spółka akcyjna.

Działalność gospodarczą może prowadzić osoba fizyczna i prawna oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej, ale działające tak jak osoby prawne, np. spółki osobowe. Przez osoby prawne w sferze prawa handlowego rozumie się przede wszystkim spółki prawa handlowego. Jednak działalność gospodarczą prowadzą również przedsiębiorstwa państwowe, komunalne, stowarzyszenia i fundacje w ramach przewidzianych statutem tychże jednostek organizacyjnych, spółdzielnie, instytucje finansowe. Działalność gospodarczą prowadzą również uczelnie wyższe wpisane do rejestru szkół wyższych prowadzonego przez MENiS.

Przez działalność gospodarczą rozumie się zarobkową działalność wytwórczą, handlową, budowlaną, usługową oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i eksploatacja zasobów naturalnych, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły (art. 2.1 ustawy prawo działalności gospodarczej). Wyliczenie rodzajów działalności gospodarczej ma charakter gatunkowy, a zatem mogą istnieć różnego rodzaju specyfikacje poszczególnych typów działalności gospodarczej. Na przykład działalność handlowa obejmuje zarówno handel detaliczny jak i masowy, handel artykułów spożywczych jak i samolotów czy sprzętu wojskowego. W każdym przypadku zatem należy dokonać specyfikacji danego typu działalności gospodarczej.

Działalność gospodarcza musi być w jakiś sposób zorganizowana i prowadzona w sposób ciągły. Taka działalnością nie będzie jednorazowe pojęcie czynności handlowej, np. sprzedaż starego futra. Ustawodawca nie definiuje tego, co oznacza prowadzenie działalności w sposób zorganizowany i ciągły. Można jednak przyjąć, że jest to taka działalność, która prowadzona jest przez jakiś określony czas wykonywana jest zgodnie z przyjętymi zasadami prawnymi i organizacyjnymi charakterystycznymi dla danego rodzaju działalności gospodarczej.

Prowadzenie działalności gospodarczej zasadniczo nie wymaga posiadania przez podmiot prowadzący tę działalność szczególnych kwalifikacji zawodowych. Wynika to z zasady swobody działalności gospodarczej. Jednak w niektórych

przypadkach może ustawa lub umowa narzucać posiadanie określonych kwalifikacji zawodowych dla prowadzenia określonej działalności gospodarczej, np. prowadzenie kancelarii prawnej jest możliwe wówczas, gdy osoba prowadząca posiada uprawnienie radcy prawnego.

Polityka państwa zmierza do wspierania małej i średniej przedsiębiorczości. Państwo stwarza, z poszanowaniem zasad równości i konkurencji, korzystne warunki dla funkcjonowania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorców, w szczególności poprzez: inicjowanie zmian stanu prawnego sprzyjających rozwojowi małych i średnich przedsiębiorców, w tym dotyczących dostępu do środków finansowych pochodzących z kredytów i pożyczek oraz poręczeń kredytowych, wspieranie instytucji umożliwiających finansowanie działalności gospodarczej na dogodnych warunkach, wyrównywanie warunków wykonywania działalności gospodarczej ze względu na obciążenia publicznoprawne, ułatwianie dostępu do informacji, szkoleń oraz doradztwa, wspieranie instytucji i organizacji lokalnych oraz regionalnych działających na rzecz małych i średnich przedsiębiorców, promowanie współpracy małych i średnich przedsiębiorców z innymi przedsiębiorcami polskimi i zagranicznymi, ze szczególnym uwzględnieniem przedsiębiorczości lokalnej.

Mały przedsiębiorca. Za małego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w poprzednim roku obrotowym: zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników oraz osiągnął przychód netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nie przekraczający równowartości w złotych 7 milionów EURO lub suma aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec poprzedniego roku obrotowego nie przekroczyła równowartości w złotych 5 milionów EURO.

Nie uważa się jednak za małego, przedsiębiorcy, w którym przedsiębiorcy inni niż mali posiadają: więcej niż 25% wkładów, udziałów lub akcji, prawa do ponad 25% udziału w zysku, więcej niż 25% głosów w zgromadzeniu wspólników (akcjonariuszy).

Średni przedsiębiorca. Za średniego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, nie będącego małym przedsiębiorcą, który w poprzednim roku obrotowym: zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników oraz osiągnął przychód netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nie przekraczający równowartości w złotych 40 milionów EURO lub suma aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec poprzedniego roku obrotowego nie przekroczyła równowartości w złotych 27 milionów EURO.

Nie uważa się jednak za średniego, przedsiębiorcy, w którym przedsiębiorcy inni niż mali i średni posiadają: więcej niż 25% wkładów, udziałów lub akcji, prawa do ponad 25% udziału w zysku, więcej niż 25% głosów w zgromadzeniu wspólników (akcjonariuszy).

Dla stwierdzenia, że przedsiębiorca spełnia powyższe przesłanki małego lub średniego przedsiębiorcy, zainteresowany składa odpowiednie dokumenty. Jeżeli z przyczyn od siebie niezależnych przedsiębiorca nie może przedstawić dokumentów świadczących, że nie zachodzą wskazane okoliczności w oświadczenie na piśmie zastępuje te dokumenty. W przypadku przedsiębiorcy działającego krócej niż rok, jego przewidywany roczny przychód netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych, a także przewidywane średnioroczne zatrudnienie szacuje się na podstawie danych za ostatni okres, udokumentowany przez przedsiębiorcę.

Działalność gospodarcza opiera się na zasadzie swobody działania, oznacza to, że ingerencja państwa w sprawy gospodarcze może mieć tylko charakter subsydiarny. Inaczej było w gospodarce planowej, gdzie decydujące znacznie miały decyzje administracyjne i polityczne czynników politycznych w rozwoju gospodarczym.

2. Podstawy prawne działalności gospodarczej w Polsce

Źródłami prawa gospodarczego może być prawo stanowione, zwyczaj oraz prawo zwyczajowe. Główny zarys koncepcji prawa gospodarczego znajduje się w Konstytucji RP. W art. 20 postanowiono, że *Spoleczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej*. Dodatkowo unormowania prawne znajdują się w rozdziale poświęconym wolności i prawom ekonomicznym w art. 64-76.

W ramach prawa stanowionego najważniejszym źródłem jest kodeks spółek handlowych z 15 września 2000r. (Dz.U. Nr 94, poz. 1037). Ten akt prawny zastąpił wcześniejszy kodeks handlowy obowiązujący od 1934r. Ponadto do źródeł prawa gospodarczego stanowionego zalicza się:

ustawa z dnia 19 listopada 1999r. prawo działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178);

ustawa z dnia 20 sierpnia 1997r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. Nr 17, poz. 209);

ustawa z dnia 13 października 1994r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz.U. Nr 121, poz. 592);

ustawa z dnia 29 września 1994 o rachunkowości (Dz.U. Nr 121, poz. 591);

Prawo upadłościowe i układowe 1.10.2003;

Ustawa z dnia 14 lutego 1991r. prawo o notariacie (Dz.U. 22, poz. 91).

3. Swoboda działalności gospodarczej a zezwolenia i koncesje

Działalność gospodarcza w Polsce i UE oparta jest na zasadzie swobody działań gospodarczych. Swoboda ta może jednak być ograniczana na podstawie ustawy. Powodem ograniczenia działalności gospodarczej najczęściej są względy bezpieczeństwa publicznego i racja stanu danego państwa. Instrumentami ograniczającymi wolność gospodarczą są koncesje i zezwolenia.

3.1. Koncesjonowanie działalności gospodarczej

Obecnie tylko nieliczne dziedziny gospodarki wymagają koncesji. Uzyskania koncesji wymaga wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie: poszukiwania lub rozpoznawania złóż kopaliny, wydobywania kopaliny ze złóż, bezziarnikowego magazynowania substancji oraz składowania odpadów w górotworze, w tym w podziemnych wyrobiskach górniczych, wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią i amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania, dystrybucji i obrotu paliwami i energią, ochrony osób i mienia, transportu lotniczego oraz wykonywania innych usług lotniczych, budowy i eksploatacji albo wyłącznie eksploatacji autostrad płatnych oraz dróg ekspresowych, do których stosuje się przepisy o autostradach płatnych, zarządzania liniami kolejowymi oraz wykonywania przewozów kolejowych, rozpowszechniania programów radiowych i telewizyjnych.

Wprowadzenie innych koncesji w dziedzinach działalności gospodarczej, mających szczególne znaczenie ze względu na bezpieczeństwo państwa lub obywateli albo inny ważny interes publiczny jest dopuszczalne tylko w przypadku,

gdy działalność ta nie może być wykonywana jako wolna. Zakres i warunki wykonywania działalności gospodarczej podlegającej koncesjonowaniu określają przepisy odrębnych ustaw.

Udzielenie, zmiana, cofnięcie koncesji stanowi prerogatywę ministra właściwego ze względu na przedmiot działalności gospodarczej podlegającej koncesjonowaniu. Powyższa decyzja wydawana jest w drodze decyzji administracyjnej. Koncepcja udzielana jest na czas określony, nie krótszy niż 2 lata i nie dłuższy niż 50 lat. Decyzja o udzieleniu, zmianie, cofnięciu koncesji musi być niekiedy uzgadniana z innymi ministerstwami, tak jak to jest w przypadku produkcji i obrotu bronią lub materiałami wybuchowymi. W tym przypadku opinię musi wydać minister MON-u.

Szczególne warunki działalności objętej koncesją mogą zostać określone przez organ koncesyjny. Jednak w tym przypadku organ koncesyjny jest obowiązany przekazać każdemu zainteresowanemu przedsiębiorcy szczegółową informację o tych szczególnych warunkach, niezwłocznie po wszczęciu postępowania w sprawie udzielenia koncesji.

Wniosek o udzielenie koncesji. Wniosek o udzielenie koncesji powinien zawierać: oznaczenie przedsiębiorcy, jego siedzibę i adres, numer w rejestrze przedsiębiorców, określenie rodzaju i zakresu wykonywania działalności gospodarczej, na którą ma być udzielona koncesja, informacje określone w przepisach odrębnych ustaw. Ponadto organ koncesyjny może w każdym przypadku wymagać od podmiotów ubiegających się o koncesję przedstawienia dodatkowych dokumentów oraz wykazania możliwości spełnienia warunków technicznych i organizacyjnych zapewniających prawidłowe wykonywanie działalności objętej koncesją, wskazujące na posiadanie możliwości jej finansowania.

Wezwanie przez organ koncesyjny. Przed podjęciem decyzji w sprawie wydania koncesji organ koncesyjny może: wezwać wnioskodawcę do uzupełnienia, w wyznaczonym terminie, brakującej dokumentacji poświadczającej, że spełnia on warunki określone przepisami prawa, wymagane do wykonywania określonej działalności gospodarczej, dokonać kontrolnego sprawdzenia faktów podanych we wniosku o udzielenie koncesji w celu stwierdzenia, czy przedsiębiorca spełnia warunki wykonywania działalności gospodarczej objętej koncesją.

Ogłoszenie o ograniczonej liczbie koncesji. W przypadku gdy organ koncesyjny przewiduje udzielenie ograniczonej liczby koncesji, o możliwości uzyskania koncesji ogłasza w Monitorze Sądowym i Gospodarczym oraz w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym. Ogłoszenie to powinno zawierać: określenie przedmiotu i zakresu działalności gospodarczej, na którą ma być wydana koncesja, szczególne warunki wykonywania działalności gospodarczej, na którą ma być wydana koncesja, o ile organ koncesyjny przewiduje określenie w koncesji szczególnych warunków wykonywania działalności gospodarczej, termin składania wniosków o udzielenie koncesji, wymagane dokumenty i informacje dodatkowe. W przypadku, gdy zgłosiło się kilku przedsiębiorców, organ koncesyjny przeprowadza postępowanie w postaci rozprawy administracyjnej.

Odmowa lub ograniczenie zakresu koncesji. Organ koncesyjny może odmówić udzielenia koncesji lub ograniczyć jej zakres w stosunku do wniosku o udzielenie koncesji: gdy przedsiębiorca nie spełnia warunków wykonywania działalności gospodarczej objętej koncesją określonych w ustawie lub szczególnych warunków podanych do wiadomości przedsiębiorcom, ze względu na zagrożenie obronności lub bezpieczeństwa Państwa, ze względu na inny ważny interes publiczny, jeżeli w wyniku przeprowadzonej rozprawy administracyjnej udzielono koncesji innemu przedsiębiorcy lub przedsiębiorcom.

Kontrola działalności gospodarczej. Organ koncesyjny jest uprawniony do kontroli działalności gospodarczej w zakresie: zgodności wykonywanej działalności z udzieloną koncesją, przestrzegania warunków wykonywania działalności gospodarczej, obronności lub bezpieczeństwa państwa, ochrony bezpieczeństwa lub dóbr osobistych obywateli lub innego ważnego interesu publicznego. Czynności kontrolne przeprowadza się na podstawie upoważnienia wydanego przez organ koncesyjny. Osoby upoważnione przez organ koncesyjny do dokonywania kontroli są uprawnione w szczególności do: wstępu na teren nieruchomości, obiektu, lokalu lub ich części, gdzie jest wykonywana działalność gospodarcza objęta koncesją, w dniach i w godzinach, w których jest wykonywana lub powinna być wykonywana ta działalność, żądania ustnych lub pisemnych wyjaśnień, okazania dokumentów lub innych nośników informacji oraz udostępnienia danych mających związek z przedmiotem kontroli. Czynności kontrolnych dokonuje się w obecności kontrolowanego, osoby zastępującej kontrolowanego lub przez niego zatrudnionej, a w razie nieobecności tych osób – w obecności przywołanego świadka. Organ koncesyjny może wezwać przedsiębiorcę do usunięcia stwierdzonych uchybień w wyznaczonym terminie.

Cofnięcie koncesji. Organ koncesyjny cofa koncesję w przypadku, gdy: wydano prawomocne orzeczenie zakazujące przedsiębiorcy wykonywania działalności gospodarczej objętej koncesją, przedsiębiorca nie podjął działalności objętej koncesją mimo wezwania organu koncesyjnego lub zaprzestał wykonywania działalności gospodarczej objętej koncesją. Organ koncesyjny cofa koncesję lub zmienia jej zakres w przypadku, gdy przedsiębiorca: w wyznaczonym terminie nie usunął stanu faktycznego lub prawnego niezgodnego z warunkami określonymi w koncesji lub z przepisami regulującymi działalność gospodarczą objętą koncesją, rażąco narusza warunki określone w koncesji lub inne warunki wykonywania koncesjonowanej działalności gospodarczej, określone przepisami prawa. Organ koncesyjny może cofnąć koncesję lub zmienić jej zakres ze względu na zagrożenie obronności i bezpieczeństwa państwa lub innego ważnego interesu publicznego.

Promesa koncesji. Przedsiębiorca, który zamierza podjąć działalność gospodarczą w dziedzinie podlegającej koncesjonowaniu, może ubiegać się o przyrzeczenie wydania koncesji, zwane dalej „promesą”. W promesie można uzależnić udzielenie koncesji od spełnienia warunków wykonywania działalności gospodarczej objętej koncesją. W promesie ustala się okres jej ważności, z tym że nie może on być krótszy niż 6 miesięcy. W okresie ważności promesy nie można odmówić udzielenia koncesji na wykonywanie działalności gospodarczej określonej w promesie, chyba że: uległy zmianie dane zawarte we wniosku o udzielenie promesy albo wnioskodawca nie spełnił wszystkich warunków podanych w promesie.

Wniosek o ponowne udzielenie koncesji. Przedsiębiorca, któremu cofnięto koncesję może wystąpić z wnioskiem o ponowne udzielenie koncesji w takim samym zakresie nie wcześniej niż po upływie 3 lat od dnia wydania decyzji o cofnięciu.

Oplata skarbowa. Za udzielenie koncesji lub jej zmianę oraz za udzielenie promesy pobiera się opłatę skarbową, chyba że przepisy odrębnych ustaw stanowią inaczej. wysokość opłaty skarbowej za udzielenie lub zmianę koncesji oraz za udzielenie promesy określają przepisy o opłacie skarbowej.

3.2. Zezwolenia na wykonywanie działalności gospodarczej

Niektóre typy działalności gospodarczej wymagają uzyskania zezwolenia, jak np. sprzedaż alkoholu. Dziedziny działalności gospodarczej wymagające zezwolenia są określone odrębnymi ustawami. Organy zezwalające oraz wszelkie warunki wykonywania działalności objętej zezwoleniami, a także tryb wydawania, odmowy wydania i cofania zezwoleń określają przepisy odrębnych ustaw

Wydanie zezwolenia. Organ zezwalający wydaje zezwolenie po stwierdzeniu, że spełnione zostały wymagane prawem warunki wykonywania działalności gospodarczej w dziedzinie objętej obowiązkiem uzyskania zezwolenia. Przed podjęciem decyzji w sprawie wydania zezwolenia organ zezwalający: wzywa wnioskodawcę do uzupełnienia, w wyznaczonym terminie, brakującej dokumentacji poświadczającej, że spełnia on warunki określone przepisami prawa, wymagane do wykonywania określonej działalności gospodarczej, może dokonać kontrolnego sprawdzenia faktów podanych we wniosku o udzielenie zezwolenia w celu stwierdzenia, czy przedsiębiorca spełnia warunki wykonywania działalności gospodarczej objętej zezwoleniem. W przypadku gdy wydanie zezwolenia na wykonywanie działalności gospodarczej przystankiem wnioskodawcom spełniającym warunki nie jest możliwe – zgodnie z obowiązującymi przepisami regulującymi wykonywanie danego rodzaju działalności gospodarczej – organ zezwalający przeprowadza rozprawę administracyjną. Forma zezwolenia. Wydawanie, odmowa wydania i cofnięcie zezwolenia następuje w drodze decyzji administracyjnej. Promesa. Przedsiębiorca może ubiegać się o wydanie promesy zezwolenia.

Obowiązywanie zezwolenia. Zezwolenie wydaje się na czas nieoznaczony. Zezwolenie może być wydane również na czas oznaczony na wniosek przedsiębiorcy. Cofnięcie zezwolenia. Organ zezwalający cofa zezwolenie w przypadku, gdy: wydano prawomocne orzeczenie zakazujące przedsiębiorcy wykonywania działalności gospodarczej objętej zezwoleniem, przedsiębiorca przestał spełniać warunki określone przepisami prawa, wymagane do prowadzenia działalności gospodarczej określonej w zezwoleniu, przedsiębiorca nie usunął, w wyznaczonym przez organ wydający zezwolenie terminie, stanu faktycznego lub prawnego niezgodnego z przepisami prawa regulującymi działalność gospodarczą objętą zezwoleniem. Ponadto organ zezwalający może cofnąć zezwolenie w przypadku, gdy: przepisy odrębne tak stanowią, przedsiębiorca nie podjął, mimo wezwania organu zezwalającego, lub zaprzestał wykonywania działalności gospodarczej, na którą uzyskał zezwolenie. Przedsiębiorca, któremu cofnięto zezwolenie, może ponownie wystąpić z wnioskiem o wydanie zezwolenia w takim samym zakresie nie wcześniej niż po upływie 3 lat od dnia wydania decyzji o cofnięciu zezwolenia. Opłata. Za wydanie zezwolenia oraz za wydanie promesy zezwolenia pobiera się opłatę skarbową, chyba że przepisy odrębnych ustaw stanowią inaczej. Wysokość opłaty skarbowej za wydanie zezwolenia oraz za wydanie promesy zezwolenia określają przepisy o opłacie skarbowej.

4. Krajowy Rejestr Sądowy

Działanie Krajowego Rejestru Sądowego opiera się o ustawę z 20 sierpnia 1997 r. Rejestr składa się z: rejestru przedsiębiorców, rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej, rejestru dłużników niewypłacalnych. Rejestr prowadzi w systemie informatycznym sądy rejonowe (sądy gospodarcze), obejmujące swoją właściwością obszar województwa lub jego część, zwane dalej "sądami rejestrowymi". Gminy, jako

zadania zlecone, wykonują czynności związane z prowadzeniem Rejestru, polegające na zapewnieniu zainteresowanym: wglądu do Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), urzędowych formularzy wniosków wymaganych ustawą umożliwiających rejestrację spółek jawnych, dostępu do informacji o wysokości opłat, sposobie ich uiszczania oraz o właściwości miejscowej sądów rejestrowych.

Rejestr obejmują podmioty, na które przepisy ustaw nakładają obowiązek uzyskania wpisu do tego Rejestru. Minister Sprawiedliwości utworzy Centralną Informację Krajowego Rejestru Sądowego, zwaną dalej "Centralną Informacją", z oddziałami przy sądach rejestrowych. Zadaniem Centralnej Informacji jest: utworzenie i eksploatacja połączeń Rejestru w systemie informatycznym, prowadzenie zbioru informacji Rejestru, udzielanie informacji z Rejestru, przekazywanie z urzędu organom samorządu gminnego, właściwym według miejsca zamieszkania (siedziby) przedsiębiorcy, danych z Rejestru o wpisaniu przedsiębiorcy i jego wykreśleniu wraz z adresem i przedmiotem jego działalności, w terminie 7 dni od dnia wprowadzenia tych danych do Rejestru.

Centralna Informacja wydaje odpisy, wyciągi i zaświadczenia z Rejestru, które mają moc dokumentów wydawanych przez sąd. Centralna Informacja pobiera opłaty za udzielanie informacji oraz wydawanie odpisów, wyciągów lub zaświadczeń z Rejestru. Informacji bezpłatnych udziela tylko od Skarbu Państwa oraz instytucji państwowych, których zadanie nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej. Minister Sprawiedliwości określa: w drodze rozporządzenia ustrój i organizację Centralnej Informacji oraz szczegółowe zasady udzielania informacji z Rejestru, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych, w drodze rozporządzenia, wysokość opłat za udzielanie informacji oraz wydawanie odpisów, wyciągów i zaświadczeń z Rejestru, w drodze zarządzenia, sposób i tryb przekazywania przez sądy rejestrowe danych rejestrowych do Centralnej Informacji.

Do postępowania przed sądami rejestrowymi stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Rejestr jest jawny. Każdy ma prawo dostępu do danych zawartych w Rejestrze za pośrednictwem Centralnej Informacji. Każdy ma prawo otrzymać poświadczony odpisy, wyciągi i zaświadczenia o danych zawartych w Rejestrze.

Dla podmiotu wpisanego do Rejestru prowadzi się odrębne akta rejestrowe obejmujące w szczególności dokumenty stanowiące podstawę wpisu. Jeżeli przepis szczególnie nakazuje zgłoszenie określonych danych sądowi rejestrowemu lub wpisanie ich do Rejestru, a dane te nie podlegają według przepisów ustawy wpisowi do określonego działu Rejestru, dokumenty zawierające te dane składa się do akt rejestrowych. Jeżeli podmiot wpisany do Rejestru działa na podstawie umowy lub statutu, do wniosku o jego wpisanie dołącza się umowę lub statut. Do wniosku o wpis, dotyczącego zmiany umowy spółki lub statutu spółki albo zmiany innych wpisanych podmiotów działających na podstawie umowy lub statutu, dołącza się także tekst jednolity umowy lub statutu, z uwzględnieniem wprowadzonych zmian. Do tekstu jednolitego nie stosuje się przepisów o formie czynności prawnych. Każdy ma prawo przeglądania akt rejestrowych podmiotów wpisanych do rejestru przedsiębiorców.

W aktach rejestrowych prowadzi się zbiór wzorów podpisów osób upoważnionych do reprezentowania podmiotu wpisanego do Rejestru. Każdy ma prawo zapoznać się z wzorami podpisów. Dane zawarte w Rejestrze nie mogą być z niego usunięte, chyba że ustawa stanowi inaczej. Jeżeli okaże się, że w Rejestrze znajduje się wpis zawierający oczywiste błędy lub niezgodności z treścią postanowienia sądu, sąd z urzędu sprostuje wpis. Jeżeli w Rejestrze są zamieszczone dane niedopuszczalne ze względu na obowiązujące przepisy prawa,

sąd rejestrowy, po wysłuchaniu zainteresowanych osób na posiedzeniu lub po wezwaniu do złożenia oświadczenia pisemnego, wykreśla je z urzędu. Wpisy do Rejestru podlegają obowiązkowi ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, chyba że ustawa stanowi inaczej. Podmiot obowiązany do złożenia wniosku o wpis do Rejestru nie może powoływać się wobec osób trzecich działających w dobrej wierze na dane, które nie zostały wpisane do Rejestru lub uległy wykreśleniu z Rejestru.

Od dnia ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym nikt nie może zastrzekać się nieznaną treścią ogłoszonych wpisów. Jednak w odniesieniu do czynności dokonanych przed upływem szesnastego dnia od dnia ogłoszenia podmiot wpisany do Rejestru nie może powoływać się na wpis wobec osoby trzeciej, jeżeli ta udowodni, że nie mogła wiedzieć o treści wpisu. W przypadku rozbieżności między wpisem do Rejestru a ogłoszeniem w Monitorze Sądowym i Gospodarczym obowiązuje wpis w Rejestrze. Jednak osoba trzecia może powoływać się na treść ogłoszenia, chyba że podmiot wpisany do Rejestru udowodni, że osoba trzecia wiedziała o treści wpisu. Osoba trzecia może się powoływać na dokumenty i dane, w odniesieniu do których nie dopełniono jeszcze obowiązku ogłoszenia, jeżeli niezamieszczenie ogłoszenia nie pozbawia jej skutków prawnych. Jeżeli wpis do Rejestru nie podlega obowiązkowi ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, to nikt nie może zastrzekać się nieznaną treścią wpisu w Rejestrze, chyba że mimo zachowania należytej staranności nie mógł wiedzieć o wpisie. Domniemywa się, że dane wpisane do Rejestru są prawdziwe. Jeżeli dane wpisano do Rejestru niezgodnie ze zgłoszeniem podmiotu lub bez tego zgłoszenia, podmiot ten nie może zastrzekać się wobec osoby trzeciej działającej w dobrej wierze zarzutem, że dane te nie są prawdziwe, jeżeli zaniedbał wystąpić niezwłocznie z wnioskiem o sprostowanie, uzupełnienie lub wykreślenie wpisu. Podmiot wpisany do Rejestru ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną zgłoszeniem do Rejestru nieprawdziwych danych, jeżeli podlegał obowiązkowi wpisu na jego wniosek, a także niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu do Rejestru w ustawowym terminie, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności.

Wpis do Rejestru jest dokonywany na wniosek, chyba że przepis szczególny przewiduje wpis z urzędu. Wniosek o wpis do Rejestru składa się na urzędowym formularzu. Składając wniosek, wnioskodawca bez wezwania uiszcza opłatę sądową, a jeżeli wpis podlega ogłoszeniu - również opłatę za ogłoszenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Wnioski można także składać na niebarwnych formularzach stanowiących wydruki komputerowe lub będących kserokopiami formularzy urzędowych. Wniosek złożony z naruszeniem przepisu prawa lub nieprawidłowo wypełniony podlega zwróceniu, bez wzywania do uzupełnienia braków.

W razie zwrócenia wniosku przy pierwszym wpisie do Rejestru, może on być ponownie złożony w terminie 7 dni od daty doręczenia zarządzenia o zwrocie. Jeżeli wniosek nie jest dotknięty brakami, wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia. Skutek taki nie następuje w razie kolejnego zwrotu wniosku. Urzędowe formularze są udostępniane w siedzibach sądów oraz poza nimi.

Do wniosku o wpis podmiotu podlegającego obowiązkowi wpisu do Rejestru dołącza się uwierzytelnione notarialnie albo złożone przed sędzią lub upoważnionym pracownikiem sądu wzory podpisów osób upoważnionych do reprezentowania tego podmiotu lub prokurenta. Złożenie wniosku w przedmiocie wpisu numeru identyfikacyjnego "REGON", nadanego w rejestrze podmiotów gospodarki narodowej na podstawie przepisów o statystyce publicznej, stanowiącego uzupełnienie

pierwszego wpisu nowego podmiotu do Rejestru, nie podlega opłacie sądowej. Wpis dokonany w wyniku rozpoznania takiego wniosku nie podlega ogłoszeniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Wpis do Rejestru polega na wprowadzeniu do systemu informatycznego danych zawartych w postanowieniu sądu rejestrowego niezwłocznie po jego wydaniu. Wpis jest dokonany z chwilą zamieszczenia danych w Rejestrze. Wpisem w Rejestrze jest również wykreślenie.

Wniosek o wpis sąd rejestrowy rozpoznaje nie później niż w terminie 14 dni od daty jego złożenia. Jeżeli rozpoznanie wniosku wymaga wezwania do usunięcia przeszkody do dokonania wpisu wniosek powinien być rozpoznany w ciągu 7 dni od usunięcia przeszkody przez wnioskodawcę, co nie uchybia terminom określonym w przepisach szczególnych. Jeżeli rozpoznanie wniosku wymaga wysłuchania uczestników postępowania albo przeprowadzenia rozprawy, należy rozpoznać go nie później niż w ciągu miesiąca.

Organy administracji rządowej i samorządowej, sądy, banki, komornicy i notariusze są obowiązani niezwłocznie informować sąd rejestrowy o zdarzeniach, które podlegają obowiązkowi wpisu do Rejestru z urzędu.

Wniosek o wpis do Rejestru powinien być złożony nie później niż w terminie 7 dni od dnia zdarzenia uzasadniającego dokonanie wpisu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Sąd rejestrowy bada, czy dołączone do wniosku dokumenty są zgodne pod względem formy i treści z przepisami prawa. W razie stwierdzenia, że wniosek o wpis do Rejestru lub dokumenty, których złożenie jest obowiązkowe, nie zostały złożone pomimo upływu terminu, sąd rejestrowy wyzwa obowiązanych do ich złożenia, wyznaczając dodatkowy 7-dniowy termin, pod rygorem zastosowania grzywny przewidzianej w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego o egzekucji świadczeń niepieniężnych. W razie niewykonania obowiązków w tym terminie, sąd rejestrowy nakłada grzywnę na obowiązanych. W szczególności uzasadnionych przypadkach sąd rejestrowy może dokonać z urzędu wpisu danych odpowiadających rzeczywistości stanowi rzeczy, o ile dokumenty stanowiące podstawę wpisu znajdują się w aktach rejestrowych, a dane te są istotne. Jeżeli pomimo stosowania grzywny, o której mowa w art. 24, osobowa spółka handlowa wpisana do Rejestru nie wykonuje obowiązków określonych w art. 24 ust. 1, sąd rejestrowy z urzędu może, z ważnych powodów, orzec o rozwiązaniu spółki oraz ustanowić likwidatora. Jeżeli pomimo stosowania grzywnien osoba prawna wpisana do rejestru przedsiębiorców nie wykonuje obowiązków, o których mowa w art. 24 ust. 1, sąd rejestrowy może ustanowić dla niej kuratora na okres nieprzekraczający roku. Sąd rejestrowy może przedłużyć ustanowienie kuratora na okres nieprzekraczający 6 miesięcy, jeżeli czynności kuratora nie mogły zostać zakończone przed upływem okresu, na który został ustanowiony. Kuratorem może być tylko osoba fizyczna, która nie była karana za popełnione umyślnie przestępstwo przeciwko mieniu, obrotowi gospodarczemu oraz obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi. Postanowienie sądu rejestrowego o ustanowieniu kuratora jest skuteczne z chwilą jego wydania. Kurator ustanowiony jest obowiązany do niezwłocznego przeprowadzenia czynności wymaganych do wyboru lub powołania władz osoby prawnej. Kurator może podjąć czynności zmierzające do likwidacji osoby prawnej, jeżeli nie dojdzie do wyboru lub powołania jej władz w terminie trzech miesięcy od dnia ustanowienia kuratora albo wybrane lub powołane władze nie wykonują obowiązków. Kurator może wystąpić do sądu rejestrowego o rozwiązanie osoby prawnej oraz ustanowienie likwidatora z powodu braku jej władz lub z innej ważnej przyczyny, jeśli czynności, o których mowa w ust. 1, nie doprowadzą do rozwiązania osoby prawnej i wszczęcia likwidacji. Jeżeli kurator przy wykonywaniu swych czynności stwierdzi, że istnieją przesłanki zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości osoby prawnej, dla której

został ustanowiony, może zgłosić taki wniosek właściwemu sądowi. Sąd rejestrowy z urzędu odwołuje kuratora, jeżeli nienależycie wykonuje on swoje obowiązki. Kurator ma prawo do wynagrodzenia za swoją działalność oraz do zwrotu uzasadnionych wydatków, które poniósł w związku ze swoimi czynnościami. Koszty działalności kuratora obciążają solidarnie osobę prawną, dla której został ustanowiony, oraz członków jej organu pełniącego funkcję zarządu.

Podmioty wpisane do Rejestru są zobowiązane umieszczać w oświadczeniach pisemnych, skierowanych, w zakresie ich działalności, do oznaczonych osób, następujące dane: firmę lub nazwę, oznaczenie formy prawnej prowadzonej działalności, siedzibę i adres, numer w Rejestrze.

Illekoć do Rejestru wpisuje się: osobę fizyczną - zamieszcza się nazwisko i imiona oraz identyfikator nadany w systemie ewidencji ludności, zwany dalej "numerem PESEL". W przypadku innych podmiotów zamieszcza się nazwę lub firmę oraz numer identyfikacyjny nadany w rejestrze podmiotów gospodarki narodowej, na podstawie przepisów o statystyce publicznej, zwany dalej "numerem REGON", a jeżeli podmiot jest zarejestrowany w Rejestrze - także jego numer w Rejestrze.

5. Rejestr przedsiębiorców

Rejestr przedsiębiorców dotyczy: spółek jawnych, spółek partnerskich, spółek komandytowych, spółek komandytowo-akcyjnych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, spółek akcyjnych, spółdzielni, przedsiębiorstw państwowych, jednostek badawczo-rozwojowych, przedsiębiorców określonych w przepisach o zasadach prowadzenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, zwane dalej "przedsiębiorstwami zagranicznymi", towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, innych osób prawnych, jeżeli wykonują działalność gospodarczą i podlegają obowiązkowi wpisu do rejestru, oddziałów przedsiębiorców zagranicznych działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, głównych oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń.

Dane dotyczące poszczególnych przedsiębiorców wpisanych do rejestru przedsiębiorców umieszcza się pod numerem przeznaczonym dla danego podmiotu w sześciu działach tego rejestru.

W dziale 1 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się następujące dane dotyczące każdego podmiotu: nazwę lub firmę pod którą działa, oznaczenie jego formy prawnej, jego siedzibę i adres, jeżeli podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców posiada oddziały - także ich siedziby i adresy, oznaczenie jego poprzedniego numeru rejestru sądowego lub numeru w ewidencji działalności gospodarczej, jeżeli podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców utworzony został w wyniku przekształcenia lub podziału innego podmiotu albo połączenia innych podmiotów, zamieszcza się w tym rejestrze wzmiankę o sposobie powstania podmiotu, a także oznaczenia poprzednich numerów rejestru. Jeżeli podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców utworzony został w wyniku koncentracji innych podmiotów, zamieszcza się w tym rejestrze także oznaczenie poprzednich numerów tego rejestru oraz numer i datę decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów o zgodzie na dokonanie koncentracji, wydanej zgodnie z przepisami o ochronie konkurencji i konsumentów, wzmiankę o wykonywaniu działalności gospodarczej z innymi podmiotami na podstawie umowy spółki cywilnej. W przypadku osoby fizycznej - informacje o pozostawaniu w związku małżeńskim, zawarciu małżeńskiej umowy majątkowej, ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami, zaznaczenie ograniczenia jej zdolności do czynności prawnych, o ile

takie istnieje. W przypadku podmiotu niebędącego osobą fizyczną - informacje o statucie lub umowie, wzmiankę o ich zmianie, okres, na który podmiot został utworzony, oraz jego numer REGON.

W przypadku spółki jawnej: oznaczenie wspólników spółki jawnej, informacje o jej wspólnikach. W przypadku spółki partnerskiej: oznaczenie partnerów, informacje o partnerach, w przypadku partnerów ponoszących odpowiedzialność zgodnie z art. 95 § 2 ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037) - zaznaczenie tej okoliczności. W przypadku spółki komandytowej: oznaczenie wspólników spółki komandytowej, informacje o jej wspólnikach, określenie, który ze wspólników jest komplementariuszem, a który komandytariuszem, wysokość sumy komandytowej, przedmiot wkładu każdego komandytariusza, z zaznaczeniem, w jakiej części został wniesiony, oraz zwroty wkładów choćby częściowe. W przypadku spółki komandytowo-akcyjnej: oznaczenie komplementariuszy spółki komandytowo-akcyjnej, informacje o jej komplementariuszach, wysokość kapitału zakładowego, liczbę i wartość nominalną akcji, ilość akcji uprzywilejowanych i rodzaj uprzywilejowania, wzmiankę, jaka część kapitału zakładowego została opłacona, jeżeli przy zawarciu spółki akcjonariusze wnoszą wkłady niepieniężne - zaznaczenie tej okoliczności, z podaniem wartości nominalnej objętych w zamian za nie akcji. W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością: wysokość kapitału zakładowego, a jeżeli wspólnicy wnoszą wkłady niepieniężne - zaznaczenie tej okoliczności, z podaniem wartości objętych w zamian za nie udziałów, określenie, czy wspólnik może mieć jeden czy większą liczbę udziałów, zgodnie z art. 35, oznaczenie wspólników posiadających samodzielnie lub łącznie z innymi co najmniej 10% kapitału zakładowego oraz ilość posiadanych przez tych wspólników udziałów i łączną ich wysokość, jeżeli spółka ma tylko jednego wspólnika - wzmiankę, że jest on jedynym wspólnikiem spółki, jeżeli umowa wskazuje pismo przeznaczone do ogłoszeń spółki - oznaczenie tego pisma. W przypadku spółki akcyjnej: wysokość kapitału zakładowego, liczbę i wartość nominalną akcji, (od 1 stycznia 2005 nowe brzmienie o treści: wysokość kapitału zakładowego, liczbę i wartość nominalną akcji, a jeżeli akcjonariusze wnoszą wkłady niepieniężne - zaznaczenie tej okoliczności, z podaniem wartości nominalnej objętych w zamian za nie akcji,) wysokość kapitału docelowego, jeżeli statut przewiduje, ilość akcji uprzywilejowanych i rodzaj uprzywilejowania, wzmiankę, jaka część kapitału zakładowego została opłacona, jeżeli akcjonariusze wnoszą wkłady niepieniężne - zaznaczenie tej okoliczności, z podaniem wartości nominalnej objętych w zamian za nie akcji, (od 1 stycznia 2005 nowe brzmienie o treści: wartość nominalną warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego,) jeżeli statut wskazuje pismo przeznaczone do ogłoszeń spółki - oznaczenie tego pisma, jeżeli statut przewiduje przyznanie uprawnień osobistych określonym akcjonariuszom lub tytuły uczestnictwa w dochodach lub majątku spółki niewynikających z akcji - zaznaczenie tych okoliczności, w przypadku gdy spółka ma tylko jednego akcjonariusza - jego oznaczenie zgodnie z art. 35, a także wzmiankę, iż jest on jedynym akcjonariuszem spółki, wzmiankę o uchwale o emisji obligacji zamiennych i akcji wydawanych za te obligacje; wzmiankę o prawie obligatariuszy do udziału w zysku. W przypadku przedsiębiorstwa państwowego - organ założycielski, w przypadku jednostki badawczo-rozwojowej - podmiot tworzący jednostkę. W przypadku przedsiębiorstwa zagranicznego: nazwisko i imiona osoby fizycznej lub określenie osoby prawnej, która uzyskała zezwolenie na prowadzenie tego przedsiębiorstwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wraz z miejscem zamieszkania (siedzibą) i adresem tej osoby, oznaczenie organu, który wydał zezwolenie na prowadzenie tego przedsiębiorstwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz numer i datę tego zezwolenia. W przypadku towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych - oznaczenie

terytorialnego zasięgu działalności towarzystwa, oznaczenie działu ubezpieczeń objętego działalnością towarzystwa, wysokość kapitału zakładowego i zapasowego, wzmiankę dotyczącą uznania towarzystwa za małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, wzmiankę o częściowym ograniczeniu lub cofnięciu zezwolenia na prowadzenie towarzystwa. W przypadku oddziałów przedsiębiorców zagranicznych działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej: oznaczenie przedsiębiorcy zagranicznego wraz z określeniem jego formy organizacyjno-prawnej, siedzibę i adres przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli przedsiębiorca zagraniczny istnieje lub wykonuje działalność na podstawie wpisu do rejestru - rejestr, w którym wpisany jest zagraniczny przedsiębiorca, wraz z numerem wpisu do rejestru oraz określeniem organu prowadzącego rejestr i przechowującego akta, jeżeli przedsiębiorca zagraniczny nie podlega prawu jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej - określenie prawa państwa właściwego dla przedsiębiorcy,

W dziale 2 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się następujące dane: oznaczenie organu uprawnionego do reprezentowania podmiotu oraz osób wchodzących w jego skład, ze wskazaniem sposobu reprezentacji, a w przypadku gdy w spółkach osobowych nie ma takiego organu - wskazanie wspólników uprawnionych do reprezentowania spółki, a także sposobu reprezentacji; w przypadku oddziałów przedsiębiorców zagranicznych oraz głównych oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń dane te podlegają ujawnieniu co do przedsiębiorców zagranicznych i zagranicznych zakładów ubezpieczeń, odpowiednio z uwzględnieniem odmienności struktury ich organów, oznaczenie organów nadzoru wraz z ich składem osobowym; w przypadku oddziałów przedsiębiorców zagranicznych oraz głównych oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń dane te podlegają ujawnieniu co do przedsiębiorców zagranicznych i zagranicznych zakładów ubezpieczeń, odpowiednio z uwzględnieniem odmienności struktury ich organów, dotyczące prokurentów oraz zakresu prokury, oznaczenie osoby upoważnionej przez przedsiębiorcę zagranicznego do reprezentowania go w oddziale; dyrektora i zastępców dyrektora głównego oddziału zagranicznego zakładu ubezpieczeń oraz osoby upoważnionej do reprezentacji zagranicznego zakładu ubezpieczeń w zakresie działalności głównego oddziału; oznaczenie pełnomocnika uprawnionego do działania w imieniu przedsiębiorcy zagranicznego w zakresie przedsiębiorstwa zagranicznego wraz z zakresem jego umocowania, wzmianki o zawieszeniu członków organu, o ile przepis szczególny przewiduje zawieszenie członka organu.

W dziale 3 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się następujące dane: przedmiot działalności według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), z tym że w przypadku oddziałów przedsiębiorców zagranicznych oraz głównych oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń określa się przedmiot działalności oddziału, wzmiankę o złożeniu rocznego sprawozdania finansowego z oznaczeniem daty jego złożenia, wzmiankę o złożeniu opinii biegłego rewidenta, jeżeli sprawozdanie podlegało obowiązkowi badania przez biegłego, na podstawie przepisów o rachunkowości, wzmiankę o złożeniu uchwały bądź postanowienia o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty. W przypadku spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, spółek akcyjnych oraz spółdzielni - wzmiankę o złożeniu sprawozdania z ich działalności, jeżeli przepisy o rachunkowości wymagają ich złożenia do sądu rejestrowego.

W dziale 4 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się następujące dane: zaległości podatkowe i celne objęte egzekucją, jeżeli dochodzona należność nie została uiszczona w terminie 60 dni od daty wszczęcia egzekucji; datę wszczęcia egzekucji tych należności oraz wysokość pozostałych do wyegzekwowania kwot, datę i sposób zakończenia egzekucji, należności, do których poboru jest obowiązany

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, objęte egzekucją, jeżeli dochodzona należność nie została uiszczona w terminie 60 dni od daty wszczęcia egzekucji; datę wszczęcia egzekucji tych należności oraz wysokość pozostałych do wyegzekwowania kwot, datę i sposób zakończenia egzekucji, oznaczenie wierzyciela podmiotu oraz jego wiarytelność, jeżeli posiada tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko podmiotowi i nie został zaspokojony w ciągu 30 dni od daty wezwania do spełnienia świadczenia; w przypadku wiarytelności solidarnych ujawnieniu w rejestrze podlega jedynie wierzyciel wnoszący o dokonanie wpisu z zaznaczeniem, że jest to wiarytelność wynikająca z zobowiązania solidarnego, informacje o zabezpieczeniu majątku dłużnika w postępowaniu upadłościowym poprzez zawieszenie prowadzonych przeciwko niemu egzekucji, o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości z uwagi na fakt, że majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania, informacje o umorzeniu egzekucji sądowej lub administracyjnej prowadzonej przeciwko przedsiębiorcy, z uwagi na fakt, że z egzekucji nie uzyska się sumy wyższej od kosztów egzekucyjnych.

W dziale 5 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się wzmiankę o powołaniu i odwołaniu kuratora. W dziale 6 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się następujące dane: informacje o otwarciu i zakończeniu likwidacji, ustanowieniu zarządu i zarządu komisarycznego, dane o osobie likwidatora wraz ze sposobem reprezentacji, zarządcy oraz zarządcy komisarycznego, informację o rozwiązaniu lub unieważnieniu spółki, informacje o połączeniu z innymi podmiotami, podziale lub przekształceniu podmiotu w inny sposób, informację o wszczęciu postępowania naprawczego, o ogłoszeniu upadłości z określeniem sposobu prowadzenia postępowania i jego zmianach, o zakończeniu tych postępowań lub o uchyleniu układu, o osobie zarządcy przymusowego, syndyka, nadzorcy sądowego, zarządcy, zarządcy zagranicznego oraz o osobach powołanych w toku postępowania upadłościowego do reprezentowania upadłego (reprezentant upadłego lub przedstawiciel upadłego).

6. Rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej

Stowarzyszenia, inne organizacje społeczne i zawodowe, fundacje oraz publiczne zakłady opieki zdrowotnej podlegają obowiązkowi wpisu do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej. Powyższe wpisy do rejestru nie podlegają obowiązkowi ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, z wyjątkiem wpisów dotyczących ujawnienia informacji związanych wyłącznie ze statusem organizacji pożytku publicznego.

Do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej wpisuje się także organizacje pożytku publicznego, jeżeli nie mają, z innego tytułu, obowiązku dokonania wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Z wpisem, o którym mowa powyżej, nie wiąże się nabycie osobowości prawnej przez taką organizację, a w dziale 1 rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej ujawnia się informację, że organizacja pożytku publicznego nie posiada osobowości prawnej. W przypadku gdy organizacja pożytku publicznego przestała spełniać wymagania określone w art. 20 lub 21 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, sąd rejestrowy z urzędu wykreśla ją z rejestru.

Jeżeli podmiot wpisany do rejestru, podejmuje działalność gospodarczą, podlega obowiązkowi wpisu także do rejestru przedsiębiorców, z wyjątkiem samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej i kolumny transportu sanitarnego.

Przy rejestracji stowarzyszenia, związku zawodowego, organizacji pracodawców i innych organizacji społecznych i zawodowych w dziale 1 wpisuje się osoby wchodzące w skład komitetu założycielskiego, chyba że został powołany organ reprezentacji. Przy rejestracji stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji, publicznych zakładów opieki zdrowotnej oraz kolumny transportu sanitarnego w dziale 1 wpisuje się organ sprawujący nadzór. Przy rejestracji podmiotu posiadającego status organizacji pożytku publicznego wpisuje się w dziale 1 zaznaczenie tej okoliczności, a w dziale 3 określenie przedmiotu jego działalności statutowej, z wyodrębnieniem działalności odpłatnej i nieodpłatnej, oraz wzmiankę o złożeniu rocznego sprawozdania z działalności. Przy rejestracji publicznych zakładów opieki zdrowotnej - w dziale 1 wpisuje się oznaczenie podmiotu, który utworzył publiczny zakład opieki zdrowotnej, a w dziale 2 - nazwisko i imiona kierownika tego zakładu i jego kwalifikacje oraz skład rady nadzorczej, jeżeli jest powołana. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określi szczegółowy sposób prowadzenia rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji, publicznych zakładów opieki zdrowotnej oraz szczegółową treść wpisów w tym rejestrze.

7. Rejestr dłużników niewypłacalnych

Do rejestru dłużników niewypłacalnych wpisuje się z urzędu: osoby fizyczne wykonujące działalność gospodarczą, jeżeli ogłoszono ich upadłość lub jeżeli wniosek o ogłoszenie ich upadłości został prawomocnie oddalony z tego powodu, że majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania albo umorzono prowadzoną przeciwko nim egzekucję sądową lub administracyjną z uwagi na fakt, iż z egzekucji nie uzyska się sumy wyższej od kosztów egzekucyjnych, wspólników ponoszących odpowiedzialność całym swoim majątkiem za zobowiązania spółki, z wyłączeniem komandytariuszy w spółce komandytowej, jeżeli ogłoszono jej upadłość lub jeżeli wniosek o ogłoszenie jej upadłości został prawomocnie oddalony z tego powodu, że majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania albo umorzono prowadzoną przeciwko nim egzekucję sądową lub administracyjną z uwagi na fakt, że z egzekucji nie uzyska się sumy wyższej od kosztów egzekucyjnych, dłużników, którzy zostali zobowiązani do wyjawienia majątku w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu egzekucyjnym, osoby, które przez sąd upadłościowy zostały pozbawione prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia funkcji członka rady nadzorczej, reprezentanta lub pełnomocnika w spółce handlowej, przedsiębiorstwie państwowym lub spółdzielni.

Na wniosek wierzyciela posiadającego tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko osobie fizycznej wpisuje się do rejestru dłużników niewypłacalnych dłużnika, który w terminie 30 dni od daty wezwania do spełnienia świadczenia nie zapłacił należności stwierdzonej tytułem wykonawczym. W rejestrze dłużników niewypłacalnych zamieszcza się następujące dane: oznaczenie dłużnika, podstawę wpisu wraz z sygnaturą akt sprawy upadłościowej lub postępowania o wyjawienie majątku w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu egzekucyjnym; w sprawach dłużników, którzy nie zaspokoiли wierzycieli - oznaczenie tytułu wykonawczego i wierzyciela oraz kwotę wiarytelności - w przypadku

wierzytelności pieniężnych lub opis wierzytelności - w przypadku wierzytelności niepieniężnych; w przypadku wierzytelności solidarnych ujawnieniu w rejestrze podlega jedynie wierzyciel wnoszący o dokonanie wpisu z zaznaczeniem, że jest to wierzytelność wynikająca z zobowiązania solidarnego, datę wpisu oraz datę złożenia wniosku o wpis, jeżeli wpisu dokonano na wniosek.

Wpisy w rejestrze dłużników niewypłacalnych nie podlegają obowiązkowi ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Sąd rejestrowy z urzędu wykreśla wpisy z rejestru dłużników niewypłacalnych w razie uchylecia lub zmiany postanowienia, na którego podstawie wpisy były dokonane. Wpisy te nie podlegają ujawnieniu. Sąd rejestrowy z urzędu dokonuje wykreślenia wpisów, gdy uchylono orzeczenie o ogłoszeniu upadłości, albo na wniosek osoby wpisanej do rejestru dłużników niewypłacalnych, gdy tytuł wykonawczy, który stanowił podstawę wpisu, został prawomocnym orzeczeniem sądu pozbawiony wykonalności. Wpisy wykreślone w całości nie podlegają ujawnieniu.

Wpisy dokonane w rejestrze dłużników niewypłacalnych podlegają wykreśleniu z urzędu po upływie 10 lat od dokonania wpisu. Jeżeli w orzeczeniu sądu prowadzącego postępowanie upadłościowe został oznaczony krótszy termin zakazu, wykreślenie może nastąpić na wniosek dłużnika po upływie tego terminu. Wpisy wykreślone w całości nie podlegają ujawnieniu. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób prowadzenia rejestru dłużników niewypłacalnych oraz szczegółową treść wpisów w tym rejestrze, uwzględniając konieczność zapewnienia kompletności i przejrzystości danych zawartych w rejestrze.

8. Samorządy gospodarcze

Samorząd gospodarczy reprezentuje środowiska przedsiębiorców i poprzez działania na rzecz przedsiębiorczości wspiera rozwój gospodarczy. Nie posiada uprawnień władczych w stosunku do przedsiębiorców w zakresie gospodarczy kraju. Sam wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Samorząd gospodarczy nie może podejmować działań ograniczających zakres wykonywanej przez przedsiębiorców działalności gospodarczej lub godzących w zasadę konkurencji. Samorząd gospodarczy działa poprzez organizacje przedsiębiorców, zwane dalej „organizacjami samorządu gospodarczego”. Organizacja samorządu gospodarczego nie może odmówić członkostwa przedsiębiorcy, który spełnia warunki określone w statucie tej organizacji. Ustrój samorządu gospodarczego, zadania i sposób jego tworzenia oraz tryb powoływania władz organizacji samorządu gospodarczego określa odrębna ustawa.

Rozdział VIII

OCHRONA ŚRODOWISKA

1. Podstawy prawne ochrony środowiska w Polsce

W zakresie ochrony środowiska w Polsce istnieją liczne uregulowania z tego zakresu, zarówno o randze ustawy jak i rozporządzeń. Tych ostatnich jest znacznie więcej. Najbardziej znaną ustawą jest ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U.2001.62.627 z dnia 20 czerwca 2001 r.). Ponadto są ustawy takie jak: ustawa z 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody. (Dz. U.04.92.880 z dnia 30 kwietnia 2004 r.), ustawa z 18 lipca 2001 roku prawo wodne Dz. U. 2001.115.1229 z dnia 11 października 2001 r.), ustawa z 25 czerwca 2001 roku o organizmach genetycznie zmodyfikowanych, oraz ustawa ochrona przyrody i ustawa o odpadach. Liczne odniesienia dotyczące ochrony środowiska naturalnego znajdują się w takich ustawach jak chociażby prawo geologiczne i górnicze, służba cywilna, prawo łowieckie.

2. Ochrona środowiska naturalnego w Polsce

Podstawę prawną ochrony środowiska naturalnego w Polsce stanowi ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U.2001.62.627 z dnia 20 czerwca 2001 r.). Ustawa ta określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju, a w szczególności zasady ustalania: warunków ochrony zasobów środowiska, warunków wprowadzania substancji lub energii do środowiska, kosztów korzystania ze środowiska, udostępnianie informacji o środowisku i jego ochronie, udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie ochrony środowiska, obowiązki organów administracji, odpowiedzialność i sankcje.

Polityka ekologiczna państwa ma na celu stworzenie warunków niezbędnych do realizacji ochrony środowiska. Określa ona: cele ekologiczne, priorytety ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych, środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe. Politykę ekologiczną państwa przyjmuje się na 4 lata, z tym że przewidziane w niej działania w perspektywie obejmują kolejne 4 lata. Politykę ekologiczną państwa uchwała Sejm na wniosek Rady Ministrów. Polityka ekologiczna państwa jest realizowana również przez zarząd województwa, powiatu i gminy. Projekty programów ochrony środowiska są opiniowane odpowiednio przez zarząd jednostki wyższego szczebla lub ministra właściwego do spraw środowiska. W miastach, w których funkcje organów powiatu sprawują organy gminy, program ochrony środowiska obejmuje działania powiatu i gminy.

2.1. Informacje o środowisku

Organy administracji są obowiązane udostępniać każdemu informacje o środowisku i jego ochronie, znajdujące się w ich posiadaniu. Udostępnieniu, podlegają: projekty polityk, strategii, planów lub programów, przed skierowaniem ich

do postępowania z udziałem społeczeństwa, prognozy oddziaływania na środowisko, wnioski o wydanie decyzji, postanowienia, wnioski o udzielenie wskazań lokalizacyjnych oraz wskazania lokalizacyjne, raporty o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, analizy porealizacyjne, opracowania ekofizjograficzne, przeglądy ekologiczne, rejestry substancji niebezpiecznych, raporty o bezpieczeństwie, projekty zewnętrznych planów operacyjno-ratowniczych przed ich skierowaniem do postępowania z udziałem społeczeństwa i zewnętrzne plany operacyjno-ratownicze po ich przyjęciu, decyzje o wymiarze, odroczeniu terminu płatności, zmniejszeniu i umorzeniu opłat za korzystanie ze środowiska lub administracyjnych kar pieniężnych, wnioski o wydanie zezwolenia oraz zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów, wnioski o wydanie zezwolenia oraz zezwolenia na zamierzone uwolnienie organizmów genetycznie zmodyfikowanych do środowiska w celach eksperymentalnych lub wprowadzenie do obrotu produktu zawierającego organizmy genetycznie zmodyfikowane lub składającego się z takich organizmów albo ich części, decyzje o wymiarze administracyjnych kar pieniężnych za: - zniszczenie terenów zieleni, drzew lub krzewów spowodowane niewłaściwym wykonywaniem robót ziemnych, wykorzystaniem sprzętu mechanicznego lub urządzeń technicznych lub zastosowaniem środków chemicznych w sposób szkodliwy dla roślinności, - usuwanie drzew lub krzewów bez wymaganego zezwolenia, - niszczenie spowodowane niewłaściwą pielęgnacją terenów zieleni, zadrzewień, drzew lub krzewów,

Informacje udostępnia się na pisemny wniosek. Jednak informację niewymagającą wyszukiwania, która może być przekazana w formie ustnej, udostępnia się bez pisemnego wniosku. Organy administracji właściwe w sprawach, są obowiązane do prowadzenia publicznie dostępnych wykazów danych o tych dokumentach oraz mogą zamieszczać w tych wykazach dane o dokumentach. Publicznie dostępne wykazy danych o dokumentach, prowadzą także organy administracji właściwe do prowadzenia postępowania, w ramach którego lub w wyniku którego sporządzane są te dokumenty. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, wzór publicznie dostępnego wykazu, mając na uwadze zapewnienie przejrzystości wykazu i łatwości wyszukiwania zawartych w nim informacji.

Organ administracji nie udostępnia informacji, jeżeli ich udostępnienie mogłoby naruszyć przepisy o ochronie danych jednostkowych uzyskiwanych w badaniach statystycznych statystyki publicznej, oraz nie udostępnia informacji dotyczących: spraw objętych toczącym się postępowaniem sądowym, dyscyplinarnym lub karnym, jeżeli ujawnienie informacji mogłoby zakłócić przebieg postępowania, spraw będących przedmiotem praw autorskich oraz patentowych, jeżeli udostępnienie mogłoby naruszyć te prawa, dokumentów lub danych dostarczonych przez osoby trzecie, jeżeli nie miały one obowiązku ich dostarczenia i złożyły zastrzeżenie o ich nieudostępnianiu, dokumentów lub danych, których ujawnienie mogłoby spowodować zagrożenie środowiska.

Organ administracji może odmówić udostępnienia informacji, jeżeli: wymagałoby to dostarczenia dokumentów lub danych będących w trakcie opracowywania lub przeznaczonych do wewnętrznego komunikowania się, wniosek o udostępnienie informacji jest w sposób oczywisty niemożliwy do zrealizowania lub sformułowany w sposób zbyt ogólny, na uzasadniony wniosek przekazującego informacje, wyłączyć z udostępnienia dane o wartości handlowej, w tym zwłaszcza dane technologiczne, o ile ich ujawnienie mogłoby pogorszyć jego konkurencyjną pozycję. Organ administracji, udostępniając informacje przekazane przez osoby trzecie, wskazuje źródło ich pochodzenia.

2.2. Państwowy monitoring środowiska oraz rozpowszechnianie informacji o środowisku

Źródłem informacji o środowisku jest w szczególności państwowy monitoring środowiska. Państwowy monitoring środowiska stanowi system pomiarów, ocen i prognoz stanu środowiska oraz gromadzenia, przetwarzania i rozpowszechniania informacji o środowisku. Państwowy monitoring środowiska wspomaga działania na rzecz ochrony środowiska poprzez systematyczne informowanie organów administracji i społeczeństwa o: jakości elementów przyrodniczych, dotrzymywaniu standardów jakości środowiska określonych przepisami oraz obszarach występowania przekroczeń tych standardów, występujących zmianach jakości elementów przyrodniczych i przyczynach tych zmian, w tym powiązaniach przyczynowo-skutkowych występujących pomiędzy emisjami i stanem elementów przyrodniczych.

Państwowy monitoring środowiska obejmuje, uzyskiwane na podstawie badań monitoringowych, informacje w zakresie: jakości powietrza, jakości wód śródlądowych powierzchniowych i podziemnych oraz morskich wód wewnętrznych i wód morza terytorialnego, jakości gleby i ziemi, hałasu, promieniowania jonizującego i pól elektromagnetycznych, stanu zasobów środowiska, w tym lasów, rodzajów i ilości substancji lub energii wprowadzanych do powietrza, wód, gleby i ziemi, wytwarzania i gospodarowania odpadami. Badania monitoringowe przeprowadza się w sposób cykliczny, stosując ujednoczone metody zbierania, gromadzenia i przetwarzania danych.

Organy administracji obowiązane do wykonywania badań monitoringowych mają obowiązek wzajemnego, nieodpłatnego udostępniania informacji o środowisku. Inne organy administracji, dysponujące informacjami, które mogą być wykorzystane na potrzeby państwowego monitoringu środowiska, są obowiązane do ich nieodpłatnego udostępniania organom.

2.3. Udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie ochrony środowiska

Każdy ma prawo składania uwag i wniosków w postępowaniu prowadzonym z udziałem społeczeństwa. Przed wydaniem decyzji wymagających udziału społeczeństwa organ administracji właściwy do ich wydania, wszczynając postępowanie: podaje do publicznej wiadomości informację o zamieszczeniu w publicznie dostępnym wykazie danych o wniosku o wydanie decyzji oraz o możliwości składania uwag i wniosków w terminie 21 dni od daty podania do publicznej wiadomości, wskazując jednocześnie miejsce ich składania, może przeprowadzić rozprawę administracyjną, otwartą dla społeczeństwa, rozpatruje zgłoszone uwagi i wnioski. Organ administracji właściwy do wydania decyzji podaje do publicznej wiadomości informację o zamieszczeniu w publicznie dostępnym wykazie danych o decyzjach wymagających udziału społeczeństwa.

Organizacje ekologiczne, które powołując się na miejsce swego działania, zgłoszą chęć uczestniczenia w określonym postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa, uczestniczą w nim na prawach strony; przepisu art. 31 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się. Na postanowienie o odmowie dopuszczenia do udziału w postępowaniu organizacji ekologicznej służy zażalenie.

do postępowania z udziałem społeczeństwa, prognozy oddziaływania na środowisko, wnioski o wydanie decyzji, postanowienia, wnioski o udzielenie wskazań lokalizacyjnych oraz wskazania lokalizacyjne, raporty o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, analizy poralizacyjne, opracowania ekofizjograficzne, przeglądy ekologiczne, rejestry substancji niebezpiecznych, raporty o bezpieczeństwie, projekty zewnętrznych planów operacyjno-ratowniczych przed ich skierowaniem do postępowania z udziałem społeczeństwa i zewnętrzne plany operacyjno-ratownicze po ich przyjęciu, decyzje o wymiarze, odroczeniu terminu płatności, zmniejszeniu i umorzeniu opłat za korzystanie ze środowiska lub administracyjnych kar pieniężnych, wnioski o wydanie zezwolenia oraz zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów, wnioski o wydanie zezwolenia oraz zezwolenia na zamierzone uwolnienie organizmów genetycznie zmodyfikowanych do środowiska w celach eksperymentalnych lub wprowadzenie do obrotu produktu zawierającego organizmy genetycznie zmodyfikowane lub składające się z takich organizmów albo ich części, decyzje o wymiarze administracyjnych kar pieniężnych za: - zniszczenie terenów zieleni, drzew lub krzewów spowodowane niewłaściwym wykonywaniem robót ziemnych, wykorzystaniem sprzętu mechanicznego lub urządzeń technicznych lub zastosowaniem środków chemicznych w sposób szkodliwy dla roślinności, - usuwanie drzew lub krzewów bez wymaganego zezwolenia, - niszczenie spowodowane niewłaściwą pielęgnacją terenów zieleni, zadrzewień, drzew lub krzewów,

Informacje udostępnia się na pisemny wniosek. Jednak informację niewymagającą wyszukiwania, która może być przekazana w formie ustnej, udostępnia się bez pisemnego wniosku. Organy administracji właściwe w sprawach, są obowiązane do prowadzenia publicznie dostępnych wykazów danych o tych dokumentach oraz mogą zamieszczać w tych wykazach dane o dokumentach. Publicznie dostępne wykazy danych o dokumentach, prowadzą także organy administracji właściwe do prowadzenia postępowania, w ramach którego lub w wyniku którego sporządzane są te dokumenty. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, wzór publicznie dostępnego wykazu, mając na uwadze zapewnienie przejrzystości wykazu i łatwości wyszukiwania zawartych w nim informacji.

Organ administracji nie udostępnia informacji, jeżeli ich udostępnienie mogłoby naruszyć przepisy o ochronie danych jednostkowych uzyskiwanych w badaniach statystycznych statystyki publicznej, oraz nie udostępnia informacji dotyczących: spraw objętych toczącym się postępowaniem sądowym, dyscyplinarnym lub karnym, jeżeli ujawnienie informacji mogłoby zakłócić przebieg postępowania, spraw będących przedmiotem praw autorskich oraz patentowych, jeżeli udostępnienie mogłoby naruszyć te prawa, dokumentów lub danych dostarczonych przez osoby trzecie, jeżeli nie miały one obowiązku ich dostarczenia i złożyły zastrzeżenie o ich nieudostępnianiu, dokumentów lub danych, których ujawnienie mogłoby spowodować zagrożenie środowiska.

Organ administracji może odmówić udostępnienia informacji, jeżeli: wymagałoby to dostarczenia dokumentów lub danych będących w trakcie opracowywania lub przeznaczonych do wewnętrznego komunikowania się, wniosek o udostępnienie informacji jest w sposób oczywisty niemożliwy do zrealizowania lub sformułowany w sposób zbyt ogólny, na uzasadniony wniosek przekazującego informacje, wyłączyć z udostępniania dane o wartości handlowej, w tym zwłaszcza dane technologiczne, o ile ich ujawnienie mogłoby pogorszyć jego konkurencyjną pozycję. Organ administracji, udostępniając informacje przekazane przez osoby trzecie, wskazuje źródło ich pochodzenia.

2.2. Państwowy monitoring środowiska oraz rozpowszechnianie informacji o środowisku

Źródłem informacji o środowisku jest w szczególności państwowy monitoring środowiska. Państwowy monitoring środowiska stanowi system pomiarów, ocen i prognoz stanu środowiska oraz gromadzenia, przetwarzania i rozpowszechniania informacji o środowisku. Państwowy monitoring środowiska wspomaga działania na rzecz ochrony środowiska poprzez systematyczne informowanie organów administracji i społeczeństwa o: jakości elementów przyrodniczych, dotrzymywaniu standardów jakości środowiska określonych przepisami oraz obszarach występowania przekroczeń tych standardów, występujących zmianach jakości elementów przyrodniczych i przyczynach tych zmian, w tym powiązaniach przyczynowo-skutkowych występujących pomiędzy emisjami i stanem elementów przyrodniczych.

Państwowy monitoring środowiska obejmuje, uzyskiwane na podstawie badań monitoringowych, informacje w zakresie: jakości powietrza, jakości wód śródlądowych powierzchniowych i podziemnych oraz morskich wód wewnętrznych i wód morza terytorialnego, jakości gleby i ziemi, hałasu, promieniowania jonizującego i pól elektromagnetycznych, stanu zasobów środowiska, w tym lasów, rodzajów i ilości substancji lub energii wprowadzanych do powietrza, wód, gleby i ziemi, wytwarzania i gospodarowania odpadami. Badania monitoringowe przeprowadza się w sposób cykliczny, stosując ujednoczone metody zbierania, gromadzenia i przetwarzania danych.

Organy administracji obowiązane do wykonywania badań monitoringowych mają obowiązek wzajemnego, nieodpłatnego udostępniania informacji o środowisku. Inne organy administracji, dysponujące informacjami, które mogą być wykorzystane na potrzeby państwowego monitoringu środowiska, są obowiązane do ich nieodpłatnego udostępniania organom.

2.3. Udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie ochrony środowiska

Każdy ma prawo składania uwag i wniosków w postępowaniu prowadzonym z udziałem społeczeństwa. Przed wydaniem decyzji wymagających udziału społeczeństwa organ administracji właściwy do ich wydania, wszczynając postępowanie: podaje do publicznej wiadomości informację o zamieszczeniu w publicznie dostępnym wykazie danych o wniosku o wydanie decyzji oraz o możliwości składania uwag i wniosków w terminie 21 dni od daty podania do publicznej wiadomości, wskazując jednocześnie miejsce ich składania, może przeprowadzić rozprawę administracyjną, otwartą dla społeczeństwa, rozpatruje zgłoszone uwagi i wnioski. Organ administracji właściwy do wydania decyzji podaje do publicznej wiadomości informację o zamieszczeniu w publicznie dostępnym wykazie danych o decyzjach wymagających udziału społeczeństwa.

Organizacje ekologiczne, które powołując się na miejsce swego działania, zgłoszą chęć uczestniczenia w określonym postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa, uczestniczą w nim na prawach strony; przepisu art. 31 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się. Na postanowienie o odmowie dopuszczenia do udziału w postępowaniu organizacji ekologicznej służy zażalenie.

Organizacje ekologiczne, jednostki pomocnicze samorządu gminnego, samorząd pracowniczy, jednostki ochotniczych straży pożarnych oraz związki zawodowe mogą współdziałać w dziedzinie ochrony środowiska z organami administracji. Związki zawodowe i samorządy pracownicze mogą powoływać zakładowe komisje ochrony środowiska oraz społecznych inspektorów ochrony środowiska w celu organizowania i przeprowadzania społecznej kontroli ochrony środowiska na terenie zakładu pracy. Organy administracji mogą udzielać pomocy organizacjom ekologicznym w ich działalności w dziedzinie ochrony środowiska. Organizacje społeczne mogą występować do właściwych organów administracji o zastosowanie środków zmierzających do zaprzestania reklamy lub innego rodzaju promocji towaru lub usługi.

2.4. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko

Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji planów i programów. Przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, wymagają: projekt koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, projekty planów zagospodarowania przestrzennego oraz projekty strategii rozwoju regionalnego, projekty polityk, strategii, planów lub programów w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu, których opracowywanie przez centralne lub wojewódzkie organy administracji przewidziane jest w ustawach.

Organ administracji opracowujący projekt dokumentu lub wprowadzający zmiany do przyjętego już dokumentu, sporządza prognozę oddziaływania na środowisko. Prognoza oddziaływania na środowisko, powinna: zawierać informacje o zawartości, głównych celach projektowanego dokumentu oraz jego powiązaniach z innymi dokumentami, określać, analizować i oceniać istniejący stan środowiska oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektowanego dokumentu, określać, analizować i oceniać stan środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem, określać, analizować i oceniać istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów chronionych, określać, analizować i oceniać cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym albo krajowym, istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu, określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania na środowisko, przedstawiać rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, przedstawiać rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod dokonania oceny prowadzącej do tego wyboru, w tym także wskazania napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy, zawierać informacje o metodach zastosowanych przy sporządzaniu prognozy, zawierać informacje o przewidywanych metodach analizy realizacji projektowanego dokumentu, zawierać informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko, zawierać streszczenie sporządzone w języku niespecjalistycznym.

2.5. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć

Wydanie decyzji w sprawie planowanego przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na środowisko wymaga, przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko stanowi część postępowania zmierzającego do wydania decyzji.

W postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko określa się, analizuje oraz ocenia bezpośredni i pośredni wpływ danego przedsięwzięcia na: środowisko oraz zdrowie i warunki życia ludzi, dobra materialne, dobra kultury, dostępność do złóż kopalin, możliwości oraz sposoby zapobiegania i ograniczania negatywnego oddziaływania na środowisko, wymagany zakres monitoringu.

2.6. Postępowanie dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko

W razie stwierdzenia możliwości transgranicznego oddziaływania na środowisko, pochodzącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na skutek realizacji planowanych przedsięwzięć objętych decyzjami, realizacji projektów polityk, strategii, planów lub programów, przeprowadza się postępowanie dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko. Postępowanie dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko przeprowadza się także w przypadku, gdy możliwe oddziaływanie pochodzące spoza granic Rzeczypospolitej Polskiej mogłoby ujawnić się na jej terytorium.

Organ administracji przeprowadzający postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko w przypadku stwierdzenia możliwości transgranicznego oddziaływania na środowisko na skutek realizacji planowanego przedsięwzięcia: wydaje postanowienie o przeprowadzeniu postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko, w którym określa obowiązek sporządzenia przez wnioskodawcę dokumentacji niezbędnej do przeprowadzenia tego postępowania w języku państwa, na którego terytorium może oddziaływać przedsięwzięcie, oraz zakres tej dokumentacji, niezwłocznie informuje ministra właściwego do spraw środowiska o możliwości transgranicznego oddziaływania na środowisko planowanego przedsięwzięcia i przekazuje dokumentację potrzebną do podjęcia działań. Na postanowienie przysługuje zażalenie.

Minister właściwy do spraw środowiska po uzyskaniu informacji o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko planowanego przedsięwzięcia niezwłocznie powiadamia o tym państwo, na którego terytorium przedsięwzięcie to może oddziaływać, oraz proponuje termin na odpowiedź, czy państwo to jest zainteresowane uczestnictwem w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko.

Państwo, które powiadomi, iż jest zainteresowane uczestnictwem w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z organem administracji przeprowadzającym postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, uzgadnia z tym państwem terminy etapów postępowania. Minister właściwy do spraw środowiska po uzyskaniu raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko przekazuje go niezwłocznie państwu uczestniczącemu w postępowaniu w sprawie oceny

oddziaływania na środowisko. Organ administracji przeprowadzający postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko prowadzi, za pośrednictwem ministra właściwego do spraw środowiska, konsultacje z państwem, na którego terytorium może oddziaływać przedsięwzięcie, w sprawie środków eliminowania lub ograniczania transgranicznego oddziaływania na środowisko.

3. Ochrona przyrody

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym ochrony przyrody jest ustawa z 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody. (Dz. U.04.92.880 z dnia 30 kwietnia 2004 r.). Ustawa ta określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Ochrona przyrody, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Celem ochrony przyrody jest: utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów; zachowanie różnorodności biologicznej; zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego; zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony; ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień; utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody; kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

Cele ochrony przyrody są realizowane przez: uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w polityce ekologicznej państwa, programach ochrony środowiska przyjmowanych przez organy jednostek samorządu terytorialnego, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach rozwoju województw, planach zagospodarowania przestrzennego województw, strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz w działalności gospodarczej i inwestycyjnej; obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody; opracowywanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych; realizację krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań; prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody; prowadzenie badań naukowych nad problemami związanymi z ochroną przyrody.

Obowiązkiem organów administracji publicznej, osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych jest dbałość o przyrodę będącą dziedzictwem i bogactwem narodowym. Organy administracji publicznej są obowiązane do zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony przyrody. Obowiązkiem organów administracji publicznej, instytucji naukowych i oświatowych, a także publicznych środków masowego przekazu jest prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody.

Formami ochrony przyrody są: parki narodowe; rezerваты przyrody; parki krajobrazowe; obszary chronionego krajobrazu; obszary Natura 2000; pomniki przyrody; stanowiska dokumentacyjne; użytki ekologiczne; zespoły przyrodniczo-krajobrazowe; ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Park narodowy obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1.000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy jest państwową jednostką budżetową w rozumieniu przepisów o finansach publicznych. Nadzór nad parkami narodowymi sprawuje minister właściwy do spraw środowiska.

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

W parkach narodowych oraz w rezerwach przyrody zabrania się: budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody; rybactwa, z wyjątkiem obszarów ustalonych w planie ochrony albo w zadaniach ochronnych; chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu; polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody; pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzenia roślin i grzybów; użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzenia, zanieczyszczania i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody; zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody; pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu; niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów; palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody; prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony; stosowania chemicznych i biologicznych środków ochrony roślin i nawozów; zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody.

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

4. Prawo wodne

Podstawę prawną gospodarki wodą w Polsce stanowi ustawa z 18 lipca 2001 roku prawo wodne Dz. U. 2001.115.1229 z dnia 11 października 2001 r.). Ustawa ta reguluje gospodarowanie wodami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, a w szczególności kształtowanie i ochronę zasobów wodnych, korzystanie z wód oraz zarządzanie zasobami wodnymi. Gospodarowanie wodami jest prowadzone z zachowaniem zasady racjonalnego i całościowego traktowania zasobów wód powierzchniowych i podziemnych, z uwzględnieniem ich ilości i jakości. Gospodarowanie wodami uwzględnia zasadę wspólnych interesów i jest realizowane przez współpracę administracji publicznej, użytkowników wód i przedstawicieli lokalnych społeczności, tak aby uzyskać maksymalne korzyści społeczne.

Zarządzanie zasobami wodnymi służy zaspokajaniu potrzeb ludności, gospodarki, ochronie wód i środowiska związanego z tymi zasobami, w szczególności w zakresie: zapewnienia odpowiedniej ilości i jakości wody dla ludności, ochrony zasobów wodnych przed zanieczyszczeniem oraz niewłaściwą lub nadmierną eksploatacją, utrzymywania lub poprawy stanu ekosystemów wodnych i od wody zależnych, ochrony przed powodzią oraz suszą, zapewnienia wody na potrzeby rolnictwa oraz przemysłu, zaspokojenia potrzeb związanych z turystyką, sportem oraz rekreacją, tworzenia warunków dla energetycznego, transportowego oraz rybackiego wykorzystania wód.

Instrumenty zarządzania zasobami wodnymi stanowią: plany gospodarki wodnej, pozwolenia wodnoprawne, opłaty i należności w gospodarce wodnej, kataster wodny, kontrola gospodarowania wodami.

4.1. Zarządzanie zasobami wodnymi

Podstawowym organem odpowiedzialnym za zarządzanie zasobami wodnymi jest Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej, który jest centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach gospodarowania wodami, a w szczególności w sprawach zarządzania wodami oraz korzystania z wód. Prezes Krajowego Zarządu jest powoływany oraz odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej. Zastępcy Prezesa Krajowego Zarządu są powoływani oraz odwoływani przez ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej na wniosek Prezesa Krajowego Zarządu.

Nadzór nad działalnością Prezesa Krajowego Zarządu sprawuje minister właściwy do spraw gospodarki wodnej. Nadzór ten polega na: zatwierdzaniu programów realizacji zadań związanych z utrzymywaniem wód lub urządzeń wodnych oraz inwestycji w gospodarce wodnej, zatwierdzaniu corocznego sprawozdania, zatwierdzaniu planu kontroli gospodarowania wodami wykonywanej przez Prezesa Krajowego Zarządu, poleceniu przeprowadzenia kontroli nieujętych w planie kontroli.

Prezes Krajowego Zarządu wykonuje zadania określone ustawą, a w szczególności: opracowuje plany gospodarowania wodami dla obszaru państwa, z uwzględnieniem podziału na obszary dorzeczy, przygotowuje projekt planu ochrony przeciwpowodziowej oraz przeciwdziałania skutkom suszy na obszarze państwa, zatwierdza projekt warunków korzystania z wód regionu wodnego, prowadzi kataster wodny dla obszaru państwa, z uwzględnieniem podziału na obszary dorzeczy, sprawuje nadzór nad działalnością dyrektorów regionalnych zarządów gospodarki wodnej, a w szczególności kontroluje ich działanie, zatwierdza plany działalności oraz sprawozdania z ich wykonania, a także poleca przeprowadzenie doraźnej kontroli gospodarowania wodami w regionie wodnym, sprawuje nadzór nad funkcjonowaniem państwowej służby hydrologiczno-meteorologicznej oraz państwowej służby hydrogeologicznej, reprezentuje Skarb Państwa w stosunku do mienia związanego z gospodarką wodną określonego ustawą, a w szczególności programuje, planuje i nadzoruje realizację zadań związanych z utrzymywaniem wód lub urządzeń wodnych oraz inwestycje w gospodarce wodnej, uzgadnia, w części dotyczącej gospodarki wodnej, projekty list programów priorytetowych Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Prezes Krajowego Zarządu wykonuje swoje zadania przy pomocy Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej. Działania w zakresie gospodarowania wodami morskimi wód wewnętrznymi i wodami morza terytorialnego Prezes Krajowego

Zarządu wykonuje we współpracy z właściwymi organami administracji morskiej. Organizację Krajowego Zarządu określa statut nadany, w drodze rozporządzenia, przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej; przy nadawaniu statutu uwzględnia się zakres działalności Krajowego Zarządu oraz podział państwa na obszary dorzeczy.

Dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej, jest organem administracji rządowej niezespolonej właściwym w sprawach gospodarowania wodami w regionie wodnym, w zakresie określonym w ustawie. W przypadkach określonych ustawą dyrektor regionalnego zarządu wydaje rozporządzenia mające charakter aktów prawa miejscowego. Do zadań dyrektora regionalnego zarządu należy w szczególności: opracowywanie analiz stanu zasobów wodnych oraz stanu ochrony przed powodzią w regionie wodnym, opracowywanie warunków korzystania z wód regionu wodnego, opracowywanie projektów planów ochrony przeciwpowodziowej w regionie wodnym, opiniowanie projektów planów gospodarowania zasobami wodnymi na obszarze dorzecza, opracowywanie analizy ekonomicznej gospodarowania wodami w regionie wodnym. Dyrektora regionalnego zarządu powołuje oraz odwołuje minister właściwy do spraw gospodarki wodnej na wniosek Prezesa Krajowego Zarządu, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Gospodarki Wodnej.

Organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Krajowego Zarządu jest Krajowa Rada Gospodarki Wodnej. Do zakresu działania Krajowej Rady należy wyrażanie opinii w sprawach gospodarowania wodami, ochrony przed powodzią oraz ochrony przed skutkami suszy, a w szczególności: przedstawianie propozycji oraz wniosków dotyczących poprawy stanu zasobów wodnych oraz ochrony przeciwpowodziowej w państwie, opiniowanie programów inwestycyjnych w zakresie gospodarowania wodami, opiniowanie projektów aktów prawnych regulujących sprawy gospodarowania wodami.

4.2. Państwowa służba hydrologiczno-meteorologiczna oraz państwowa służba hydrogeologiczna

Państwowa służba hydrologiczno-meteorologiczna wykonuje zadania państwa w zakresie ochrony hydrologicznej i meteorologicznej społeczeństwa oraz gospodarki, a także na potrzeby bilansowania zasobów wód powierzchniowych. Państwowa służba hydrogeologiczna wykonuje zadania państwa na potrzeby rozpoznawania, bilansowania i ochrony wód podziemnych w celu racjonalnego ich wykorzystania przez społeczeństwo oraz gospodarke. Państwową służbę hydrologiczno-meteorologiczną pełni Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Państwową służbę hydrogeologiczną pełni Państwowy Instytut Geologiczny.

Do zadań państwowej służby hydrologiczno-meteorologicznej należy: wykonywanie pomiarów i obserwacji hydrologicznych oraz meteorologicznych, gromadzenie, przetwarzanie, archiwizowanie i udostępnianie informacji hydrologicznych oraz meteorologicznych, wykonywanie bieżących analiz i ocen sytuacji hydrologicznej oraz meteorologicznej, opracowywanie i przekazywanie prognoz meteorologicznych oraz hydrologicznych, opracowywanie i przekazywanie organom administracji publicznej ostrzeżeń przed niebezpiecznymi zjawiskami zachodzącymi w atmosferze i hydrosferze. Państwowa służba hydrologiczno-meteorologiczna posiada i utrzymuje podstawową i specjalną sieć obserwacyjno-pomiarową, system wymiany danych oraz biura prognoz meteorologicznych i biura prognoz hydrologicznych.

Do zadań państwowej służby hydrogeologicznej należy: wykonywanie pomiarów i obserwacji hydrogeologicznych, gromadzenie, przetwarzanie, archiwizowanie oraz udostępnianie zgromadzonych informacji, w szczególności dotyczących zasobów, stanów i jakości wód podziemnych, wykonywanie bieżących analiz i ocen sytuacji hydrogeologicznej, opracowywanie oraz przekazywanie prognoz zmian zasobów, jakości oraz zagrożeń wód podziemnych, opracowywanie i przekazywanie organom administracji publicznej ostrzeżeń przed niebezpiecznymi zjawiskami zachodzącymi w strefach zasilania oraz poboru wód podziemnych.

4.3. Planowanie w gospodarowaniu wodami

Planowanie w gospodarowaniu wodami służy programowaniu i koordynowaniu działań mających na celu: osiągnięcie lub utrzymanie co najmniej dobrego stanu ekologicznego wód oraz ekosystemów od wody zależnych, poprawę stanu zasobów wodnych, poprawę możliwości korzystania z wód, zmniejszenie ilości wprowadzanych do wód lub do ziemi substancji i energii mogących negatywnie oddziaływać na wody, poprawę ochrony przeciwpowodziowej.

Planowanie w gospodarowaniu wodami obejmuje: plany gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy, plany ochrony przeciwpowodziowej oraz przeciwdziałania skutkom suszy na obszarze państwa, z uwzględnieniem podziału na obszary dorzeczy, plany ochrony przeciwpowodziowej regionu wodnego, warunki korzystania z wód regionu wodnego, sporządzane w miarę potrzeby warunki korzystania z wód zlewni.

4.4. Kataster wodny

Kataster wodny jest systemem informacyjnym o gospodarowaniu wodami, składającym się z dwóch działów (Dział I i Dział II). W Dziale I katastru wodnego gromadzi się i aktualizuje dane dotyczące: sieci hydrograficznej oraz hydrologicznych i meteorologicznych posterunków obserwacyjno-pomiarowych, zasobów wód podziemnych, lokalizacji głównych zbiorników wód podziemnych oraz sieci stacjonarnych obserwacji wód, ilości i jakości zasobów wód powierzchniowych oraz podziemnych, wielkości poboru wody powierzchniowej i podziemnej, źródeł i charakterystyki zanieczyszczeń punktowych oraz obszarowych, stanu biologicznego środowiska wodnego oraz terenów zalewowych, obwodów rybackich oraz rybackiej przydatności wód (bonitacji), użytkowania wód wraz z charakterystyką korzystania z wód, pozwoleń wodnoprawnych, urządzeń wodnych, stref i obszarów ochronnych oraz obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, stanowiących na podstawie ustawy, spółek wodnych.

Dział II katastru wodnego zawiera plany, oraz listy. Źródłem danych katastru wodnego w zakresie nieruchomości jest ewidencja gruntów i budynków.

Kataster wodny, prowadzi się dla obszaru państwa z uwzględnieniem podziału państwa na obszary dorzeczy i regiony wodne. Kataster wodny dla obszaru państwa prowadzony jest przez Prezesa Krajowego Zarządu. Kataster wodny dla regionu wodnego prowadzony jest przez dyrektora regionalnego zarządu. Organy administracji publicznej, jednostki badawczo-rozwojowe, a także zakłady oraz właściciele urządzeń wodnych obowiązani są do nieodpłatnego przekazywania danych niezbędnych do prowadzenia katastru wodnego. Kataster wodny jest udostępniany do wglądu nieodpłatnie. Wyszukiwanie informacji, sporządzanie kopii dokumentów oraz ich przesyłanie odbywa się na podstawie przepisów ustawy

- Prawo ochrony środowiska, regulujących zasady dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie.

5. Nadzór nad organizmami genetycznie zmodyfikowanymi - GMO

Podstawę prawną dla kontroli nad organizmami genetycznie zmodyfikowanymi stanowi ustawa z 25 czerwca 2001 roku o organizmach genetycznie zmodyfikowanych. Ustawa ta dotyczy: użycia organizmów genetycznie zmodyfikowanych, zwanych dalej "GMO", uwalniania GMO do środowiska, w celach innych niż wprowadzanie do obrotu, wprowadzania do obrotu produktów GMO, wywozu za granicę i tranzyt produktów GMO, właściwości organów administracji rządowej do spraw GMO. Ustawa nie stosuje się do modyfikacji genetycznych genomu ludzkiego. W sprawach dotyczących żywności i środków farmaceutycznych stosuje się przepisy o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia i przepisy o środkach farmaceutycznych, o ile nie są sprzeczne z przepisami ustawy.

Organem administracji rządowej właściwym do spraw GMO jest minister właściwy do spraw środowiska. Do zakresu działania ministra w zakresie GMO należy w szczególności wydawanie zgody na: zamierzone uwolnienie GMO do środowiska, zamknięte użycie GMO. Ponadto do zadań ministra należy wydawanie zezwoleń na: wprowadzenie do obrotu produktów GMO, wywóz lub tranzyt produktów GMO, koordynacja kontroli i monitorowania działalności regulowanej ustawą, koordynacja gromadzenia i wymiany informacji dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa ludzi i środowiska w zakresie GMO.

Minister sprawuje nadzór oraz kontrolę przestrzegania przepisów ustawy. Kontrolujący jest uprawniony w szczególności do: wstępu, wraz z niezbędnym sprzętem, na teren nieruchomości, obiektu, lokalu lub ich części, gdzie są wykonywane operacje zamkniętego użycia GMO, działania polegające na zamierzonym uwolnieniu GMO do środowiska, w tym wprowadzeniu do obrotu produktów GMO, żądania ustnych lub pisemnych wyjaśnień, okazania dokumentów lub innych nośników informacji oraz udostępnienia danych mających związek z przedmiotem kontroli. Czynności kontrolnych dokonuje się w obecności kontrolowanego, osoby zastępującej kontrolowanego lub przez niego zatrudnionej. Kontrolę przestrzegania przepisów ustawy sprawują ponadto, w zakresie objętym swoją właściwością: Inspekcja Sanitarna, Inspekcja Ochrony Roślin, Inspekcja Nasienna, Inspekcja Ochrony Środowiska, Inspekcja Weterynaryjna, Inspekcja Handlowa, Państwowa Inspekcja Pracy, organy administracji celnej w zakresie kontroli legalnego obrotu GMO, Inspekcja Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych.

Przy ministrze środowiska została stworzona Komisja do spraw GMO, jako organ opini dawczo-doradczy. Komisja liczy 19 członków powoływanych przez ministra na okres 4 lat. Do zadań Komisji należy min.: opiniowanie wniosków w sprawach wydawania zgód lub zezwoleń, wydawanie opinii w sprawach przedstawianych przez ministra w zakresie jego uprawnień wynikających z ustawy, opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących GMO oraz bezpieczeństwa biologicznego, opiniowanie projektów założeń polityki państwa w dziedzinie zastosowań GMO i bezpieczeństwa biologicznego.

6. Prawo łowieckie

W Polsce prawo łowieckie jest również instrumentem ochrony środowiska naturalnego. Podstawę prawną stanowi ustawa z 13 października 1995 roku prawo

łowieckie. Ustawa ta był wielokrotnie nowelizowana. Łowiectwo, jako element ochrony środowiska przyrodniczego, w rozumieniu ustawy oznacza ochronę zwierząt łownych (zwierzyny) i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej. Zwierzęta łowne w stanie wolnym, jako dobro ogólnonarodowe, stanowią własność Skarbu Państwa. Celem łowiectwa jest: ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych, ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz poprawy warunków bytowania zwierzyny, uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakości trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego, spełnianie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej. Gospodarka łowiecka jest to działalność w zakresie ochrony, hodowli i pozyskiwania zwierzyny.

Naczelnym organem administracji rządowej w zakresie łowiectwa jest minister właściwy do spraw środowiska. Administrację w zakresie łowiectwa sprawują wojewodowie. Gospodarka łowiecka prowadzona jest w obwodach łowieckich przez dzierżawców lub zarządców. Na pewne typy działalności gospodarczej powiązanej z łowiectwem wymaga zezwolenia. Uzyskania zezwolenia wymaga wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie: obrotu zwierzyną żywą, z wyłączeniem sprzedaży dokonywanej przez dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, obrotu tuszami zwierzyny i ich częściami, z wyłączeniem, sprzedaży usług turystycznych obejmujących polowania wykonywane przez cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, polowania za granicą. Organem właściwym do wydania, odmowy wydania i cofnięcia zezwolenia jest minister właściwy do spraw środowiska.

Obwód łowiecki stanowi obszar gruntów o ciągłej powierzchni nie mniejszy, niż trzy tysiące hektarów, na którego obszarze istnieją warunki do prowadzenia łowiectwa. W szczególnych przypadkach, uzasadnionych względami racjonalnej gospodarki łowieckiej i warunkami terenowymi, mogą być tworzone, za zgodą ministra właściwego do spraw środowiska, obwody łowieckie o mniejszej powierzchni. Obwody łowieckie dzielą się na obwody łowieckie leśne i polne. Obwód łowiecki leśny jest to obszar, w którym grunty leśne stanowią co najmniej 40% ogólnej powierzchni tego obszaru. Obwód łowiecki polny jest to obszar, w którym grunty leśne stanowią mniej niż 40% ogólnej powierzchni tego obszaru. Obwody łowieckie wydzielane są kołom łowieckim Polskiego Związku Łowieckiego.

Polski Związek Łowiecki jest zrzeszeniem osób fizycznych i prawnych, które czynnie uczestniczą w ochronie i rozwoju populacji zwierząt łownych oraz działają na rzecz ochrony przyrody. Polski Związek Łowiecki posiada osobowość prawną i działa na podstawie ustawy oraz statutu uchwalonego przez Krajowy Zjazd Delegatów Polskiego Związku Łowieckiego. Nadzór nad działalnością Polskiego Związku Łowieckiego sprawuje minister właściwy do spraw środowiska. Najwyższą władzą w Polskim Związku Łowieckim jest Krajowy Zjazd Delegatów Polskiego Związku Łowieckiego. Koła łowieckie zrzeszają osoby fizyczne i są podstawowym ogniwem organizacyjnym w Polskim Związku Łowieckim w realizacji celów i zadań łowiectwa. Koła łowieckie posiadają osobowość prawną i ponoszą odpowiedzialność za swoje zobowiązania. Członkowie koła łowieckiego odpowiadają solidarnie i bez ograniczeń za zobowiązania koła. Organizacje wojewódzkie Polskiego Związku Łowieckiego koordynują i nadzorują działalność kół łowieckich oraz osób fizycznych zrzeszonych w Polskim Związku Łowieckim, zamieszkujących na terenie regionu, a niebędących członkami kół łowieckich.

Do zadań Polskiego Związku Łowieckiego należy: prowadzenie gospodarki łowieckiej, troska o rozwój łowiectwa i współdziałanie z administracją rządową

i samorządową, jednostkami organizacyjnymi Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe i parkami narodowymi oraz organizacjami społecznymi w ochronie środowiska przyrodniczego, w zachowaniu i rozwoju populacji zwierząt łownych i innych zwierząt dziko żyjących, pielęgnowanie historycznych wartości kultury materialnej i duchowej łowiectwa, ustalanie kierunków i zasad rozwoju łowiectwa oraz funkcjonowania organów zrzeszenia, czuwanie nad przestrzeganiem przez członków Polskiego Związku Łowieckiego prawa, zasad etyki, obyczajów i tradycji łowieckich, prowadzenie dyscyplinarnego sądownictwa łowieckiego, organizowanie szkolenia w zakresie prawidłowego łowiectwa i strzelectwa myśliwskiego, prowadzenie i popieranie działalności wydawniczej i wystawienniczej o tematyce łowieckiej, współpraca z pokrewnymi organizacjami zagranicznymi, wspieranie i prowadzenie prac naukowych w zakresie gospodarowania zwierzyną, prowadzenie i popieranie hodowli użytkowych psów myśliwskich, realizacja innych zadań zleconych przez ministra właściwego do spraw środowiska.

Państwowa Straż Łowiecka jest umundurowaną i uzbrojoną formacją podległą wojewodzie. Dzierżawcy i zarządcy obwodów łowieckich mają obowiązek zatrudnić co najmniej jednego strażnika, którego zadaniem jest ochrona zwierzyny i prowadzenie gospodarki łowieckiej. Straż łowiecką stanowią: Państwowa Straż Łowiecka, strażnicy łowieccy zatrudnieni przez dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich. Zadaniem Państwowej Straży Łowieckiej jest kontrola realizacji przepisów ustawy, a w szczególności w zakresie: ochrony zwierzyny, zwalczania kłusownictwa i wszelkiego szkodnictwa łowieckiego, zwalczania przestępstw i wykroczeń w zakresie łowiectwa, kontroli legalności skupu i obrotu zwierzyną. Państwowa Straż Łowiecka współpracuje z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych.

Rozdział IX

PRAWO ENERGETYCZNE W POLSCE

1. Uwagi wprowadzające

W obecnych czasach zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego państwa jest zadaniem priorytetowym. Potrzebny jest więc taki stan gospodarki, który umożliwi pokrycie zarówno bieżącego jak i perspektywicznego zapotrzebowania obywateli na wszelkiego rodzaju paliwa i energię. Oczywiście zapewniając odpowiednie bezpieczeństwo energetyczne nie można zapomnieć o środowisku naturalnym. Dlatego wszelkiego rodzaju działania podejmowane przez państwo nie mogą doprowadzać do skażenia środowiska naturalnego⁷⁷.

Problematykę prawa energetycznego w Polsce podejmuje dwie ustawy:

1. ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne⁷⁸
2. ustawa z dnia 30 maja 1996 r. o rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw⁷⁹.

2. Prawo energetyczne

Prawo energetyczne określa zasady kształtowania polityki energetycznej państwa, zasady i warunki zaopatrzenia oraz użytkowania paliw i energii, w tym ciepła, a także działalności przedsiębiorstw energetycznych. Określa też organy właściwe w sprawach gospodarki paliwami i energią. Są to główne cele ustawy – „Prawo energetyczne”. Oprócz nich celem ustawy jest tworzenie warunków równoważonego rozwoju kraju, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, oszczędnego oraz racjonalnego użytkowania paliw i energii, rozwój konkurencji, przeciwdziałanie negatywnym skutkom naturalnych monopolii, uwzględnianie wymogów ochrony środowiska oraz umów międzynarodowych, ochrona interesów odbiorców i minimalizacja kosztów.

Działalność gospodarczą w zakresie energii i paliw prowadzi przedsiębiorstwo energetyczne. Ma ono za zadanie wytwarzać, przetwarzać, magazynować, przesyłać i dystrybuować paliwa lub energię oraz obracać nimi.

Przedsiębiorstwo energetyczne zawiera z odbiorcą⁸⁰ umowę przesyłową. Świadczenie usług przesyłowych obejmuje przesyłanie i dystrybucję paliw gazowych, energii elektrycznej albo ciepła od wybranego przez odbiorcę dostawcę paliw, energii lub ciepła.

Dostarczanie paliw gazowych, energii elektrycznej lub ciepła odbywa się na podstawie umowy sprzedaży albo umowy przesyłowej. Oprócz warunków koniecznych, zgodnych z przepisami prawa cywilnego, umowy te powinny jeszcze zawierać:

⁷⁷ Prawo energetyczne w: Prawo administracyjne pod red. M. Wierzbowskiego, Warszawa 2002, s. 433.

⁷⁸ Dz. U. z 1997 r. Nr 54, poz. 348 z póź. zm.

⁷⁹ Dz. U. z 1996 r. Nr 90, poz. 404 z póź. zm.

⁸⁰ Odbiorca – każdy, kto otrzymuje lub pobiera paliwa lub energię na podstawie umowy z przedsiębiorstwem energetycznym (art. 3 pkt. 13)).

1. umowa sprzedaży – ilość sprzedaży paliw gazowych, energii elektrycznej, ciepła w podziale na okresy umowne, sposób ustalenia ceny i warunki wprowadzania ich zmian, sposób rozliczeń, odpowiedzialność stron za niedotrzymanie warunków umowy, okres jej obowiązywania, warunki rozwiązania
2. umowa przesyłowa – ilość przesyłanych paliw gazowych, energii elektrycznej, ciepła, standardy jakościowe, warunki zapewnienia niezawodności i ciągłości dostarczania, sposób ustalania stawek opłat oraz warunki wprowadzania ich zmian, sposób rozliczania, odpowiedzialność stron za niedotrzymanie warunków umowy, okres jej obowiązywania oraz warunki rozwiązania. Kontroli układów pomiarowych, dotrzymywania warunków umowy oraz prawidłowości rozliczeń, dokonują upoważnieni przedstawiciele przedsiębiorstw energetycznych. Za okazaniem legitymacji oraz pisemnego upoważnienia⁸¹ ma on prawo:

1. wstępu na teren nieruchomości lub do pomieszczeń, gdzie przeprowadzana jest kontrola;
2. przeprowadzania w ramach kontroli niezbędnych przeglądów urządzeń, będących własnością przedsiębiorstwa energetycznego oraz prac związanych z ich eksploatacją albo naprawą, dokonywanie badań i pomiarów;
3. zbierania i zabezpieczania dowodów naruszenia przez odbiorcę warunków używania układów pomiarowych oraz warunków umowy zawartej z przedsiębiorstwem energetycznym.

W przypadku stwierdzenia, że instalacja przesyłowa, znajdująca się u odbiorcy stwarza bezpośrednio niebezpieczeństwo dla zdrowia, zdrowia, środowiska lub nielegalnego poboru paliw gazowych, energii elektrycznej czy ciepła, przedsiębiorstwo energetyczne może wstrzymać dostarczanie paliw, energii lub ciepła. Jest to prawo przedsiębiorstwa energetycznego, z którego może skorzystać, ale nie obowiązkowo. Uprawnienie to przysługuje przedsiębiorstwu energetycznemu także w przypadku, gdy odbiorca zwleka z zapłatą za pobrane paliwo, energię lub ciepło albo świadczone usługi, co najmniej miesiąc po upływie terminu płatności. W tym ostatnim przypadku odbiorca musi być powiadomiony na piśmie o zamiarze wypowiedzenia umowy z wyznaczeniem dodatkowego, dwutygodniowego terminu do zapłaty zaległych i bieżących zobowiązań. W chwili, gdy odbiorca ureguluje wszelkie należności oraz ustana inne przyczyny, dla których zaprzestano dostarczanie paliw, energii czy ciepła, przedsiębiorstwo energetyczne ma obowiązek bezzwłocznego wznowienia ich dostarczania.

Za przyłączenie do sieci przesyłowej pobiera się opłatę, określoną na podstawie ustalonych w taryfie stawek opłat za przyłączenie do sieci. Kalkuluje się ją na podstawie jednej czwartej średniorocznych nakładów inwestycyjnych na budowę odcinków sieci, służących do przyłączania podmiotów ubiegających się o przyłączenie. Jednocześnie przyłączany podmiot ma obowiązek umożliwić przedsiębiorstwu energetycznemu, w obrębie swojej nieruchomości, budowę i rozbudowę sieci niezbędnej do realizacji przyłączenia oraz udostępnić pomieszczenia lub miejsca na zainstalowanie układów pomiarowych, zgodnie z warunkami umowy przesyłowej.

Sprawy sporne, związane z umową przesyłową, odmowie podłączenia do sieci czy też nieuzasadnionego odłączenia od sieci, rozpatruje Prezes Urzędu Regulacji Energetyki, na wniosek strony. W sprawach tych Prezes Urzędu Regulacji Energetyki może wydać, na wniosek strony, postanowienie określające warunki podjęcia lub kontynuowania dostaw do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia sporu.

⁸¹ Wydanego przez właściwy organ przedsiębiorstwa energetycznego.

Operator systemu przesyłowego gazowego lub elektroenergetycznego, odpowiedzialny jest za:

1. zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania systemu przesyłowego oraz realizacji umów,
2. prowadzenie ruchu sieciowego w systemie przesyłowym oraz zapewnienie utrzymania sieci przesyłowej, wraz z połączeniami z innymi systemami w sposób gwarantujący niezawodność i jakość dostarczanych paliw gazowych lub energii elektrycznej,
3. współpracę z innymi operatorami lub przedsiębiorstwami energetycznymi, która ma na celu zapewnienie spójności działania połączonych sieci,
4. dysponowanie paliwami gazowymi w źródłach i magazynach gazu ziemnego lub dysponowanie mocą jednostek wytwórczych energii elektrycznej
5. zarządzanie przepływami paliw gazowych lub energii elektrycznej w sieciach elektroenergetycznych, aby utrzymać określone parametry paliw gazowych lub energii elektrycznej na połączeniach z innymi sieciami,
6. zapewnianie odpowiedniej zdolności do przesyłania energii elektrycznej w sieci elektroenergetycznej i mocy źródeł energii elektrycznej,
7. świadczenie usług polegających na przesyłaniu energii elektrycznej pomiędzy systemami elektroenergetycznymi
8. świadczenie usług niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania systemu elektroenergetycznego lub gazowego, a ponadto utrzymywania określonych wartości parametrów jakościowych paliw gazowych, energii elektrycznej w systemie
9. sporządzanie bieżących bilansów paliw gazowych w sieci gazowej lub energii elektrycznej w sieci elektroenergetycznej
10. realizacja ograniczeń w dostarczaniu paliw gazowych lub energii elektrycznej wprowadzonych na zasadach określonych w przepisach prawa.

Operator systemu dystrybucyjnego gazowego lub elektroenergetycznego jest odpowiedzialny natomiast za zarządzanie siecią, współpracę z innymi operatorami lub przedsiębiorstwami energetycznymi, sporządzanie bieżących bilansów paliw gazowych w sieciach gazowych lub energii elektrycznej w sieci elektroenergetycznej, oraz może podejmować inne działania związane z jego kompetencjami⁸².

Operatorów systemów przesyłowych i dystrybucyjnych gazowych oraz elektroenergetycznych mianuje, w drodze decyzji administracyjnej, Prezes Urzędu Regulacji Energetyki. Przy wyborze bierze pod uwagę: bezpieczeństwo energetyczne kraju, parametry techniczne sieci należących do operatorów, ocenę skuteczności prowadzenia przez operatorów ruchu sieciowego i zapewnienia utrzymania sieci.

Od 1 stycznia 2005 wchodzi w życie nowe przepisy dotyczące operatorów systemów. Operator systemu elektroenergetycznego jest obowiązany zapewnić wszystkim podmiotom pierwszeństwo w świadczeniu usług przesyłowych energii elektrycznej wytworzonych w odnawialnych źródłach energii a ponadto w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła, z zachowaniem niezawodności i bezpieczeństwa krajowego systemu elektroenergetycznego. Ma też obowiązek przedstawiania Prezesowi Urzędu Regulacji Energetyki informacji o ilościach energii elektrycznej, wytworzonej w odnawialnych źródłach energii przyłączonych do jego sieci i wprowadzonej do systemu elektroenergetycznego, z podziałem na poszczególne rodzaje źródeł w terminie do 31 lipca⁸³ oraz 31 stycznia⁸⁴.

⁸² Art. 9c § 2 ustawy - Prawo energetyczne.

⁸³ Za okres od 1 stycznia do 30 czerwca danego roku.

⁸⁴ Za okres od 1 lipca do 31 grudnia roku poprzedniego.

Świadectwo pochodzenia to świadectwo pochodzenia energii elektrycznej wytworzonej w odnawialnym źródle energii. Jest ono wydawane przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki w drodze decyzji administracyjnej, na wniosek przedsiębiorstwa energetycznego zajmującego się wytwarzaniem energii elektrycznej w odnawialnych źródłach energii. Świadectwo pochodzenia powinno zawierać:

1. nazwę i adres przedsiębiorstwa energetycznego, które zajmuje się wytwarzaniem energii w odnawialnym źródle energii;
2. określenie lokalizacji, rodzaju i mocy odnawialnego źródła energii, w którym energia elektryczna została wytworzona;
3. dane dotyczące ilości energii elektrycznej objętej świadectwem pochodzenia oraz wytworzonej w określonym odnawialnym źródle energii;
4. określenie okresu, w którym energia elektryczna została wytworzona.

Krajowe zużycie energii elektrycznej oblicza się jako sumę krajowej produkcji energii, wraz z energią produkowaną na własne potrzeby oraz importu energii elektrycznej, pomniejszonej o jej eksport.

Obowiązkiem przedsiębiorstwa energetycznego jest utrzymanie zapasów paliw w ilości zapewniającej utrzymanie ciągłości dostaw energii elektrycznej lub ciepła do odbiorców. Nie może bowiem zdarzyć się przypadek, kiedy odbiorcom nie zostaną dostarczone paliwa czy ciepło. Jednocześnie przedsiębiorstwo energetyczne ma obowiązek umożliwić kontrolę zgromadzonych zapasów. Kontrola przeprowadzana jest na podstawie pisemnego upoważnienia Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, zawierającego oznaczenie osoby przeprowadzającej kontrolę, nazwę kontrolowanego przedsiębiorstwa energetycznego oraz określenie zakresu kontroli. Z przeprowadzonej kontroli sporządza się protokół, przedstawiany następnie organom kontrolowanego przedsiębiorstwa.

Prawo energetyczne wprowadza możliwość ograniczenia w sprzedaży paliw stałych lub ciekłych oraz w dostarczaniu i poborze paliw gazowych, energii elektrycznej lub ciepła. Ograniczenie to można wprowadzić na czas określony na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego części. Przyczyną wprowadzenia ograniczeń jest:

1. zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego Rzeczypospolitej Polskiej, które polega na długookresowym braku równowagi na rynku paliwowo – energetycznym,
2. zagrożenia bezpieczeństwa osób,
3. zagrożenie wystąpienia znacznych szkód materialnych.

Ograniczenia w dostarczaniu i poborze paliw gazowych, energii elektrycznej lub ciepła polegają w szczególności na ograniczeniu maksymalnego godzinowego i dobowego poboru paliw gazowych lub energii elektrycznej oraz zmniejszeniu lub przerwaniu dostaw ciepła. Oczywiście wszelkie ograniczenia podlegają kontroli ze strony Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki⁸⁵, wojewodę⁸⁶ oraz organów właściwych w sprawach regulacji gospodarki paliwami i energią⁸⁷.

W sprawach polityki energetycznej właściwym naczelnym organem administracji rządowej jest Minister Gospodarki i Pracy⁸⁸. Ma on szerokie uprawnienia w zakresie kształtowania polityki energetycznej państwa. Przede wszystkim przygotowuje, w porozumieniu z innymi ministrami, założenia polityki

⁸⁵ Ograniczenia dotyczące dostarczanych sieciami paliw gazowych i energii elektrycznej.

⁸⁶ Ograniczenia dotyczące paliw stałych i ciekłych oraz ciepła.

⁸⁷ Są to : jednostki organizacyjne podległe Ministrowi Obrony Narodowej, jednostki organizacyjne Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Agencji bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu oraz jednostki organizacyjne więziennictwa podległe Ministrowi Sprawiedliwości.

⁸⁸ W skrócie : Minister Gospodarki.

energetycznej, koordynuje jej wykonanie, określa szczegółowe warunki planowania i funkcjonowania systemów zaopatrzenia w paliwo i energię, sprawuje nadzór nad funkcjonowaniem krajowych systemów energetycznych, współdziała z wojewodą i samorządem terytorialnym w sprawach planowania i realizacji systemów zaopatrzenia w paliwo i energię, koordynuje współpracę z międzynarodowymi organizacjami rządowymi oraz informuje Komisję Europejską, w terminie do 15 kwietnia każdego roku, o projektach inwestycyjnych, którymi zainteresowała się Komisja Europejska.

Ostatecznie założenia polityki energetycznej państwa określa, na wniosek Ministra Gospodarki, Rada Ministrów. Także Radzie Ministrów przedstawia Minister Gospodarki, w porozumieniu z Ministrem Finansów, ocenę realizacji założeń polityki energetycznej państwa wraz z ewentualnymi propozycjami ich korekty oraz prognozę krótkoterminową, na czas nie dłuższy niż 5 lat. Ocena ta przedstawiana jest co dwa lata. Jednocześnie, także co dwa lata, Rada Ministrów przedstawia Sejmowi ocenę realizacji założeń polityki energetycznej państwa z ewentualnymi propozycjami korekty, wraz z prognozą krótkoterminową rozwoju sektora energetycznego.

Założenia polityki energetycznej państwa powinny zawierać w szczególności:

1. ocenę bezpieczeństwa energetycznego państwa;
2. prognozę krajowego zapotrzebowania na paliwa i energię;
3. prognozę importu, eksportu paliw i energii;
4. politykę inwestycyjną;
5. działania w zakresie ochrony środowiska;
6. politykę koncesjonowania działalności przedsiębiorstw energetycznych;
7. politykę efektywności energetycznej;
8. politykę cenową;
9. politykę w zakresie obowiązkowych zapasów paliw;
10. politykę przekształceń własnościowych w sektorze energetycznym oraz dotyczącą współpracy międzynarodowej;
11. propozycję kierunków prac naukowo – badawczych;
12. propozycję zmian przepisów prawnych.

Także samorządy terytorialne posiadają pewne uprawnienia w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną, ciepło i paliwa. W zakresie zadań własnych gminy znajduje się planowanie i organizacja zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe na obszarze gminy, planowanie oświetlenia miejsc publicznych i dróg znajdujących się na terenie gminy oraz finansowanie oświetlenia ulic, palców, dróg znajdujących na terenie jednostki samorządu terytorialnego.

Projekt założeń, sporządzany dla obszaru gminy lub jej części, to projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, sporządzany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Określa na ocenę stanu aktualnego i przewidywanych zmian zapotrzebowania na ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, przedsięwzięcia racjonalizujące użytkowanie ciepła, energii elektrycznej i paliw gazowych, możliwości wykorzystania istniejących nadwyżek oraz lokalnych zasobów paliw i energii, zakres współpracy z innymi gminami.

Zadania z zakresu regulacji gospodarki paliwami i energią elektryczną, promowania konkurencji realizuje Prezes Urzędu Regulacji Energetyki⁸⁹. Jest to centralny organ administracji rządowej, powoływany na okres 5 lat przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Ministra Gospodarki. Wiceprezesa Urzędu Regulacji Energetyki powołuje i odwołuje Minister Gospodarki na wniosek Prezesa URE.

Prezes URE wykonuje swoje zadania przy pomocy Urzędu Regulacji Energetyki. W jego skład wchodzi Oddział Centralny w Warszawie oraz 8 oddziałów

terenowych, z siedzibami w: Szczecinie, Gdańsku, Poznaniu, Lublinie, Łodzi, Wrocławiu, Katowicach i Krakowie.

Wśród zadań i kompetencji Prezesa URE znajduje się prawo udzielenia, odmowy udzielenia, zmiana i cofnięcie koncesji, zatwierdzanie oraz kontrolowanie taryf paliw gazowych, energii elektrycznej i ciepła, nakładanie kar pieniężnych, rozstrzyganie sporów związanych ze świadczeniem usług czy odmowie przyłączenia do sieci, współdziałanie z właściwymi organami w przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym przedsiębiorstw energetycznych, wydawanie i umarzanie świadectw pochodzenia. Corocznie Prezes URE składa Ministrowi Gospodarki, w terminie do 31 marca, sprawozdanie ze swojej działalności oraz przedstawia, na jego żądanie, informacje z zakresu swojej działalności.

Do postępowania przed Prezesem URE stosuje się Kodeks postępowania administracyjnego⁹⁰. Od decyzji Prezesa URE przysługuje odwołanie do Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W takim przypadku zastosowanie mają przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w sprawach gospodarczych⁹¹. Zażalenie na postanowienia Prezesa URE wnosi się w terminie 7 dni.

Zgodnie z ustawą – Prawo energetyczne, uzyskania koncesji wymaga prowadzenie działalności w zakresie:

1. wytwarzania paliw i energii, oprócz wytwarzania paliw stałych, energii elektrycznej w źródłach o mocy poniżej 5 MW nie zaliczanych do odnawialnych źródeł energii, wytwarzania paliw gazowych z gazu płynnego, wytwarzania ciepła w źródłach o łącznej mocy poniżej 1 MW;
2. magazynowania paliw gazowych i ciekłych, z wyłączeniem lokalnego magazynowania gazu płynnego w instalacjach o przepustowości poniżej 1 MJ/s, magazynowania paliw ciekłych w obrocie detalicznym;
3. przesyłania i dystrybucji paliw i energii, oprócz przesyłania i dystrybucji paliw gazowych w sieci o przepustowości poniżej 1 MJ/s, przesyłania i dystrybucji ciepła, jeżeli moc zamówiona przez odbiorców nie przekracza 1 MW;
4. obrotu paliwami i energią, z wyłączeniem przypadków wskazanych w art. 32 § 1 pkt. 4 ustawy – Prawo energetyczne.

Wniosek o udzielenie koncesji powinien zawierać następujące dane:

1. oznaczenie wnioskodawcy, jego siedziby lub miejsca zamieszkania;
2. określenie przedmiotu oraz zakresu prowadzonej działalności, na którą ma być wydana koncesja oraz plan rozwoju;
3. informacje o dotychczasowej działalności wnioskodawcy, wraz ze sprawozdaniami finansowymi za ostatnie 3 lata, jeżeli podmiot prowadzi już działalność gospodarczą;
4. określenie okresu, na jaki koncesja ma być udzielona, ze wskazaniem daty rozpoczęcia działalności;
5. określenie środków finansowych, jakimi dysponuje podmiot ubiegający się o koncesję;
6. numer w rejestrze przedsiębiorców lub ewidencji działalności gospodarczej oraz numer identyfikacji podatkowej (NIP).

Prezes URE wydaje koncesję wnioskodawcy, który ma siedzibę lub miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu⁹², dysponuje środkami finansowymi,

⁹⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. : Dz. U. z 2000 r., Nr 98, poz. 1071 z póź. zm.

⁹¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 1964 r., Nr 43, poz. 296 z póź. zm.,

Dział IVA, art. 479⁹² – 479⁹⁷.

⁹²EFTA.

⁸⁹ W skrócie : Prezes URE.

które gwarantują wykonywanie działalności albo jest w stanie udokumentować możliwość ich pozyskania, posiada możliwości techniczne gwarantujące prawidłowe wykonywanie działalności, zapewni zatrudnienie osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych oraz uzyskał decyzję o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Oprócz tych warunków, przy wydawaniu koncesji, bierze się pod uwagę także interes społeczny i założenia polityki energetycznej państwa.

Koncesja udzielana jest na okres od 10 do 50 lat, chyba że przedsiębiorca wnosi o krótszy okres obowiązywania koncesji. Koncesja zawiera następujące elementy :

1. podmiot i jego siedzibę lub miejsce zamieszkania;
2. przedmiot oraz zakres działalności objętej koncesją;
3. datę rozpoczęcia działalności objętej koncesją oraz warunki wykonywania działalności;
4. okres ważności koncesji;
5. szczególne warunki wykonywania działalności objętej koncesją, mające na celu właściwą obsługę odbiorców;
6. zabezpieczenie ochrony środowiska w trakcie oraz po zaprzestaniu koncesjonowanej działalności;
7. numer w rejestrze przedsiębiorców lub ewidencji działalności gospodarczej oraz numer identyfikacji podatkowej (NIP).

Przedsiębiorstwa energetyczne, które posiadają już koncesję, obowiązane są do corocznych opłat do budżetu państwa, obciążających koszty ich działalności. Przedsiębiorstwa energetyczne wytwarzające energię elektryczną w odnawialnych źródłach energii o mocy poniżej 5 MW są zwolnione z opłat na rzecz budżetu państwa, w zakresie wytwarzania energii w tych źródłach.

Przedsiębiorstwo, które chce prowadzić działalność polegającą na wytwarzaniu, przetwarzaniu, magazynowaniu, przesyłaniu, dystrybucji oraz obrocie paliwami i energią, podlegającą koncesjonowaniu, może wnioskować o wydanie promesy koncesji. Wydaje ją Prezes URE w drodze decyzji administracyjnej, na okres nie krótszy niż 6 miesięcy. Wniosek o wydanie promesy koncesji powinien zawierać takie same elementy, jak wniosek o wydanie koncesji.

Wszelkie zmiany w opłatach za ciepło, dotyczących cen i stawek, stosowanych w rozliczeniach z odbiorcami nie mogą następować częściej niż raz na 12 miesięcy.

Wszelkie taryfy dla paliw gazowych, energii elektrycznej i ciepła, ustalone przez przedsiębiorstwo energetyczne, podlegają zatwierdzeniu przez Prezesa URE. W ciągu 30 dni zatwierdza on taryfę bądź odmawia jej zatwierdzenia w przypadku, gdy stwierdzi niezgodność taryfy z zasadami oraz przepisami ustawy – Prawo energetyczne.

W sprawach nieuregulowanych w ustawie – Prawo energetyczne, a dotyczących koncesji i taryf, mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁹³.

3. Rezerwy państwowe oraz zapasy obowiązkowych paliw

Drugą ustawą regulującą sprawy związane z energią oraz paliwami jest ustawa z 30 maja 1996 r. o rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw⁹⁴. Określa ona zasady tworzenia, gospodarowania rezerwami państwowych surowców, materiałów, paliw, maszyn, urządzeń i innych produktów niezbędnych w realizacji zadań w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa oraz tworzenia, utrzymywania i finansowania zapasów obowiązkowych paliw ciekłych, węgla kamiennego i gazu ziemnego.

Rezerwy państwowe są wyodrębnionym majątkiem Skarbu Państwa. Są to rezerwy państwowe surowców, materiałów, paliw, maszyn, urządzeń, produktów rolnych, produktów i półproduktów żywnościowych, produktów leczniczych i wyrobów medycznych oraz innych wyrobów niezbędnych do realizacji zadań w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa.

Wyróżnia się następujące rezerwy:

1. rezerwy mobilizacyjne, które służą realizacji zadań związanych z obronnością oraz bezpieczeństwem państwa, w szczególności służące potrzebom Sił Zbrojnych, bezpieczeństwu państwa oraz w czasie podwyższonej gotowości obronnej państwa
2. rezerwy gospodarcze – służą zaspokajaniu podstawowych surowców, materiałów, paliw w zakresie potrzeb gospodarki narodowej oraz utrzymaniu ciągłości zaopatrywania ludności w podstawowe produkty rolne, produkty i półprodukty żywnościowe, produkty lecznicze i wyroby medyczne a ponadto eliminowanie lub łagodzenie zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki narodowej, które wynikają z nieprzewidzianych zdarzeń i okoliczności oraz klęsk żywiołowych.

Rezerwy mobilizacyjne tworzone są przez ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz wojewodów. Natomiast rezerwy gospodarcze tworzy Minister Gospodarki. Do 30 kwietnia za rok poprzedni przedstawia on Radzie Ministrów informacje o stanie ilościowym, finansowaniu, wykorzystaniu i rozmieszczeniu rezerw gospodarczych.

Wszelkie wydatki związane z gospodarowaniem rezerwami pokrywane są ze środków budżetu państwa. Pokrywają one przyrost i zmianę struktury rezerw, koszty utrzymania i ich magazynowania, koszty wymiany oraz nakłady inwestycyjne związane z budową i modernizacją infrastruktury technicznej utrzymywania rezerw.

Rezerwami w ramach przeznaczonych środków finansowych gospodaruje Agencja Rezerw Materiałowych. Podlega Ministrowi Gospodarki. Agencją Rezerw Materiałowych kieruje Prezes, powoływany i odwoływany przez Ministra Gospodarki. W zakresie kompetencji Agencji Rezerw Materiałowych znajduje się:

1. gospodarowanie rezerwami w zakresie surowców, materiałów i paliw, produktów leczniczych i wyrobów medycznych oraz produktów rolnych, produktów i półproduktów żywnościowych,
2. opracowywanie projektu planu rzeczowego i finansowego tworzenia rezerw,
3. inicjowanie przedsięwzięć inwestycyjnych na potrzeby rezerw,
4. opracowywanie projektu informacji dla ministrów, w terminie do 31 marca każdego roku za rok poprzedni zatwierdza go Minister Gospodarki.

Agencja Rezerw Materiałowych posiada osobowość prawną. Siedzibą jest Warszawa. Agencja Rezerw Materiałowych⁹⁵ działa na podstawie ustawy i statutu. Prezes Agencji jest organem wykonawczym oraz zarządzającym Agencji.

⁹³ Dz. U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807.

⁹⁴ W skrócie : ustawa o rezerwach i zapasach paliw.

⁹⁵ W skrócie : Agencja.

Przychodami Agencji są dotacje budżetowe, wpływy uzyskiwane z obrotu rezerwami oraz inne wpływy. Przeznaczane są one na finansowanie zmian wielkości i struktury rezerw, pokrycie kosztów ich utrzymania i wymiany, inwestycje oraz pokrycie kosztów ich funkcjonowania. W zakresie czynności cywilnoprawnych, których stroną jest Agencja, nie pobiera się podatku od czynności cywilnoprawnych.

W celu zapewnienia bezpiecznego zaopatrzenia kraju w paliwa ciekłe, zgodnie z ustawą, ustala się zapasy paliw ciekłych, których ilość w każdym roku kalendarzowym musi być równa ilości takich paliw z okresu 90 dni ich średniej dziennej wewnętrznej konsumpcji. Średnią dzienną wewnętrzną konsumpcją jest średnia dzienna wielkość dostaw paliw ciekłych na rynek wewnętrzny w roku poprzedzającym, ustalona na podstawie danych statystycznych.

Zapasy obowiązkowych paliw ciekłych obowiązane są tworzyć i utrzymywać przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania lub przetwarzania paliw ciekłych oraz w zakresie przewozu paliw ciekłych na polski obszar celny, zwanych importerami. Są oni wpisywani do rejestru producentów i importerów, prowadzonego przez Agencję. Rejestr producentów i importerów prowadzi Prezes Agencji. Oprócz dokładnego określenia producenta lub importera, zawiera także informacje o danych ekonomicznych i towarowych dotyczących producenta lub importera oraz informacje dotyczące magazynowania zapasów obowiązkowych paliw ciekłych. Producenci i importerzy obowiązani są zarejestrować się w rejestrze producentów i importerów w ciągu 30 dni od dnia podjęcia działalności gospodarczej.

Do paliw ciekłych objętych obowiązkiem zapewnienia zapasów, należą 11 benzyny silnikowe i materiały pędne do silników lotniczych, oleje napędowe do silników i materiały pędne do silników lotniczych na bazie ropy, oleje opałowe, z wyłączeniem olejów do silników statków morskich.

Postać obowiązkowych zapasów paliw ciekłych:

1. paliwa ciekłe
2. półprodukty rafinerii ropy naftowej
3. ropa naftowa.
4. Do zapasów obowiązkowych paliw płynnych zalicza się zmagazynowane w:
5. terminalach i magazynach hurtowych
6. zbiornikach rafinerii ropy naftowej, z wyjątkiem paliw ciekłych znajdujących się w instalacjach i rurociągach produkcyjnych
7. zbiornikach instalacji rurociągowych
8. zbiornikach i magazynach portowych
9. na barkach oraz statkach żeglugi przybrzeżnej
10. zbiornikowcach znajdujących się w portach docelowych.

Istnieje możliwość magazynowania paliw ciekłych poza granicami kraju. Wszelkie zapasy obowiązkowe paliw ciekłych, które są magazynowane poza krajem, nie mogą przekroczyć 10 % ogólnej ilości takich zapasów utrzymywanych przez producentów i importerów.

Koszty tworzenia oraz utrzymywania zapasów obowiązkowych paliw ciekłych ponoszą producenci i importerzy. Koszty te zaliczane są do kosztów ich działalności.

Funkcje kontrolne w stosunku do producentów, importerów oraz przedsiębiorstw magazynujących posiada Prezes Agencji. Kontrola ta polega na sprawdzeniu zgodności stanu faktycznego ze stanem ewidencyjnym zapasów obowiązkowych paliw ciekłych oraz jakości tych zapasów. Czynności kontrolne dokonuje osoba uprawniona przez Prezesa Agencji w obecności kontrolowanego lub osoby przez niego upoważnionej. Po przeprowadzeniu kontroli sporządza się protokół z przeprowadzonych czynności, zawierający wnioski i zalecenia oraz

pouczenie o sposobie złożenia zastrzeżeń co do jego treści. Termin do złożenia zastrzeżeń nie może być krótszy niż 7 dni, od daty doręczenia protokołu.

W ciągu 45 dni od końca miesiąca następującego po upływie obrotu sprawozdawczego Prezes Agencji składa Ministrowi Gospodarki półroczne sprawozdanie dotyczące stanu zapasów obowiązkowych paliw ciekłych, ich struktury, oraz obszarów magazynowania. Ponadto na każde żądanie Ministra Gospodarki Prezes Agencji przekazuje bieżące informacje.

Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, może wprowadzić obowiązek tworzenia i utrzymywania zapasów obowiązkowych węgla kamiennego lub gazu ziemnego. Zapasy te stają się majątkiem podmiotów tworzących, utrzymujących i finansujących te zapasy.

Regulacje ustawy o rezerwach i zapasach paliw pozwala na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego w kraju. Daje pewność, że nie nastąpi przypadek, w którym zabraknie energii, ciepła czy też innych paliw.

